

Nemzeti Művelődési Intézet

KULTURÁLIS SZEMLE

XII. évfolyam, 2025. évi 1. szám

A Nemzeti Művelődési Intézet interdiszciplináris online folyóirata

Tartalomjegyzék

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS	3
Juhász Erika: Közművelődési tudományos eredményeink.....	4
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	7
Diriczi Zoltán: Hagyományos közösségekből közművelődési közösségekbe – A bukovinai székelyek identitásának megőrzése közművelődési keretek között	8
HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY	18
Drabancz Mihály Róbert – Vitál Attila: Népművelők a rendszerváltásban II. Portréinterjúk narratív elemzése	19
Barnabás Gulyás – Fanni Maszlag: Teaching community coordination in higher education - a turbulent context	28
Hervainé Szabó Gyöngyvér – Szabó Péter Ottó: Az MTA bicentenárium elé	45
Inez Z. Koller – Tünde Minorics – Ákos Németh: Means of Visual and Linguistic Representation in Strengthening Community Identity	69
JUNIOR KUTATÓMŰHELY	82
Fábián Fanni: A közművelődési intézményrendszer hatása a fiatalok komolyzenei attitűdjének alakulására	83
Koncsol Krisztián: A kótaji helyi roma társadalom közösségi változásai.....	98
Marsa Szonja – Pető Lilla: A népfőiskolák szerepe a közművelődésben – Lakitelektől a Kárpát-medencei hálózati.....	110
Nagy Dorina Kata – Márkus Edina: Fesztiválönkéntesek Magyarországon	118
Pető Lilla: Hálózatban tanulni – az agórák ereje	128
KÖNYVAJÁNLAT, RECENZIO	146
Kuglics Gábor: Kreativitás, kultúra és gazdaság összefüggései. Recenzió Fekete Dávid–Morvay Szabolcs: Kultúraalapú városfejlesztés c. könyvéről.....	147
TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI	150
Bozsek-Hadházi Rita – Márkus Edina: Kulturális kutatások a 37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi Szekcióban	151
FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA	153
IMPRESSZUM	155

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS

Juhász Erika:

Közművelődési tudományos eredményeink

Az immár második évtizedébe lépett Kulturális Szemle küldetése, hogy a kultúra széles spektrumán, de elsősorban a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban bemutassa a tudományos relevanciával bíró fontos kutatásokat, tanulmányokat, köteteket és konferenciákat. A Kulturális Szemle témái és szerzői nem csak Magyarország határain belül alkotó szakemberek, mivel a Kulturális Szemle alapítói célul tűzik ki egy Kárpát-medencei magyar Kulturális Szemle működtetését. Ez az interdiszciplináris online tudományos folyóirat így a Kárpát-medence magyar kulturális szakembereinek egy olyan hálózatát kívánja összefogni, akik hisznek a kultúra fontosságában, a kulturális közösségi kezdeményezésekben, és ezt az eszmét szeretnék hosszútávon terjeszteni és fenntartani. Ennek érdekében végeznek elméleti és empirikus kutatásokat, amelyekkel célul tűzik ki a kulturális tevékenységek, intézmények és lehetőségek folyamatos fejlesztését. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával egyaránt publikálhatnak egyetemi oktatók, doktoranduszok, felsőoktatási hallgatók, kutatók, és természetesen a kulturális színtereken dolgozó szakemberek. A kiadás első éveiben elsősorban magyar nyelvű írásokat várunk, a későbbiek folyamán angol nyelvű publikálásra, esetenként angol nyelvű különszámra is lehetőséget kívánunk teremteni, hogy a kultúrával kapcsolatos kutatási eredményeket minél szélesebb körben, nemzetközi viszonylatokban is terjeszteni tudjuk. Ennek a célnak az eléréséért választottuk az online formát is: az elektronikus eszközök segítségével ezek az írások sokkal szélesebb körben el tudnak jutni az érdeklődőkhöz.

A Kulturális Szemle folyóirat teret ad alap- és mesterszakos közművelődési témájú szakdolgozatok kutatási eredményeinek bemutatására, valamint a 2019-től elindult Közművelődési Tudományos Kutatási Program által támogatott egyéni és csoportos kutatói eredmények közzétételének is. (A Programról bővebb tájékoztató: <https://nmi.hu/szolgaltatasok/osztondijprogram/>)

Jelen lapszámban a *Nemzetközi kitekintés* rovatban **Diriczi Zoltán**, a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa, tanulmánya olvasható, amely a bukovinai székely közösségek identitásának megőrzését vizsgálja közművelődési keretek között. Írása betekintést nyújt e hagyományos közösségek múltjába és jelenébe, valamint bemutatja a kulturális értékek továbbörökítésének lehetőségeit.

A *Hazai tudományos műhelyben* az ország különböző pontjain működő felsőoktatási intézmények oktatói, kutatói, valamint kulturális szakemberek publikálnak. **Drabancz Mihály Róbert**, a Tokaj-Hegyalja Egyetem Comenius Intézetének oktatója és **Vitál Attila**, a Nyíregyházi Egyetem óraadó tanára közös munkájukban a népművelők rendszerváltásban betöltött szerepét tárják fel. Narratív interjúik révén mutatják be a szakma átalakulását és a közművelődési intézmények demokratikus közéletben betöltött szerepét. **Gulyás Barnabás** és **Maszlág Fanni**, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Felnőttképzés-kutatási és Tudásmenedzsment Intézetének tanársegédje és adjunktusa közös cikkükben a felsőoktatás átalakulásának hatásait mutatják be a közösség szervezés oktatásában, fókuszálva az ELTE alapképzési programjára, valamint az oktatói szerepek és módszerek változására a globális

és társadalmi kihívások tükrében. **Hervainé Szabó Gyöngyvér** és **Szabó Péter Ottó**, az MTA köztestületének tagjai írásukban az MTA bicentenáriuma kapcsán tekintik át a tudományos élet és a kulturális emlékezet összefüggéseit. **Koller Inez**, **Minorics Tünde** és **Németh Ákos**, a Pécsi Tudományegyetem Humán Fejlesztési és Művelődéstudományi Intézetének képviselőiként közös tanulmányukban a vizuális és nyelvi reprezentáció eszközeit elemzik, amelyek a közösségi identitás erősítésében játszanak szerepet.

A folyóirat *Junior kutatóműhely* rovatában junior kutatók munkáját, egyetemi szakdolgozatok eredményeit ismerhetik meg az olvasók. **Fábián Fanni**, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának munkatársa tanulmányában a közművelődési intézményrendszer és a kulturális szféra szereplőinek hatását vizsgálja a fiatalok komolyzenei attitűdjeinek alakulására, különös tekintettel a formális és nonformális zenei nevelés lehetőségeire és kihívásaira. **Koncsol Krisztián**, a Debreceni Egyetem hallgatója tanulmányában a kótaji roma közösség társadalmi és kulturális változásait elemzi, különös figyelemmel a vallási közösségek – elsősorban a Glória Gyülekezet – közösségformáló és integrációs szerepére. **Marsa Szonja**, a Budapesti Gazdasági Egyetem hallgatója és **Pető Lilla**, a Nemzeti Művelődési Intézet kutató munkatársa, valamint a Debreceni Egyetem doktorandusza cikkükben a népfőiskolák közösségépítő és közművelődési szerepét mutatják be, kiemelve a Lakiteleki Népfőiskola tapasztalatait és a Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat jelentőségét. **Nagy Dorina Kata**, a Debreceni Egyetem hallgatója és **Márkus Edina**, az egyetem adjunktusa és a Nemzeti Művelődési Intézet központvezetője írásukban a hazai fesztiválönkéntesek demográfiai jellemzőit, motivációit és kultúrafogyasztási szokásait vizsgálják, rávilágítva az önkéntesség készségfejlesztő és közösségformáló hatásaira. **Pető Lilla**, a Nemzeti Művelődési Intézet kutató munkatársa, valamint a Debreceni Egyetem doktorandusza önálló tanulmányában az agórák hálózatának közművelődési és kulturális tanulási szerepét elemzi, statisztikai adatok és interjúk alapján bemutatva eredményességüket és társadalmi innovációs jelentőségüket.

Könyvajánlatként a Nemzeti Művelődési Intézet kutatójának, **Kuglics Gábornak** a recenziója olvasható Fekete Dávid és Morvay Szabolcs kötetéről, amely a kultúraalapú városfejlesztés és a kreativitás-gazdaság összefüggéseit elemzi.

A *Tudományos konferenciák hírei* rovat keretében **Bozsek-Hadházi Rita** és **Szabó-Nagy Csilla**, a Nemzeti Művelődési Intézet Szakmafejlesztési Igazgatóságának munkatársai számolnak be a 37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia pedagógiai, pszichológiai, andragógiai és könyvtártudományi szekciójában bemutatott kulturális kutatásokról.

A kulturális szakma alapítója, Durkó Mátyás professzor úr is gyakorta mondta a fontos eszmék terjesztése kapcsán az örök igazságot: „Aki felteszi a kolompot, az rázza is!” A kulturális szakma megerősítéséhez szükség van olyan tudományos folyóíratra, amely küldetéséhez illeszkedően a Kárpát-medence számos kutatóját tudja egyesíteni, és folyamatos kutatásra, és kutatási eredményei publikálására buzdítani. Ezt a célt már a szerkesztőbizottság összeállításánál és későbbi bővítésének lehetősége kapcsán is szem előtt tartottuk. Ezáltal érhetjük el azt, hogy ez a folyóirat ne egy-egy szűkebb kutatócsoport nyilvánossági fóruma legyen, hanem egy minél tágabb tudományos-szakmai kör szellemi támogatását élvezze.

Hívjuk tehát szerzőként mindazokat, akik úgy érzik, hogy szeretnének és tudnának hozzátenni ehhez a vállaláshoz maguk is. És hívjuk olvasóként mindazokat, akik hasonlóan gondolkodnak, és fontosnak tartják a kultúrát, a kultúra továbbadását, mint egyetemes értéket. Gondolkodjunk közösen, őrizzük közösen a magyar kultúra értékeit Magyarországon és a Kárpát-medencében egyaránt!

Hasznos olvasmányélményeket kívánunk!

dr. Juhász Erika
főszerkesztő

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Diriczi Zoltán:

Hagyományos közösségekből közművelődési közösségekbe – A bukovinai székelyek identitásának megőrzése közművelődési keretek között

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025101>

Absztrakt: A kutatás témája a bukovinai székelyek, mint hagyományos közösségek identitásának megélése közművelődési keretek között. Kutatás alatt – az ismeretek elmélyítése közben – sok kérdés vetődött fel, amely a bukovinai székelység ügyét, mai létezésük támogatását közművelődési irányba terelte.

A 20. század végére már szinte teljesen megszűntek a hagyományos falusi közösségek Magyarországon. Ezeket a közösségeket sokáig nem váltotta fel semmi, egészen addig, amíg lehetőség nem nyílt a szabadidő hasznos eltöltésén keresztül megélni a valahová való tartozást.

A bukovinai székelyek a városiasodás és a belső migráció okán szétszórva élnek az országban és a nagyvilágban. Identitásukat hagyományőrző csoportjaikban élik meg. Összejöveleiket általában valamely közösségi színtérben, művelődési házban, kulturális központban tartják. Ezek a színterek és intézmények az 1997. évi CXL. törvény 76 § (3) a) pontja szerint művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása, vagy d) pontja szerint a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítására való tekintettel biztosítják az infrastrukturális háttérrel.

Kutatásom alkalmával a ma Magyarországon 30 nyilvántartott bukovinai székely hagyományőrző csoportból összesen 23 tagesülettel sikerült felvennem a kapcsolatot és interjút készítenem az egyesületek vezetőivel. Az interjúkat összegezve három csoportra lehet elkülöníteni a magyarországi bukovinai székely egyesületeket. „Elhaló”, „stagnáló” és „fejlődő” kategóriákat lehet létrehozni belőlük.

Abstract: The topic of the research is the experience of the identity of the Szeklers of Bukovina as traditional communities within the framework of public culture. During research - while deepening the knowledge - many questions were raised, which directed the cause of the Bukovina Székely people, the support of their existence today, in the direction of public culture.

By the end of the 20th century, traditional village communities had almost completely disappeared in Hungary. These communities were not replaced by anything for a long time, until it became possible to experience belonging to somewhere through the useful use of free time.

Due to urbanization and internal migration, the Szeklers of Bukovina live scattered throughout the country and the wider world. They experience their identity in their traditional groups. Their gatherings are usually held in a community arena, community center, or cultural center. These arenas and institutions are the 1997 CXL. According to Article 76 (3) point a) of the Act, promoting the establishment of cultural communities, supporting their operation, helping their development, providing a venue for public cultural

activities and cultural communities, or according to point d) in order to ensure the conditions for the transmission of traditional community cultural values, the infrastructural background.

During my research, I managed to get in touch with a total of 23 member associations out of the 30 Székely tradition preservation groups in Bukovina registered in Hungary today and interview the leaders of the associations. Summarizing the interviews, the Hungarian Székely associations in Bukovina can be separated into three groups. You can create "dying", "stagnant" and "developing" categories from them.

A székely exodus – A bukovinai székelyek rövid története

A Magyar Néprajzi Lexikon meghatározása szerint a bukovinai székelyek Bukovinában, az egykori osztrák koronatarományban lakott magyarok (Magyar Néprajzi Lexikon I. 1997:384). Ám helyrajzi meghatározás csupán másfél évszázadnyi ottlét eredménye. Kezdeti történetük a székelység történetével együtt értelmezhető.

A székely nép kiváltságos helyzetben volt a középkori és kora újkori Magyarországon, hiszen katonai, határvédelmi feladatokat láttak el. Ez azt jelentette, hogy a „vérükkel adóztak”, azaz adómentességet élveztek, tehát nemesi státuszban voltak. Akárhányszor úgy érezték, hogy csorbítani akarják kiváltságaikat, a székelység egységesen fellázadt és szót emelt magáért.

A madéfalvi veszedelemhez vezető út is azzal a problémával kezdődött, hogy Mária Terézia (1740-1780) osztrák császárnő és magyar királynő uralkodása alatt katonai átszervezések, ezzel együtt határezredek szervezése kezdődött meg. Adolf Buccov tábornok azt a feladatot kapta, hogy két román és három székely határezredet állítson fel a birodalom keleti határainak védelmére. Ez természetesen merőben másfajta, a hagyományoktól teljesen eltérő honvédelmi módszerek alkalmazását jelentette, amely már a székelyek ősi katonai hagyományait és egyben kiváltságainak megszűnését eredményezte volna. Az adófizetés további teherként jelenik meg (Balló 2014:8). Buccov tábornokot időközben báró Siskovics József altábornagy váltotta fel, aki elődjénél erőszakosabban folytatta a szervezést.

A székelyek kiváltságaik védelme miatt ellenállásba kezdtek. Madéfalvánál gyűltek össze 1764. januárjában, amely véres mészárlásba csapott át. 7-én hajnalban báró Siskovics altábornagy tűzparancsot adott a székelyek táborára. Hajnali 4 órakor dördültek fel az ágyúk (Balló 2014:57). Az ágyútűzben kétszáz székely halt meg (Sántha 1942:15).

A mészárlás után megtorlások és erőszakos sorozások kezdődtek meg a bécsi udvar részéről, amelynek következménye lett, hogy sokan Moldvába menekültek Csík vármegyéből. A moldvai évek azonban rövidek voltak.

Lengyelország első felosztása (1772) után Bukovina a Habsburg Birodalom része lett. Az uralkodó a terület benépesítésével kapcsolatban gróf Hadik András tábornokot bízta meg. A Moldvában élő székelyeket fokozatosan telepítik át a frissen szerzett területekre. Megalapítják Istensegits (1776), Fogadjisten (1776), Hadikfalva (1785), Józseffalva (1785), Andrásfalva (1786) településeket és ezzel egyidőben kialakul a bukovinai székelység. Közben a császár 1784. augusztusában kegyelmet hirdetett azon Moldvába menekült székelyeknek, akik Bukovinába költöznek (Sántha 1942:28).

Bukovina szeszélyes éghajlatú terület, ahol a telek is sokáig elhúzódnak. Termőföldjeik nehezen megművelhetők, mindezek miatt gyéren lakott terület volt az új kolóniák megjelenéséig. A székelyek mellett zsidók, cigányok, görögök és örmény telepések is érkeztek a területre. A rossz körülmények ellenére az öt székely település igen gyorsan

túlnépesedett. A nem túl ideális légkör miatt 1882-től kezdve a bukovinai székelyek körében egyre komolyabb törekvések voltak arra, hogy Székelyföldre visszatelepüljenek (Sántha 1942:86). Emiatt több alkalommal utazott küldöttség a bécsi udvarba, de mindig elutasították kérélmüket.

Elkezdődik a kirajzások kora. Majd fél évszázad alatt először Erdélyben, majd fokozatosan az egész világban alakulnak bukovinai székely telepek. 1883-ban az Al-Dunánál, ahol kialakulnak az al-dunai székelyek, mint új néprajzi csoport. Egyik legutolsó telepük 1924-ben alakult kis Brazíliában Boldogasszonyfalva néven.

Az első világháború után és az azt lezáró Párizs környéki békék következtében Bukovina az új román nemzetállam részévé vált. Megszűnt a magyar nyelvű oktatás, elkezdődött a románosítás, majd szépen lassan a román szélsőjobboldali mozgalom is felütötte a fejét. Sok bukovinai székely menekül olyan helyekre, ahol tömbmagyarság él. 1939-ben tűzvész is pusztított Józseffalván (Sántha 1942:121), ami sok kárt okozott az ottani közösségnek. Ekkora már a magyar kormány is napirendre tűzi a bukovinai székelyek ügyét. 1941. április 11-én a 3. magyar hadsereg – összhangban a német offenzívával – megkezdi a Délvidék visszafoglalását. A Bukovinában sínylő székelyek érdekében a magyar kormány a román vezetéssel kezdett egyezkedni. Mivel a román kormány ragaszkodott ahhoz, hogy a Magyarországhoz nemrégiben visszacsatolt Észak-Erdélybe ne költöztessenek magyarokat – bízva abban, hogy a bécsi döntések csak ideiglenesek -, a bácskai területekre esett a magyar vezetés választása. Ingatlanaikat és ingóságait eladva, csak a legszükségesebbeket magukkal szállítva, vonatokon indultak meg a bukovinai székelyek új hazájuk, Bácska felé, ahol 28 településen szórták szét őket. 2 828 család 19 198 fővel érkeztek meg (Sántha 1942:130).

Délvidéken szinte be sem rendezkedtek, a háború végén újra el kellett hagyni mindent. Gyakorlatilag egy éjszaka alatt meg kellett szervezni a Magyarországra történő áttelepítést. 1944. október 6-án érkezett a váratlan parancs: Bácskát el kell hagyni. Szó szerint menekülni kellett, ugyanis a háború vége felé a magyar hadak visszavonulóban voltak, így a Délvidék is feladásra került, miközben a magyarok nyomában szerb csapatok nyomulnak. A bukovinai székelyek Vas és Zala megyékbe menekültek. A háború befejeztével, 1945 tavaszán Tolna, Baranya és Bács-Kiskun megyékben találnak új otthonra (Sebestyén 1989:171).

Az eleve szomorú történetnek vannak még nyomasztó elemei. Hiszen amíg a bácskai letelepedéskor az elüldözött szerb lakosság házaiba telepítették a bukovinai székelyeket, addig a három magyarországi megyében a kollektív bűnösként kikiáltott, és kitelepített németek, azaz svábok házait örökölték meg. A 20. századi borzalmas európai sors minden népet elkísért, mindenkinek fájdalmat okozott.

A nyugalom évtizedei következnek. A nevezett dél-magyarországi megyékből aztán elkerülnek más-más településekre is, mint például a pest megyei Érdre.

A bukovinai székelyek már jó ideje elszakadtak attól a közegtől, attól a közösségtől, amelyet a klasszikus néprajzi értelemben vett hagyományos közösségek jelentenek a mindennapjaikkal, ünnepeikkel, szokásaikkal, az életükkel. Azon bukovinai székelyek, akiknek fontos a múlt ápolása még mindig igyekeznek közösségekben megélni a hagyományaik egy részét. Legyen az a népdaluk, a csobánolás, a tánc, a kézműveskedés. Ezen a ponton jön be a magyarországi közművelődés fontossága, hogy teret tudjon biztosítani a bukovinai székelyeknek és a hozzájuk hasonló csoportoknak abban, hogy megőrizték múltjuk egy darabját.

A bukovinai székelyek helyzete a 20. és 21. században

A bukovinai székelyek lélekszámának alakulásával egy friss 2021-es munka foglalkozik részletesen. A Területi Statisztika című folyóirat 61. évfolyam 4. számában megjelent Pál Helén, *A bukovinai székelyek által is lakott magyarországi települések lélekszámának alakulása* című tanulmánya részletesen taglalja azokat a változásokat, amelyek napjainkig végbementek a nevezett népcsoport 20. és 21. századi magyarországi jelenléte során területi és demográfiai szempontból.

A dolgozat bemutatja, hogy 1945 után Bács-Kiskun megyébe 3 településre (Csátalja, Gara, Vaskút) (Pál 2021:528), Baranya megyébe 7 településre (Egyházaskozár, Hercegszabar, azaz Székelyszabar, Hidas, Himesháza, Palotabozsok, Somberek, Véménd) (Pál 2021:529), Tolna megyébe pedig 28 településre (Aparhant, Bátaszék, Bonyhád, Bonyhádvarasd, Cikó, Diósberény, Dúzs, Felsőnána, Györe, Hőgyész, Izmény, Kakasd, Kalaznó, Kéty, Kisdorog, Kismányok, Kisvejke, Lengyel, Majos, Mócsény, Mucsfa, Nagymányok, Nagyvejke, Tabód, Tevel, Varsánd, Závod, Zomba) (Pál 2021:530) telepítettek be bukovinai székelyeket. A 38 településre összesen 3 821 (Pál 2021:532) család körülbelül 15 – 20 000 (Forrai 1987:27) fővel érkezett, de jellemzően más népcsoportokat is betelepítettek. Leginkább felvidéki magyarokat, de sokszor erdélyi székelyeket, erdélyi, moldvai, bácskai és anyaországi magyarokat is (Pál 2021:532).

A bukovinai székelyek lakta települések nagy része apró- és törpefalvak. A népcsoportot a 20. század és 21. század folyamán ugyanúgy jellemezte belső migráció elsősorban a városok felé (Bonyhád, Szekszárd, Pécs, Pécsvárad, Mohács, Érd) a jobb élet reményében, így az általuk lakott kistelepülések fokozatosan kezdtek elnéptelenedni, mint ahogy az jellemző az összes magyar vidéki falura. A bukovinai székelyek esetében az általános magyarországi iparosodást követő urbanizáció mellett olyan sajátosság is megfigyelhető, mint az általuk lakott településeken maradt svábokkal való ellentét. A nyelvi, kulturális ellentét mellett figyelembe kell venni azt, hogy a betelepülőket az erőszakkal kitelepített svábok házaiba költöztették, amely építményeket nem annyira érezték magukénak (Pál 2021:545).

Emellett a klasszikusan mezőgazdaságból élő népcsoport a Magyarországon tapasztalt földkiszajátítás és iparosodás áldozata is lett. A bukovinaiak nagyon jól integrálódtak a magyarországi viszonyokhoz. Ez természetesen az identitásuk elvesztésével is fenyegethet. A tanulmány megemlíti, hogy több település próbál tenni az elnéptelenedés ellen. Főként pályázati úton próbálja az önkormányzat a saját intézményeit fejleszteni és sok esetben említik a kulturális intézményeket, közösségi színtereket, tájházakat, mint fejlesztendő területeket. Emellett a kulturális élet fellendítését is megcélazzák.

Egy 2018-as doktori disszertáció, nevezetesen Gatti Beáta *Emlékezet, örökség, identitás: bukovinai székelyek néprajzi, kulturális antropológiai vizsgálata* című doktori (PhD) értekezése, melyet a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz – Kulturális Antropológia Doktori Programhoz írt, nagyon érdekes és értékes adalékokat tartalmaz a bukovinai székelyek 20. és 21. századi hagyományőrző és kulturális megjelenéséhez. Ezek szerint az 1960-as évek végétől szociológiai és néprajzi érdeklődések következtében egy tudatos hagyományápoló tevékenység figyelhető meg náluk (Gatti 2018:122). Nem csoda, hiszen ez a fajta érdeklődés nagyon is jellemző a korszak magyar kutatói, hivatásos és amatőr néprajzi gyűjtői, népzeneészei, néptáncosai számára. Ezekre az évtizedekre jellemző, hogy Erdély magyar lakta falvait keresték fel és mindent felgyűjtöttek, amit találtak. Szinte az utolsó pillanatban, mielőtt a népi kultúra kihalt volna a Kárpát-medencében. Az érdeklődés pedig azt eredményezte, hogy az elmúló hagyományokat

(zene, tánc, énekek, szokások, viselet stb.) a néprajzi csoportok megőrizték és önmaguk is újra értékesnek kezdték érezni.

A '70-es évek elejétől kezdenek megalakulni az úgynevezett pávakörök, amelyek megmozgatták a magyarországi településeken élő bukovinai székelyeket. Az egyik legjelentősebb eset az 1977/78-as Röpülj páva! című televíziós vetélkedőn való részvétel és győzelem a Izményi Székely Népi Együttes részéről, ami az országos ismertség és megbecsülés mellett pozitív példaként jelentkezett a székelyek körében és sorra alakultak a hasonló csoportok (Gatti 2018:123).

1988-ban Budapesten megalakul a Székely Kör, amely a bukovinai székelyek intézményesített képviselőjét eredményezi, majd ebből nő ki a Székely Szövetség (2001 után Bukovinai Székelyek Országos Szövetsége néven működik), amely ernyőszervezetként több, települési hagyományőrző csoportot is magába tömörít. A Székely Találkozó nevű rendszeresen megrendezett esemény célja már 1989-től az, hogy a szétszóródott bukovinai székelyeket újra összehozza, hogy újra találkozzanak és ne feledjék gyökereiket. Folyamatosan jelennek meg új előadók, alkotók, alakulnak meg amatőr csoportok. A bukovinai székely lakodalmások, a betlehemes játékok, azaz a csobánolás, amely a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére kerül 2013-ban, a népdalok, a sajátos néptánc megunhatatlan témája lesz különböző rendezvényeknek.

A bukovinai székely identitás napjainkban

A bukovinai székelység léte sok-sok szomorú történeti mozzanatból tevődik össze, de vannak nagyon értékes és archaikus hagyományok, amelyeket az elszigetelt időszak alatt csak ők őriztek meg, és a világháború ellenére megmaradt és elhozták Magyarországra.

A Bukovinában eltöltött évek nem voltak túlságosan komfortosak, kifejezetten menekülni szeretett volna a székelység abból a közegből. Az első mérföldkő, amely a bukovinai identitás része: Madéfalva. Ha bárkit megkérdezzük közülük, az elsők között említik az 1764. január 7-i eseményt, a madéfalvi veszedelmet, azaz a siculicidiumot. Ezen néprajzi csoport születése vérrrel kezdődött, és sorozatos vándorlással és meneküléssel folytatódott Bácskán át Magyarorszáig. Abban megoszlanak a vélemények, hogy otthonra találtak-e, vagy csak Csík vármegyében, a mai Románia területén lelnének végleges hazájukra. Talán boldogabban élik meg létezésüket azok, akik az első választ fogadják el, vagyis Magyarországot tekintik a végleges otthonuknak. Ez egy biztonságérzetet ad, mindemellett lezárult folyamatról beszélhetünk.

Fontos eleme az identitásnak a rokoni szálak alakulása, valamint annak tudatosítása, számon tartása, hogy ki melyik bukovinai településről származik (Istensegíts, Fogadjisten, Hadikfalva, Józseffalva, Andrásfalva). „A személyes/családi múlt (ezáltal a népcsoport nagy történelmének) elbeszélése a világ megtapasztalásának egy lehetséges módja, vagyis összegzése annak, hogy ki vagyok én, hogyan kerültem ide, kik voltak az őseim. A (csíki) székely származás és a rokoni kapcsolatok számon tartása a telepítések miatt, a bukovinai székelyek diaszporikus jellegéből adódóan korábban is hangsúlyos volt; ugyanakkor a kortárs események kapcsán az egyik leggyakrabban előkerülő tematikaként, különféle szinteken és kontextusokban jelenik meg a családfairás, készített és ennek kapcsán a rokonság felderítésére irányuló egyéni kezdeményezések.” (Gatti 2018:211).

Nagyon fontos eleme a bukovinai székely identitásnak az átörökölt hagyományok átélése. A ma létező szervezetek nagy része énekkarként működik, amelyek kifejezetten bukovinai székely népdalokat visznek színpadra.

Egy másik elem a bukovinai székely táncok újratanulása és bemutatása. Mind zenében és táncban egyedülálló a magyarság kultúrájában. Legismertebb talán a silladri, amely kifejezetten régies székely tánc. Ugyanúgy jelöl férfitáncot, páros és körtáncot. Fellelhető náluk a bukovinai románoktól és ruszinoktól kölcsönzött lánc- és páros táncok, melyek így még egyedibbé teszik őket, valamint a németektől átvett polgári táncok (Magyar Néprajz nyolc kötetben 1988:442).

A próza és a mesemondás is jelentős eleme a bukovinai székelek identitásának. Legismertebb mesemondójuk Kóka Rozália Magyar Örökség díjas mesemondó, népdal- és népmesegyűjtő, népdalénekes, néprajzkutató, újságíró, író, a Népművészet Mestere. De említhetjük a zombai mesemondókat is.

Ami viszont az országos hírnevet hozta el a bukovinai székelység számára, valamint a legmarkánsabb, legismertebb megjelenési formájuk, amely egyben a Szellemi Kulturális Örökség listájára is felkerült, az a csobánolás, egy Krisztus születését megjelenítő dramatikus szokás, betlehemes játék. A csobánolás szokását a Székelyföldről vitte magával a bukovinai réteg, eredetét Csíksomlyóhoz kötik (Forrai 2003:48). 10-12 szereplős játék, általában férfiak, fiúk játszották még Szűz Máriát és az angyalt is. Bukovina 5 településén házasemberek szervezték és adták elő, családokhoz jártak. (Forrai 2003:51). Ennek oka, hogy hónapokig készültek az előadásra, gyakran összezárva, egy helyen aludtak. Megelőzve a későbbi szóbeszédeket, csak fiúk vettek részt a próbákon. Az 1960-as és 70-es évektől Magyarországon női kórus is társult a színjátszók mellé, amivel már 40 főre is kiegészültek. Fontos mozzanat a szálláskeresés, a pásztorjáték, néhol bekerült a „paradicsomolás”, ami az eredettörténetet jeleni és gyermekek adták elő.

A csobánolás szereplői a gazda, aki legidősebb, tapasztalt házasember. Szorosan nem tartozik a játékhoz. A király, kinek jellemzője a huszáruha, korona és pálcá. A királyszolga zsinóros ruhát hord, fontos alacsonyabb legyen, mint a király. Szent József jó hangú énekesnek kellett legyen. Mária és az Angyal általában fiúk, fehér, vagy rózsaszín ruhát kellett viselniük. A csobánok, vagy pásztorok a székelyeket testesítik meg, öt-hat fő volt, kellett egy öreg csobán is. Az első női Szűz Mária Érden volt, Erdős Borbála adatközlőm leánya.

1952-től a csobánolást nem engedélyezték a kommunizmus alatt. 1958-ban lehetett újra látni Zombán a hadikfalvi és Izményben andrásfalvi betlehemeset. Napjainkban hagyományőrző csoportok adják elő színpadon, szabadtéren, templomokban, úgy mint az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör (Érd, Pest megye), Csátaljai Székelyek Baráti Köre (Csátalja, Bács-Kiskun megye), Garai Székelykör Egyesület (Gara, Bács-Kiskun megye), Hidas Néptánc Egyesület (Hidas, Baranya megye), Sebestyén Ádám Székely Társulat (Kakasd, Tolna megye), Teveli Székely Kör (Tevel, Tolna megye), Izményi Székely Népi Együttes (Izmény, Tolna megye), Kétyi Székely Hagyományőrző Egyesület (Kéty, Tolna megye).

2012. január 8-án Cikón tartott küldöttgyűlésen merült fel, hogy a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére felvegyék a csobánolást. 2012. december 24-én Bonyhádön a teveliek bemutatták csobánolás és aláírást gyűjtöttek a jegyzékre való felkerülés végett. 2013. áprilisában 58 civil szervezet nyilatkozata, 13 önkormányzat határozata és 13 060 fő aláírása volt meg. 2013. szeptember 20-án Balogh Zoltán, az akkor Emberi Erőforrások Minisztériumának minisztere aláírásával szentesíti a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékre történő felvételét.

A magyar közművelődés fontossága a hagyományok ápolásában

Magyarország Alaptörvénye szerint „Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez” (Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), XI. cikk, (1)). Az alaptörvény mellett konkrétan fogalmaz az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, amikor közművelődési alapszolgáltatásokról beszél. A mi esetünkben most a legfontosabb a 76. § (3) d) a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása bekezdés, hiszen itt tud érvényesülni az a dolog, hogy a közösségek meg tudják őrizni, életben tudják tartani hagyományaikat. Ez a helyi közművelődés szintjén a települési önkormányzatok választható, vagy kötelező feladatai közé tartozik. De, ha egy hagyományőrző csoport azon szándékát fejezi ki, hogy a helyi szintérben, vagy művelődési házban szeretné tartani foglalkozásait, próbáit, összejöveteleit, akkor az adott szintérnek, vagy intézménynek magától telhetően kötelessége helyet biztosítani a közösségnek. Ezzel összhangban kell dolgoznia a magyarországi közművelődési színtereknek, intézményeknek és szakembereknek, mintegy támogató, életben tartó, újra alkotó épületek és személyek.

De miért fontos ez napjainkban? Mert a korábbi társadalmi egységek közösségek szilárdabbak voltak, de már elvesztették a folyamatosságot a globalizált világban. Az újabb formák pedig sokkal törékenyebbek. Ahogy az emberek egyre jobban bezárkóznak, egyre kiszolgáltatottabbak. *„A hagyományos kollektív nagycsoportok fokozatosan feloldódnak, az egyén kiszakad a korábbi rendi vagy osztályjellegű formákból, réteggkulturákból, stabil determináltságokból, védettségekből. Az életutak tipikus mintázatai megtörnek. Az újonnan létrejövő közösségek, ill. koalíciók heterogén érdekek, értékek, divatok, szituatív tiltakozások, esetlegességek mentén konstituálódnak. Az ember alkotta kockázatok katasztrófákká formálódnak, megrendülnek a biztonságot nyújtó társadalmi struktúrák, nő a bizonytalanság.”* (Kleisz & Dóri 2018:11). Ezért fontos a közművelődés életben tartása, és ezért fontos a szakemberek folyamatos képzése.

Állami szinten is jelentős szerepet kap a törvényben a hagyományőrzés. Az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről 87/B. § a) – j) pontjai részletesen taglalják. Ezekből kiderül, hogy a magyarországi közművelődés törvényi szinten teljesen felkészült a hagyományőrzés ápolására, és ezzel együtt felkészült arra is, hogy az egykor természetes, hagyományos közegben élő néprajzi csoportok a közművelődési intézmények falai között folytassák hagyományápoló tevékenységüket, ezáltal már közművelődési közösséget alkotva. Tehát a magyar közművelődésnek és a magyar közművelődési szakembereknek kulcsfontosságú szerepük van abban, hogy a többszáz éves hagyományok ne menjenek feledésbe, de ne csak konzerválják, hanem éltessek, ápolják és a nyilvánosság keretei között be is mutassák azt. *„A kollektív történetiségbe, sorsközösségbe beágyazott érzelmek azonosságán alapuló identitás, a tradíciókba beleszületés tisztelete, a közösen osztott alapértékek a fontos közösséget szervező erők. Az ember csak közösséghez tartozva létezhet, [...] a közösségekhez tartozás erősíti a morális kötelezettségeket, amire a mindent áruként néző világban nagy kereslet lenne.”* (Kleisz & Dóri 2018:12).

A valóságban infrastrukturális és személyi hiányosságok nehezíthetik a folyamatot, de a 2018-as 20/2018 (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és közösségi színterek követelményeiről pont ezen hiányosság kiküszöbölésére született meg. Nagyon fontos a szakemberek képzése, hogy a közösségfejlesztés minél szakszerűbben és gördülékenyen menjen végbe, hogy a társadalmi részvételt tudják fokozni.

A bukovinai székelyek szerepe a mai magyar közművelődésben

Kutatásom alkalmával a ma Magyarországon 30 nyilvántartott bukovinai székely hagyományőrző csoportból összesen 23 taggyegettel sikerült felvennem a kapcsolatot és interjút készítenem az egyesületek vezetőivel. Arra kerestem a választ, hogy milyen módszereik vannak identitásuk megőrzésére, mennyire aktív a csoport, működésüket segíti-e színtér, közművelődési intézmény és/vagy közművelődési munkatárs, valamint van-e összefüggés a mentorálás és a működés között. Jógyakorlatokat szerettem volna gyűjteni, amely jó példa lehet más magyarországi néprajzi csoportnak, kisebbségnek, esetleg határon túli magyar közösségnek. A kutatásnak azonban teljesen más eredménye lett.

Egy kérdéssort állítottam össze, amely vonatkozik egyrészt az adott településre, ahol a népcsoport él. Ez esetben a fő kérdés, hogy hányan vannak, illetve milyen a megítélésük, a támogatottságuk a helyi társadalmon belül. Másrészt a konkrét szervezetre utaló kérdések következtek, mint a szervezet neve, kora, vezető elérhetősége, tevékenységi köre, a tagság száma, átlagos életkora, nemi megoszlása, az összejövetelek helyszíne és rendszeressége, hogy mennyire vesznek részt a helyi közösségi életben, esetleg más magyarországi, illetve nemzetközi összejöveteleken, van-e valamilyen kiadványuk stb. Harmadik kérdéskör azon közművelődési intézményre vonatkozik, ahol az összejöveteleket tartják, úgy, mint név, vezető, alapszolgáltatásokon belüli foglalkoztatás és a bukovinai székelyek szerepe a helyi közművelődésben.

A félig strukturált, kevert interjúk mellett dokumentumokat (fotó- és kordokumentumok), szakirodalmat gyűjtöttem, rendszereztem, valamint dolgoztam fel.

Eredeti terv szerint helyszínen történt volna a látogatás egy terepmunka keretében, de a 2021. évi pandémia miatt jobbnak láttam a telefonos interjúkat. A Bukovinai Székelyek Országos Szövetsége honlapján lévő adatbázist használtam, ahol több, mint 42 szervezetet tartanak nyilván. Ezek között vannak délvidéki, erdélyi és bukovinai szervezetek is, de a mi esetünkben a magyarországi egyesületek szerepe a fontos, amely a nyilvántartás szerint 30 csoport. Végül 23 csoport vezetőjével tudtam interjút készíteni. Akiknél úgy alakult – mert volt és működött –, a helyi színteret, vagy intézményt is felhívtam.

Összegzés és konklúzió

A 23 bukovinai szervezet nagyon jól letérképezi a hazai létüket a nevezett néprajzi csoportnak minden szempontból. A legtöbb szervezet Tolna vármegyében él, ott összesen 16 egyesület életét sikerült felderítenem. 3 Baranya vármegyei és 3 Bács-Kiskun vármegyei egyesülettel tudtam felvenni a kapcsolatot. Pest vármegyében a nemrégiben kettévált bukovinai kört egy szervezetnek vettem a tanulmányban.

Az interjúkat összegezve három csoportra lehet elkülöníteni a magyarországi bukovinai székely egyesületeket. „Elhaló”, „stagnáló” és „fejlődő” kategóriákat lehet létrehozni belőlük. „Elhaló” bukovinai székely egyesületek száma összesen 10 darab volt az interjúk alapján. Mint ahogyan Pál Helén tanulmánya jelezte, az interjúk során is kiderül, hogy a települések elnéptelenedése folyamatos, és ez a bukovinai székelyeket ugyanúgy érinti, mint az összmagyarságot. A 600 főnél alacsonyabb lélekszámú településeken ez egyre jobban fokozódik és ez kihat az infrastrukturális fejlesztésekre is. Az ilyen településen működnek még bukovinai székely hagyományőrző csoportok, de általánosan jellemző rá, hogy

előregedik és elnőiesedik a szervezet, és utánpótlás nélkül végül megszűnik. Természetesen itt nem temetni szeretném a civil szervezeteket, de ezen településeken az is látható, hogy a közművelődési infrastruktúra erősen hiányt szenved. Néhol a közösségi színtér nem kielégítő, illetve közművelődési szakember nélkül dolgoznak. Pedig a 20/2018 (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és közösségi színterek követelményeiről pontosan kiköti, hogy 2020. január 1-től a tárgyi feltételeknek és 2021. január 1-től a személyi feltételeknek teljesülnie kell. (20/2018 (VII. 9.) EMMI rendelet 20§ (1) – (2)) Az ő esetükben mindenképpen egy mentori védőháló kell egy képzett közművelődési szakember személyében.

A „stagnáló” bukovinai székely egyesületek közé 11 csoportot tudtam besorolni. Szerencsésebb helyzetben vannak azok a nagyobb települések, amelyek be tudták vonzani a fiatalokat, gyermekeket, így a szülők részéről is támogatót találhatnak. Nagy részük a közösségi médiában is megjelenik, a szervezetek vezetői figyelik a pályázati lehetőségeket, lobbiznak egyesületükért a helyi önkormányzatoknál. Sok ilyen település mutatja azt, hogy saját, önálló közösségi színteret tudtak létesíteni. Jellemzően itt az egy önkormányzat tulajdonában lévő ingatlant tudtak berendezni maguknak a Magyar Falu Program keretében. Ezen csoportok jelentős része igen nagy múltra tekint vissza. Sok esetben ez táplálja őket, de az elöregedés veszélye őket is fenyegetheti. Némelyik szervezetnél van támogató közművelődési szakember, de többségükre nem ez a jellemző. Mindenképpen javasolnám, hogy azok az egyesületek, civil csoportok, ahol problémák vannak képezzenek ki maguk közül szakembert, hiszen a nagyban segítené az ő létüket, szervezettségüket.

A „fejlődő” bukovinai székely egyesületek közé 2 szervezetet tudtam beazonosítani. A hagyományőrzésnek és hagyományápolásnak, a bukovinai székelyek közművelődési és közösségi szerepvállalásának a 21. században két iskolapéldája a Dombóvári Székely Kör és a kakasdi Sebestyén Ádám Székely Társulat. Az egyik egy város a másik egy község, de mind a kettőnél egyezik, hogy jelen van egy agilis vezető, egy támogató önkormányzat és egy abszolút partnerként jelen lévő közművelődési intézmény szakemberekkel.

Mint kitűnik, a „stagnáló” csoportból van a legtöbb, de azon a kategórián belül is hatalmas szórás van. A közművelődési munkatársak, mint támogató szakemberek összesen 7 szervezetnél jelennek meg. A munka itt is különböző szinten zajlik, de elmondható, hogy jelenlétük pozitív a szervezetek életében. A két „fejlődő” csoportnál megállapítható, hogy munkájukkal nagyban segítik a csoportok működését.

A néprajzi értelemben vett hagyományos falusi közösségek a 2020-as évekre már nem léteznek. Közművelődési közösségekben élnek át újra hagyományaikat és identitásukat a bukovinai székelyek és más csoportok Magyarországon. Ahhoz, hogy ez jól működjön elengedhetetlen, hogy szívvel-lélekkel csinálják ezt a közösségek. Elengedhetetlen a társadalom támogatása, valamint a modern magyar közművelődési infrastruktúra jelenléte életükben és életünkben.

A közművelődési szakemberek, munkatársak feladata nagyon jelentős. *„A közösségekkel foglalkozó szakembereknek gyakran kell mentori, tanácsadói szerepben hosszabb időszakon keresztül, gyakran több közösség támogatását is végezniük.”* (Márkus & Angyal 2018:3). Érezhető és fontos az ő munkájuk és jelenlétük, ezért szükség van a folyamatos képzésre és továbbképzésre.

A kutatás alapján teljes mértékben elmondható, hogy egy jól működő hagyományőrző szervezethez három fontos dolog tartozik. Az első egy agilis vezető megléte, megfelelő kapcsolati tőkével és lelkesedéssel. Ha szükség van a tisztújításra, akkor az szükséges megtenni a csoport jövője érdekében. A második összetevő egy támogató önkormányzat, városvezetés, akik büszkék a településükön lévő hagyományőrző csoportokra, és

lehetőségeikhez mértem minden támogatást megadnak. Végezetül, a harmadik fontos dolog a települési szakember, aki mentorként segítheti a csoport működését. Ha ezek közül valamelyik kimarad, akkor már nem mutatható ki, hogy a szervezet a „fejlődő” csoportba tartozna. Mindez eredmény számomra a közművelődési szakma fontosságát igazolja.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Tudományos Diákköri munkát végzők számára alprogramja támogatta.

Felhasznált irodalom:

- Balló I. 2014. *A madéfalvi veszedelem*, Csíkszereda: Turul Egyesület
- Csiszér A. 2001. *Az Izményi Székely Népi Együttes harminc éves története, tanulmány*, Izmény, letöltve: <http://www.muharay.hu/img/file/izmeny.pdf> (2021.11.09. 16:42)
- F. Kovács É. (2017). Balladát éneklő kiadvány, Bemutatkozott a Bukovinai Székelyek Szekszárdi Egyesülete, In: Tolna Megyei Extra, Közérdekű Kereskedelmi Hetilap, XXV. évfolyam, 20. szám, 2017. május 25.
- Forrai I. (2003). Csobánolás a bukovinai székelyeknél, Tanulmány, In: Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XXV., Szekszárd, 2003.
- Forrai I. 1987. *Népi írásbeliség a bukovinai székelyeknél*, Budapest: Múzsák Közművelődési Kiadó, 1987.
- Gatti B. (2018). *Emlékezet, örökség, identitás: bukovinai székelyek néprajzi, kulturális antropológiai vizsgálata*, doktori (PhD) értekezés, Pécs, 2018. Letöltve: <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=19532> (2021.11.05. 10:24)
- Kleisz T. & Dóri É. (2018). A közösségfejlesztés alapjai a közművelődésben, *Tudástár a közösségi művelődésben sorozat*, 2. kötet, Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., 2018.
- Kóka R. 2017. *Bukovina, Bukovina... - Utam végén visszaneztek*, Budapest: Fekete Sas
- Kordé Z. 2001. *A középkori székelység. Krónikák és oklevelek a középkori székelyekről*, Csíkszereda: Pro-Print
- Magyar Néprajzi Lexikon I. kötet, A – E, főszerk. Ortutay Gyula, Budapest, Akadémiai, 1977.
- Magyar Néprajz nyolc kötetben, főszerk. Dömötör Tekla, Budapest: Akadémiai, 1988.
- Márkus E. & Angyal L. (2018). Mentorok a közösségi művelődésben és az amatőr művészeti mozgalomban, *Tudástár a közösségi művelődésben sorozat*, 9. kötet, Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., 2018.
- Pál H. (2021). A bukovinai székelyek által is lakott magyarországi települések lélekszámának alakulása In: *Területi Statisztika*, 61. évf. 4. sz., 2021. július 527-550. <https://doi.org/10.15196/TS610405>
- Sántha A. 1942. *Bukovinai magyarok*, Kolozsvár
- Sebestyén Á. 1989. *A bukovinai székelység tegnap és ma*, Szekszárd: Tolna Megyei Könyvtár

HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY

Drabancz Mihály Róbert – Vitál Attila:

***Népművelők a rendszerváltásban II.
Portréinterjúk narratív elemzése***

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025102>

Absztrakt: Tanulmányunkban a vidéki Magyarországon élő népművelők rendszerváltásban betöltött szerepét vizsgáljuk narratív interjúk elemzésével. A nyolcvanas évek végén megváltozott a népművelői szakma szerepfelfogása, illetve átalakultak a szakmaterülettel szemben támasztott társadalmi igények. A posztkommunista átmenet időszakában a közművelődési intézmények már nemcsak a hagyományos kultúraközvetítési funkciókat vállalták fel, hanem közösségfejlesztési és demokratikus közéleti szerepet is betöltöttek. Ebben a történelmi helyzetben a népművelők a kulturális-közösségi terek kapuőreivé váltak, és számarányukat meghaladóan vállaltak szerepet a demokratikus ellenzéki pártok rendszerátalakító tevékenységében. A tanulmány vizsgálja, hogy ezt a bevonódást milyen személyes tényezők, szocializációs hatások támogatták, illetve milyen pályaszocializációs hatások formálták a közélet alakítására irányuló belső igényt. Az interjúalanyok politikai preferenciáinak és közéleti részvételének elemzése során a közéleti szerepvállalás szervezeti hátterére is fókuszálunk a népművelő ellenzéki aktivisták pártválasztását meghatározó tényezők vizsgálatával.

Abstract: In our study, we examine the role of farmers living in rural Hungary in the regime change by analysing narrative interviews. At the end of the 1980s, the role perception of the profession of popular educators changed and the social demands on the profession changed. In the period of post-communist transition, public educational institutions have not only taken on the traditional functions of cultural dissemination, but have also played a role in community development and democratic public life. In this historical context, the popular educators became the gatekeepers of the cultural-community spaces, and played an outsized role in the regime-changing activities of the democratic opposition parties. The study examines what personal factors and socialisation influences supported this involvement, and what career socialisation influences shaped the internal need to shape public life. In analysing the political preferences and public participation of the interviewees, we also focus on the organisational background of public participation by examining the factors that determine the party choice of the popular educator opposition activists.

Szakmai szocializáció

A családi és egyházközségi érték- és normaközvetítő mechanizmusok mellett a szakma-szocializációs hatások is fontos motívumok a rendszerváltásban aktív szerepet vállaló vidéki népművelők életútjában. MSZMP művelődéspolitikájának 1958-as irányelvei a marxista-leninista világnézetre építve előtérbe helyezték a közművelődés területén a szakképzést, amely lehetőséget adott a népművelés önálló szakmává válására. A Kádár-korszakban, a konszolidáció idején, a népművelők már nem közvetlen propagandista feladatokat láttak el,

hanem a műveltség terjesztésére helyezték a hangsúlyt, noha a marxista ideológia továbbra is jelen volt. Az 1970-es években a népművelés fogalmát fokozatosan a közművelődés váltotta fel, amely a kultúra fejlesztésére és közvetítésére helyezte a hangsúlyt. (Drabancz-Fónai 2005) A politikai modernizáció részeként a szakemberképzés is átalakult, és egyre inkább a magasabb képzettségű szakembereket részesítették előnyben. (T. Molnár 2016). A képzési programok mindig tükrözték az aktuális politikai ideológiát. Az 1970-es évektől az 1990-es évekig azonban kettős szerkezet alakult ki, ahol a hivatalos tantervi célok egyre inkább eltértek a valós oktatási gyakorlattól, amelyben az előadások a tényleges valóságról szóltak. Bár a képzési programok egyre inkább távolodtak az ideológiai tantárgyaktól, megjelent a kultúra pluralizmusának elismerése és a piaci szempontokat figyelembe vevő képzési struktúra kialakítása (T. Kiss 2000). A hetvenes évek végétől a vidéki tudományegyetemeken és tanárképző főiskolákon működő népművelési tanszékek képzéstörténetében jól megragadhatók ezek a tendenciák. A képzésben egyre meghatározóbb szerepet töltenek be a társadalomtudományi diszciplínák, melyek teret engedtek a kritikus gondolkodásnak, a társadalmi viszonyokról folyó szabadabb diskurzusoknak intézményes és intézményen kívüli keretekben egyaránt. (Fónai-Drabancz 2001)

A tanárképző főiskolán a közélet iránt sokan érdeklődtek, és egyre több olyan rendezvényre került sor a főiskolán belül is, amelyeken meghívott mértékadó írók, költők, tudósok beszéltek a huszadik századi magyar társadalom nagy sorskérdéseiről. Csoóri Sándor előadására mai napig emlékszem, egy klubrendezvény keretében beszélt 1956-ról, az akkori ellenzéki mozgalmakról. Ez valamikor 1987 táján lehetett, még bőven a rendszerváltást megelőzően, de már annak az előszeleként. Aztán volt egy előadássorozat a főiskolán, ahol társadalomkritikus akadémiai értelmiségiekkel találkozhattunk, akikkel nagyon inspiráló beszélgetéseket folytattunk. Továbbá az egykori SZÁÉV vállalat munkásszállójának ebédlőjében működött egy nagyon érdekes klub, amit egy nyíregyházi jogász szervezett, ahol például Raffai Ernő történész adott elő Trianonról, a hivatalos állásponttól eltérő megközelítésben. Nagyon érdekes előadások voltak ezek, a világra nyitott fiatalok számára komoly szellemi inspirációt jelentettek, és mi a főiskoláról néhányan rendszeresen eljártunk ezekre az eseményekre. Így az sem véletlen, hogy később a népművelő szakon, az ottani csoporttársaimmal alakult meg a Fidesz nyíregyházi szervezete. Mi voltunk ilyen szempontból a legmozgékonyabbak a tanárképző főiskolán.

Eljutottak hozzám a szamizdat iratok, a Párizsi Magyar Füzetek, meg a Rajk Laciék és a Demszkyék által szerkesztett újság, a Beszélő. Ezek az illegalitásban terjesztett ellenzéki kiadványok már a főiskolán is hozzáférhetővé váltak. A szamizdat irodalom szellemi frissességet, egy egészen más hangot jelentett az akkori toposzokkal szemben. Teljesen más szempontrendszer szerint rendeződött el a világ ezekben a kiadványokban. Én próbáltam mindig nyitottan élni, figyelni a körülöttem lévő világ eseményeit. Édesapám is adott mintát, mert nálunk otthon hétköznapi este nyolc óra szent idő volt, mert akkor kezdődött a BBC magyar adása, a világhíradó ment nyolctól fél kilencig. Egy ilyen közegből érkezve nyilván engem is érdekelt a közélet, a politika. A nyolcvanas évek ellenzéki mozgalmait viszont nem ismertem, valójában tőlem ezek azért elég messze voltak, földrajzilag is, meg valójában kulturálisan is.

A nyolcvanas évek első fele már egy érdekes, ellentmondásos időszak volt. Miközben a tantárgyaink egy része a létező szocializmus ideológiájához kapcsolódó kurzusokból állt, mint a munkásmozgalom története, dialektikus és történelmi materializmus, politikai gazdaságtan, és elég vonalas tanáraink voltak ezekből a tárgyakból, de közben a tudományos szocializmus

szemináriumot már olyan oktató vezette, aki teljesen más szellemben beszélgetett velünk. Érdekes volt érzékelni, hogy már nem olyan monolit ez a rendszer. Az egyetemeken a nyolcvanas évek elején már megjelent némi óvatos rendszerkritika, felsejlettek az értelmiségi szellemi autonómia előjelei. Először nem is értettem, hogy most provokál minket az előadó, vagy pedig tényleg lehet 1983-ban már kritikai szellemben is beszélgetni politikai kérdésekről. A főiskolai csoporttársaimmal sokat politizáltunk, de alapvetően a KISZ-en kívül. A barátaim hozzám hasonló beállítottságúak voltak, az egyik csoporttársam például, akinek az édesapja református lelkész volt, úgy járt be az előadásokra, hogy a Biblia mindig a táskájában volt. Aztán egy másik csoporttársam hozzám hasonlóan később elvégezte a református teológián a hitoktatói képzést, egy barátom evangélikus teológia tanárként végzett. A csoporttársaim nagyon széles látókörű, művelt fiatalok voltak. Rendszeresen olvastuk a Tiszatáj című folyóiratot, amely már ellenzéki hangvételű, kritikai írásokat is megjelentetett, továbbá az Élet és Irodalom hetilapot, ami mára egy baloldali kiadvány lett. De említhetném még a Valóság című társadalomtudományi folyóiratot, vagy a Magvető kiadó sorozatában megjelent írásokat, ezek mind hozzájárultak a társadalmi látásmódunk formálódásához. Szívesen emlékszem vissza az egyik filozófia tanárunkra, akivel a kötelező marxista olvasmányokon kívüli témákat is meg lehetett vitatni. Az órákon őszintén elmondhattuk a véleményünket arról, amivel nem értettünk egyet, és nem éreztük, hogy annak bármilyen következménye lenne. Voltak KISZ taggyűlések és rendezvények is, de ezekből mi legfeljebb a Főiskolai Hetek elnevezésű rendezvénysorozatot és a diszkóklubot látogattuk, ami alapvetően a szórakozásról szólt.

Először Egerbe jelentkeztem, sikertelenül. A szóbeli felvételi vizsgán megkérdezték, hogy tagja voltam -e a KISZ-nek. Nyilván nem voltam. Nem is jutottam be az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskolára, így aztán egy miskolci cementgyárban helyezkedtem el diszpécserként. Nagyüzemi közegbe kerülve, a gyári munkásokkal való érintkezés nagyon érdekes és értékes tapasztalatszerzés időszaka volt számomra. Aztán másodjára a nyíregyházi tanárképzőre jelentkeztem, itt viszont úgy éreztem - legalább is utólag úgy emlékszem -, hogy előnyt jelentett az, hogy a bencés gimnáziumba jártam. Legalább is volt a felvételi bizottságban egy olyan tanár, aki számára ez komoly értékkel bírt, és itt nem kérdezte meg senki, hogy voltam -e KISZ-tag. Tehát úgy tűnik, hogy a nyíregyházi főiskola liberálisabb volt - már csak a Bessenyei név okán is -, mint a vietnámi kommunista vezérről elnevezett egri főiskola. Itt sikerrel vettem az akadályokat és főiskolásként nagyon jól éreztem magam Nyíregyházán. A népművelési szakot azért választottam, mert alapvetően nem tanár akartam lenni. A közművelődési képzés többféle lehetőséget nyújtott a későbbiekben és a közösségszervezői munkához jó alapot adott.

Népművelés Tanszék eleve kivétel volt a homogén tanárképzésben. Emlékszem, hogy 1987-ben az általunk szervezett nyári táborból néhány hallgatónkat egyenesen a rendőrségre vitték. Ezek a fiatalok nemsokkal később már a megszerveződött ellenzékben politizáltak, elsősorban a Fideszben, és SZDSZ-be, és most hadd ne mondjak neveket, mert jelentős részük ma is benne van a politikában, vagy helyi vezetőként, megyei vezetőként, vagy országgyűlési volt, vagy jelenlegi képviselőként. Hát a fiúk énekeltek éjszaka, mindenféle akkor meg nem engedett nótákat, dalokat, és hát szembe találkoztak rendőrökkel. Viszont nem az volt a reakció a főiskola részéről, hogy na, akkor a fiúk majd megtanulják, mit lehet vagy mit nem lehet. A legfelső szintig minden vezető azon volt, hogy ezeknek a fiúknak segíteni kell. Tehát nem szabad hagyni, hogy ügyet csináljanak abból, hogy ők most mit énekeltek az éjszaka. Ekkor már mindenki érezte, hogy itt valami gyorsuló folyamat indul be. És az persze ennek mindig két összetevője van. Várjuk, hogy legyen már valaminek vége, és jöjjön valami új, meg a

bizonytalanság, hogy vajon mi lesz az új, attól mennyiben kell tartanunk vagy sem. Tehát ez mind a kettő benne volt a főiskola mindennapi életében.

A nyolcvanas évek végén, a pártállam agóniájának idején a népművelés tanszékekre járó hallgatók egy része nem csak követte a felgyorsult közéleti történéseket, és amellet, hogy érdeklődéssel figyelte a társadalom újra tervezésével kapcsolatos tudományos diskurzusokat, egyre inkább bekapcsolódott a demokratikus ellenzéki szerveződésekbe. Több vidéki felsőoktatási intézményben (Eger, Nyíregyháza, Szombathely) az ellenzéki pártok alapszervezetei a népművelés tanszék holdudvarának a bázisán jöttek létre.

A Fidesz nyíregyházi alapszervezetének létrehozásában Seszták Oszkár vállalt oroszlánrészt, aki a Bessenyei György Tanárképző Főiskola bázisán építette fel a csoportot. De hamarosan összekapcsolódtunk, és együtt szerveztük az ellenzéki megmozdulásokat. A nyíregyházi főiskolán több oktató bírt ellenzéki elkötelezettséggel, így elévülhetetlen érdeme volt a rendszerváltásban a néhai Kávássy Sándornak, aki a kisgazdapártban politizált, Takács Péternek, aki az MDF országgyűlési képviselőjeként szolgált, illetve Mester Bélának, aki az SZDSZ helyi szervezetének létrehozásában működött közre.

Véletlen sorszerűségek mentén zajlottak az események. Mikor a csoporttársaimmal olvastuk a rendőrhatalom figyelmeztetést a Magyar Hírlapban, hogy Fidesz néven egy fiatal, egyetemistákból álló társág elkezdett mozgolódni, az rendkívül szimpatikus volt, és kerestük a kontaktus felvételének a lehetőségét. A személyes kapcsolat aztán az 1988-as csíksomjói búcsún szövődött egykori csoporttársam, Szőr László révén. Ő részt vett a csíksomjói búcsúban, és ott találkozott egy soproni egyetemistával, aki akkor már Fidesz tag volt, és ő adott belépési űrlapokat és információkat arról, hogy milyen módon lehet belépni ebbe a szervezetbe. Ez 1988 pünkösdjén történt. Viszont utána elmentünk nyári szünetre, így csak 1988 őszén adtuk le a belépési nyilatkozatokat. 1988. október 2-án a Jurta Színházban volt a Fidesz első nagyszabású kongresszusa. Tömve volt a színházterem, kaotikusak voltak a viszonyok, a színpadon is ültünk, én ettől a naptól kezdve számítom a Fidesz tagságomat. A szervezeti létet, azt később, akkor még azért nem voltunk annyira bátrak vagy vakmerők, és a főiskolát sem akartuk lehetetlen helyzetbe hozni ellenzéki mozgalom alapszervezetének létrehozásával. A helyi Fidesz szervezetet 1989 februárban hoztuk létre, és hivatalosan március 15-re készülve jelentettük be. Viszont a politikai cselekvést néhányan már korábban elkezdtük a Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezetében (TDDSZ), az még sem volt olyan veszélyes alakulat, mint a Fidesz. Meg is alakítottuk a tanárokkal a TDDSZ helyi szervezetét, gyűléseztünk, különböző akciókat szerveztünk, például a menzával kapcsolatban, meg azt a követelést fogalmaztuk meg, hogy ne legyen kötelező orosz tanítás, hanem más fajta idegen nyelvet oktassanak a főiskolán. Voltak ilyen vakmerő kezdeményezések, de leginkább gyűléseztünk, és beszélgettünk. Így jutottunk el 1989 márciusáig, amikor az első nyilvános fellépése volt a Fidesz helyi szervezetének.

A népművelők, mint a kulturális-közösségi terek kapuőrei

Magyarországon az előző évtizedek válságjelenségeinek következményeként a népművelői pályán tevékenykedők az 1980-as éveket a szakmai elbizonytalanodás időszakaként élték meg. Ennek hátterében olyan tényezők álltak, mint a politikai hatalom meggyengülése, a gazdasági válság, a társadalom átpolitizálódása és az ellenzéki kulturális aktivitás

növekedése. A korábban monolitikus kultúrpolitika fokozatosan elvesztette korábbi dominanciáját, és ezzel párhuzamosan a kultúra finanszírozása is nehézségekkel küzdött. Ponyi László dolgozatában kifejti, hogy ezen folyamatok mellett az 1980-as években új, nyugatias szakmai minták és orientációk jelentek meg, amelyek hatással voltak a közművelődés területére. Ez a változás nem csak az intézményes keretek között valósult meg, hanem a közösségi, falufejlesztési és alternatív kulturális mozgalmak térnyerésében is tetten érhető volt. A hagyományok ápolása, a táncházmozgalom megerősödése, a felnőttképzés és az öntevékeny egyesületek szerepének növekedése is ezt a korszakot jellemezte. Ekkor kezdtek kibontakozni a közösségfejlesztési és szociokulturális animációs kezdeményezések, amelyek a közművelődési intézményrendszer megújítására és új szakmai irányvonalak kialakítására törekedtek. A közművelődési intézményrendszer is jelentős átalakuláson ment keresztül. Az újonnan létrejövő intézmények, mint a komplex közművelődési-sport vagy közművelődési-turisztikai központok, több funkciót is elláttak. Ezek az intézmények már nemcsak a hagyományos kultúráközvetítési funkciókat vállalták fel, hanem közösségfejlesztési és demokratikus közéleti szerepet is kaptak (Ponyi 2023). A "Nytott ház" kísérlet az 1980-as évek egyik kiemelkedő szakmai újítása volt, amely a közművelődési házak szerepének újra értelmezésére tett kísérletet. Célja az volt, hogy a kultúrházak mindenki számára nyitottak legyenek, és a helyi közösségeket szolgálják. A népművelők, akik korábban a szocialista kultúrpolitika irányelvei szerint működtek, itt már a közösségek aktív segítőivé váltak (Dóri 2020). A Nyitott ház koncepció szerint a népművelők nem csupán kultúráközvetítők, hanem a helyi közösségek fejlesztői, az információk közvetítői és a társadalmi aktivitás ösztönzői lettek. Ez a kísérlet, amely több településen is bevezetésre került, jelentős változást hozott a közművelődési tevékenységek terén. A helyi művelődési házak egyre inkább a helyi demokrácia színtereivé váltak, ahol az emberek nem csak passzív befogadóként, hanem aktív szereplőkként vettek részt a kulturális és közösségi események szervezésében. Ezzel párhuzamosan a népművelői szerep is átalakult: az öntevékenységet támogató, közösségfejlesztő attitűd vált dominánssá. Az 1980-as évek népművelői szerepkörei a korábbi évtizedek változásaira épültek, ugyanakkor új szakmai orientációkat is felvettek. A népművelők egyre inkább közösségsszervező, segítő, fejlesztő szakemberekké váltak, akik az alulról jövő kulturális és társadalmi folyamatokat támogatták. A közművelődési intézmények átalakulása, valamint a népművelői szerepkörök változása összhangban volt a társadalmi és kulturális folyamatokkal. A 80-as évek végére a kultúráközvetítés már nem csupán politikai célokat szolgált, hanem a helyi közösségek igényeit, a demokratikus közélet megerősítését és a társadalmi nyilvánosság bővítését célozta. Az 1980-as években kialakult közművelődési szemlélet hatása hosszú távon is érezhető volt, és alapjául szolgált a rendszerváltás utáni közösségfejlesztési folyamatoknak.

Én akkor már Nyíregyházán, a Honvéd utcai Művelődési Házban dolgoztam népművelőként. Kristálytisztán emlékszem arra, hogy amikor a Szűrös Mátyás kikiáltotta a Magyar Köztársaságot, akkor a művelődési ház karbantartójával közösen éppen a vörös csillagot vettük le az intézmény épületének tetejéről. Ez számomra is egy szimbolikus tevékenység volt. Nem levertük, hanem az igazgató javaslatára leszereltük a kommunista diktatúra jelképét. Egyébként Nagy Ferenc akkori igazgató maximálisan tolerálta a politikai törekvéseinket, és irodai infrastruktúrát biztosított a FIDESZ szervezéséhez, például a telefon az igen nagy kincs volt akkoriban. Aztán 1989 decemberében kitört a romániai forradalom, amit mi a saját forradalmunkként éltünk meg. Ugye Magyarországon békés volt az átmenet, de a romániai forradalmat, azt heroikusnak, és minden szempontból élményszerűnek láttuk. Gyűjtöttünk pénzt az utcán, az emberek számolatlanul dobták a forintokat, azt sem kérdezték, hogy kik

vagyunk, mit kezdünk az adományozott pénzzel. Mi ebből élelmiszer-csomagokat állítottunk össze, voltunk Nagybányán, csak éppen a kenyérszállítmányt nem tudtuk már átvinni, mert közben lezárták a határt. Ugye ez közvetlenül karácsony előtt volt, a forradalmi élmények összefolytak az akkori karácsonyi emlékekkel.

1983-ban kezdtük szervezni a Városszépítő Egyesületet, ez a fajta lakossági önszerveződés öt-tíz évvel korábban elképzelhetetlen lett volna. Ha visszagondolok, akkor ez volt az első lépés itt, ami a helyi civil mozgalmakat elindította. Ugye 1987-ben volt az első lakiteleki találkozó, aminek hírért már mi is hallottuk, ugyanakkor Kisvárdán 1989. április 26-án hoztuk létre itt a városi MDF szervezetet. Dr. Furmann Imre miskolci ügyvédet, az MDF országos választmányának tagját delegálta a pár erre az alakuló ülésre, amit a művelődési házban szerveztünk meg. Én egy héttel korábban elmentem az MSZMP városi első titkárához, és tájékoztattam arról, hogy ilyen tervünk van. Azt mondta, hogy tudtam, hogy te fogod ezt megszervezni.

20. század során több rendszerváltás is történt Magyarországon, ami sajátos szakmai és élethelyzeteket teremtett a népművelők számára. A különböző korszakokban eltérő feladatköröket láttak el, például az iskolán kívüli népműveléstől kezdve a kultúrpropagandistáig, majd később közművelődési szakemberként dolgoztak. A pártállami időszakban a népművelők feladata az állam által preferált értékek terjesztése volt, miközben a rendszerváltás időszakában társadalom arra számított, hogy a népművelők segítik a helyi és regionális kezdeményezéseket, különösen a civil világ megerősödésével. Ez ideológiai nyomást jelentett a népművelőkre, akik szakmai munkájuk során gyakran kényszerültek politikai színezetű tevékenységek végzésére. A közművelődési szakma gyakorlatában az egyirányú ideológiai fókusz felváltotta a kétirányú figyelmet. A népművelőknek alkalmazkodniuk kellett mind az országos politikai elvárásokhoz, mind a helyi társadalom igényeihez, hogy eredményes munkát végezzenek (T. Kiss 2000).

Részvétel a többpárti demokrácia megteremtésében

A demokratikus ellenzéki pártokhoz csatlakozó vidéki népművelők szervezeti preferenciáit részben a szituativitás, másrészt szubkulturális szempontok, illetve a személyes kötődések befolyásolták. Az interjúalanyok gyakorlatilag 3 ellenzéki pártban vállaltak szerepet: a generációs alapon szerveződő Fiatal Demokraták Szövetségében, a Szabad Kezdeményezések Hálózata bázisán létrejött liberális tömörülésben, az SZDSZ-ben, illetve a konzervatív arculatú Magyar Demokrata Fórumban. A Fidesz alapvetően a felsőoktatási intézményekben szerveződött és a népművelői tanulmányaikat végző hallgatókat aktivizálta. A már pályán lévő művelődésszervezők pártválasztását részben a családi szocializációs élmények, normák determinálták: a katolikusokhoz, illetve a református felekezethez tartozó, a közélet iránt nagy affinitást érzők alapvetően az MDF-hez csatlakoztak, a kisegyházakhoz, illetve lutheránusokhoz kötődő népművelők nagyobb eséllyel köteleződtek el az SZDSZ irányába. A csekély elemszámú mintánk azonban nem tekinthető reprezentatívnak, ezért a következtetésünk alapvetően tentatív jellegű.

A rendszerváltás időszakában az értékválasztás, eszmei elköteleződés eléggé kaotikus volt, véleményem szerint máig nem tisztult le egészen. Azt nem tudom megmondani, hogy én liberális voltam -e. Mert mit is értünk azon, hogy valaki liberális? 1989-ben Magyarországon még pártot lehetett szervezni olyan liberális értékek mentén, ami egy angol konzervatív

számára is vállalható. Az identitáskérdés megosztó ereje egyébként mindvégig érzékelhető volt a Szabad Demokraták Szövetségén belül. Hogyan is határozható meg a tömörülés: klasszikus értelemben liberális, vagy inkább szociálisan érzékeny, a SZETA hagyományokra építő pártalakulat? Soha nem dőlt el igazán az a vita -annak minden hátrányával együtt -, hogy modern szociáldemokrata, vagy nyugati értelemben liberális párt-e az SZDSZ? Ezek a konfliktusok végig megvoltak. Én magánéletileg amúgy keresztény-konzervatív, de szociálisan hiperérzékeny liberálisnak mondanám magamat, de hogy ebből mi a konklúzió, azt nem tudom megmondani. Igazából számos esetben az a körülmény határozta meg azt, hogy valaki a rendszerváltás hajnalán melyik politikai formációhoz csatlakozott, hogy egy általa elismert, vagy tisztelt személy melyik párthoz tartozott. Lehet, hogy számomra is fontosabb volt a személyes kötődés, mint a kikristályosodott meggyőződés.

Az én életemben az volt a fordulópont, amikor megalakult a Magyar Demokrata Fórum. Barátom, Oláh András hívta fel a figyelmemet a Magyar Nemzet cikkére, hogy Lakiteleken megalakítottak egy ellenzéki szervezetet. A Nemzetben olvastuk, hogy a mozgalommá alakulás folyamata már egy évvel korábban, 1987-ben elkezdődött, de mi csak a második találkozóról értesültünk, amikor elfogadták az MDF Alapítólevelét és Alapszabályát. Elolvastam a Lakiteleki Nyilatkozatot, ami számomra nagyon szimpatikus volt. 1988. november 12-én Nyíregyházán, a Béke Moziban alakult meg az MDF Szabolcs-Szatmár megyei szervezete, én is ekkor írtam alá a belépési nyilatkozatot. A Magyar Demokrata Fórum vidéki alapszervezeteit nem Budapestről szervezték meg, spontán jöttek létre. Elmondom, hogyan alakult meg a mátészalkai szervezetünk, illetve több más alapszervezet miként született. Amikor beléptem az MDF-be, egy vajai bácsi, Nyavády Miklósnak hívták - aki akkor lehet, hogy fiatalabb volt, mint most én -, biztatott minket, hogy menjetek haza, és szervezzétek meg ti is helyben a pártot. Írtam egy levelet Lakitelekre, hogy küldjék el nekem azoknak a Mátészalka környékbeli embereknek a névsorát, akik már a megyei szervezet megalakulása előtt beléptek az MDF-be. Kaptam néhány nevet, illetve én még pár barátomat beléptettem, és 1988. december 9-én, 14 fővel megalakítottuk a mátészalkai MDF szervezetet a Hazafias Népfront helyi irodájában. Én fórumosként 1989 januárjában már az öregfiúk közé tartoztam, ezért számos település MDF alapszervezetének alakuló ülésére meghívtak.

Engem három párt is megkeresett, de én nem tévedésből keveredtem az SZDSZ-hez. Közel egy időben keresett meg a Kereszténydemokrata Néppárt, a Fidesz és az SZDSZ. Akkor jöttek sorra a dilemmák, hogyan döntsek, vállalam vagy ne vállalam a jelöltséget? Na jó, de akkor melyiket válasszam? Az egyik egy generációs párt volt, a másik egy világnézeti párt volt, a Szabad Demokraták Szövetsége pedig kezdettől fogva deklarálta, hogy egy politikai ideológia mentén szerveződő, liberális alakulat. Azt tudtam mondani a pártok képviselőinek, amikor megkerestek, hogy én program alapján szeretném eldönteni, hogy hova állok, hozzanak nekem írásos anyagokat, hogy milyen elképzeléseik vannak arról, hogy kormányra kerülve mit csinálnának. A KDNP és a Fidesz - nem akarom őket bántani - egy kis fecnin vázolták fel a programjukat, inkább talán a víziójukat. A szabaddemokraták rendszerváltó programja a Kék könyvben volt megírva. Olvasó és gondolkodó ember lévén nem volt nehéz eldöntenem, hogy melyik pártnak volt a leginkább kidolgozott programja. Így én úgy döntöttem, hogy az SZDSZ-nek szeretnék segíteni, mert ennek a pártnak a jövőről alkotott elképzelése tűnik szakszerűnek és vállalhatónak számomra.

1988-ban még az SZDSZ sem létezett, elődszervezete, a Szabad Kezdeményezések Hálózata - aminek én is tagja voltam - a Fidesz létrejötte után alakult meg, és kezdetben egy civil önszerveződés volt. Abból nőtt ki az SZDSZ, ahova én már nem léptem be. Azon a héten, amikor megalakult a Fidesz, én éppen otthon voltam Nyíregyházán. Ugyan csak 3-4 hetente jártam csak haza, de így beszéltük meg a szüleimmel és nem akartam nekik csalódást okozni. Talán

vasárnap utaztam vissza a fővárosba és rögtön aláírtam a belépési nyilatkozatot. Éreztük a kockázatot, a fenyegetettséget, hogy ebből kirúgások lehetnek. Én is éppen az egyetemi diploma megszerzése előtt álltam. Az volt a stratégia, amit a Bibós joghallgatók képviseltek elsősorban, hogy minél többen vagyunk, annál nagyobb eséllyel meg tudjuk úszni a durva retorziókat. Ez nagy motivációs erővel bírt, és néhány nap alatt vagy kétezerre nőtt a taglétszámunk. 1848-ban is a fiatalok csinálták a forradalmat, 1956-ban is a fiatalok voltak a kezdeményezők, mert nem volt veszténivalójuk. Mi is úgy éreztük, hogy tényleg nincs különösebb veszténivalónk, mert nem még nem is volt semmink. Így én is az elsők között léptem be a Fideszbe, ugyan formálisan nem vagyok az alapítók között, de az első százban biztos, hogy benne vagyok, egyébként ez számomra nem presztízskérdés.

Konklúzió

A rendszerváltás előkészítésében jelentős szerepet töltött be a vidéki értelmiség egy szűk, ám annál elhivatottabb csoportja, a népművelők. A közművelődés és a kultúraközvetítés szektorában dolgozó szakemberek számarányukhoz képest számottevő mértékben kapcsolódtak be a demokratikus ellenzéki mozgalmakba, és aktívan hozzájárultak a pártállami rendszer lebontásához. (Drabancz 2023) A kutatásunkban arra fókuszáltunk, hogy milyen szociokulturális háttérrel és életpályával rendelkeztek azok a népművelők, akik az ellenzéki mozgalmak meghatározó szereplőivé váltak, illetve milyen tényezők befolyásolták politikai elköteleződésüket. Az elemzés során két fő tényező rajzolódott ki, amelyek alapvetően meghatározták az ellenzéki szerepvállalást: a vallásos családi háttér és a származási család alacsony fokú beágyazottsága a kommunista pártállami rendszer struktúráiba. A vallásos neveltetés a legtöbb interjúalany esetében meghatározó hatással volt a fennálló viszonyokkal szembeni kritikai attitűd kialakulására. A kommunista diktatúra idején a vidéki egyházközségek a politikai nonkonformizmus bázisát alkották, így a vallásos családokban felnövő, illetve az egyházi középiskolákban tanuló fiatalokban korán kialakult a hivatalos ideológiával szembe helyezkedő értékrend. Az egyházi oktatási intézmények, bár állami felügyelet alatt álltak, alternatív világnézetet közvetítettek, amely erősítette a diákjaiknak a közéleti szerepvállalását és az igazságtalanságokkal szembeni kritikai fellépést. A másik kulcsfontosságú tényező a származási család pártállami rendszerhez való viszonya volt. Azok a vidéki értelmiségiek, akiknek szociális környezete nem volt beágyazva a kommunista rendszer hatalmi struktúráiba, és akiknek szülei, hozzátartozói nyíltan szembe álltak a pártállammal, nagyobb eséllyel váltak a demokratikus ellenzék aktív szereplőivé. A kommunista diktatúrával szembeni ellenállás családi tradíciói erős motivációval bírtak az ellenzéki mozgalmakban való részvételre. Az ilyen családi háttérrel rendelkező népművelők a leginkább elkötelezett, és legaktívabb ellenzéki értelmiségiek közé tartoztak. Emellett a népművelők szakmai szocializációja is fontos szerepet játszott demokratikus elköteleződésük kialakulásában. A Kádár-korszak népművelési politikája az 1960-as évektől kezdve egyre kevésbé szolgált ideológiai célokat, és a népművelők inkább a műveltség terjesztőiként, a helyi közösségek fejlesztőiként léptek fel. E szerepfelfogás különösen a vidéki egyetemek és főiskolák népművelési tanszékein volt érzékelhető, ahol a nyolcvanas évek elejétől a képzési programokban egyre inkább domináltak a társadalmi viszonyok mélyebb megismerését célzó diszciplínák. Ennek hatására a nyolcvanas évek végére a népművelők körében jellemzővé vált a kritikai gondolkodás, a politikai modernizáció iránti fogékonyság, valamint a demokratikus értékek

iránti elkötelezettség. A rendszerváltás idején a vidéki értelmiségiek különböző ellenzéki csoportokhoz való csatlakozását több tényező is befolyásolta. A generációs különbségek fontos szerepet játszottak: a fiatal értelmiségiek elsősorban a Fiatal Demokraták Szövetségéhez (Fidesz) csatlakoztak, míg a középkorú, egyházi kötődésű értelmiségiek a Magyar Demokrata Fórum (MDF) konzervatívabb ideológiájával tudtak azonosulni. Az interjúk alapján megállapítható, hogy a politikai szervezetekhez való csatlakozásban a szubkulturális tényezők és a személyes kapcsolati hálók is meghatározó szerepet játszottak. A vallási és családi szocializáció, a szakmai közeg átalakulása, valamint a helyi közösségek iránti elkötelezettség együttesen biztosították azt a kritikai attitűdöt és civil kurázsit, amely a fennálló rendszerrel való szembenállás alapját képezte. A rendszerváltás során a népművelők a vidéki ellenzéki értelmiség legaktívabb tagjaivá váltak, és jelentős mértékben hozzájárultak a demokratikus átalakulás előmozdításához.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

Felhasznált irodalom:

- Dóri, Éva (2020): A nyitott ház mozgalom. A közösségi művelődés szemléleti változásainak társadalmi és kultúrpolitikai közege a Kádár-korszakban. Tudásmenedzsment 21. évf. 1-2. szám 131-144. <https://doi.org/10.15170/TM.2020.21.1-2.10>
- Drabancz, Róbert (2023): Tanárok és népművelők a rendszerváltásban. In: Juhász, Erika; Kattein-Pornói, Rita (szerk.) Az oktatás határdimenziói: Absztraktfüzet: Hungarian Conference on Educational Research HuCER 2023 Szombathely, Magyarország: ELTE Savaria Egyetemi Központ
- Drabancz Mihály Róbert – Fónai Mihály (2005): Magyar kultúrpolitika története 1920-1990. Debrecen, Csokonai Kiadó.
- Fónai Mihály – Drabancz Róbert (2000-2001): Vázlat a népművelő és a művelődésszervező képzés történetéhez Nyíregyházán. Kultúra és Közösség (III) 5: (IV– I) 155-165.
- Ponyi László (2023): Folyamatosság és megszakítottság a közösségi művelődés történeti dimenzióiban. Kulturális Szemle, X. évf. 2. 119-130
- T. Kiss Tamás (2000): A népnevelőtől a kulturális menedzserig. Fejezetek a népművelőképzés fejlődéstörténetéből. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó
- T. Molnár Gizella (2016): A népművelőtől a közösségszervezőig – A kultúráközvetítő szakemberképzés negyven éve Szegeden. In: Juhász Erika (szerk.) A népműveléstől a közösségi művelődésig. 143-153.

Barnabás Gulyás – Fanni Maszlag:

Teaching community coordination in higher education - a turbulent context

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025106>

Absztrakt: A felsőoktatás jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben, amelyeket elsősorban a technológiai fejlődés, társadalmi átalakulások és a gazdasági igények folyamatos változása ösztönzött. A 21. században a globalizáció, az iparágak digitalizációja és a tudásalapú gazdaság térnyerése teljesen új követelményeket támasztott az oktatással szemben. Az intézményeknek nemcsak a tanulás minőségének javítására és az oktatás hatékonyságának növelésére kell fókuszálniuk, hanem a munkaerőpiac elvárásaira és a társadalmi környezet átalakulására is reagálniuk kell. Ennek következtében az egyetemi oktatók szakmai fejlődése és az oktatás innovációja mind az akadémiai viták, mind a szakpolitikai diskurzusok központi témájává vált.

Ez az átalakulás különösen a közösségszervezés oktatása területén szembetűnő. A társadalmi változásokkal összhangban ez a terület egyre fontosabb szerepet játszik a közösségek támogatásában, a társadalmi kohézió erősítésében és a fenntartható fejlődés előmozdításában. Az oktatási intézményeknek fel kell ismerniük, hogy a jövő közösségszervező hallgatóinak újfajta kompetenciákra lesz szükségük: hatékonyan kell tudniuk használni a digitális technológiákat és az interkulturális kommunikációt, miközben a gyakorlati és elméleti kapcsolatok kiemelt prioritássá válnak. Emellett az oktatók szerepe is alapvetően megváltozott. Már nem csupán a tudás átadó; facilitátorok, mentorok és coachok, akik a tudás átadásán túl támogatják a hallgatók személyes fejlődését és közösségi vezetővé válását. Ebben az új oktatási környezetben az oktatóknak alkalmazkodniuk kell új módszerekhez, például a projektalapú tanuláshoz és a hibrid oktatási formátumokhoz, amelyek mind kihívásokat, mind lehetőségeket kínálnak a közösségszervezés alapképzési programban.

Ez a tanulmány rövid áttekintést kíván nyújtani a felsőoktatásban bekövetkezett változásokról, kiemelve azokat a fő tényezőket, amelyek a szerzők szerint jelentős hatással voltak és továbbra is hatással vannak az ELTE Egyetem közösségszervezés alapszakos programjára, Budapesten. A tanulmány empirikus adatokra épül, amelyeket egy fókuszcsoporthoz tartozó interjú keretében gyűjtöttünk öt oktató részvételével, akik az említett alapképzési programban vesznek részt. A kutatás pénzügyi támogatását a Nemzeti Művelődési Intézet nyújtotta, a Közművelődési Tudományos Programja keretében, 2024-ben.

Abstract: Higher education has undergone significant changes over recent decades, primarily driven by technological advancements, societal transformations, and the ongoing evolution of economic demands. In the 21st century, globalization, digitalization across industries, and the rise of a knowledge-based economy have introduced entirely new requirements for education. Institutions must not only prioritize improving the quality of learning and enhancing teaching efficiency but also respond to labor market expectations and shifts in the social environment. Consequently, the professional development of university educators and

educational innovation have become central themes in both academic discussions and policy frameworks.

This transformation is especially visible in the field of community organizing education, which, in alignment with social changes, plays an increasingly important role in supporting communities, strengthening social cohesion, and promoting sustainable development. Educational institutions must recognize that future community organizing students will require new competencies: they must be proficient in digital technologies and intercultural communication, while the integration of theory and practice becomes a central focus. Meanwhile, the role of educators has fundamentally evolved in recent years. They are no longer merely transmitters of knowledge; they are facilitators, mentors, and coaches who, alongside imparting knowledge, support the personal development of students and their growth as community leaders. In this evolving educational landscape, educators must embrace new methods, such as project-based learning and hybrid teaching formats, which present both challenges and opportunities within the undergraduate program in community organization.

This study aims to provide a brief insight into the changes in higher education and highlight the main dimensions that, in the authors' view, have had and continue to exert the greatest impact on the current community organization BA program at ELTE University, Budapest. The research relied on empirical data gathered through a focus group interview with five lecturers actively involved in the undergraduate program. Financial support for the study was provided by the National Institute of Public Education-Hungary as part of the 2024 Scientific Program of Public Education.

Causes of change in higher education

The massification of higher education together with the diversification of activities within higher education institutions such as lifelong learning, and the increasing role of non-traditional forms of education (distance learning, e-learning, m-learning, blended learning) pose challenges for educators. These challenges affect both the structure of education and the competences that educators need to acquire. The rapid development of technological innovations impacts all levels of education, but the changes in higher education particularly demonstrate the profound effects of these advancements (Polónyi, 2018). New digital tools, platforms, and AI-based solutions are transforming the functioning of educational systems, the interactions between teachers and students, and learning methods. Higher education institutions are increasingly required to adapt to these changes to maintain their competitiveness and meet the needs of 21st-century students. In this paper, we examine the impact of technological innovations on higher education, highlighting the role of digital platforms, e-learning, and artificial intelligence in pedagogical processes (Halász, 2013, 2018).

According to mainstream opinions in higher education research, the higher education system in developed countries has been significantly impacted in recent decades by the increase in student enrollment, the transformation of research structures, the decline in state funding, the changing role of the state, and the intensifying competition (Barakonyi, 2004b; OECD, 2008; Halász, 2009). As a result of these changes, universities and colleges have not only introduced new technologies and services, such as IT systems, career counseling offices, or student services, but have also increasingly integrated management

methods from the business world. This includes the use of controlling, human resource management, strategic planning, quality assurance, and performance measurement systems (Sporn, 2006).

Technological innovations

The rise of digital platforms and online learning

Digital platforms, which support the accessibility of educational content and interactivity, have revolutionized the world of higher education. Online learning, popularized by platforms like Coursera, edX, FutureLearn, and Udemy, has made education widely available, particularly for students who, due to geographical or time constraints, could not enroll in traditional universities (Al-Atabi, 2020). These platforms not only provide access to high-quality educational materials but also offer interactive learning experiences through online communities. In addition to traditional forms of education, online courses allow students to choose their own pace and tailor their learning to their needs and lifestyle. In the “flipped classroom” model, for example, students can watch lectures at home and focus on practical application and problem-solving during class time (Bishop & Verleger, 2013). This approach can make lectures more effective and improve learning outcomes by allowing students more time for in-depth practice and discussions with the instructor. Moreover, digital platforms allow for richer educational content. Furthermore, this approach suggests to facilitate an alternative learning process by embracing and challenging the same time the role of teachers and the use of class hours, it requires system-level conditions to reach its goals also at an individual level, in other words, this approach requires sufficient resources and time allocation for enhanced interaction and quality.

Learning based on videos, interactive simulations, and digital tools enhances engagement and deepens understanding. In addition, online discussions, forums, and group work among students help ensure that education is not one-directional but builds on active student participation, which is a key pedagogical principle. However, it is important to note that online learning also comes with challenges. Some research has shown that the lack of in-person presence can negatively impact motivation and requires greater independence and discipline from students (Means et al., 2013). Moreover, online education is dependent on technological infrastructure, which can pose problems, especially in developing countries, where not all students have access to reliable internet or digital devices (Selwyn, 2010).

Artificial intelligence and personalised education

The role of artificial intelligence in higher education is becoming increasingly prominent. AI-based systems can offer personalized educational content that takes into account students' learning styles, progress, and difficulties. Adaptive learning platforms, such as Knewton or Smart Sparrow, provide real-time feedback to students, continuously adjusting to their individual needs (Luckin et al., 2016). This is particularly important for personalized education, as each student learns effectively at different paces and through different methods. AI-based analytics systems also enable continuous monitoring of students' performance. With learning analytics, educators can gain a detailed picture of students' progress, identify potential difficulties, and intervene promptly if necessary (Siemens & Baker, 2012). This approach not only supports students' individual development but also

helps reduce dropout rates, as instructors can more accurately identify which students need more attention.

Another application of AI is the emergence of chatbots and automated educational assistants. These tools can answer administrative questions, help students quickly access study-related information, and even respond to questions related to the course material. Georgia State University's chatbot, Pounce, for instance, has helped hundreds of students stay on track by reminding them of deadlines and answering questions (Aoun, 2017). Such AI tools reduce administrative burdens on universities and help students navigate the educational system more easily. In the long term, AI technology could make the learning process entirely personalized, as learning paths continuously adapt to students' needs. With the advancements in AI, the future of higher education is likely to focus more on the individual needs of students, resulting in increased educational efficiency.

Distance and hybrid learning

Distance and hybrid learning models are among the most important results of technological innovations in higher education. The COVID-19 pandemic forced higher education institutions to quickly shift to distance learning, highlighting the central role of technology in the sustainability of education (Polónyi 2022). Hybrid learning models, which combine online and in-person instruction, open new perspectives in learning and allow education to be more flexible and personalized (Garrison & Kanuka, 2004). One advantage of hybrid learning is that it can adapt to students' different learning styles and schedules. This approach allows students to follow classes online while using in-person sessions to deepen their understanding of theoretical knowledge. Instructors gain greater flexibility in processing course material, as digital tools and platforms help them better support students' individual needs. Hybrid models also allow instructors to take advantage of technological tools to enrich education. Online tools like Zoom, Microsoft Teams, and Google Meet enable synchronized distance learning while offering interactive features that enhance the educational experience. These platforms allow students to participate in lectures in real time and actively engage in discussions, while instructors can use interactive tasks and simulations to make classes more dynamic (Picciano, 2009). However, it is important to note that successfully implementing distance and hybrid models requires significant investment and thoughtful strategy. Institutions must provide technological infrastructure and offer proper training for educators to take full advantage of the opportunities technology offers. Furthermore, it is essential that students have the necessary digital skills to use these technological tools effectively.

The widespread application of technological innovations presents new challenges for higher education institutions. Introducing new technologies not only imposes financial burdens but also necessitates developing the technological infrastructure and adequately training educators to use new tools effectively (Selwyn, 2010). In the future, higher education will likely need to focus more on technological developments. Global competition and growing student demand are pushing institutions to create more flexible, inclusive, and effective learning environments. The continuous advancement of technology provides opportunities for the learning process to become more dynamic and personalized, thereby increasing the efficiency and accessibility of higher education.

Global and local challenges (European policy changes)

Higher education is undergoing a dramatic transformation worldwide, influenced by various global and local factors. European higher education is also part of this ongoing transformation, which is becoming increasingly dynamic and complex in light of policy changes. European higher education systems must respond to various global challenges, such as digitalization, global competition, climate change, and the management of international student mobility. At the same time, local challenges like funding issues, labour market demands, and addressing educational inequalities play a significant role. The European Union's policy guidelines and initiatives help shape the future of higher education, aiming to create a more sustainable, inclusive, and competitive educational system.

Globalization and higher education

Globalization is one of the most important factors shaping the transformation of higher education. The intensification of global competition encourages European universities to be competitive on an international level. Universities today are not only competing for regional or national students but also on a global scale. This increases pressure on educational institutions to make their programs more attractive, improve research infrastructure, and strengthen international cooperation.

With the establishment of the European Higher Education Area (EHEA), European countries aim to create a more unified and transparent educational system through the harmonization of higher education. Within the EHEA framework, the Bologna Process has played a significant role in the reform of higher education, facilitating the introduction of a three-tiered education system (bachelor's, master's, doctoral) and the widespread adoption of the European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS). This has eased student mobility and contributed to the international recognition of degrees (Witte, 2006).

One of the biggest global challenges is managing international student mobility. EU programs such as Erasmus+ provide significant support for facilitating the mobility of students, educators, and researchers. The success of the Erasmus+ program has greatly contributed to making European universities more attractive to international students and has fostered cooperation among educational systems. However, Brexit and other geopolitical developments present new challenges for the European higher education system, particularly regarding relationships between British universities and the EU (Fleming, 2020).

Digitalization and technological challenges

The rapid advancement of digitalization fundamentally shapes the functioning of higher education systems. The proliferation of online learning platforms, distance education, and hybrid learning models offers new opportunities for making education more flexible, but also presents significant challenges. During the COVID-19 pandemic, higher education institutions were forced to rapidly transition to online education, highlighting the importance of digital infrastructure while also revealing technological inequalities (Marinoni et al., 2020).

European higher education must adapt to digital transformation, particularly in the application of artificial intelligence, data science, and digital analytics. Among the EU's policy objectives is the development of digital skills and the strengthening of universities' digital infrastructure. For instance, the „Digital education action plan 2021-2027” sets specific goals

for advancing digital education, emphasizing the enhancement of digital competencies among teachers and students (European Commission, 2020).

Educational inequalities, particularly the digital divide, pose serious challenges for European higher education systems. Not all students have access to adequate technological tools or stable internet connections, which can hinder successful participation in online education. European policy initiatives aim to reduce these inequalities, for example, by increasing funding for disadvantaged students (Halász, 2013, 2018).

Sustainability and social responsibility

European higher education institutions are placing increasing emphasis on sustainability and social responsibility. Addressing climate change and sustainability issues has become crucial in universities' strategies, as younger generations are exerting more pressure on educational systems to tackle these global problems. EU policies also support the transition to sustainability in education and encourage institutions to integrate sustainability principles into teaching and research.

European universities are launching initiatives aimed at developing sustainability skills and supporting the research of green technologies and solutions (Hrubos, 2014). Under the framework of the „European Green Deal,” the European Commission aims for higher education institutions to take a leading role in promoting sustainable development, particularly in combating climate change and developing a sustainable economy (European Commission, 2019).

Local challenges: funding and labor market demands

According to Polónyi (2010), one of the most important local challenges facing European higher education is the issue of funding. In many countries, due to declining state support, universities are facing increasing financial burdens. The rising costs of education, as well as the need to sustain research and development activities, demand new solutions from higher education institutions, such as industrial collaborations and engaging the private sector (Brennan et al., 2013). Such collaborations not only help diversify funding sources but also contribute to the transfer of knowledge and technology, which is fundamentally important for economic development (Perkins & Neumayer, 2014). European policies play an important role in strengthening the connection between labor market demands and higher education. The EU aims to enhance graduates' competitiveness in the global labor market and support the innovative involvement of higher education institutions in economic development (Salmi, 2020). The „New skills agenda for Europe” aims for higher education to place greater emphasis on skill development and adapting to labor market needs (European Commission, 2016). Through these initiatives, higher education can respond to rapidly changing labor market expectations and train graduates who are competitive in the global market.

Higher education stands at the crossroads of global and local challenges, the resolution of which is essential for the competitiveness and sustainability of 21st-century higher education systems (Polónyi 2017). Europe's policy initiatives play a significant role in enabling higher education to adapt to global trends while considering local characteristics and challenges. Issues of sustainability, digitalization, international mobility, and labor market demands are all determining factors in shaping the future of higher education.

Competency-based education and interdisciplinary approaches (LLL)

Competency-based education and interdisciplinary approaches are increasingly playing important roles in higher education and the process of lifelong learning (LLL). Adapting to modern labor market demands, along with a rapidly changing social and technological environment, requires that education not only be limited to the transmission of knowledge but also focus on developing students' practical skills and competencies (Schneider et al., 2019). This approach is particularly significant in the context of lifelong learning, where learning does not end within formal educational frameworks but occurs continuously as part of professional and personal development (Candy, 1991).

The Importance of competency-based education

Competency-based education is a pedagogical approach that focuses on the development of learners' practical abilities and skills alongside theoretical knowledge. It emphasizes the application of knowledge in real-world contexts, enabling students to understand not just the "what" but also the "how" of their learning. The European Commission underscores that developing competencies is a crucial element for adapting to economic and social challenges, thereby equipping learners to thrive in dynamic environments. The European Union's "New skills agenda for Europe" highlights the importance of developing labour market competencies and skills, particularly in foundational areas such as digital literacy, and entrepreneurship, as well as problem-solving and collaboration skills (European Commission, 2016).

Competency-based education is designed to be learner-centred, allowing individuals to progress at their own pace and take ownership of their learning journeys. This approach provides an opportunity for learners not only to acquire theoretical knowledge but also to develop practical, real-world applicable skills (Mulder, 2017). It emphasizes mastery of competencies over time spent in a classroom, thus fostering a deeper understanding of the material. Furthermore, competency-based education promotes learners' autonomy and personal accountability in the learning process, which helps adults navigate the constantly changing labour market with greater confidence (Tynjälä, 2008).

This focus on self-directed learning also prepares students to engage in lifelong learning, as they become accustomed to identifying their own educational needs and seeking resources to address them. Additionally, competency-based education can enhance motivation and engagement, as students see a direct correlation between their efforts and tangible outcomes in their personal and professional lives.

The rise of interdisciplinary approaches

Interdisciplinary approaches are also gaining prominence in higher education and LLL programs. The complex problems of the 21st century—such as climate change, digitalization, globalization, and social inequalities—cannot be solved within the confines of a single discipline (Repko, 2012). As challenges become increasingly interconnected, the need for holistic solutions has driven the adoption of interdisciplinary curricula. Interdisciplinarity allows students to combine tools and approaches from various fields of study, enabling them to find more complex and innovative solutions to challenges (Frodeman, 2014).

In competency-based education, an interdisciplinary approach can be particularly beneficial as it fosters the development of a wide range of skills among students, including critical thinking, creativity, collaboration, and problem-solving abilities. By working on interdisciplinary projects, students learn to appreciate diverse perspectives and

methodologies, enhancing their ability to tackle multifaceted problems. Interdisciplinary projects and programs allow students to solve real-world problems and integrate knowledge acquired from different disciplines. This type of education fosters the development of transversal skills, which are crucial in the rapidly changing labour market (Repko et al., 2020).

The popularity of interdisciplinary approaches is also increasing in the fields of sustainable development and social innovation, where holistic thinking is particularly important (Miller, 2017). Such programs are designed to cultivate systems thinking, enabling learners to understand the interconnectedness of various societal challenges. LLL programs that employ an interdisciplinary perspective allow adults to prepare comprehensively for the challenges of the labor market and to better understand global issues such as climate change, health crises, or digital transformation (Cummings, 2021).

Integration of LLL and competency-based education

Within the framework of lifelong learning, competency-based and interdisciplinary approaches are closely related, as both aim to ensure that learners can continuously develop their skills and competencies throughout their lives. This continuous learning environment supports the idea that education does not stop after formal schooling but is an ongoing process throughout one's career and personal life. In the various stages of LLL, learners can integrate knowledge acquired from many different fields of study, which they use to achieve their labour market or personal goals (European Commission, 2007).

This type of education promotes flexibility, which is essential in the 21st-century labour market, where continuous learning and the acquisition of new skills are key to success. The ability to pivot between disciplines and adapt to new challenges enhances individuals' resilience in the face of uncertainty. As individuals train in different disciplines, they will be better able to adapt to labor market changes and enhance their employability (Illeris, 2016). The integration of competency-based education and interdisciplinary approaches in lifelong learning is one of the most significant trends in modern educational systems. This type of education promotes the development of students' practical skills and complex problem-solving abilities, which are essential in the 21st-century labour market. Moreover, it encourages the cultivation of a growth mindset, where learners view challenges as opportunities for development. European policy initiatives support the rise of such educational models, which are increasingly being applied within LLL programs, ensuring that education remains relevant in an ever-evolving global landscape.

The role of universities in professional education – The third mission of institutions

The third mission of universities plays an increasingly important role in professional education, as higher education institutions are no longer limited to the traditional domains of education and research. They are now actively involved in social, economic, and regional development processes. Universities not only provide knowledge to students but also contribute directly to the development of local and international communities, sustainable economic growth, and the creation of social innovations.

The concept and significance of the third mission

The third mission of universities, in addition to education and research, is a set of activities that highlight the direct social and economic impact of higher education institutions. This concept became widely recognized in the 1990s when the role of universities evolved under the influence of globalization and digitalization. Beyond their traditional functions—

transmitting knowledge and generating new insights—universities increasingly focus on responding to the immediate challenges of society and contributing to economic development. The third mission can take various forms, including the model of entrepreneurial universities, regional economic development, technology and knowledge transfer, as well as social innovations.

Etzkowitz (2014) introduced the concept of the „Triple Helix” model, which posits that the collaboration between universities, industry, and government plays a critical role in fostering innovation and economic growth. In this model, universities are not passive actors but active intermediaries, making the results of education and research directly accessible to economic stakeholders (Leydesdorff, 2013). The European Union has also recognized the importance of the third mission of universities, supporting closer cooperation between universities and society through various policy initiatives. The „Innovative Universities” initiative aims to transform European universities into innovation hubs where research results can be directly utilized by businesses and society (European Commission, 2015). The third mission not only supports the development of an innovation ecosystem but also plays a key role in adapting to labour market needs.

The role of universities in professional education

Professional education is one of the most important functions of universities, as they provide essential human resources for society and the economy. Universities continuously adjust their training programs to the changing demands of the labour market to ensure that students acquire the competencies and skills that meet the expectations of economic actors. One of the most important aspects of the third mission of universities is building closer cooperation with industry players and businesses so that students can gain practical experience during their studies (Hrubos, 2018). This practice-oriented approach is especially important in STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) fields, where the rapid pace of innovation and technological development requires professionals to have up-to-date knowledge.

Through various industry collaborations, universities provide opportunities for students to participate in research and development projects, work in business incubators, and interact directly with labour market actors. These collaborations allow students to engage in solving real industrial problems and acquire practical knowledge that they can apply directly in their professional careers (Hrubos, 2014). One of the key areas of the third mission is knowledge transfer, through which universities not only make research results accessible but also offer practical solutions valuable to society and the economy. Forms of knowledge transfer, such as patents, spin-off companies, and industrial research collaborations, all facilitate the direct application of academic knowledge in the economy (Perkmann et al., 2013).

The role of universities in regional development and sustainable economy

The third mission of universities is closely linked to regional development and sustainable economic growth. Higher education institutions are often key players in revitalizing local economies, particularly in regions where industrial or economic sectors are developed based on university research and innovations. University training programs and research collaborations support the growth of local businesses while transforming the economic and social structure of regions. For example, technology parks and innovation centres established by universities are integral parts of the third mission (Polónyi 2012). These

institutions create ecosystems that support start-up companies, promote industrial and technological developments, and contribute to the sustainability of the local labour market. Collaboration between universities and local industries often yields long-term economic benefits, as professionals trained locally strengthen the competitiveness of the local economy with their knowledge and innovations.

The third mission and lifelong learning (LLL)

The third mission of universities is closely related to the concept of lifelong learning (LLL), which is becoming increasingly important in the 21st-century labour market. Due to rapid technological and economic changes, professionals must continuously update their knowledge to keep up with labour market requirements. As part of their third mission, universities offer LLL programs that allow adults to acquire new skills, retrain, or further develop their existing knowledge.

One of the key elements of LLL programs is interdisciplinarity, which enables participants to acquire the competencies needed in the labour market across various fields of study. These types of programs not only improve the employability of professionals but also contribute to the development of local economies, as the knowledge of modern professionals is directly utilized in local industries and businesses (Välimaa & Hoffman, 2008). The relationship between LLL and the third mission of universities is important because the constantly changing labor market requires professionals who can master the latest technologies and methods. LLL programs offer opportunities for knowledge expansion not only as part of formal education but also in the form of short courses and specialized training.

Interdisciplinarity plays a particularly important role in these programs, as combining knowledge from different fields increases competitiveness in the modern economy (Kálmán, 2013). In Hungary, for example, initiatives such as the Adult Education Strategy (2014-2020) specifically support lifelong learning and encourage universities to offer adult education programs for continuous development. In this process, the role of universities is not limited to educational tasks but requires close cooperation with industry players and local communities as well (Sitku, 2019).

As part of LLL, universities often offer courses where participants can acquire up-to-date technological, economic, and social knowledge, thereby improving their labour market prospects and contributing directly to local economic development.

Methods

The role of universities in influencing the professional identity development of students is particularly significant in today's crisis in higher education, which fundamentally affects the relationship between teaching and research as well as the professional and educational pathways of students. The following analysis presents in more detail how the changing societal expectations, economic pressures, and institutional structures shape the identities of university actors.

Given the changing and challenging context of higher education, we wanted to reflect on a specific yet crucial role within this system: that of the lecturers. As authors of this article, we are directly involved in teaching activities at ELTE University in Budapest, primarily in the undergraduate community coordination BA program.

One noticeable change is the evolving role of lecturers in the teaching and learning process. We have observed that lecturers today must prepare for multiple roles to effectively support students in acquiring and developing competencies (cf. Czető et al., 2017). The approaches to teaching and student support vary significantly, influenced by the diverse identities of lecturers. Carlile and Jordan (2005) offer a valuable framework for understanding how different theoretical perspectives inform and influence our teaching practices.

In our own teaching experience, we often find ourselves acting not just as instructors but also as facilitators of learning processes, trainers for soft-skills development, and mentors who encourage participation and critical thinking among students.

To better understand the various experiences lecturers have regarding their roles, we organized a focus group interview. This stage of our research was designed to explore how lecturers perceive the changing context of higher education and their role in shaping students' professional identities. In the next phase, we plan to conduct individual interviews to delve deeper into lecturers' perceptions of their professional fields and roles.

We identified two key research questions for our qualitative data collection:

1. What are lecturers' perceptions of the profession of community development and coordination?
2. What experiences do lecturers have in developing their professional identities?

In June 2024, we conducted a focus group interview with our colleagues from the institute where the bachelor's program is hosted. The interview was held face-to-face and recorded using a mobile phone. We employed an expert-sampling approach to select participants, aiming for a diverse group. This diversity included lecturers connected to disciplines other than community development, as well as those who are practitioners embedded in the community development field. Four colleagues participated in the focus group interview. The audio recording was transcribed using speech-to-text software (www.alrite.com) and carefully reviewed.

Ethical considerations

Ethical approval for the study was obtained from the Ethical Committee of the ELTE University Faculty of Education and Psychology (approval number: 2022/712.). We utilized various AI tools to enhance the quality of our article's text, specifically Grammarly for correcting mistakes and ChatGPT for improving language quality and coherence. It is important to note that we created the initial text in English independently before using these tools.

Results

The crisis of higher education and the formation of teacher identity

The strengthening of the „managerial” function of universities exerts a strong influence on teachers, who are often forced to navigate between teaching, research obligations, and administrative expectations. According to Stephen Ball's (2003) theory, the introduction of neoliberal educational policies has led to the „marketization” of the education sector,

directly impacting the professional identity of teachers. Ball argues that teachers increasingly find themselves under „performativity,” where measurable performance (number of publications, student results, etc.) defines their success. However, this can lead to an identity crisis, as teachers may lose the meaning and autonomy of their work.

Teachers described the university-shaped identity as follows: *„I started teaching to be able to conduct research. Meanwhile, I realized how much better I could research by teaching because by continuously translating the research results into the courses, I noticed where the mistakes were.”*

Teachers often juggle between their teaching roles and research duties, and this duality generates tension. However, by integrating research findings into teaching, they can open up new perspectives in their own research, further shaping their identity.

The market expectations and standardization in higher education are particularly problematic when the professional independence of teachers is at risk. According to Ronald Barnett (2000), the „supercomplexity” of higher education presents new challenges for teachers, as traditional academic values, such as academic freedom and autonomy, are increasingly pushed into the background by economic pressures.

One interviewee spoke of the conflict in the teaching role: *„My identity as a teacher is very fluid. Sometimes I feel like I am at home everywhere and nowhere, which seems to be a problem, but I am beginning to accept that diversity is okay.”*

This quote reflects the fragmentation of teacher identity in today’s higher education system, where balancing research, teaching, and administrative tasks is difficult and directly influence performance in all areas.

Student identity formation amid the crisis of higher education

For students, the university is a space where they partake in shaping their professional identity, yet the crisis in higher education also complicates their situation. Students are often seekers, trying to find their future and professional identity in an uncertain world. According to Ulrich Beck’s (1992) theory of the „risk society,” students’ careers are becoming less predictable, and universities can no longer offer as stable a path as they once did.

Members of the focus group had the following thoughts about the opportunities and challenges offered by the university: *„The university is a treasure trove of opportunities, but many students have no vision for the future, and they don’t know what they want to do with their lives.”*

This statement reflects the challenge facing today’s higher education: universities are increasingly trying to meet the demands of the labour market, while the support for students’ personal development and identity formation may fall into the background. According to Beck, it is difficult for students in modern societies to establish a stable professional identity due to the uncertainty of life paths, and universities do not necessarily provide the environment where they can do so.

Pierre Bourdieu’s (1988) theories of „social capital” and „cultural capital” also point to the role universities play in shaping students’ social positions and identities. Obtaining a university degree was once a clear path to social mobility, but the value of a diploma has significantly diminished. This makes it especially difficult for students to form a stable professional identity, as their success is increasingly influenced by factors based on resources outside the university.

Another interviewee expressed the tension between higher education and the labour market: *„Many people come to university just to get a degree, but they don’t really know what they want to do in the future. During their university years, they try to figure out what to do,*

but often the same uncertainty remains after earning their degree.” This quotation is also evidence of a much larger problem, that students in higher education are under high (financial) pressure because there’s are lack of opportunities besides being in employment or education.

This statement also aligns with Anthony Giddens’ (1991) theory of „reflexive modernity,” which posits that individuals increasingly have to construct their own lives and identities amidst uncertain social relations. Higher education, in this sense, is part of the „reflexive project,” where students try to plan their future, but encounter difficulties due to growing uncertainties.

The social role and challenges of higher education

The social role of higher education has undergone significant changes in recent decades, especially under the influence of globalization and the digital revolution. The traditional university model, where universities focus on the production and transmission of knowledge, is increasingly facing market and technological challenges. As a consequence, universities today focus not only on knowledge production but also on meeting economic demands, promoting labour market competition, and supporting technological innovation. This duality often causes tension, particularly in the professional identity formation of teachers and students.

According to Ronald Barnett (2011), modern universities operate in so-called „supercomplex” societies, where the pressure on universities is growing, as these institutions must meet both academic and economic expectations. „Supercomplexity” expresses the situation where the old hierarchical, linear university structures are no longer sufficient to manage social, economic, and technological changes.

Barnett argues that the main challenge lies in universities’ ability to balance knowledge production with the increasingly managerial expectations. Therefore, the role of universities needs to be redefined: in an increasingly competitive world, students must posse ss competitive knowledge while maintaining universities’ autonomy, critical thinking development, and commitment to social justice.

Neoliberalism and the marketization of higher education

The „neoliberalization” of higher education accelerated from the 1990s onward and continues to have an impact on the daily experiences of teachers and students. Stephen Ball (2003), in his theory of performativity, emphasizes that teachers are increasingly evaluated based on measurable performance, such as the number of publications, student satisfaction, or employment rates. This causes teachers to lose their autonomy, as their success is increasingly judged by numbers and statistics, rather than the quality of their scholarly activity.

One interviewee described this problem as follows: *„Universities today not only produce knowledge but increasingly meet economic demands. Our autonomy is lost when measurable results become the main measure of value.”*

This marketization also influences students’ experiences. For students, obtaining a degree is increasingly becoming a tool for entering the labor market, rather than a space for self-development and intellectual curiosity. According to Michael Apple’s (2006) critical pedagogical theory, in the neoliberalization of higher education, knowledge increasingly becomes a commodity, and universities aim not at developing critical thinking, but at meeting the needs of the labor market.

The effects of technological innovation and digital transformation

The development of digital technologies and artificial intelligence also poses significant challenges to higher education. Technological progress not only transforms the forms of education (such as the spread of online education) but also reshapes the labor market, demanding new competencies and skills from students. According to Manuel Castells' (2009) theory, the „network society” results in the decentralization of knowledge production and its sharing through global networks, which also changes the role of universities.

The digital transformation presents new challenges for both university teachers and students. The spread of online education and the growing popularity of distance learning platforms mean that universities no longer operate exclusively in physical spaces. This flexibility can offer advantages, but at the same time, it questions the traditional community role of universities.

Another interviewee referred to this: *„The opportunities of online education have expanded the boundaries of universities, but at the same time, they can alienate students, as the lack of community experience and interactions changes the nature of learning.”*

Therefore, alongside the benefits of technological innovations, the fragmentation of university communities and the marginalization of subjects requiring personal interactions can also cause problems. In this new digital world, universities must find a balance between applying new technologies and preserving traditional forms of education.

Discussion

Instead of providing a lengthy description -we recommend Juhász's article - (Juhász, 2020) on the history of the university-level program designed to educate professionals who can work with individuals, communities, and in various activities—such as adult learning and education, cultural or public education, animation, and youth work—we aimed to highlight a key tension. This tension arises from the continuous evolution of the professional educational program and the ever-changing context of the profession itself.

The current program, called community coordination (or organization) BA, carries inherent tensions even in its name. One of the key concepts underlying this program is community development, a value-driven professional practice that emphasizes the idea that communities develop themselves (cf. Vercseg, 2020). However, interpretations of the program's title vary. Some may perceive it as suggesting that communities need to be organized or even created, while others might see it as referring to self-organized groups that may require additional support to grow.

As community organizers and educators, it is important not only to reflect on the current challenges of our profession but also to think together about the direction we want to shape the future of community organizing. We invite educators and practitioners in the field to reflect on and further explore questions that can help improve the quality of university education:

- Universities are increasingly focused on meeting labour market demands. How does this shift affect the field of community organizing, which has traditionally focused on social justice and community well-being?
- How do market-driven universities influence the social responsibility of community organizers?

- The profession of community organizing requires a strong commitment to social justice. However, increasing pressure is being placed on practitioners to meet labour market expectations. Can we find a balance between working for social justice and meeting economic demands? What role should university education play in this process?

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

Bibliography:

- Al-Atabi, M. (2020). Online education: An irreversible trend. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 17(4), 1–13.
- Aoun, J. E. (2017). *Robot-Proof: Higher Education in the Age of Artificial Intelligence*. MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/11456.001.0001>
- Apple, M. (2006). *Educating the "Right" Way: Markets, Standards, God, and Inequality*. Routledge.
- Ball, S. J. (2003). The teacher's soul and the terrors of performativity. *Journal of Education Policy*, 18(2), 215–228. <https://doi.org/10.1080/0268093022000043065>
- Barakonyi, K. (2004b). Stratégiai tervezés a felsőoktatásban. *Educatio*, 13(4), 575–588.
- Barnett, R. (2000). *Realizing the University in an Age of Supercomplexity*. Open University Press.
- Barnett, R. (2011). *Being a University*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203842485>
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage.
- Bishop, J. L., & Verleger, M. A. (2013). The flipped classroom: A survey of the research. *ASEE National Conference Proceedings*, Atlanta, GA, 30(9), 1–18. <https://doi.org/10.18260/1-2--22585>
- Bourdieu, P. (1988). *Homo Academicus*. Stanford University Press.
- Brennan, J., Kogan, M., & Teichler, U. (2013). *Higher Education and the Market*. Routledge.
- Candy, P. C. (1991). *Self-Direction for Lifelong Learning: A Comprehensive Guide to Theory and Practice*. Jossey-Bass.
- Carlile, O., & Jordan, A. (2005). It works in practice but will it work in theory? In O'Neill, G., Moore, S., & McMullin, B. (Eds), *Emerging Issues in the Practice of University Learning and Teaching*. AISHE, Dublin. <https://www.edin.ie/wp-content/uploads/2021/11/CarlileJordan.pdf>
- Castells, M. (2009). *Communication Power*. Oxford University Press.
- Cummings, W. K. (2021). *Globalization, Internationalization, and the Future of Higher Education*. Routledge.
- Czető, K. et al. (2017). A felsőoktatás kontextusa és a külső elvárások. In Lukács István & Derényi András (Eds), *Kézikönyv a képzési programok tanulási eredményeken alapuló fejlesztéséhez*. Oktatási Hivatal.

- Etzkowitz, H. (2014). The Triple Helix: University–Industry–Government Innovation and Entrepreneurship. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 1(1), 1–12.
- European Commission. (2007). Lifelong Learning Programme. Retrieved from <https://europa.eu/>
- European Commission. (2015). European Research Area Roadmap 2015–2020. Retrieved from <https://era.gv.at/public/documents/2799/ERARoadmap2015-2020.pdf>
- European Commission. (2016). A New Skills Agenda for Europe. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2019). The European Green Deal. COM(2019) 640 final. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640>
- European Commission. (2020). Digital Education Action Plan 2021–2027 – Resetting education and training for the digital age. Retrieved from <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>
- Fleming, T. (2020). Brexit and the Erasmus Programme: Challenges and Opportunities. *Journal of European Education*, 55(2), 112–119.
- Frodeman, R. (2014). The Oxford Handbook of Interdisciplinarity. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1515/transcript.9783839426166.175>
- Garrison, D. R., & Kanuka, H. (2004). Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education. *The Internet and Higher Education*, 7(2), 95–105. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2004.02.001>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Stanford University Press.
- Halász, G. (2013, 2018). Multiple publications – see full references in original text.
- Hrubos, I. (2014, 2018). Multiple publications – see full references in original text.
- Illeris, K. (2016). *How We Learn: Learning and Non-Learning in School and Beyond*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315537382>
- Juhász, E. (2020). A közművelődési szakma felsőfokú képzésének 65 éve. *SZÍN*, 25(4), 5–12.
- Kálmán, A. (2013). Az Európa 2020 stratégia és az LLL. In Benedek A. et al. (Eds), *Új kutatások a Neveléstudományban* (pp. 173–191). ELTE Eötvös Kiadó.
- Leydesdorff, L. (2013). The Triple Helix of University–Industry–Government Relations. In Carayannis, E. G., & Campbell, D. F. J. (Eds), *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship* (pp. 1844–1851). Springer. <https://www.leydesdorff.net/th12/th12.pdf>; https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3858-8_452
- Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An argument for AI in Education*. Pearson Education.
- Marinoni, G., van't Land, H., & Jensen, T. (2020). The Impact of COVID-19 on Higher Education Around the World. IAU Global Survey Report.
- Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K. (2013). The effectiveness of online and blended learning: A meta-analysis of the empirical literature. *Teachers College Record*, 115(3), 1–47. <https://doi.org/10.1177/016146811311500307>
- Miller, T. (2017). *Sustainability and the Future of Higher Education: A Global Perspective*. Routledge.
- Mulder, M. (2017). Competence-based education and training. In *The SAGE Encyclopedia of Higher Education*. SAGE Publications.

- OECD. (2008). Tertiary Education for the Knowledge Society. OECD Thematic Review of Tertiary Education: Synthesis Report. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264046535-en>
- Perkmann, M., Tartari, V., McKelvey, M., Autio, E., et al. (2013). Academic engagement and commercialisation. Research Policy, 42(2), 423–442. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2012.09.007>
- Perkins, R., & Neumayer, E. (2014). Geographies of educational mobilities. Theorizing Education and Mobility, 12(3), 345–367.
- Picciano, A. G. (2009). Blending with purpose: The multimodal model. Journal of Asynchronous Learning Networks, 13(1), 7–18. <https://doi.org/10.24059/olj.v13i1.1673>
- Polónyi, I. (2010, 2012, 2017, 2018, 2022). Various publications – see full references in original text.
- Repko, A. F. (2012). Interdisciplinary Research: Process and Theory. SAGE Publications.
- Repko, A. F., Szostak, R., & Buchberger, M. (2020). Introduction to Interdisciplinary Studies. SAGE Publications.
- Salmi, J. (2020). The Challenge of Establishing World-Class Universities. The World Bank.
- Schneider, J., Gorgievski, M., & Lee, S. (2019). Lifelong learning and the labor market: An overview. European Journal of Education, 54(1), 1–13.
- Selwyn, N. (2010). The digital native – myth and reality. Aslib Proceedings, 61(4), 364–379. <https://doi.org/10.1108/00012530910973776>
- Siemens, G., & Baker, R. (2012). Learning analytics and educational data mining. In Proceedings of the 2nd International Conference on Learning Analytics and Knowledge (pp. 252–254). <https://doi.org/10.1145/2330601.2330661>
- Sitku, K. (2019). Vidéki egyetemek harmadik missziós tevékenysége. Iskolakultúra, 29(8), 17–35. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2019.8.17>
- Sporn, B. (2006). Governance and administration. In Forest, J. J. F., & Altbach, P. G. (Eds.), International Handbook of Higher Education (pp. 141–157). Springer.
- Tynjälä, P. (2008). Perspectives into learning at the workplace. Educational Research Review, 3(2), 130–154. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2007.12.001>
- Välimaa, J., & Hoffman, D. (2008). Knowledge society discourse and higher education. Higher Education, 56(3), 265–285. <https://doi.org/10.1007/s10734-008-9123-7>
- Vercseg, I. (2020). A közösségi részvétel és a közösségfejlesztés értelmezései. Parola, 3(4), 5–10., https://tatk.elte.hu/dstore/document/1564/Vercseg_K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gfejleszt%C3%A9s%20r%C3%A9szv%C3%A9tel.pdf
- Witte, J. (2006). Change of Degrees and Degrees of Change: Comparing Adaptations of European Higher Education Systems. Center for Higher Education Policy Studies.

Hervainé Szabó Gyöngyvér – Szabó Péter Ottó:

Az MTA bicentenárium elé

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025103>

Absztrakt: A Kodolányi János Egyetem (alapítva 1992-ben) az alkalmazott tudományok kutatásával foglalkozó intézmény, amelynek kutatási tevékenysége az elmúlt harminc évben az MTA Veszprémi Területi Akadémiai Bizottságával közösen bontakozott ki. E kutatás a civil tudományos együttműködés kereteiben indult, hiszen a VEAB feladata is ehhez kapcsolódott, és a KJF/KJE sem kapott állami forrásokat kutatásaihoz. Az alkalmazott használatközpontú kutatás szerepe a tudásgazdaságban csak napjainkban értékelődött fel az EU szintjén is, és a KJE-VEAB együttműködés 30 éve ennek hasznosságát egyértelműen bizonyítja. A 2007-től konkrét kutatási közlemény adatokkal és idézettséggel is kimutatott a KJE kutatási tevékenysége, amely adatok szerint az intézmény a magyar tudományosság elismert szervezetévé vált.

Abstract: Kodolányi János University is a university of applied sciences, its research management activity was developed in strong cooperation with Regional Branch of Hungarian Academy of Sciences (VEAB). Research was organised in form of civil science cooperation, reflecting the role of VEAB, in case of both with absence of state resources for research activities. The applied, user centric research activity recently is highly appreciated at the European Community level, and results of KJE-VEAB activity can serve as a good practice for civil research cooperation. Data from 2007 (Hungarian Science Data Register (MTMT)) are available, and the volume of research output and citation approve the valuable role of KJE in Hungarian knowledge society.

A polgári tudományszervezés gyakorlata a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottság és a Kodolányi János Egyetem együttműködésében.

Közeleg a hazánk tudományos közéletében meghatározó szerepet játszó Magyar Tudományos Akadémia megalapításának kerek évfordulója. A közvélemény számára, így a kultúra területén dolgozók számára sem érdektelen szót ejteni a tudományos élet ezen kiemelkedő szervezetének európai szinten is különleges regionális tudományszervező, kulturális és tudományos ismeretterjesztő tevékenységéről. Az öt regionális akadémiai bizottság közül a Veszprémiben székelő bizottság és egy egyetem kapcsolatán keresztül tekinthetünk be a polgári tudományszervezés legújabb kori gyakorlatába.

A tanulmány módszertana a közpolitikai kutatás és művelődéstörténet tudományszervezési módszertanára épít. A legtöbb elemzési forrás az MTA-VEAB és a KJE kutatási beszámolóira, valamint az MTMT adatbázisára és egyéb tudánymetria dokumentumra támaszkodik. A módszertan fő célja az MTA-VEAB, mint kvázi, majd ténylegesen civil polgári szervezet és egy hasonló háttérű egyetem közös tudományszervezési tevékenységének bemutatása.

*„Semmit sem ér a gyakorlat elméleti felkészültség nélkül”
Ürményi József*

A tanulmány szerzője a KJE rektora-emeritusa Szabó Péter Ottó, VEAB-ban 1993-tól dolgozik a pedagógiai terület munkáját összefogó szakbizottságban, amelynek már három ciklus óta

választott vezetője is. Ő és több munkatársa, akik a kilencvenes évektől bekapcsolódtak a humán és társadalomtudományi tudományszervezői tevékenységbe meghatározó szerepet töltek be az MTA- VEAB alapvetően műszaki és természettudományos munkájának a bölcsészet és társadalomtudományok területére való kiterjesztésében. Közülük kiemelkedik Hervainé Dr. habil Szabó Gyöngyvér a cikk társszerzője, aki tudományos rektor-helyettesi munkája mellett nyugdíjba vonulásáig az MTA-VEAB -ban is tevékenykedett. A dokumentum összeállításában adatközléssel részt vett Kovács László, Lőrinczné Bencze Edit és Vizi László Tamás.

A Kodolányi János Egyetem 1992-2018 között először közösségi főiskolai funkciót betöltő intézményként, majd országos alkalmazott tudományok főiskolájaként, végül alkalmazott tudományok egyetemeként végezte kutatási tevékenységét a VEAB térségében, majd országos szinten az elmúlt harminc évben. A tudományosság államközpontú felsőoktatásában a magánfelsőoktatásnak nincs helye, a mérés és adatszolgáltatás ellenére sem elismert. Az összevetés alapja az állami egyetem és magánfőiskola, kategória, ám ha az állami egyetem és állami főiskola kategóriát vizsgáljuk, akkor is aránytalanul előnytelen a kutatási teljesítmény megítélése. Magyarországon az MTMT adatbázis kialakításával létrejött egy viszonylag objektív bázis, noha az oktatók több kutatói egységhez is kapcsolhatók, az intézményi teljesítmények is megítélhetőkké váltak. A KJE 2007-től-2023-ig MTMT adatokkal is kimutatottan felsőoktatási tudástermelés intézménye, és az idézettsége alapján a magyar tudományosság szerves intézménye volt 2023-ig.

/2023-tól új fenntartója van az intézménynek és az MTMT adatbázis alapján jelenleg nem látható a kutatási tevékenység. 2025.II. 6-i szűrés/

A tudományszervezés közpolitikai kérdései

A művelődéstörténet sajátos területe a tudományszervezés, amelynek elmélete sem kellően kialakult, másrészt története is nehezen feltárható. A tudományszervezés alapvető vitái és kérdései a felvilágosodás előrehaladása mentén váltak politikai kérdéssé, mivel a társadalomtól elzárt egyetemek eszméje már nem volt elfogadható. Különösen markáns politikai lépés kapcsolható Napóleonhoz, aki meghatározta és megfogalmazta az állam szerepét azzal, hogy kettéválasztotta a kutatás és az oktatás funkcióit, amivel mindkettőt az állam szolgálatába kívánta állítani. A felvilágosodás korában Ürményi József a Budai Egyetem felülvizsgálatát követően megállapítja a különböző képzések (tanár, orvos, jogász, mezőgazdasági) rendkívül problémás tananyag hiányát, és egyéb más előterjesztések mellett javaslatot tesz tudományos társaságok alapítására, 1806-tól pedig húsz éven át az egyetem elnökeként a gyakorlati tudományszervezés országos irányítójává válik. Az egyetemnek fontos feladata a polgári társadalom ismeretét elősegítő tudományágak közvetítése. Mintegy két évtizeden át volt Ürményi a tudomány „ellenőre”, és tett javaslatokat a tudomány irányítására a Helytartótanácsnak, akár csak a tanárképzés létrehozására, ám csak 1770-ben történt meg a középiskolai tanárképzés felállítása. A magyar tudományszervezés történetében a regionális bizottságok létrejöttükkor hasonló dilemmákkal néztek szembe, mint Ürményi József a 19. század elején.

A tudományszervezés liberális, transznacionális üzleti és etatista modelljei

A tudományszervezés a közpolitika egyik fontos kérdése, és máig ható viták kérdése, hogy milyen a viszony közöttük. Ami azonban biztos, hogy a politika kihat a tudományosságra, a

tudomány visszahat a politikára, vagy tanácsadással látja el, lehet köztük a viszony kooperatív és lehet üzleti. A pályázatos kutatómegrendelés a liberális politikák gyakorlata, a kutatóintézeti, állami támogatások modellje a konzervatív politikák jellemzője. Az etatista állami irányítás mellett vagy azzal szemben az üzleti piaci viszonyok is más politikát igényelnek.

A tudományszervezés állami modelljeinek kialakulása a 19. század végén, a két világháború között is meghatározó volt, az Egyesült Államokban a New Deal politika részeként formálódott, majd a fegyverkezési versenynek alávetetté vált. A későbbiekben a hidegháború határozta meg a tudománypolitika irányítását, aminek eredményeképp az Egyesült Államok a technológia élvonalába került. A hetvenes évekre Európában világossá vált a technológiai rés az USA-val szemben, és az Európai Közösség bizottságának egyik biztosa, Altiero Spinelli az Európai Parlamentben tartott beszédében megállapította, hogy a spontán technológiai fejlődésnek vége, és az iparpolitikát és tudománypolitikát össze kell kapcsolni, és közösségi szintű kutatási programokat kell kialakítani. 1973–74-re kialakult az Európai Tudományos Térség koncepciója, amely főként Nagy-Britannia csatlakozásával vált ígéretessé. Az 1976-ban kialakított munkaprogram vezetője, Ralf Dahrendorf kijelentette, Európa közép- és hosszú távú jövőjében az oktatás és kutatás irányítása európai szintűvé kell hogy váljon, a nemzeti politikák koordinációjával együtt. Az 1972-ben elfogadott Európa+30 program az ezredfordulóig meghatározta a transznacionális kutatás irányait. /Guzetti 1995./

Glatz Ferenc, az MTA elnöke, 1999-ben Berlinben előadott, a szovjet akadémiai rendszert elemző tanulmányában megállapítja, hogy a magyar állami tudománypolitika az 1922–49 közötti időszakban alakul ki, az egyetemtől független kutatóintézetek fejlesztésével. A német rendszertől eltérően azonban itt nem volt jelen a tőke, és az állami költségvetés is szerénynek bizonyult. / Glatz Ferenc 1996./ A konzervatív tudományszervezés a nemzeti társadalmi diszciplínához kapcsolódott, így a magyar természettudományos kutatás fejletlensége miatt a magyar kutatók elhagyták az országot. Szemben az amerikai liberális koncepcióval, a szovjet modell a francia és német etatista koncepciót választotta, amelyben kettévált az egyetemfejlesztés és a kutatásfejlesztés, amely nem alárendelt a minisztériumoknak, önálló jogkörrel bír. A szovjet akadémiai kutatás termelés-központúsága, nagyüzemi jellege a minőséget alárendelte a napi politikai céloknak.

Az állami tudományirányítási rendszer jellemzői az akadémiai tudományos minősítési rendszer, a független kutatóintézetek megléte, a kutatók külön kasztként való bérezése (a szovjet társadalmak rendkívül alacsony bérezése következtében). 1945-től a vas és acél országa fejlesztési program részeként Miskolcon és Veszprémben egyetemet létesítettek. Az 1968-as gazdasági reformok tudománypolitikai reformokkal is összekapcsolódtak, ennek részévé vált a tudományszervezés decentralizálása, és létrejöttek az MTA regionális bizottságai. Ebben a rendszerben a regionális bizottságok szerepe és funkciója nem változott, a tudományszervezés állami kézen maradt, a kutatóhálózat megmerevedett, a regionális bizottságok nem kaptak minősítési jogkört, a finanszírozás nem terjedt ki a kutatási programokra, a szakbizottságok, munkabizottságok tudományos kommunikációs szerepkört töltöttek be, ami miatt az egyetemi és tudományos intézeti mérvadó személyiségek nem tekintették a regionális bizottságokat fontosnak. Azzal, hogy a bizottságokba középiskolai és főiskolai oktatók, üzletemberek, gyakorló orvosok, jogászok és mérnökök is bekerülhettek, e szakmai fórumokat az „akadémiai kutatói és felsőoktatási elit” leértékelte. Azonban nem leértékelhető a regionális bizottságok által nyújtott új civil tér, amelyben a vidéki akadémiai közéletben a tudományos kérdések, a tudománypolitika, a társadalom fejlődését érintő viták kikerültek a közvetlen pártellenőrzések alól. Akadtak

regionális bizottságok, amelyek egyeztettek az MSZMP megyei pártbizottságaival, azonban azok nem szólalhattak meg tudománypolitikai kérdésekben.

A tudományszervezés civil tereinek megjelenése

Az MTA Elnöksége 1972-ben alapította meg a Veszprémi Akadémiai Bizottságot (VEAB) az észak-dunántúli térség tudományos közéletének megszervezésére. A tudományos közélet szakbizottságokban szerveződik, amelyek 1975-től kezdték meg a munkát. A 9 szakbizottságból a településtörténeti és a társadalomtudományi bizottság volt nem természettudományos témakörű. A VEAB munkája 359 fő bevonásával indult. A csúcspontot a rendszerváltást követően 1996–2002 között érte el a szervezet, amikor 11-12 szakbizottságban és 71–79 munkabizottságban 1700 fő kapcsolódott a munkájába.

A veszprémi bizottság környezete különleges volt abból a szempontból, hogy működési körzetében a megalakuláskor nem működött nagy tudományegyetem és napjainkban is, a fejlődés ellenére is hasonló képet kapunk. Ez a látszólagos hátrány azonban felértékelte magának az MTA-VEAB-nak a katalizátor szerepét, így a térség felsőoktatási intézményei, azok kulturális hatásának fejlesztésében jelentősebb a veszprémi bizottság hatása a többi regionális bizottságénál, ahol egy nagy oktatói és hallgatói létszámú egyetem a meghatározó intézményi partner ebben az évszázados küldetésben. (Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc)

A korai időszakban azonban az MTA-VEAB is alapvetően az akadémiai kutató hálózatra és a néhány bár még fiatal főiskolára-egyetemre támaszkodhatott ebben a szerepkörében (Szombathelyen, Sopronban, Győrben). Akkor is és ma is a Veszprémben működő, eleinte vegyipari, mára már több karú egyetemmé fejlődött intézmény volt a magas szintű kutatói háttérrel leginkább biztosító felsőoktatási intézmény, ahol a térség legtöbb akadémikusa dolgozott, dolgozik.

Fejér megye bekapcsolódása a VEAB tevékenységébe főként az MTA Martonvásári Kutatóintézete, illetve a múzeum, levéltár révén indult. A Dunaújvárosi Főiskola, a Geodéziai Főiskola és a Budapesti Műszaki Főiskola képviselői részvételét akadályozta a tudományos minősítettek korlátozott száma, ami érthető is, hiszen ekkoriban a JATE-n is mintegy 25% volt az oktatói minősítettség. /Koncz János 1969./ A társadalomtudományi kutatásokat ugyanakkor erősen meghatározta a marxista-leninista ideológia, amely még a rendszerváltást követő években is hatott. A műszaki képzésekben egyszerűen törölték a kapcsolódó tárgyakat, és helyettük menedzsment ismereteket tettek be, és törölték a társadalomtudományi státusokat.

A rendszerváltás a tudományszervezés mellett a felsőoktatásban is szükségessé tette a civil felsőoktatás megjelenését, a polgári felsőoktatás igényét. A korábbi három nagyegyetemi és fragmentált szakegyetemi/szakegységi rendszer tovább aprózódott a magánszektor megjelenésével. 1998-ra 89 intézmény, ebből 34 magánfenntartású (abban 28 egyházi) keletkezett, továbbá mintegy 30 külföldi intézmény kapott működési engedélyt. A VEAB 1700 fős munkabizottsági tagsága jól mutatja, hogy megnőtt a térség tudományos potenciálja, amit a Bologna-rendszer bevezetése tett lehetővé. A 2005-6-os bolognai felsőoktatási reformot követően a szakfőiskolák, egyetemek széles kínálatú és profilú intézményekké váltak.

A rendszerváltást követően a Veszprémi Egyetem mellett létrejött a Soproni Egyetem/Nyugat-Dunántúli Egyetem, a Széchenyi István Egyetem, míg Fejér megyében maradt a főiskolai szétagoltság. Mára három alkalmazott tudományegyeteme van a megyének (DE, KJE, ÓE) amelyből az Óbudai Egyetem Alba Regia Kar nem helyi központú.

A Kodolányi János Főiskola a tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskolájával egyidőben, 1992-ben jött létre. Az intézmény, a magánszektor üzleti típusú képzéseitől

eltérően, tanárképző profillal indult. A tanárképzés azonban az un. világbanki reform keretébe tartozott, a nyelvtanárképzés pedig az ország nyugati orientációjához stratégiai fontosságúvá vált. Az Észak-Dunántúl térsége a nemzetközi fejlesztés központjává vált, tehát ebben a térségben kiemelt volt a regionális tudományosság és a társadalomtudományok, a gazdaságfejlesztés kérdéseinek kutatása. A rendszerváltást követő felsőoktatási reform, a regionális tudományosság civil fordulata egy új kutatásszervezési kultúra kialakulását tette lehetővé.

A KJE tudományszervezési gyakorlata

A Kodolányi János Főiskola civil tudományszervező tevékenységének megjelenése

A Kodolányi János Főiskola a rendszerváltást követően az elsők között létrejött magánintézmény. A kilencvenes években az angol nyelvtanár, német nyelvtanár, francia nyelvtanár, majd a kommunikáció és média, a turizmus, a gazdálkodásmenedzsment képzések indultak el. A 2000-es évektől kapott jogosultságot a nemzetközi kapcsolatok/tanulmányok, a pedagógia, a szociális munka, a művelődésszervezés, a 4 éves nyelv- és irodalomtanár képzésekre. 2008-tól indultak a tanári mesterképzések, majd a vállalkozásfejlesztés, turizmusmenedzsment, nemzetközi tanulmányok mesterképzések. A Bologna-rendszer bevezetése után a tanárképzés állami és egyházi fenntartású intézmények hatáskörébe került, ám az oktatásmenedzsment számos szakja önálló üzletág szintre emelkedett a Kodolányi Főiskolán (majd 2018-tól Kodolányi János Egyetemen).

A KJF az 1998–2000 közötti időszakban az első intézményi és programakkreditációra készült. Az akkreditáció folyamatában a szakok közül kiváló minősítést kapott a szakok 50%-a, az újonnan indult gazdálkodás megfeleltet ért el, a többi szak pedig erős besorolást nyert. A Kodolányi János Főiskola ezzel nemcsak állami elismerést, hanem akkreditált státuszt is nyert.

A kutatás, mint perszonális feladat

A tudományszervezés korai szakaszában, 1992 és 1998 között a fő feladat az oktatás tananyagi háttérének megteremtése volt. Ebben az időszakban a KJF legfőbb célja a tanulás szakmai környezetének kialakítása volt. „Semmit sem ér a gyakorlat elméleti felkészültség nélkül” – vallotta Ürményi József, aki a Budai Egyetem tudományszervezési munkálatait a szakkönyvek megválogatásával indította. *Ennek az időszaknak a kiadványai főként a nyelvoktatás új kérdéseivel, az angolszász, a germán és a frankofón kultúra megismertetésével foglalkoztak.* A korszak fő műfajává a Kodolányi Füzetek váltak. A kutatás komoly háttérét képezte a KJF könyvtára, amely professzionális szolgáltatásaival az észak-dunántúli térség idegen nyelvi szakkönyvtárává vált. A KJF könyvtára évi 7–8000 nagyságrendű dokumentumfejlesztésével az egyetemi könyvtári modellek mentén szolgáltatott a kezdetektől az intézményen kívüliek számára is nyitottan, szemben a korszakra jellemző „business school” jegyzetközpontú könyvtárakkal.

A kutatás tudományszervezési és vezetési háttérének kialakítása

A KJF 2000-ben alakította ki a kutatásszervezés és fejlesztés intézményi szervezeteit. Ezek között kiemelt a Tudományos Tanács, az Akkreditációs és Minőségbiztosítási Bizottság, a

Tudományos Diákköri Tanács, a Kutatásszervezési és Fejlesztési Iroda, valamint a Stratégiai Fejlesztési Munkacsoport létrejött. A Kodolányi 2000-ben a fejlesztések professzionális rendszere kialakításával megindította a szakfejlesztés, a kreditrendszer olyan kialakítását, amivel az oktatáskutatást és minőségi oktatásfejlesztést az innovációs szervezeti kultúra alapjává tette. A kutatás szervezeti hátterét a meginduló hálózati kapcsolatok jelentették, az MTA IX. osztálya, az MTA VEAB és annak két szakbizottsága (GJTSZB, NYISZB), az MTA RKK Pécs, az MTA RKK NYUTI, az MTA Martonvásári Kutatóintézete, az MTA Politikatudományi Intézete, az MTA Világgazdasági Kutató Intézete, a Stratégiai Kutató Intézet, a Felvidéki Társadalomtudományi Kutatóintézet és más szakmai szervezetekkel való kapcsolatok képezték. Ezek között a MANYE, a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Politológia Társaság, a Magyar Közgazdasági Társaság, a Magyar PR Szövetség és számos kormányzati és önkormányzati szervezet és ügynökség szerepelt. Utóbbiak között kiemelendők a Magyar Turizmus Rt., az ORTT, a KDRFÜ, a Balaton Fejlesztési Tanács intézményei.

A 2000 és 2005 közötti időszakra szóló első Kutatási Stratégia célkitűzésként megfogalmazta a *főiskola regionális tudáscentrummá, Excellence Centerré fejlesztését*. Ennek eleme volt többek között a KJF oktatóinak tudományos közösséggé fejlesztése, beépítése nemzetközi hálózatokba, az oktatók bevonása a képzési innovációkba. Kiemelt cél volt az intézményi tudás, az innováció diffúziója a regionális és helyi fejlesztésekbe, a kutatási minőségbiztosítási rendszer kiépítése, az alap-, az alkalmazott kutatások és szolgáltatások fejlesztése. Új elem volt a PhD-kollégium létrehozása, amelyben a fiatal oktatók (mintegy 60–80 PhD-hallgató kapott ekkor intézményi támogatást a Kodolányin) kutatómódszertani segítése, publikációs lehetőségeinek megszervezése, konferenciárésztételük támogatása, nemzetközi kapcsolatépítésük segítése volt a cél. Ekkor alakultak ki az interdiszciplináris kutatási pályázati szolgáltatások. A publikációk támogatása érdekében megindult a Kodolányi Füzetek megszervezése (Bakonyi István), illetve az együttműködés a VEAB szakbizottságaival közös publikációk megjelentetésére.

A KJF ebben az időszakban kialakított két átfogó kutatási platformot:

- a hallgatók edukatív kompetenciájának fejlesztése kutatását,
- az európaizáció folyamatainak kutatását a különböző diszciplináris területeken.

A KJF 2000-től számos kutatóműhelyt szervezett, indított el. Ezek között kiemelt volt a Posztmodernológiai Kutatóközpont Pethő Bertalan és Kiss Endre professzorok részvételével. A kutatóközpont bemutatkozott a VEAB soros komáromi konferenciáin. A Társadalomtudományi Kutatóközpont Dr. Tóth László vezetésével a helyi társadalom szociális és egészségi kérdéseit, a szexualitás- és gender-témát, a drogfogyasztás problémáit kutatta és vizsgálta. A Helytörténeti Kutatóközpont Vizi László Tamás vezetésével a magyarságkutatás, a történeti emlékhelyek és az örökséginterpretáció témáival foglalkozott. A VEAB Neveléstudományi Szakbizottságával egyidőben jött létre a Neveléstudományi és oktatásfejlesztési kutató műhely Perjés István vezetésével. A központ főbb témái között a fenti edukatív kompetencia-kutatás, a pedagógus-továbbképzés minőségbiztosítása, a térségi oktatásmenedzsment, a nevelépszichológia és az e-oktatás kérdései jelentek meg. Kiemelkedett a Turisztikai Fejlesztési Központ munkája, amely Siófok térsége turisztikai fejlesztésébe kapcsolódott be. Az MTA VEAB és a KJF együttműködése főként a komáromi konferenciák kiadványtámogatásaiban és a regionális TDK- és PhD-konferenciák szervezésében bontakozott ki. 2000-ben jött létre az MTA NYUTI külső kutató tanszéke, amely 2006-ban önálló akadémiai csoporttá vált.

Ennek az időszaknak kiemelt kutatási témaköre volt Fejér megye Intelligens fejlesztési programja kialakításának konzorciumi vezetése, ami egyértelművé tette, hogy szükség van önálló kutatóintézetre. 2001-ben megalakult a Kodolányi Európai Integrációs Kutató és Fejlesztő Intézet (Kodolányi European International Research and Development Institute / KEIRDI).

A KJF 2006-ban fogadta el az alkalmazott tudományok egyeteme stratégiát, akkor, amikor ez még nem került be a magyar felsőoktatás célkitűzései közé. Az ebben az időszakban megfogalmazott második kutatási stratégia meghatározta a KJF kompetitív kutatási területeit: az összehasonlító regionalizmus, a posztmodernológia, a stratégiai menedzsment és innováció, a neveléstörténet, oktatásmenedzsment, felsőoktatás-kutatás és interkulturális kommunikáció témáit. Felemelkedő kutatási témák a szaktörténetírás (hadtörténet, gazdaság, várostörténet), hungarológia, szociális innováció és turizmusfejlesztés. Új témaként jelent meg a kulturális menedzsment.

A KJF 2013-tól fókuszálta kutatásait, és három területre összpontosított: a KKV-k és az innováció kutatására, a társadalmi konfliktusok, társadalmi jól-lét és biztonság, valamint a felsőoktatási pedagógiai és módszertani kutatásokra. A várostérség-fejlesztés, a városkutatás ebben az időszakban már nemzetközi kutatóműhelyként működött. A KJF/KJE 2014–2020 közötti időszaka a kutatási tevékenység csúcspontja volt. A TÁMOP-kutatás során képes volt a különböző területek platformszerű összefogására, és először fordult elő, hogy jelentős kutatási forráshoz jutott. A kutatási aktivitás eredményeit jól mutatja a 2014–15 és a 2019–2021 közötti publikációs és idézettségi csúcs. Sajnos a 2014–2020 közötti pályázati időszakban a kormányzat a KJF-t, mint magánintézményt, kizárta minden felsőoktatási kutatási pályázatból, minden innovációs kutatásból, sőt nem lehetett cégek kutatási partnere sem. Az állami felsőoktatás kutatásai mellett a KJF bebizonyította, hogy a Jól-lét kutatás, amely mintegy 290 millió Ft értékű program volt, olyan tudományos eredményekkel bírt, amely kihatott az országos politikára is (KSH jól-lét kutatások, jól-léti közpolitika értelmezése, a nemzeti traumák kutatása). A KJE jelenlegi képzési kutatási stratégiája tovább viszi a város- és regionális fejlesztés kérdéseit, a jól-lét témakörét, ám azt jelenleg a kreatív társadalom és fejlesztés témaköréi felé indítja.

A kutatásszervezés a tudományos rektorhelyettes, Glavanovics Andrea, Szele Bálint, Székér Nóra, Szépvölgyi Emese, Sorosy Tamás, Firnicz István, Monostori Endréné, Schattmann Ágnes és Folmeg Márta tevékenységéhez kapcsolódott. Az MTMT adatmenedzsment-adminisztrációját a könyvtár munkatársai szolgáltatják.

A TDK szervezése Rétfalvi Györgyi, Sorosy Tamás, Firnicz István, Szilágyi Erzsébet, Szele Bálint és Glavanovics Andrea nevéhez kapcsolható. Utóbbiak a 2000-es évek elejétől vezetik a hallgatói tehetséggondozást.

Az MTA VEAB és az egyetemek kapcsolata

Az MTA VEAB 1993-ben újíttotta meg vezetését, és Salánki János elnökletével megnyitotta a szervezetet a felsőoktatási intézmények vezetői előtt. Az 1993. év érzékenyen érintette az akadémiát, mivel a tudományos fokozat átadásának joga átkerült az egyetemekhez. Kosáry Domokos 1994-ben az éves beszámoló közgyűlésen a magyar reformkori örökségre, a nemzeti reform élharcosa szerepkörre hívta fel az akadémiai közösséget, amelynek helyi szervezeteinek feladata *a helyi szakmai intellektuális erők mozgósítása*. Kosáry Domokos kitért arra, hogy az akadémiai és felsőoktatási törvényt a Magyar Rektori Konferenciával egy

törvényként nyújtották be, azonban a politikai akarat kettéválasztotta. A viták hátterében Hóman Bálint és Orsós Ferenc rehabilitálásának követelése állt, valamint Petőfi Sándor barguzini sírjának tudományos elismerése. A vitákban fölmerült az MTA újramegalapításának kérdése (nem ismervén el a szovjet korszak tudományosságát), és komoly feladat volt az MTA jogfolytonosságának megőrzése. Ebben az időszakban az oktatáspolitikai az egyetemi integrációt favorizálta és az ún. Dunántúli Egyetemi Szövetség létrehozását tervezte (Sopron, Szombathely, Mosonmagyaróvár esetében). Az elmúlt harminc évben a VEAB térségében sokszor változott az intézmények hovatartozása, amit a legutóbbi nagy horderejű változás a tulajdonosváltásban lezár. Az MTA VEAB kapcsolatrendszere átalakult. Ehhez járult, hogy az MTA kutatóintézeteinek közalapítványi kiszervezése is megvalósult. Az, ami az MTA VEAB-KJE kapcsolatában egyedi volt: a polgári alapú együttműködés, az most a VEAB számára minden más egyetemmel, kutatóintézettel és üzleti szervezettel is realitássá vált.

Az MTA azzal, hogy kutatóintézetei leváltak az Akadémia szervezetéről, teljes mértékben polgári intézménnyé vált. 2019-ben elfogadta új küldetését: „Az Akadémia megjeleníti a magyar tudomány egységét: összefogja és képviseli a hazai és határon túli magyar tudományt; a bölcsész-, a társadalom-, az élet- és a természettudományokat; a kutatóintézeteket, az egyetemeket és a vállalati kutatóhelyeket; valamint a kutatók nemzedékeit [...] Az Akadémia részt vesz a közoktatás és a felsőoktatás fejlesztésében, különös tekintettel a kutatói utánpótlás biztosítására. Az Akadémia támogatja a hazai tudományos eredmények közzétételét és terjesztését, biztosítja a kutatási eredményekhez való nyílt hozzáférést. Figyelemmel kíséri a kutatók publikációs lehetőségeit, és mindent megtesz ennek biztosításáért.”

Az MTA VEAB tevékenysége a rendszerváltást követő harminc évben nemcsak a helyi szakmai intellektuális erők mozgósítását jelentette, hanem erőteljesen hozzájárult ahhoz, hogy a régióban új egyetemek keletkezhesse és fejlődhesse. Jelenleg a térségben a Pannon Egyetem és a Nyugat-Magyarországi Egyetem/Soproni Egyetem mellett új egyetemek szilárdultak meg: a Széchenyi István Egyetem, a Kodolányi János Egyetem, a Dunaújvárosi Egyetem, az Óbuda Egyetem, a Selye János Egyetem. Ezen túl jelen vannak még egyházi intézmények is, azonban annak ellenére, hogy a teológiát nem tekinti kutatási területének az MTA küldetésnyilatkozata, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola is megjelent a VEAB hálózati rendszerében.

A Kodolányi János Egyetem több szakbizottsági területen működött együtt az MTA VEAB szervezetével, amely területek esetében a fiatal kutatók minősítése elérésének, a publikációs területek bővítésének, a kiválóak jutalmazásának, a tudományos eredmények közzétételének és nyitottságának célja alapvetően kimutatható. Kiemelendő azonban a tudományos közösségek kialakításának folyamata, a tudományos szakmai közélet inspiráló hatása is. Az év kutatója díjat Rátz Tamara, Sántha Kálmán és Torgyik Judit nyerték el. VEAB emlékérmét Szabó Péter Ottó kapott 2004-ben.

A KJE és a VEAB szakbizottságainak együttműködése

KJE-VEAB történettudományi tudományszervezés

A VEAB megalakulásakor a Településtörténeti szakbizottság és a Társadalomtudományi szakbizottság volt a két társadalmi témakört és bölcsészetet érintő bizottság. Jelenleg a Történettudományi Szakbizottságon belül létrejött az iparrégészeti, a kézművesipari, a magyarságkutató, a népi építészeti, a gazdaság- és társadalomtörténeti, a hadtörténeti és hadtudományi munkabizottság. A régióban történeti kutatás a korábbi Szombathelyi Főiskolán folyt, amelynek tevékenységét az intézményi változások és a bolognai folyamat erőteljesen átalakította. A levéltárak és múzeumok központi irányítása nem a VEAB felé orientálta a szakmai közéletet, amit tovább hátráltatott a levéltárakban foglalkoztatottak visszatartása a tudományos fokozatok megszerzésétől.

Az MTA-VEAB bővülő tevékenysége

A VEAB-KJE történelem-témakör főként a Gazdasági és Jogi Szakbizottság konferenciáin, (önállóan még ekkor nem tudott megszerveződni a szakterületi bizottság), majd sikerek nyomán már a kétezres évektől Vizi László Tamás, a Történettudományi Szakbizottság elnöke révén szerveződik. A kapcsolatok szervezését nehezíti a történettudománnyal foglalkozók diaszpóra-szétszórtsága, a tudomány művelőinek nem felsőoktatási és kutató szervezetekben való foglalkoztatottsága. A VEAB történettudományi kutatásszervezési tevékenységében áttörést jelentettek a digitális konferenciák, webináriumok, annál is inkább, mert egy új generáció van felemelkedőben.

VEAB-KJE Nyelv- és irodalomtudományi szakbizottsági együttműködés

A nyelv és irodalom tudományszervezése a VEAB esetében a szombathelyi főiskola nyelvtanár- és finnugrisztika-képzésében volt jelen 1990 előtt, majd a Veszprémi Egyetem bölcsészettudományi és társadalomtudományi kara megszervezésével, a KJF nyelvtanárképzésével vált szakbizottsági szintűvé.

KJE kutatók

Az akkor fiatal intézmény egyes oktatói már a kilencvenes évek közepén az MTA VEAB szakmai közösségeire támaszkodva kívánták a tudományszervezést megindítani. Stephanides Éva és Kovács László azonnal bekapcsolódtak a Nyelv- és irodalomtudományi szakbizottság munkájába, ami lehetővé tette, hogy a Pannon Egyetem Bölcsészettudományi Karával kialakuljanak a kapcsolatok. Stephanides Éva, az angol tanszék vezetője az angol munkabizottság alelnöke lett, Kovács László a német filológiai munkabizottság alelnöke.

A magyar nyelv legmagasabb szintű művelői között ki kell emelni „az alapító nagy triót”: *Bencédy Józsefet*, akinek tudományos eredményei között a rendszerváltást követő időszak nyelvhasználatának változásai, az új stílus és stilisztika, szókinccstár, „a fények és árnyak mai nyelvhasználatunk megjelenésében” témái mellett a győri Kazinczy-versenyek és az Édes anyanyelvünk c. rádió-előadásai felejtethetlenné. Szathmári István a magyar irodalmi nyelvhasználatot (Petőfi, Németh László, Szabó Zoltán, Mészöly Gedeon, Balázs János, József Attila, Ómagyar Mária-siralom) elemezve a magyar szépírói stílust vizsgálta. Wacha Imre ekkor fogalmazta nyelvi illetanát, szemiotikai szövegtannal foglalkozó tanulmányait, az iskolai nyelvi és kommunikációs kultúráról szóló írásait, az elektronikus tömegtájékoztatás és a beszédművelés témakörében írt esszéit. A későbbiekben Hőnyi Ede a földrajzi nevek helyesírása kutatásaival ma is kurrens témát adna. Bódi Zoltán kutatásai (95 közlemény, 252

idézet) a nyelvi identitások, a szaknyelv, a terminológiák és a nyelvi stilisztikai kérdésekre irányulnak.

Az angol nyelvoktatás-kutatás kiemelkedő személyisége volt mintegy húsz éven át Stephanides Éva, akinek nyelvtani tanulmányai mellett szakmai szótárai és nyelvpedagógiai kutatásai országszerte elismertek voltak. Mellette nőtt fel Sárdi Csilla, aki mára a nyelvpedagógia országos szaktekintélye, a skillekre épülő tantervfejlesztés, szükségletfelmérés, az ipari, kereskedelmi angol nyelvhasználat, az alkalmazott nyelvészet művelője. A szociolingvisztika és alkalmazott nyelvészet, a turisztikai használatú nyelvészet, a szakcsoportokra kialakított tankönyvírás felől indult és vált neves szakemberré Kiszely Zoltán. Ugyancsak ebben a csoportban nőtt fel Beréndi Márta, Ferenczy Judit/Szitó Judit, Szemere Pál, Kiss Zsuzsanna, Albert Viktória. A KJE sztár oktatói közül nem feledkezhetünk meg Kövecses Zoltán, aki a kognitív nyelvészet, a metaforakutatás, a nemzet metaforái témaköreivel máig kiemelkedő szereplője az angol nyelvészeti kutatásoknak, Péter Ágnes angolirodalom-kutatónk és Magyarics Péter szerepéről sem, utóbbi a tanárképzés világbanki modellje magyarországi főszereplője volt.

A német nyelvoktatás kutatói között markáns kutatói arculattal volt jelen Bartha Magdolna a német nyelv európai képzéseinek kutatójaként, a távoktatás módszereinek kidolgozásával. Majorosi Anna kutatásai egy korszakot jelképeznek: az orosz nyelvtanárok német, angol, illetve francia nyelvtanárrá képzését; Poór Zoltánnal, a VEAB szakbizottsági elnökével való közös publikációi a regionális szakmai közösség meglétét mutatják. Kiemeljük Einhorn Ágnes szerepkörét az oktatásigazgatás kutatásában. A nyelvtanárok átképzése során alakult ki a felnőttképzés olyan modellje, amely minőségbiztosított volt. A német nyelvoktatás internetes alapjainak módszertana, a számítógéppel támogatott nyelvoktatás alapjait Hoffmann Orsolya kutatásai tették le. Ennek a gyakorlatorientáltságnak az eredménye a KJF/KJE számítógéppel támogatott fordító- és tolmácsolás képzése is. A francia nyelvoktatás kiemelkedő személyisége volt a Kodolányin Kelemen Tiborné és Balogh Péter.

A magyar irodalom kutatásának iskolateremtő személyisége a Kodolányin Bakonyi Kovács István, aki a magyar irodalom minden nemzedékével foglalkozott. Bakonyi Kovács István irodalomtudományszervező tevékenysége még feltárássra vár, elismert szerepe van a Kodolányi János-életmű kutatásának összefogásában. Kiemelkedő Szele Bálint Shakespeare- és Szabó Lőrinc-kutatásai, valamint Mártonffy Marcell KJE-n megvalósított kutatásszervező tevékenysége. Az irodalomtörténet, a művészet és irodalom határán foglalta el a szakmai teret Petőcz András, aki íráskurzusaival országos szinten is műhelyteremtővé vált.

Az angol irodalom kutatása Szalay Krisztina és Kádár Judit bevonásával volt jelen, azonban a KJF/KJE esetében Kodó Krisztina és Szele Bálint nevét is kell kiemelnünk, mint az elmúlt húsz év meghatározó oktatóit. Kodó Krisztina kanadai, ír és amerikai irodalommal foglalkozó kutatásai, Szele Bálint fordításpolitikát érintő tevékenysége van jelen a VEAB térség szakmai közéletében is. Weithermer Gábor amerikai irodalmi kutatásai mellett szintén a fordítástudomány művelője. A német irodalom számos jelentős kutatója vállalt szerepet a KJF/KJE kutatásaiban. Szász Ferenc az osztrák irodalom, Budapest és Bécs irodalmi élete, a nyugati és az osztrák irodalom kutatásaival indította el Kovács László Musil- és Kafka-kutatásait. Kurdi Imre Goethe, Heinrich von Kleist és az NDK irodalma kutatásával hatott. E tevékenységbe kapcsolódott be Kiss Endre, aki Nietzsche-kutatásaival és a globalizáció témáival állandó szereplője volt a VEAB konferenciáinak. Megemlíthetjük még Melitta Becker szerepét, a Bécsi Kör kutatásaival. A francia irodalom kutatása területén kiemelendők Maar Judit Maupassant-, Stendhal-, Chateaubriand-kutatásai, Kiss Kornélia és Ádám Anikó francia irodalomtörténet-kutatói tevékenysége, valamint Ádám Péter irodalmi publicisztikája.

A KJF/KJE oktatásában, ahogy a magyar felsőoktatás egészében, szinte kihat az idegen nyelvek képzése. 2011-től a KJF/KJE nem jut állami finanszírozáshoz, és csak az anglisztika képzését tudta fenntartani.

Személyes kapcsolatok

A nyelv- és irodalomtudományi együttműködés kialakításában kiemelkedő szerepe volt a VEAB részéről Bárdos Jenő, Földes Tamás és Kurtán Zsuzsa szak- és munkabizottsági elnököknek, a KJF/KJE részéről Stephanides Éva, Kovács László, Sárdi Csilla, Szele Bálint és Bakonyi István kollégáknak.

Tudományszervezés-Konferenciák

A KJF 1997 és 2017 között minden évben megszervezte az alkalmazott nyelvészeti konferenciát, amelyet 2005 óta az ELTE-vel közösen szervezett, és minden évben a Tinta Kiadó jelentette meg a tanulmányokat. A 2023-tól már nem működő *Free Side Europe* online folyóirat 59 tanulmányt, 47 közleményt jelentett meg fennállása ideje alatt.

Eredmények és hatások

A VEAB-KJF/KJE együttműködés keretében a rendszerváltás kulcskérdése volt a tanárképzés átalakítása, az orosz nyelv- és irodalomtanárok átképzése, egy új generáció kinevelése, amely beszéli a modern nyugati nyelveket. A KJF fiatal nyelvtanárai tömegével helyezkedtek el a multinacionális cégek kereskedelmi, ügyfélkapcsolati pozícióiban, amelyben a kiemelkedő nyelvtudás, a pedagógiai képességek és empátiás, pszichológiai készségek előnyt jelentettek számukra az üzleti képzettségükkel szemben. A magyar munkaerő és a multinacionális cégek betelepülését követően, az újonnan kialakult, nyugati nyelveket tudó vállalati középvezetői csoportokba bekerült személyek gyakran indultak kerülő úton (nyelvtanári végzettség üzleti ismeretekkel megerősítve), ami lehetővé tette Székesfehérvár nemzetközi befektetési célponttá válását.

VEAB-KJF/KJE neveléstudományi együttműködés

A neveléstudomány, annak ellenére, hogy a rendszerváltás jelentős pezsgést hozott, nehezen találta meg cselekvési tereit a kilencvenes években, előbb a nyelv- és irodalomtudományi, majd a történeti bizottsággal került egy szakbizottságba, majd 2003-ban vált önálló szakbizottsággá Poór Zoltán vezetésével. Az új bizottságban a KJF három munkabizottság vezetését vállalta: a neveléseméleti bizottságot elnökként Galicza János tanszékvezető vezette, a neveléstörténetit Szabó Péter Ottó, Tölgyesi József titkári közreműködésével, az alternatív pedagógiai munkabizottságot Torgyik Judit alapította. Az alternatív pedagógia és a neveléstörténet munkabizottság vezetésével több mint 20 éve van jelen a VEAB neveléstudományi szakmai munkaközösségében. A szakbizottság országos, amelyet 12 éve Szabó Péter Ottó vezet, nemzetközi jellegűvé vált, átfogta a határon túli nevelésügyet is.

KJF/KJE kutatók

A Kodolányi János Főiskola neveléstudományi tevékenysége a tanárképzéssel egyidőben indult, a Társadalomtudományi és neveléstudományi tanszéket Lukács Péter vezette. Miután inkább Budapesthez kötődött, a VEAB neveléstudományi szakbizottságával a kapcsolat ekkor csak a nyelvi- és irodalmi szakbizottságok közreműködésével alakult.

A Kodolányi János Főiskolán már korán kibontakoztak a tanárképzéssel kapcsolatos tudományos és szakmai viták az ún. tanári mesterség témakörében. A nyelvpedagógia mellett a pedagógikum (neveléstudomány, pszichológia, társadalmi/szociális környezet,

[szak]módszertan és iskolai gyakorlatok) kutatásának témáira épültek. E folyamatok átfogó vezetésére és áttekintésére a KJE rektora *Venter György* professzort kérte fel, aki kidolgozta a tanárképzés professzionális képzése nézőpontjait és fejlesztési szükségleteit. Napjainkban a kutatások kiemelten a neveléstudomány módszertanával, a felsőoktatás-pedagógiával és az alternatív pedagógiákkal kapcsolatosak.

- a) A 2000-es évek elején a Neveléstudományi Tanszék vezetője *Galicza János* volt, aki körül egész iskola alakult ki: *Perjés István, Majorosi Anna, Rapos Nóra, Lénárt Sándor, Torgyik Judit, Sántha Kálmán, László Zsuzsa, Karlovitz János*, nevét említjük, akik ma meghatározó személyei a neveléstudománynak,
- b) *Séra László, Szondy Máté, Lassú F. Zsuzsanna, László Ildikó, Fábíán Henrietta, Kalamár Hajnalka és Strédl Terézia* ugyanúgy a nevelépszichológiának.
- c) 2004-ben kapott megbízást *Bábosik István* professzor a KJF Neveléstudományi Intézete vezetésére, amelyet olyan sikeresen szervezett meg, hogy az új bolognai képzéseknél sikerült a pedagógia szak és a mester szakok pedagógiamoduljainak akkreditálása.
- d) E korszakban kerültek be a KJF/KJE kutatói közé *Réthy Endréné, Járainé Bödi Györgyi, Drozgyik Klára, Herczeg Mária és Mátóné Szabó Csilla*. *Sántha Kálmán* a KJF-en szerezte posztdoktori ösztöndíját és végezte kutatásait, majd rövid kitérő után visszatért a Kodolányira, és jelenleg is irányítja a kutatási folyamatokat *Torgyik Judittal* közösen.
- e) A szociális szféra kutatása összekapcsolódott a szociális munka szak fejlesztésével, amelyet *Reiber István, Simonik Péter és Széman Zsuzsa* fogtak össze (202 közlemény, 682 független idézet, ebből 500 felett a külföldi). *Jankó Judit* az iskolai szociális munka kutatójává vált. *Hajtó János* táplálkozástudomány-kutatásokat folytatott.
- f) A minőségközpontú felsőoktatás és oktatás nézőpontjai, az oktatás mint szolgáltatás értelmezése *Hervainé Szabó Gyöngyvér, Kállai Mária és Szabó Péter, Dancsó Tünde*, később pedig *Kovács László* kutatásaihoz kapcsolódtak.
- g) A felnőttképzést, az edukátorképzést, a tapasztalati képzés pedagógiáját *Mócz Dóra, Hoffmann Orsolya, Kovács László és Majoros Anna* kutatták.
- h) A társadalmi jól-lét oktatási és szociális területen tematika kutatása ekkor indult meg, és *Folmeg Márta* vezetésével minden szak képzésében kialakult a professziószemlélet. Ehhez kapcsolódnak *Bútor Klára, Meszes István, Szondy Réka, Kundi Viktória és mások professziókutatásai*.
- i) Az oktatás és humán tőke, foglalkoztatás kérdései Orosháza térségében *Szabó Péter, Mócz Dóra, Malatyinszki Szilárd* kutatásaiban projektszerűen kutattak.
- j) *Szabó Péter Ottó* irányítja a KJE modern zenei tanszéke művészetpedagógiai tevékenységét, amelyben kiemelkedett *Gonda János* dzsesszpedagógiája, *Szabó Dániel, Birta Miklós, Muck Ferenc, Pély Barnabás és Szendőfi Péter* zenepedagógiai tevékenysége.

A KJF/KJE neveléstudományi tevékenységének a kulcsát kezdetben a nyelvpedagógia adta, majd később az Inkluzív nevelés tanára, a Multikulturális nevelés tanára és a Minőségfejlesztő tanár mesterszakok, valamint 10–20 szakirányú továbbképzési szak olyan sikerrel történő oktatása és kutatása képezte, amelynek révén az osztatlan tanárképzés hiánya ellenére is a tanártovábbképzés a KJE hallgatóinak 40%-át érinti. A korábbi nyelvtanár-továbbképzés olyan gyakorlatot jelentett, amelynek hagyományaira támaszkodva kiemelhetjük *Hoffmann Orsolya* képzésszervező és -fejlesztő tevékenységét. A

tanárképzés az egyike volt azon képzéseknek, amelyek online szerveződtek, a nyelvtanárképzés internetes modelljeinek gyökereire építve teremteték meg Kovács László, Hoffmann Orsolya és Szabó Péter Ottó a KJF/KJE felsőoktatáspedagógiáját, amit kiterjesztettek más képzésekre is.

Személyes kapcsolatok

Az MTA VEAB programjaiban a kapcsolatépítésben kiemelt Poór Zoltán, Orosz Sándor, Földes Csaba, Bárdos Jenő, Kovátsné Németh Mária szerepe a VEAB részéről, Hervainé Szabó Gyöngyvér, Szabó Péter Ottó, Tölgyesi József és Torgyik Judit, valamint Kovács László a Kodolányi részéről.

Konferenciák

A KJF és a KJE az elmúlt 20 évben konferenciák sokaságát szervezte a VEAB keretében, több nemzetközi konferenciára is sor került Fürstenfeldeben, Ausztriában, a KJF/KJE kinti campusán az Osztrák–Magyar Monarchia nevelésügye témakörében 2006-ban, 2007-ben, 2008-ban és 2009-ben. A konferenciák résztvevőiről a *Neveléstörténet* éves kiadványaiban olvashatunk.

Kiadványok

A VEAB-KJE együttműködés legfontosabb eredménye – és ebben unikális is – a *Neveléstörténet* c. folyóirat. 2004 óta jelent meg, szerkesztőbizottsági elnöke Szabó Péter Ottó, főszerkesztője Tölgyesi József volt. A periodika 17 évfolyama alatt meghatározóvá vált országos szinten is. A lap legfőbb értéke a neveléstörténet feltárása a régió településein, a határon túli térségekben, jelentős elemeket tartalmaz a művelődés történetéből, és kiemelt értéke a komparatív történetírás. A folyóirat emlékkonferenciákkal tisztelgett számos szereplő életútját köszöntve, köztük kiemeljük az Orosz Sándor, Réthy Endréné, Bábosik István tiszteletére szervezett konferenciákat.

Eredmények és hatások

A KJF/KJE kutatási tevékenységét értékelhetjük sokféle módon, azonban az egyik legfontosabb eredmény a tudományometriai méréseken alapuló elemzés. A Wargo Közgazdasági Elemző és Piackutató Intézet 2008-ban végzett kutatásai alapján a zárótanulmány /Tóth István 2008./28 magyar egyetemi és főiskolai neveléstudományi kar teljesítményét elemezte a honlapok információtartalma, az oktatók publikációs aktivitása, idézettsége alapján és elemezte az intézmények közötti különbségeket. A tanulmány 9 olyan kart sorolt fel, amelyen senkinek sincs publikációja. 5 karon mindössze 1 oktató publikált, 14 intézményben több oktató is publikált, és három intézményben a publikációs aktivitás átlag feletti. Ezek a Kodolányi János Főiskola, a PTE és az SZTE bölcsészeti kari neveléstudományi intézetei. A PTE Neveléstudományi Intézete 81 publikációval (átlag 2,25) az első, a SZTE Neveléstudományi Intézete 60 publikációval (2,07 átlaggal) a második, a KJF 37 publikációval (1,95 átlag) a harmadik. E három intézmény 178 publikációval (328 az összes) 54%-át adta az összes publikációknak, a DE, az ELTE, az EKF, a PPTE, az ELTE tanárképző kara adja a további 104 publikációt. Húsz intézmény összteljesítménye 49 publikáció volt. Az idézettségben a KJF vezető oktatói a 7. helyre kerültek.

A KJE neveléstudományi oktatói közül Torgyik Judit 161 publikációval (évi 8), 561 független hivatkozással messze kiemelkedik az oktatók közül. A *Neveléstörténet* folyóirat pedig 24 000 internetes találatot ad ki.

Perjés István 214 publikációval 208 független idézettel napjaink meghatározó személyisége, Rapos Nóra 192 publikációval, 305 független idézettel, Sántha Kálmán 165 közleménnyel, 675 idézettel. F. Lassú Zsuzsa 135 közleménye 130 idézettséggel bír. /MTMT.2022.03.04-i szűrés/

Az MTMT adattárában az oktatás és pedagógia napjainkban 10 000 körüli közleménnyel jelenik meg, a neveléstudomány 6116 közleménnyel. Ebből 752 a KJE oktatóinak (neveléstudomány, pszichológia, szociális) humán fejlesztésre vonatkozó közleménye. A *Neveléstörténet* folyóiratban eddig 309 szerző 419 közleménye 161 idézését kapott. Mintegy 500–560 szerzővel dolgozott, akiknek 40%-a nem a felsőoktatásból, hanem a köznevelésből került ki. A fentiek alapján megállapítható, hogy a KJE és a VEAB neveléstudományi együttműködése olyan sikertörténet, amely alapján a kutatás közhaszna, a társadalmi szerepkör feltétlen igazolható.

A Kodolányi 2014-től minden szak esetében a professzió-, minőség-, innováció- és vezetőképzés-központú modellre tért át, amely modell PIQ & Lead elnevezéssel minden képzésen bevezetett, azonkívül két nemzetközi és három hazai innovációs díjat nyert. Felsőoktatás-szolgáltatási innovációban a KJE nemzetközileg is egyedülálló intézmény volt akkoriban. (A modell alkotói: Szabó Péter, Hervainé Szabó Gyöngyvér. A modell bevezetésének kidolgozói az alkotók mellett Mócz Dóra, Kovács László)

KJE-VEAB társadalomtudományi együttműködés

A VEAB térsége a társadalomtudományok vonatkozásban szinte sivatagnak számított. A térségben csak tanító- és tanárképző főiskolák, a soproni óvónőképzés működött. A régió egyetemlein és főiskoláin csak a marxizmus tárgyait oktatták: filozófiát (dialektikus és történelmi materializmus) és politikai gazdaságtant. Az akadémiai intézeti fejlődés is megkésett volt, a NYUTI 1993-ban jött létre. A megyékben működő pártiskolák elvétele foglalkoztattak minősítetteket. A társadalomtudományos kutatások iránti gyanakvás erőteljes volt, még a VEAB is frusztráltan adott át egy harmadik díjat 1993-ban, megjegyezve: „tudjuk, hogy az illető milyen világnézetű”. A probléma azonban az volt, hogy a 6–10 minősített nem volt kivel lecserélhető, sőt egyértelmű, hogy ez még harminc év múltán sem könnyen megoldható. A VEAB szakbizottsági összetétele még mindig azt az iparközpontú struktúrát mutatta, ami 50 évvel ezelőtt alakult ki. A társadalomkutatás a történelmi materializmus szellemiségét tükrözte, miközben zajlott a rendszerváltás, és Magyarország nem egyszerűen a piacgazdaságra tért át, hanem a neoliberális rendszer kialakítása zajlott, ami az államiság radikális leépítésével, az önkormányzatiság megerősödésével kapcsolódott össze.

Amennyiben e kérdésköröket megvizsgáljuk az 1990-es évek második felének főirányaival, akkor azt mondhatjuk, hogy a VEAB a konferenciák meghirdetésével nem csak igazodott a hazai kutatási főirányokhoz, hanem az élen járt. Ezek: az EU-csatlakozás gazdasági terhei, hasznai, következményei; A társadalmi struktúra átalakulása; A polgárosodás; Az oktatás és a társadalmi igények; Az életmód, életvitel és kultúra, polarizálódás és marginalizálódás, szociálpolitika kérdései. Kiemeltté vált a politikai rendszert kutató program, a központi kormányzatok és az önkormányzatok viszonya, a civil társadalom szerveződése, továbbá a település- és területfejlesztés, a településrendszer és regionális politika kérdései álltak a nemzeti prioritások középpontjában. Összességében ezen főirányok egyértelműen azt mutatják, hogy a hazai tudományosság nem foglalkozott azon kérdések vizsgálatával, amelyek az európai és globális változásokat vizsgálták, a társadalomtudományokban bekövetkezett új kozmopolita európai nézőpontokkal, amelyek a csatlakozás időszakára már egy új európai látásmód, transznacionális politika és kultúra dominánssá válását tették

lehetővé. A neoliberális és neokonzervatív gondolkodás akkor vált dominánssá, amikor az európai térségben bekövetkezett egy fordulat. A társadalmi liberalizmus Magyarországon inkább politikai, mint tudományos nézőponttá vált, és végzetesen meggyengült a kapitalizmus kétezres évek eleji globális válságával.

Az MTA VEAB konferenciái, amelyeket a szakbizottság szervezett, több perspektívából vizsgálták a régió társadalmát, egyrészt a globalizáció, az emberierőforrás-szükséglet, másrészt az európai folyamatok, az uniós csatlakozás, harmadrészt a liberális decentralizált állami működés nézőpontjából. Az MTA VEAB konferenciái kerülték a társadalomkutatás paradigmáinak áttekintését, megpróbálták a változások irányait értelmezni, a változások várható irányait felmérni. A jogi bizottság egyedülként foglalkozott a múlt kérdéseivel is, azonban annak munkájában is nagyobb kérdés volt az új jogrend formálódása, mint a társadalmi elszámoltathatóság. A rendszerváltástól az EU-csatlakozásig a szakbizottság munkájában áttörés nem történhetett, már csak azért sem, mert az itt működő egyetemeken továbbra is nehezen történt meg az áttörés a társadalomtudományok irányába. Alapvető változást a Széchenyi István Egyetem Gazdálkodás-menedzsment, regionalizmus doktori iskolája jelentett, és a regionalizmuskutatásokkal ez a liberális kutatási nézőpont vált meghatározóvá a helyi társadalomtudományi kutatásokban. A másik változást eredményező tényező az egyetemeken a közgazdasági karok kialakulása, valamint a politológia-nemzetközi tanulmányok szakok indítása a VEAB-térség három felsőoktatási intézményében. A közgazdaságtani képzésekben több irányzat is teret nyert, ám ez inkább egyéni kutatói beállítódás maradt, és nem vált önálló iskolává. Ami meghatározó volt, az a vállalkozásfejlesztés és annak regionális innovációs környezete formálódása, tehát a neoliberális politika és a helyi fejlesztés vizsgálata. Ebben a régió meghatározó műhelyévé az MTA RKK NYUTI vált azzal is, hogy jelen volt a megyei és városi fejlesztési tervek és programozás formálásában. Rechnitzer János, szakítva az MTA regionális kutatóközpontjainak társadalomföldrajzi szemléletével, a regionalizmust új diszciplínaként fogta fel, azt a társadalom- és gazdaságfejlesztés térbeli dimenziójaként értelmezte. A regionális tudományosság elemzésében rámutat arra, hogy a társadalomkutatás a nyugati társadalmakban már a hetvenes években trendet váltott – 1200 egyetemi tanszék kutatja a regionális fejlődést –, Magyarországon e váltás megkésett, és a lemaradás harmincéves. Míg a Nyugat a globális makrorégiók versenyképességével van elfoglalva, a lokális-regionális dinamika is kutatott, és döntő elmozdulás történt a társadalmi és ökológiai folyamatok összekapcsolására. A regionalizmus kutatói 1996–2000 között 25-30 főt tettek ki. /Rechnitzer János 1996./ A kutató megállapította, hogy a szocialista kor tudománypolitikájában az alapkutatások felé fordulás lényegében a politikai beavatkozás minimálisra szorításának igényéből fakadt. Az MTA kutatási főirányai inkább a nemzeti intézményrendszer kérdéseivel foglalkoztak, és a társadalomtudományokban akkoriban nem fogalmazódott meg a használatközpontú kutatás paradigmája. Nem történt meg annak észlelése, hogy nemzeti, zárt társadalomból egy új, nyitott társadalommá váltunk. A nyílt társadalom kutatása elsősorban Soros György által létrehozott intézményekben valósult meg/

Média-demokrácia és társadalom viták a KJE oktatói közösségében

A társadalomkutatás irányai a KJE és a VEAB kutatói közösségében, amely ekkor azonos volt, a Kommunikáció és média szak létesítésével indultak, amelynek engedélyeztetése komoly nehézségekbe ütközött. A kommunikáció tanszék 1993-ban jött létre, oktatói a média világából és a társadalomtudományi területről jöttek. Bernáth István, Ocsovai Gábor, Mucsi Ferenc művelődéstörténettel, Szilágyi Erzsébet kommunikáció- és filmelmélettel és -történettel foglalkozott. Szilágyi Erzsébet Szabó Péter meghívására érkezett a KJF-re, és

meghatározta az első évek TDK-szervezését. A szexualitás-, a HIV/AIDS- és a társadalmi egészségtérkép-kutatásokat *Tóth László* vezette. *Darai Lajos* társadalomfilozófiai és politikai filozófiai kutatásai főként a VEAB szakmai munkásságához kapcsolódnak. A társadalomelmélet és filozófia, a társadalmi igazságosság elméletei témakörében kiemelhetjük *Krokovay Zsolt* publikációit. Ugyancsak a média és a társadalom, a demokratizáció és a média viszonyai voltak ebben az időben fő kutatási témái *Lánczi András* politológusnak. A KJF oktatói közül különösen erős volt *Bajomi Lázár Péter* publikációs tevékenysége, aki a magyarországi médiaháború, a médiaimperializmus, a médiaegyensúly, a médiapolitikai alternatívák, a helyi rádiók szerepköre és a közszolgáltatóság témáit kutatta. *Virág Ildikó* rádiózáskutató és *Gayer Zoltán* a televízió politikai műsorait, a híradók képi retorikáját, a sorozatok, szappanoperák, a képernyő előtti szabadság és a befogadásvizsgálatok kérdéseit vizsgálták. *Soós Péter János* alkalmazott PR- és marketingkutatásokat folytatott. *Glavanovics Andrea* a sajtótörténet és az 56-os forradalom angol recepciójának kutatásával nemzetközi tematikai szintre is kilépett. *Rétfalvi Györgyi* filmkutatásokkal foglalkozott. *Györffy Miklós* a közszolgáltatóság, a mélyvíz-típusú vitaműsorok, tudósportrék (*Glatz Ferenc*) elméleti megközelítései mellett a Kodolányin megszervezte a Vörösmarty Rádió működtetését mint közszolgálati programot, és 25 év távlatából a közszolgálati média elmélete és gyakorlati művelése még mindig aktuálisnak látszik. *Horányi Özséb* társadalmi és kommunikációelméleti kérdésekben kutatott, és a kommunikáció és média szakos képzés folyamatait vizsgálta. A társadalomtudomány és a művészetek határán mozognak *Máté Krisztina* és *Kirády Attila* alkotásai. *N. Kovács Tímea* a kultúra és a médiareprezentáció, *Balázs Eszter* a vizuális reprezentáció és a kultúra összefüggéseit kutatta. *Tóth János* a kommunikációs folyóiratok és az elektronikus kommunikáció folyamatait kutatta. A KJE kreatív gazdaság kutatóintézete ígéretes új területét képezik a fotográfia a mozgókép és a design gazdaság kutatásai (*Bátori Zsolt*, *Gőbolyös Luca*, *Jász Borbála*). A kommunikáció tanszék társadalomelméleti és médiapolitikai munkája a VEAB tevékenységén keresztül hatott a térség más egyetemein kialakuló hasonló tanszékek, központok munkájára. Főként a fiatal oktatók vettek részt a VEAB konferenciáin, ahol segítették az új műhelyek fejlődését.

Globalizáció- és posztmodernkutatás a Kodolányin és hatásuk a VEAB régióra

A globalizáció kutatása a Kodolányi János Főiskolán *Cséfalvay Zoltán* kutatásaihoz kapcsolt, aki 1997 óta dolgozott oktatóként az intézményben. *Cséfalvay* Magyarország és Budapest globális térben elfoglalt helyével, a Magyarországról elindult migrációs folyamatokkal, a magyar gazdaság versenyképességével, a munkanélküliség kérdéseivel, a felzárkózás és a strukturális elmaradottság kérdéseivel foglalkozott elméleti és publicisztikai szinten. A *Globalizáció 1.0.* és a *Globalizáció 2.0.* című 2004. évi tanulmányai, majd a 2007. évi nagy korszakváltásról szóló tanulmánya, a robotizáció földrajzi és társadalmi kutatásai a hazai szakértelmiség és makroregionalizmus jelentős gondolkodójává emelték, akinek közpolitikai tevékenysége is elismert. A globalizáció másik jelentős kutatója volt a KJF Posztmodernológia Központjában *Kiss Endre*, aki a VEAB tevékenységébe is alkotó módon bekapcsolódott. A globális populizmus kutatása, globalizáció és oktatás, a globalizációs és szociális állam, Magyarország haladási irányai a globális társadalom korában, a globalizáció és belátható jövő, a nemzetközi politikai rendszer kérdéseiről, globalizációs és posztmodern kérdéseiben a KJF-hez kötődő munkásságában (1000 feletti publikáció és 600 feletti idézettség) egyértelműen új látásmódot hozott. A Posztmodernológia Kutatóközpont vezetője *Pethő Bertalan* volt, akinek a modernitás lezárulásáról szóló, a marxista filozófiával való leszámolással foglalkozó, a technológiai civilizáció pusztulását elemző, az információs

társadalom és Magyarország jövőjét érintő mintegy száz tanulmányát (422 közlemény, 615 független idézet) a kortárs társadalompszichológia kevésbé értette meg. Pethő Bertalan rendszeres előadó volt a VEAB konferenciáin is. Mindhárom kutató gazdag életpályája és markáns szakmai életútja a modern tudományosság azon arcát mutatja, amelyben a kutatói személyiség a szakmai gyakorlatban, a kutatói pályán és az oktatói tevékenységben egyaránt jelen van életpályája egy-egy szakaszában.

A globalizáció és lokalizáció kutatása a KJE Város és Regionális Tanulmányok Kutatótanszékén és a VEAB együttműködés

A városkutatásba és regionalizmus vizsgálatába a KJF/KJE az MTA NYUTI révén kapcsolódott be. Első megbízását a KJF a Fejér Megyei Önkormányzattól kapta, és feladata az intelligens Fejér megye fejlesztési irányainak kidolgozása volt. A program, illetve Fejér megye fejlesztési programja kapcsolatot teremtett a NYUTI szervezetével, amelynek 2000-ben jött létre a Közép-Dunántúli Kutatási csoportja. 2006-ban a csoport a KJF külső tanszékévé vált, és *Szirmai Viktória* vezetésével, aki 2004-től a KJF oktatója, az elmúlt 15 évben folyamatosan publikált. Az együttműködés 2023-ig tartott. *Szirmai Viktória* tekintélyes mennyiségű publikációjából (252) 75 kapcsolódik a tanszékvezetéshez, és 780-as független idézettségével a KJF/KJE tevékenységében meghatározta a társadalomkutatás irányait az elmúlt 15 évben. A várostérségi egyenlőtlenségek kutatásában a KJF/KJE kutatói, *Baráth Gabriella*, *Molnár Balázs*, *Baranyai Nóra*, *Szépvolgyi Ákos*, *Váradi Zsuzsa*, *Halász Levente* és *N. Kovács Tímea* további 200 publikációval a VEAB rendszeres résztvevői voltak. A *Szirmai Viktória* által vezetett Társadalmi versenyképesség és társadalmi jól-lét kutatásokat a KJF /KJE vezetésével, az MTA RKK, a Széchenyi István Egyetem konzorciumi együttműködésében a polgári kutatás mintapéldájaként értékelhetjük.

Európai regionális, nemzeti és helyi közpolitika-kutatás

A közpolitika kérdéseinek kutatása a VEAB munkabizottságának és szakbizottságának kiemelt területe volt. A rendszerváltás folyamatában az egypárti ideológiák helyét a többpárti politikai ideológiák vették át, a közpolitika egész rendszere átalakult, a közpolitika konzervatív, liberális és szocialista nézőpontjai egyaránt hatottak. Meghatározó volt, hogy azonnal a neoliberális közpolitika, a globalizációs modellek, az angolszász piaci rendszerekre való átállás valósult meg. A Magyar Politikatudományi Társaság szakmai közösségét egyrészt a nyolcvanas évek politológiai iskolája (Bihari-féle iskola) határozta meg, másrészt megjelentek a politikatudomány fiatal kutatói is. Az MTA VEAB térségében a politikatudomány kialakítása erőteljes szervezést igényelt. Az első konferencia, amely Székesfehérváron szerveződött, az emberi erőforrásfejlesztés kérdéseivel kapcsolódott, és *Hervainé Szabó Gyöngyvér*, aki akkor még a GEO főiskola oktatója volt, *Szabó Péter Ottó*, akkor a KJF főigazgató-helyettese, *Szabó Gábor*, a Fejér megyei közgyűlés elnöke, és *Beszteri Béla* a VEAB politikatudományi munkabizottsági elnöke együttműködésének eredménye volt. Ez a konferencia is, mint a későbbi évi 2-3 is – Komáromban, Veszprémben, Siófokon – a közpolitikai folyamatok napirendállításával, diskurzusalakítással, érveléssel és hatáselemzéssel, a mindenkori közpolitikák értékelésével, a politikai dinamika feltárásával, a politikai tanulás folyamataival és a problémás politikák feltárásával foglalkoztak. Kiemelt kérdésekké váltak a privatizáció, a demokratizáció, a piaci működés, az etikai dimenziók kutatásai. Hangsúlyossá vált a kormányzás európai és regionális, helyi modelljeinek kutatása.

KJE kutatók

A KJE részéről a regionális és helyi közpolitika kutatásában az oktatáspolitikai, a felsőoktatáspolitikai kérdéseivel foglalkozott *Szabó Péter Ottó*, aki ezt a kutatási irányt azóta is műveli. *Hervainé Szabó Gyöngyvér* OTKA-kutatásai az önkormányzatok nemzetköziesítése, a decentralizált irányítás, az európai térség regionalizmusa témaköreiben 1995-től kapcsolódott a VEAB tevékenységébe. Ekkor mindössze 3-4 minősített képezte a régió politológusait, mások a történelem felől szakosodtak. Ekkoriban újult meg a Magyar Politikatudományi Társaság, és alakult meg az MPT Észak-dunántúli Szakosztálya. A szakosztály mintegy 10 éven át működött, amit a VEAB-háttér is támogatott. 1997-ben a KJF társadalomtudományi háttérével és támogatásával, az Alba Regia Felsőoktatási Egyesület szervezői közreműködésével megrendezte az 1997. évi országos politikai vándorgyűlést, amit 2004-ben és 2005-ben újabbak követtek. Három nemzetközi konferenciát szerveztek a VEAB közreműködésével. A nemzetközi kapcsolatok oktatása és kutatása kiemelt szerepet kapott *Gazdag Ferenc*, *Ljubov Siselina*, *Pap András* és *Törő Csaba* szerepvállalásával, a KJF bekapcsolódott az orosz–magyar akadémiai együttműködésbe. Kiemelkedtek *Gazdag Ferenc és Ljubov Siselina* geopolitikai kutatásai, *N. Rózsa Erzsébet* az EU-val és Törökországgal foglalkozó konferenciái. A nemzetközi politika kutatásai témakörében a 2010-es évektől a képzés Budapestre helyeződött, ami a fővárosi tudományos közéletbe kapcsolódást is eredményezte. *Zahar Péter*, a komparativizmus elismert kutatója tanszékvezetése időszakában a KJF kapcsolatai a Nemzeti Közszerződési Egyetem oktatóival való együttműködésre épültek, és ezáltal speciális új biztonságpolitikai témák erősödtek fel. 2014–16 között a KJF közössége a globális jól-léti közpolitikák témakörében 20 feletti publikációt jelentett meg. Rendkívüli eredmény, hogy e kutatások kihatottak a KSH ez irányú programjaira és méréseire. A nemzetközi migrációkutatásról *Koudela Pál*, a nemzetközi jogról *Strihó Krisztina*, a belügyi biztonsági együttműködésről *Sallai János és Remek Éva*, a katonapolitikáról *Sorosy Tamás*, az EU-programozásról *Wirthné Móricz Zsuzsanna* közleményeiben lehetett olvasni. *Szekér Nóra* a titkosszolgálatok kutatásában ért el tudományos hírnevet.

Jelenleg az ICRP nemzetközi kutatóintézettel közösen 2015–21 között 6 nemzetközi, globális konferenciát szervezett az egyetem, az utóbbi 2 évben online módon, a „Security and sovereignty in the 21st century” címmel. A KJE kutatásai között kiemelt szerepe van a makroregionalizmus kutatásainak. Ezeket megalapozták a nemzetközi politika elméleteit érintő alapkutatások, a komparatív regionalizmus kutatásai (*Hervainé*), a nemzetközi migráció makroregionális kutatásai, Kelet-Ázsia-kutatások. A kelet-mediterrán térségben a Balkán-kutatásokban nemzeti szerepkörre emelkedtek *Lőrinczné Bencze Edit* kutatásai, *Simon János* Latin-Amerika- és Közép-Európa-kutatásai, *Hervainé Szabó Gyöngyvér*, a *globalizáció keleti és nyugati modelljeinek kutatása*, Közép-Ázsia-, Oroszország globalizációs elemzései.

Simon János demokráciakutatásai közül kiemelkednek a társadalmi átmenet évfordulókhöz kötő elemzések: a 10 éve, a 20 éve, 25 éve szabadon enciklopédikus áttekintések, a Central European Political Science Review főszerkesztése. *Simon János* nevéhez 215 közlemény, 651 független idézet fűződik, *Gazdag Ferenc* 200 körüli idézettséggel szintén kiemelkedik. A nemzetközi tanulmányok tanszék közel 1000 közleményével és 1200-es idézettségével a magyar politikatudomány elismert műhelyévé vált. *Simon János* nevéhez a KJE tudománytörténeti kutatásai is köthetők, kiemelten a *Harsányi János-életúthoz* kapcsolódóan.

Személyes kapcsolatok

A KJE és a VEAB kapcsolatai a VEAB részéről Beszteri Béla, Rechnitzer János, Szilágyi István, Gergő Zsuzsanna, személyi közreműködéséhez kötődnek. A KJE részéről Hervainé Szabó Gyöngyvér szakbizottsági, 25 éves alelnöki, politológia-munkabizottsági elnöki, alelnöki, Lőrinczné Bencze Edit politológia munkabizottsági elnöki, Baranyai Nóra alelnöki tevékenysége révén nyújtottak kiemelkedő teljesítményt.

KJE-VEAB Konferenciák

- Hervainé Szabó Gyöngyvér – Szabó Péter Ottó (szerk.), 1997, Emberi erőforrások hasznosítása és fejlesztése Magyarországon és az Észak-Dunántúlon. MTA VEAB
- A felsőoktatás helye, szerepe a kormányzati, helyi és regionális politikákban, 2001, Székesfehérvár
- Huszonegyedik századi jövőképek, 2002, Székesfehérvár
- Béketeremtés-Békefenntartás, 2005, Székesfehérvár
- Beszteri Béla – Hervainé Szabó Gyöngyvér, 1998, Európai Unió, regionalizmus, szuverenitás: IV. Országos Politológus Vándorgyűlés Székesfehérvár
- A kibővült Európai Unió: hatalom, választások, külpolitika, 2004, Siófok, X. országos politológus vándorgyűlés,
- Siófok, XI. országos politológus vándorgyűlés, 2005
- Közép-Európa, transzfer és dialógus, Fürstenfeld, 2006
- On the Challenges of the 21st century, 2003, nemzetközi politika, nemzetközi kapcsolatok konferencia (professzor Balogh András szakmai vezetésével)
- Quo Vadis Europe? International Conference with Budapest Forum, 2004
- Cultural Networks in the Integrating Europe, 2005, Budapest Forum

Kiadványok

A KJE több mint 30 VEAB szakbizottsági konferenciakiadvány finanszírozásában vállalt szerepet, vagy vállalta a teljes költségeket. A Szabadpart online folyóirat 2001–2009 között jelent meg, 87 szerző 61 közleménye 129 idézettséget produkált. A *Central European Political Review* megjelent közleményeinek száma 373, 305 szerző tollából, 196 idézettséggel.

VEAB-KJF/KJE gazdaságfejlesztési kutatások

A KJF/KJE ahogy a VEAB-térség egésze, legfőbb feladata volt a társadalom, a gazdaság szervezeteinek átállítása a piaczgazdasági működésre.

KJF/KJE kutatók

1996-ban indult meg a képzés, 1998-ban 1000 feletti hallgató kezdte meg tanulmányait, főként a vállalkozási adminisztráció területén dolgozva. Alapvető volt a tankönyvírás, meg kellett oldani az oktatóhiányt. Ebben az esetben az erős MTA-VEAB kapcsolat adott megoldást.

A KJE és a VEAB együttműködésének eredménye volt Józsa László, Tatay Tibor, Somogyi Ferenc, Farkas Szilveszter, Bencsik Andrea, Barócsi Zoltán, Fekete József, Kurucz Attila és Takács László oktatói tevékenysége a Kodolányi János Főiskolán, akik meghatározták a kutatás szakterületeit, amíg át nem kerültek Sopronba és Győrbe vagy a régió más intézményeibe. A KJF/KJE meghatározó egyénisége volt Noszkay Erzsébet a vállalkozás- és menedzsmentkutatásokkal, aki mellett felnőtt Bedőházi Zita, Czeglédi Csilla és Bedő Klaudia.

A felsőoktatás-marketing szakértőjévé vált *Tóth Ágnes* és *Bajor Tibor* marketing- és logisztikakutató. A KJF/KJE közgazdasági képzése autonómmá válását *Csath Magdolna* belépése hozta meg, aki saját szakembergárdát épített fel. Ebben az időszakban a VEAB konferenciákon való részvétel erős volt, kiemelt volt az innovációkutatás és -fejlesztés, a KKK-k versenyképességének erősítése. A KJE csapatában *Kemény Gábor* és *Mile Csilla* munkásságát emelhetjük ki.

Személyes kapcsolatok

A gazdálkodás- és menedzsmenttevékenység fejlesztésében *Bittner Péter*, *Józsa László*, *Csath Magdolna* szerepét emelhetjük ki. A kapcsolatok a BGF zalaegerszegi karával, a Pannon Egyetem doktori iskolájával az utánpótlás nevelésében érdemelnek említést.

VEAB-KJF/KJE turizmus kutatások

A turizmus szakmából szaktudománnyá fejlődése azzal vált lehetővé, hogy a turizmus a WTO, a világkereskedelmi szervezet által globális szolgáltatássá vált, és precedens értékű fejlődésen ment át az utóbbi 30-40 évben. A VEAB térségében a KJF indította a képzését, majd oktatóinak egy része a Pannon Egyetemen is megalapította azt. A VEAB-együttműködés hatására *Szabó Péter Ottó* részt vett a nagykanizsai felsőoktatás megteremtésében 1995. és 2000.között

KJE kutatók

A turizmus kutatása, mint mindenütt, a Kodolányi János Egyetemen is gyakorló szakemberek bevonásával indult, azaz inkább akciókutatás volt. *Aubert Antal*, *Rátz Tamara* belépése előtt határozta meg a kutatás irányait. *Kátai Ákos* a szállodaismeretek, *Kovács Péter* a turizmusmarketing, *László Péter* az ökoturizmus, *Székely Andrea* a regionális turizmusfejlesztés, *Verécsi Gábor* a látógaatómenedzsment, *Vizi István* az idegenforgalmi ismeretek, a referensi, ügyintézői, menetjegy-értékesítés gyakorlati képzéseiről írták meg az első tankönyveket. Ígéretes életpálya előtt állt *Kundi Viktória*, aki a specializált turisztikai szolgáltatások szakértőjévé vált, valamint *Hinek Mátyás*, aki a turizmus gazdasági kérdéseivel foglalkozott. A hősor legismertebb személyisége *Cey-Bert Róbert* volt, akinek a magyar konyha filozófiája, a hun és magyar, a japán, a thai, kínai konyha, az ételpreferenciák kutatása, a repülői gasztronómia, balatoni és magyar, tokaji borgasztronómia, a magyar bor szellemisége témájú munkái megalapozták a századforduló gasztronómiájának és szellemiségének fejlődését. *Füreder Balázs* az uradalmi konyhák történetével tudományos szintre emelte a gasztronómiakutatás témakörét. *Régi Tamás* a turizmusantropológia és a tudományódszertan kutatója, *Szalai Katalin* a természeti turizmus és geomorfológia területén szakosodott, *Zsarnóczky Martin* a speciális (idős)turizmus témaköreiben, *Irimiás Anna* a turizmus és globalizáció, *Donka Attila* a tömeg- és lassú turizmus témaköreiben mélyült el. A turizmus ígéretes szakembereként indult *Puczkó László*, aki a posztszocialista turizmus, a turizmuspszichológia, a turizmus mint szolgáltatástudomány, az egészségturizmus, a balkáni turizmus globálisan elismert szakemberévé vált 73 közleményével, 965 független idézettséggel. *Rátz Tamara* 235 közleményével, 1770 független idézettségével (ebből 466 külföldi kiadási szakfolyóiratban) a globális turizmus enciklopédikus kutatójává vált. Az ő tevékenysége arra példa, hogy állami kutatóintézeti és állami foglalkoztatási háttér nélkül is, magánfőiskolai háttérrel is világhírű kutatóvá válhat egy személyes szakmai karriert professzionálisan menedzselő professzor. *Michalkó Gábor*, a turizmus földrajz szakembere, 407 publikációval, 3163 független idézettséggel, 22

könyvével, 87 könyvrészletével a hazai turizmus kutatás vezető szakembere akadémiai kutatóintézeti háttérrel. A fentiek alapján egyértelmű, hogy a turizmus tudománnyá válása inkább intézményi, mint VEAB-kereteknek köszönhető. A KJE turizmus tanszéke 661 közleményével, 3424 idézettségével a Kodolányi egyik képzési és tudományos sikertörténete. volt. Ebben az évente megszervezett országos turizmusföldrajz-konferenciák kulcsszerepet játszottak. Napjainkra a Kodolányin kialakult műhelyből sokan a VEAB-régió egyéb intézményeiben működő turizmus képzésben dolgoznak. (pl. Mihalkó Gábor, Vizi István Veszprémben, Kundi Viktória Győrben,)

A regionális tudományszervezés és politika fejlesztésének eredményei és kihívásai

A rendszerváltás kérdései és kihívásai új feladatok elé állították a regionális tudományszervezést a társadalomtudomány területén. Az MTA VEAB e kihívásra az országos tudománypolitikai célok mentén válaszolt. A térségben egyedül Rechnitzer János hívta fel a figyelmet a társadalomtudomány területén a regionalizmus új modelljeinek kialakulására. A kilencvenes éveik vitáiban – a megyével vagy régiókkal megyünk-e az Unióba – a politika cikcakkjai, a formális regionalizmus, majd visszatérés a szocialista funkciótlan megyéhez meghatározta, hogy e terület nem tudott kikeveredni az államközpontú tudománypolitika hatásai alól. A KJF/KJE ebbe a rendszerbe a polgári tudományosság szervezőjeként alapvetően új szint vitt, amit az állami kutatóintézetek és az egyetemekből kikerült akadémikus közösség csak vonakodva ismert el. Ezek között ritka kivétel volt Glatz Ferenc, aki külön gratulált az 1998. évi politológiai vándorgyűlés kötetéhez.

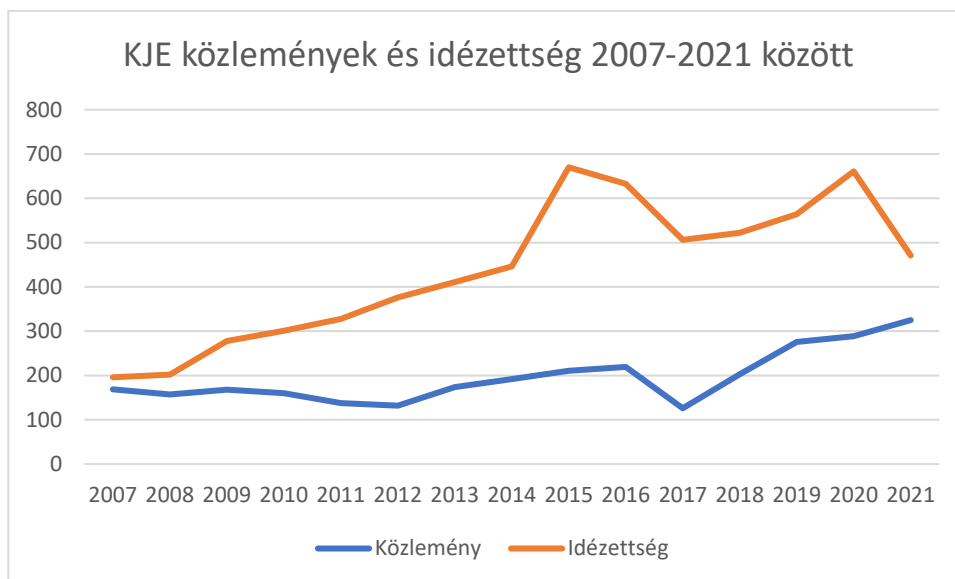
A mindent átható globalizáció megindulásakor a regionalizmuskutatók rámutattak a tudományirányítás centralizmusából következő gyengeségekre. Az újregionalizmus szakértőinek nem sikerült áttörést elérnie, így a VEAB térségébe sem érkezett több kutatási támogatás, nem keletkeztek új intézetek. A brit térségekben a tudományszervezésben átalakult a kormányzás, a városrégió-rendszer vált hangsúlyossá, és szupraregionális szerveződések keletkeztek. Magyarországon a tudomány- és felsőoktatás-politika az elmúlt tíz évben extrémén centralizálttá vált, majd radikális változás következett be. Ugyanakkor a kutatási intézményrendszer privatizálásával nem változott a regionális kiegyenlítetlenség, továbbá az egyetemek privatizációja jelentős profiltszítást fog eredményezni. Ebben a közegben az egy egyetemre támaszkodó regionális tudományszervezési modell alapos átstrukturálódást igényel. A VEAB és a többi akadémiai közösség a passzív regionális dimenzióból át kell hogy váltsón az innovációt támogató szerepkörbe. Erőteljes az átstrukturálódás az európai térségben is, amely szinten a „misszió-központú” kutatás játszik szerepet, azaz egy-egy ország egy-egy kulcsterületen dominál, ami szükségessé tette a nemzeti kutatások koncentrációját egy-két területre.

A KJE polgári tudományszervezési tevékenységének eredményei

A tudományszervezésnek a fentiek alapján voltak különböző szakaszai a Kodolányi János Egyetemen. Az 1992–1998 közötti időszakban a KJF a magyar felsőoktatás többi intézményéhez hasonlóan az oktatói egyéni érdeklődésre – természetesen az oktatott szakterületnek megfelelően – hagyta a kutatás szervezését. 2000-ig kutatásszervezési háttér

nem jött létre. Ennek indoka egyrészt az oktatók kettős kötődésében (pl. az ELTE szakmai közösségébe tartozás, vagy valamilyen kutatóintézeti foglalkoztatás első állásként), részben 1998-ig a vállalkozói főiskolai jellegben található. A KJF 2000-re vált jelentős tudományos közösséggé, ekkor 134 főállású, 121 óraadó oktatója volt, mindössze 42 minősítettel és 124 publikációval. /A hivatkozások 2022.03. 07-i állapotot tükrözik/

KJE közlemények és idézettség 2007-2021 között
(Forrás: MTMT, 2022.09.27. lekérdezés¹)

Az MTMT 2007-től méri az éves intézményi teljesítményt, amiből jól látszik, hogy a 2000-es évektől megindult, majd a bolognai modell bevezetését követő tömegképzés időszakában is 150-200 között mozgott az intézményi teljesítmény, majd a 2012-es évtől kezdve megugrott. 2017-ben visszaesett a korábbi 120-130 közötti teljesítményre, majd 2017–22 között jelentősen javult, elérve a 2021. évi 300 feletti közlemény csúcsot. Az MTMT korlátozottan tartalmazza a 2007 előtti publikációkat. Azonban megállapíthatjuk, hogy az elmúlt húsz évben mintegy 300 modern nyelveket érintő, 500 kommunikációs és kulturális, 400 neveléstudományi, pszichológiai, szociális munka. 660 feletti a turizmus-közlemények száma a 3670 közleményből. Négyeszeres a neveléstudományi idézettség, és hatszoros a turizmus tanulmányok idézettsége. Ehhez hasonló teljesítménnyel ebben az intézménytípusban csak a Budapesti Metropolitan Egyetem rendelkezik.

A KJF/KJE a kutatásszervezést 2012 óta minden állami normatíva nélkül végzi. Jelentős kutatásfejlesztési forráshoz egy alkalommal jutott hozzá. Oktatói 2011 óta kiszorultak az OTKA és egyéb más kutatási forrásokból. A KJF/KJE kutatói civil társadalmi felelősség alapján végezték és végzik ma is a VEAB szakbizottságaiban a vezetési feladatokat. Ezek az eredmények a vezetők elkötelezettsége, Hervainé Szabó Gyöngyvért, Stephanides Éva, Szabó Péter társadalmi felelősségi szerepvállalása nélkül nem valósultak volna meg.

A KJF/KJE kutatásaiban megerősödött egy új pedagógia, innovációs erővé vált a többi képzés esetében a nyelvpedagógia. A neveléstudomány új területeivel, a nevelés mint művelődéstörténet, az alternatív nevelés, a minőségfejlesztés és minőségközpontú oktatás úttörő szerepet töltek be. A KJF/KJE kutatói számot vetettek a marxista filozófia

¹ <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=institutes&mode=browse&sel=20546>

örökségével, úttörői voltak a globalizáció és lokalizáció, a helyi önkormányzatiság, a regionalizmus és makroregionalizmus kutatásainak. A gazdálkodás és turizmus esetében elindultak a használatközpontú kutatás fejlesztésén, és kutatóinak kiemelt szerepe volt a turizmuszakma professzionalizálódásában és tudományterületté emelésében. A KJF/KJE oktatóinak szerepe nem elhanyagolható a nyilvános történetírás, az alternatív kutató műhelyek fejlesztésében. Az elmúlt harminc év önálló szakaszt képezett a KJF/KJE történetében, a VEAB-háttér lehetőséget teremtett a tudományos szakmai közéletbe való betöréshez.

A KJF/KJE eredményesen kutatta a társadalmi átmenet, a neoliberális világrend kialakulása folyamatait. 2014–16-ban megkezdte a stakeholder-kapitalizmus mint új korszak kutatását a jól-lét- és versenyképesség-kutatásokkal. Ebbe az irányba hatottak a KJE felelősségteljes turizmuskutatásai, a minőségpolitika mint globális kormányzási eszköz kutatásai a 2010-es években.

Megállapíthatjuk tehát, hogy harminc év alatt ebben a különleges tevékenységi körben egy új felsőoktatási intézmény és egy akadémiai szervezet hatékonyan tud egymás segítségére lenni.

Napjainkban a fentebb taglalt tevékenységek mellett egyre fontosabb a tudomány „társadalmasítása”, az áltudomány elleni fellépés. Ebben az új feladatrendszerben az egyetemek mellett kiemelten fontos a régió önkormányzataival, civil szervezeteivel kialakított aktív munkakapcsolat. A VEAB régióban elsőként Gelencsér András akadémikus (a szervezet jelenlegi elnöke) Ajkán, míg Szabó Péter rektor emeritus (a szervezet jelenlegi alelnöke) Mórton indított a városok támogatásával, magas szintű tudományos ismeretterjesztő programokat. A helyi közösségek a szervezők számára is meglepő érdeklődést mutatnak a minőségi előadók által bemutatott témákra. Az online térben is számos új, népszerű hasonló program indult az elmúlt évben.

A civil szervezetekkel való aktív kapcsolatra kiemelhető a Soproni Tudós Társasággal és a székesfehérvári Tarsoly Egyesülettel kialakult együttműködés.

Ez a komplex társadalmi hatását tekintve kiemelt jelentőségű munka, amit az MTA regionális szervezetei végeznek a területükön működő egyetemekkel szoros együttműködésben megfelel az MTA 200 éves küldetésének, de egyre korszerűbb és vonzó formában, kilépve az „elefántcsont toronyból” betöltheti a következő években is a tudomány világa és közvélemény között meglévő szakadék áthidalásának küldetését, hogy a tudás alapú társadalom ne csak illúzió maradjon.

Felhasznált irodalom:

- Boswell, C., & Smith, K. (2017). Rethinking policy (impact): Four models of research-policy relations. *Humanities and Social Sciences Communications*. <https://doi.org/10.1057/s41599-017-0042-z>
- Glatz, F. (1999). *Akadémia és tudománypolitika Kelet-Európában 1918–1999* [Konferencia-előadás]. Porosz Akadémia 350. évfordulója, Berlin.
- Guzzetti, L. (1995). *A brief history of European Union research policy*. European Commission, Directorate-General XII: Science, Research, Development, Brussels.
- Koncz, J. (1969). *A politika és tudomány kapcsolata* [Nyári egyetemi előadás]. Kézirat, jelzet nélkül.

- Rechnitzer, J. (1996). A regionális tudomány helyzete. *Tér és Társadalom*, 10(3), 1–15. <https://doi.org/10.17649/TET.10.2-3.360>
- Tóth, I. J. (2008). *A neveléstudomány tudományos aktivitásának felmérése empirikus eszközökkel*. WARGO Közgazdasági Elemző és Piackutató Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem.

Inez Z. Koller – Tünde Minorics – Ákos Németh:

Means of Visual and Linguistic Representation in Strengthening Community Identity

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025104>

Abstract: This study explores the impact of visual and linguistic toolkits of the Hungarian language weekly newspaper *Új Magyar Képes Újság* in Croatia on the local Hungarian community in minority. It pays particular attention to the visual world of the newspaper, its identifiable symbols and their role in strengthening the Hungarian community's identity and cultural cohesion. The study is part of the research entitled "Forms and Functions of Community Culture in the Preservation of Ethnic Hungarian Consciousness in Drávaszög, Croatia" conducted by the Cultural Heritage Research Group of the University of Pécs. The research was supported by the National Institute for Culture's Academic Grant Program for Public Culture.

Cultural Community Spaces and Linguistic Representation

An examination of the visual elements of community spaces and the press, and as we shall see, of linguistic representation, shows that they play a significant role in reinforcing community/ethnic identity. In the use of visual tools in the weekly *Új Magyar Képes Újság* and in the use of visual tools in community spaces, the identifiable symbols of the visual world and their role in strengthening community identity and cultural cohesion are of particular importance. Equally important, but as yet untapped, is the potential of linguistic representation in shaping regional identity, which, through the elements of poetry and prose that live on - or are brought to life again - links the past with the present, offering an opportunity for future generations to identify with it.

As with the visual reception, the social reception of literary works can best be imagined as a process of communication, in which cultural institutions provide public spaces where information can be exchanged between creators and recipients. As Attila Thimár puts it, "An institution is anything that, even if any or all of its members or units change, can continue to function according to the rules that can be discovered, that is, it can continue to perform the function it has assigned to itself in communication with society and the representation assigned to this function." (Thimár 2001:91).

The most important institutions of literature include literary societies and organisations, journals, publishers, institutions of patronage (funders, prizes), and the celebration of literary life (Balajthy, Bódi & Szirák 2021: 15-20). The institutions, which initially exist in parallel, form a system as literary life develops, which sooner or later covers a whole geo-cultural entity, and new actors entering the scene must also define their place and role in relation to it (Thimár 2001: 93).

The war that broke out in 1991 was one of the first to shatter the vital institutional system in the occupied territory. Those institutions which could have played a decisive role in the survival and development of the intellectual life of Hungarians were abolished or withered away, or their scope of activity was reduced: the activities of organisations became

impossible, information was hampered, the educational system fell apart, and the churches found it difficult to develop their activities (Mák 1997).

The lack of continuity in intellectual life and the recurrent experience of interruption may justify Ferenc Kontra's statement that, even today, instead of the Croatian Hungarian literature would form an organic continuity, it is more appropriate to speak of Hungarian literature in Croatia, in the context of the triadic unity of space-time-action (Kontra 2011:8).

The concept of region in historical geography is defined by Robin Butlin as "a classificatory and practical tool that characterises and identifies the common cultural and economic features of changing communities for different purposes and at different times, both in local and wider spatial contexts" (Butlin 1990:2). According to the British social scientist, regional identities have been gaining strength in the countries of Western Europe since the late 18th century. Literature proved to be one of the most important expressions of these identities, as it was able to represent a region with its specific ways of life, customs, values and local traditions.

This indicates that the erosion of the Hungarian ethnic communities in Croatia typically begins with the decline in the number of native speakers of Hungarian. In this situation, in addition to the family, mother-tongue school and religious life emphasised by Károly Lábadi (Lábadi 2008:13.), the role of Hungarian-language education, including the institutional system of literature, which passes on elements of identity through language, is crucial for the upbringing and preservation of new generations of Hungarian-speaking audiences. It is reasonable to assume that the preservation - or revitalization - of literary literacy in the mother tongue also means the preservation of Hungarian identity.

Molnár Ljubić's finding applies beyond the press of ethnic minorities to minority literature as a whole: "The reader of a minority press belongs to a community, through it he strengthens his identity. Its advantage over education in the mother tongue is that it can combat assimilation in the long term. In other words, a minority newspaper can continue to operate even when all Hungarian schools have closed." (Molnár Ljubić 2014: 44)

The identity-mediating and identity-affirming function of mother tongue literature is indicated by the fact that it is responsible for the dissemination of symbolic content, community values and a standardised ethnic language linked to ethnic identity, and thus a determinant of belonging to the community. "Heidegger called language the house of being ("das Haus des Seins"). The Hungarian language and literature written in Hungarian is the house of Hungarian being", writes András Görömbei (2000: 10).

Communicating with mother tongue literature can ensure a lifetime of ethnic community socialisation for its readers. The growing process of mother tongue loss among Hungarians in Croatia is therefore a particularly alarming phenomenon. At the same time, the situation is also an opportunity, as there is a reason to believe that there would be greater demand for Hungarian-language cultural opportunities among groups who (still) cling to their Hungarian identity but whose mother tongue is no longer Hungarian, if they were more effectively adapted to their changing needs. Even today, the success of literary communication is increasingly dependent on the ability to adapt the encoding of messages to the changing conditions of a cultural space that is becoming multilingual, on the one hand, and digitalisation and "secondary literacy" (Ong, 1982), on the other. This, in turn, has a significant impact on the current literary-cultural institutional system and its functioning.

The need for change may be justified by the fact that many of the chronic problems of the Hungarian community across the border (including Croatia), which are linguistically closed and isolated from the literary/cultural field of the motherland, could be overcome by making cultural content available online, preferably in multilingual form. On the other hand,

addressing the "Z-generation" youth (and even younger ones), who constitute the reserve of Hungarians living beyond the borders, and getting the messages of Hungarian literature across to them would be doomed to failure without the use of digital channels (above all social media).

There are many works of 19th-20th century Croatian Hungarian literature that can still make fascinating reading for many (e.g. the diaries of Gedeon Ács, the short stories of Kornél Dezső Újlaki, the essays of Júlia Baranyai, the memoirs of János N. Dunai) - many of which have become accessible thanks to the volume edited by Ferenc Kontra (Kontra 2011). These works, as well as works by contemporary Drávaszög writers-poets, could be made into digital audio-book-like adaptations read by members of local theatre companies and uploaded to popular video-sharing sites, reaching a wide audience across borders. Hungarian teachers in Croatian public schools could also integrate them into their curricula. There would certainly be a case for expanding analogue terrestrial Hungarian-language broadcasting, especially to reach older members of the Hungarian minority - but the focus for Hungarian minority newsrooms should clearly be on producing digital content that is in fact freely available from anywhere in the world. Podcast programmes featuring young creators of literature and the arts in their own language could be a good way of attracting the attention of their peers.

Finally, the widespread dissemination of mother tongue education and literary literacy can hardly succeed without the active involvement of the 'top literary institutions'. The Department of Hungarian Language and Literature at the J. J. Strossmayer University of Sciences and Humanities in Eszék (Osijek) is one such basic institution of Hungarian literature in Croatia. Although the Department has a social media platform in Hungarian (<https://www.facebook.com/magyartanszekeszek>), it may seem a shortcoming that it does not have a separate website in Hungarian, where the wider professional public in the Carpathian Basin could find information about the main events of the Department and the current research of its staff.

The renewal of *Rovátkák*, published by the Croatian Hungarian Democratic Community, seems to be an exciting and ambitious initiative, transforming the publication from a yearbook into a real literary and cultural journal, whose themes appeal to the entire Hungarian community and Croatian native readers interested in Hungarian literature. At present, however, there is a great lack of a website behind the printed journal, which has a limited circulation and is only rarely accessible to the literary public in Hungary, where the content of previous issues could be retrieved and which could play an important role in the creation of an intellectual workshop around the journal.

There is now growing evidence that the increasingly accessible global tools of digital communication: social media, content-sharing platforms and other online platforms can also serve to reinforce local identities, as the online content consumer, freed from the physical constraints of cyberspace, no longer faces geographical barriers to identification. In the words of Stuart Hall:

"With the 'global' effect comes an interest in the 'local'. [...] So rather than thinking that the global will replace the local, it would be more accurate to say that a new division of labour is emerging between the global and the local. The 'local' should not, of course, be confused with older identities that are firmly rooted in well-defined landscapes. Rather, it all works within the logic of globalisation. However, it seems unlikely that globalisation will simply destroy national identities. It is more likely to create new 'global' and new 'local' identities in parallel." (Hall 1997: 79)

In the age of the World Wide Web, local and regional identities can live far from home: in Budapest, Munich and New York, one can remain a Drávaszög Hungarian. If the actors of the Hungarian-language literary and cultural fields can make use of the opportunities offered, then there is a chance that the "Home in the Heights" dreamed up by Gyula Illyés can be realized in cyberspace.

The Weekly at the Service of Community Identity

Founded in 1991, *Új Magyar Képes Újság* is part of the Hungarian-language press for Hungarians living beyond the borders of Hungary, that plays a significant role in the life of Hungarian communities, not only in providing information, but also in building community and preserving cultural identity. In Transylvania (Romania), daily newspapers are published under the titles of *Krónika* (Transylvania-wide, 1999-), *Szabadság* (Cluj-Napoca, 1989-), *Hargita Népe* (Harghita County, 1989-), *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy, 1989-) and *Népújság* (Târgu Mures, 1924-1940, 1989-), each with a distribution of a few thousand copies. In Felvidék (Slovakia), *Új Szó* (1949-) is a daily with a larger distribution, *Szabad Újság* (1991-) is a political, economic and cultural weekly, and *Vasárnap* magazine (1991-) is a weekly focusing on Christian values. In Transcarpathia (Ukraine), the daily newspaper *Kárpáti Igaz Szó* (Uzhhorod, 1967-) covers news from the region, while *Kárpátalja* (1920-) provides more comprehensive coverage for the Hungarian community in Transcarpathia. In Vojvodina region (Serbia), the *Magyar Szó* (1944-) reports daily news, the *Hét Nap* (1946-) is a weekly newspaper providing local news, and the *Családi Kör* (1995-) covers cultural topics for Hungarian-speaking readers. In the Muravian region (Slovenia), the weekly *Népújság* (1945-) provides news. In Burgenland (Austria), the *Felsőpulyai Hírmondó* (1983-) is a weekly newspaper summarising news for the Hungarian community in Burgenland, while *Őrség* (1991-) is a quarterly cultural magazine.

Historical Background and Starting Points for Analysis

A detailed history of the *Új Magyar Képes Újság* from Mónika Molnár Ljubić can be found in the book edited by Judit Gasparics and Gábor Ruda, which provides an insight into the life of the Hungarian press in Croatia (2014). The circumstances and changes of the weekly newspaper's operation are described in a historical context in Ferenc Mák's book *A horvátországi magyar sajtó 1914-1989* (2014). In addition, the laws concerning ethnic minorities in Croatia provide an important starting point for understanding the operational framework of the newspaper and, more broadly, the Hungarian-language press in Croatia. Independent and autonomous since 1991, Croatia has framed and declared the rights of the ethnic minorities living on its territory from the very beginning of its existence. It has granted broad cultural autonomy and civil rights for its ethnic minorities. In 1992, Croatia signed a bilateral cooperation treaty with Hungary, in which the two countries mutually guaranteed the freedom of expression and preservation of identity for their ethnic communities, the free use of their mother tongue and the prohibition of discrimination based on their ethnic identity - the Hungarian community in Croatia and the Croatian community in Hungary. On the other hand, Ildikó Novák's analysis published in the

Hungarian Studies Bulletin was an important starting point for the study of visual culture that focuses on the visibility of the Hungarian journal culture in Vojvodina (Novák 2017: 111). As a basis for the analysis of political symbols, we relied on an earlier study on the ethnicity discourse of the Hungarian political elite in parliamentary speeches (Koller 2024). The *Magyar Képes Újság* was first established in 1952 and since 1999 it has continued to operate under the name *Új Magyar Képes Újság* (Molnár Ljubić 2014: 47). Following the South Slavic War, Hungarian organisations were also reorganised. The first publisher of the weekly newspaper, the Association of Hungarians in Croatia, was dissolved and replaced by the Democratic Community of Hungarians in Croatia and the Association of Hungarian Associations, the former reviving the *Új Magyar Képes Újság* and the latter creating the *Magyar Napló* in 2001. The *Új Magyar Képes Újság* struggled with financial difficulties for years while the Croatian state repeatedly withdrew support from it and other Hungarian-language publishers (Mák 2014). In the early 2000s, the circulation of the weekly newspaper was around 1,000, due to scarce financial resources and competition with other Hungarian language newspapers, which affected the quality of its appearance and shaping. Since 2010, however, it has received regular support from the state budget of the Republic of Croatia on the one hand, and from the Hungarian Bethlen Gábor Fund on the other. Its current editor-in-chief is Tünde Micheli.

The basic premise of this study is that minority press has an additional function beyond providing news. It holds a given minority community together, reinforces its identity, while at the same time preventing the assimilationist environment of the majority society from taking hold. „Elements of cultural heritage such as language, folklore, traditions are sometimes seen as manifestations that are capable of blocking the goals of creating national level political and public administrative unity. In fact, understanding diverse cultural ways of thinking and values based on ethnicity benefits both the local and the national integrity of communities” (Koller et al., 2022: 6). It works mainly through linguistic and visual means, their amplification and coded ideological messages. The minority press primarily follows the daily life of a community in its mother tongue, reporting on events that directly and indirectly shape the life of the community, while also reporting on national and homeland-related news that may have an impact on the life of the minority community (Molnár Ljubić 2014: 46).

As Novák points out in her analysis of the Hungarian press in Vojvodina, the prevalence of visual culture is the most characteristic feature of our present. “We live in a world of dumping visual content, yet the interpretation of images cannot be called easy”, quoting Mirzoeff, she adds, “visualization makes linguistic discourse “more comprehensible, faster and more efficient” (Novák 2017:112.) This can be traced in the development of the *Új Magyar Képes Újság*. The size of the logo has increased spectacularly compared to the early years, with only headlines framing the front page. In the newspaper itself, the number of articles has been reduced in the 2000s, the text section is more concise and more space is given to images (Molnár Ljubić 2014: 47), moreover, short embedded videos have appeared on the online interface, which clearly fits in with the general trend of tabloidisation.

Visual Analysis

The visual analysis of the study examines the visual presentation of the newspaper, highlighting the photos of issues 1-31 of volume XXVIII, which are mostly related to the

calendar events of the Hungarian community in Croatia. This analysis is compared with the Molnár Ljubić study, which used a similar analytical approach and examined 15 issues from 1988 to 2009. During this period, turbulent political-social changes, the separation from the Hungarian community in Vojvodina and the faltering funding had an impact on the formal appearance of the newspaper. During the period under review, the size of the newspaper increased, it became slightly elongated, the colour - black and white edition, the thickness of the covers and the size of the covers varied. Initially, the cover photos did not serve to attract attention and were not linked to the articles in the newspaper until 2005. The newspaper's logo gradually moved to a more prominent position, first in the front page header and now occupying a third of the front page.

"The most important feature of tabloids is their populism, the fact that they appeal to the widest audience, conveying their thoughts and feelings." (Császi 2003: 157) In the process of tabloidisation, the means of publicity, especially the newspapers, are less and less responsive to the cognitive interpretative skills and needs of the audience, focusing instead on emotional needs and the ease of reception.

Tabloidisation is the phenomenon of tabloid news over-dominating the quality press. The content is varying, popular, easily digestible news and columns are replacing lengthy analyses and essays, there are fewer and fewer technical terms and foreign words in the text, while there is more slang, everyday speech. Personalisation is used, where news is packaged to highlight a particular politician or famous person, where the public role of the prominent figures is given space alongside other features of their personality, thus bringing them closer to readers. (Szabó 2011: 79) In the case of the *Új Magyar Képes Újság*, we can speak of a hybrid tabloidization in terms of content. The first, larger half of the newspaper covers political, social and cultural topics. From page 14 onwards, however, the tabloid takes over. Business advice, recipes, children's corner, fashion, beauty, health, horoscopes, book and film reviews, motoring news, jokes, TV programmes (Hungarian channels that broadcast with a reach out to the region or are available for specific cable TV subscribers), household tips, free classifieds, crossword puzzles.

Between 1988 and 2009, the number of articles and the number of words in the articles steadily decreased, with a parallel increase in font size and spacing, as well as the use of eye-catching titles, more pictures and graphics. Over the period under review, articles based purely on text have gradually been accompanied by a greater use of images, mainly photos. The vast majority of the images depicted people, at first ordinary people, and then increasingly well-known portraits of public figures or crowd or group pictures associated with an event (Molnár Ljubić, 2014: 49-51). The visual elements studied in 2024, already give a clear dominance to imagery over text-based information. The front page features three images and headlines from the newspaper content. The title is in white letters in an orange band. The front pages of the newspaper feature top Hungarian politicians (Viktor Orbán, Péter Szijjártó, Árpád Potápi, etc.) and the main leaders of the Hungarian community in Croatia (mostly Róbert Jankovics). Two Hungarian national holidays stand out among the events featured: the National Day of March 15 and the King St. Stephen Day on August 20. These national holidays are also the biggest celebrations in Hungary, symbolising national unity, and the Hungarians of Drávaszög attach great importance to them. Local folk traditions include cock knock (kakasütés), dancing the maypole, paprika, grape and corn harvest festivals. In addition to these, thematic events are organised on the Day of Hungarian Culture in several Hungarian settlements, such as Bellye (Bilje) and Laskó (Lug).

Cultural and Political Symbols

The emergence of cultural and political symbols can be linked to a socio-political context in which the emphasis on the belonging of a given community is considered essential for the survival and development of the community. As a means of emphasis, these symbols "have both a conceptual and an emotional content, and are emotionally overloaded... beyond themselves, they have many other meanings" (Koller 2024:148). In representing social reality, they are capable of evoking stronger emotions than the simple communication of information. The analysis of symbols consists of four steps, 1) identification of the primary meaning, 2) interpretation of the additional meaning(s) superimposed on it, 3) separation of the unifying and opposing meanings, and 4) description of the changed meaning, content, form and function of the symbol (Kapitány & Kapitány 2008:13). Symbols are usually not used independently but in association with a specific social context and are associated with a specific value system. Their role may change, their significance may increase or decrease.

Among the visual elements of the *Új Magyar Képes Újság*, we analysed, on the one hand, those cultural and political symbols that were frequently seen in almost all the issues examined, namely colour symbolism and folk costumes. I also examined two other unique symbols: the area-specific reworking of pieces of the Hungarian cards, which symbolise the cultural cohesion of all Hungarians and are easily understood by all Hungarians, and the cock knock, a folk tradition at the time of carnivals that is strongly alive in the folk customs of the Hungarians in Croatia. It is perhaps not surprising that the colours of the Hungarian national flag, red, white and green, appear together in the framing of many of the photos and in the separation of sections, and that red and especially green also define the image of the whole newspaper. However, these colours also dominate in the photos published, usually depicting cultural programmes, especially in the case of Hungarian Culture Day events. These colours symbolise the connection with the Hungarian nation as a whole. The reader can easily identify who the newspaper is for and about. The use of these colours is more significant for the Hungarian minority than for the Hungarian majority in Hungary, and therefore they are not only used on national holidays, but also in the presentation of many other cultural events, or even on the sports wear of the Várdaróc Football Club. In addition to the national colours, there is one more colour that appears prominently in the newspaper, and that is orange. For those familiar with political parties and their identifier colours in Hungary, this is an easily decodable colour, the colour of Fidesz. In addition to the basic colour of the front page and the main menu of the online version of the newspaper, this colour is more typically seen in articles and images on political topics, but not only in relation to the Hungarian government or Fidesz politicians, but also in the publications of the Hungarian Democratic Community of Croatia (HDMK) or in the call for village meetings. For example, the party campaigned in the 2023 election campaign with a very similar slogan to Fidesz in 2022: "Only the HDMK". The strong presence of the colour orange is a likely indicator of Fidesz's strong presence in the life of Hungarians in Croatia, as evidenced by reports of financial support for political and cultural organisations. Thus, in addition to being a national colour representing cultural cohesion, orange also represents political cohesion.

In addition to the distinctive colours, there are many pictures of people dressed in traditional costumes. There is no style of folk art specific to the region in these photos. We are just as likely to see schematic red, white and green costumes as the floral motifs typical of Kalocsa embroidery: roses, lilies, carnations, bellflowers, daisies, pansies, tulips, starflowers, violets, forget-me-nots. Their function is the same: to preserve the Hungarian cultural heritage. And the use of folk costumes is facilitated by many Hungarian cultural

programmes, socialising members of the Hungarian community from an early age to a sense of belonging, which both enhances the meaning of cultural programmes and personal participation and provides added personal meaning.

1. picture: People's Costume Day, 2024
(Source: Új Magyar Képes Újság online)

2. picture: Wreath-laying ceremony on 15 March, 2024
(Source: Új Magyar Képes Újság online)

3. picture: Maypole unfurling in Újbezdn, 2024.
(Source: Új Magyar Képes Újság online)

Moving on from the idea of political cohesion, we come to the reworking of the Hungarian card, which is an example of a condensed symbol with additional meaning. It emphasises the characteristic feature of symbols that they can have constantly changing, dynamic meanings. It means something quite different to a Hungarian but outside observer, while it means more than the original meaning to the inhabitants of Sepse (Kotlina), Pélmonostor (Beli Manastir), Kórógy (Korođ) and Vukovár (Vukovar), who can feel a greater pride in their Hungarianness when they see these cards.

4. picture: Souvenirs of the Democratic Community of Hungarians in Croatia: a Hungarian card, a cap depicting Hungarian settlements as aces on a Hungarian card, 2024.

(Source: photo by Tünde Minorics)

The „cock knock” is present in Hungary and in many other Hungarian settlements across the border. But it is most popular in the villages of the Hungarian community in Croatia. The Hungarian Cultural Association of Várdaróc has been organizing the event for 24 years now, and in 2013 it was included in the Hungarian Values Register of Hungary Abroad.

5. picture: Várdaróc cock knock, 2016.

(Source: Új Magyar Képes Újság online)

6. picture: Várdaróc cock knock, 2021.
(Source: Új Magyar Képes Újság online)

Cock knocking was originally a carnival-time folk custom, during which young people would blindfolded knock on a buried cock head or live cock on a meat rack, and whoever hit the target would get their wish, possibly signalling a wedding in the near future. This tradition is nowadays also used but in a gentler form (with plush cocks) to connect smaller Hungarian settlements, to strengthen the common Hungarian consciousness and the sense of common destiny of the youth, and therefore has a meaning-filtering, changing character.

Conclusion

Visual content usually not only enriches the reader's experience, but also serves to convey information. In the case of the *Új Magyar Képes Újság*, it serves to preserve and strengthen the identity of the Croatian Hungarians by preserving important moments in the life of their community, many of which depict the cultivation of the community's cultural heritage and its highlights. The Molnár Ljubić study points out that the *Új Magyar Képes Újság* has a weaker role in preserving identity in areas where the Croatian Hungarians live in higher density (Osijek-Baranya County, Eastern Slavonia). This is explained by the fact that in this area the Hungarian minority has access to other Hungarian-language media, due to the Hungarian-language kindergartens, schools and the proximity of the border. For this reason, the weekly is considered to be of much greater importance in more isolated Hungarian-inhabited areas such as Szentlászló (Laslovo) or Vukovár (Vukovar). We, on the other hand, believe that the lack of easy access and a fragmented information function is well compensated by culturally focused news stories for a targeted readership, which offer a sense of belonging emphasised by symbols and thus strengthen all Hungarians in Croatia as members of a community with a regional identity. Thus, it is not proximity, but the same cultural context that is more decisive.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

Sources:

- Balajthy, Á., Bódi, K. & Szirák, P. (2021). *A kortárs magyar irodalom*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. <https://doi.org/10.5484/9789636150761>
- Butlin, R. (1990). Történeti földrajz, regionális identitás és kulturális régiók összehasonlító elemzése. *Tér és Társadalom*, 4(3-4), 1-11. <https://doi.org/10.17649/TET.4.3-4.179>
- Császi, L. (2003). A média tabloidizációja és a nyilvánosság átalakulása: A Clinton-Flowers-botrány tanulságai. *Politikatudományi Szemle*, 12(2), 157-172.
- Görömbei, A. (2000). A kisebbségi magyarság és irodalma az ezredvégen. In: Bitskey, I. & Görömbei, A. (szerk.), *Nemzetiségi magyar irodalmak az ezredvégen* (pp. 7-28). Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Hall, S. (1997). A kulturális identitásról. In: Feischmidt, M. (szerk.), *Multikulturalizmus* (pp. 60-85). Budapest: Osiris-Láthatatlan Kollégium.
- Kapitány, Á. & Kapitány, G. (2008). Résztevéő megfigyelés a saját társadalomban – korszakok szimbolikája. In: Kézdi Nagy, G. (szerk.), *A magyar kulturális antropológia története* (pp. 369-410). Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- Koller, I. Z. et al. (2022). *Cross-Border Croatian Cultural Heritage and the Expertise of Community Organisers*. Pécs: University of Pécs.
- Koller, I. Z. (2024). *Nemzetiség és ideológia. Parlamenti beszédmodok a nemzetiségről (1990-1994)*. Pécs: Publikon Kiadó.
- Kontra, F. (2011). *Horvátország magyar irodalma: A kezdetektől napjainkig*. Osijek: HunCro.
- Lábadi, K. (2008). *Élet a háború után: Etnikai, néprajzi és kulturális jelenségek a horvátországi magyarság körében az 1991-es déli szláv háború után*. [Job report, OTKA]. http://real.mtak.hu/1349/1/46235_ZJ1.pdf
- Mák, F. (1997). Magyarok Horvátországban. *Magyar Kisebbség*, 3(3-4). <https://epa.oszk.hu/02100/02169/00007/M970321.htm>
- Mák, F. (2014). A horvátországi magyar sajtó 1914–1989. In: Apró, I. & Paál, V. (szerk.), *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig: Fejezetek a magyar sajtószabadság történetéből* (pp. 237-278). Budapest: Médiatudományi Intézet.
- Molnár Ljubić, M. (2014). A horvátországi magyar sajtó és a „Képes Újság”. In: Gasparics, J. & Ruda, G. (szerk.), *Drávaszög és Szlavónia: Adalékok a horvátországi magyarok nyelvéhez és kultúrájához* (pp. 44-52). Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
- Novák, A. (2017). A vizualitás és textualitás viszonya a vajdasági magyar folyóiratokban. *Hungarológiai Közlemények*, 18(3), 110-119. <https://doi.org/10.19090/hk.2017.3.110-119>
- Ong, W. J. (1982). *Orality and Literacy: The Technologizing of the World*. London–New York: Methuen.

- Szabó, G. (2011). Vox Pop: A populáris média politikaképe a 2010-es országgyűlési választási kampány idején. *Politikatudományi Szemle*, 20(1), 75-94.
- Thimár, A. (2001). „A társaság állapotja”: Egy irodalmi intézménytörténeti adatbázis megtervezésének tanulságai. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 105(1-2), 90-106.
- *Új Magyar Képes Újság* Volume XXVIII, Issues 1-31.

JUNIOR KUTATÓMŰHELY

Fábián Fanni:

A közművelődési intézményrendszer hatása a fiatalok komolyzenei attitűdjének alakulására

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025105>

Absztrakt: A kulturális globalizáció, a megváltozott szabadidő-eltöltési szokások a kultúráközvetítés színtereire is hatást gyakorolt az elmúlt évtizedekben, és hatást gyakorol napjainkban is. A komolyzenei kultúra ismerete, szeretete a fiatalok életében napjainkra erőteljesen szubkultúrává vált, holott képességfejlesztő hatásai, valamint egyedi művészeti értékei miatt el nem évülő értékes műfajról beszélünk. A komolyzenei attitűdformálásban meghatározó szerepet játszik a családi minta, a kortársak érdeklődése, az iskolázottság mértéke, a média által közvetített termékek hatásai, illetve kiemelt jelentőségű a köznevelés intézményeiben, és azon kívül zajló zenei nevelés, valamint a kulturális szféra színterei. A fiatal felnőtté válással a korosztály tagjai jellemzően saját motivációból juthatnak hozzá a komolyzenéhez, melynek egyik legfőbb színtere a közművelődési intézményrendszer. Emiatt nélkülözhetetlen annak vizsgálata, hogy milyen eszközökkel és intenzitással próbálják a kulturális szféra szereplői, a művelődő közösségek bevonni az érintett korosztályt. A kutatás során nagy hangsúly került a főváros és a vidéki települések klasszikus zenei programjainak elérhetőségére, az azzal kapcsolatos tájékozottságra, valamint az intézményi oldal mellett fókuszálva a szimfonikus zenekarok ifjúsági programjaira is. A formális és nonformális tanulási környezetben megjelenő zenei nevelés színtereinek esetében fontos, hogy képesek legyenek nyitni a fiatalok preferenciái, érdeklődési körei felé. Ezáltal egyfajta bizalom tudjon kiépülni a komolyzene és annak szereplői iránt, amellyel értő és a műfajt értékelő közönséget tudnak nevelni.

Abstract: Cultural globalization and changed leisure habits have also had an impact on the areas of cultural transmission in recent decades and continue to have an impact today. The knowledge and love of classical musical culture has become a strong subculture in the lives of young people, although due to its skill-developing effects and unique artistic values, we are talking about a valuable genre that does not expire. The family pattern, the interest of peers, the degree of education, the effects of products mediated by the media play a decisive role in shaping attitudes in classical music, and music education in and outside public educational institutions and the cultural sphere are of particular importance. As young adults become adults, members of this age group typically have access to classical music from their own motivation. One of the main venues of classical music is the system of the cultural community institutions and community centers. For this reason, it is essential to examine with what means and intensity institutions and cultural communities try to attract the age group concerned. The research focused on the accessibility and awareness of classical music programmes in the capital and in rural areas, as well as on the youth programmes of symphony orchestras, in addition to the institutional side. In the case of music education venues in formal and non-formal learning environments, it is important that they are able to be open to young people's preferences and interests. In this way, they can build a sense of trust in classical music and its performers, which will help them to develop an audience that understands and appreciates the classical music.

Bevezetés és visszatekintés empirikus kutatás elméleti alapjaiba

Korábbi cikkemben („A komolyzenei attitűdformálás befolyásoló tényezői és lehetséges szinterei”) bemutatásra kerültek azok a következtetések, melyek jelen empirikus kutatás elméleti alapját adják és melyet a következőkben röviden összegzek, hogy kontextusba lehessen helyezni a későbbiekben bemutatott adatokat, következtetéseket.

Az elmúlt évtizedekben a magyar ifjúságkutatások eredményei a 15-29 éves korosztály csekély mértékű magaskultúra iránti elköteleződését mutatja, 2016-ban csupán 10%-uk látogatott el évente minimum egyszer komolyzenei hangversenyre, 14%-a pedig operába. (Fekete és Tibori: 2016) A fiatalság komolyzenéhez fűződő magatartását befolyásolhatja a kötelező köznevelési ének-zenei órákon szerzett élmények (Janurik: 2007), a családtagok által közvetített minta, a tömegkultúra termékeinek elterjedése, az információs technológia fejlődése (Fekete: 2015), valamint, hogy a kulturális szféra különböző szinterei milyen mértékben vannak jelen a gyermekek, fiatalok életében. A főváros vezető kulturális intézményei mellett fontos kitérni a közművelődési intézményrendszerre is, hiszen szinterei a közösségi művelődés, a kulturális termékek fogyasztása, a kulturális és társadalmi tevékenységek gyakorlásának fontos helyszínéül szolgál. (Vitányi: 2004) Az ifjúság és a magaskultúra, a komolyzene viszonya mindig visszatérő beszédtema, azonban a közösségi művelődés dimenziójában még nem került vizsgálatra. Ezért az empirikus kutatás célja, hogy feltérképezze a három komponens viszonyát: milyen magatartási forma tud kialakulni a komolyzenei események és a komolyzene hallgatása iránt, valamint milyen mértékben tudnak az ebben szerepet játszó közművelődési intézményrendszer szinterei, valamint a közösségi művelődést végző művészeti csoportok hozzájárulni.

A kutatás kismintás, ezáltal nem reprezentatív eredményeket mutat be, azonban ad egy átfogó képet a témáról, mely későbbi kutatások alapját képezheti, valamint a közművelődési szakemberek számára olyan információkat adhat, melyeket adaptálni tudnak a munkájuk során.

A kutatás módszertana

Az empirikus kutatás három fő kérdés mentén lett lebonyolítva:

- Melyek azok az előzetes élmények, amelyek befolyásolják a fiatalok zenei tevékenységét és a komolyzenéhez fűződő magatartását?
- Milyen a fővárosban és a vidéki településeken a komolyzenei programok elérhetősége, különösen a vizsgált korosztály fényében? Milyen mértékben van jelen a fiatalok tudatában a komolyzenei programkínálat, illetve látogatják ezeket az eseményeket?
- A közművelődési intézményrendszer, valamint a közösségi művelődést végző művészeti csoportok milyen intenzitással és eszközökkel tudja népszerűsíteni a komolyzenét a fiatalok körében?

A kutatás vegyes módszertant alkalmaz, kvantitatív (online kérdőív, statisztikai másodelemzések) és kvalitatív (egyéni, félig strukturált interjú) módszereket egyaránt. Az adatgyűjtés az ELTE PPK Kutatásetikai Bizottságának jóváhagyásával történt 2022 tavaszán.

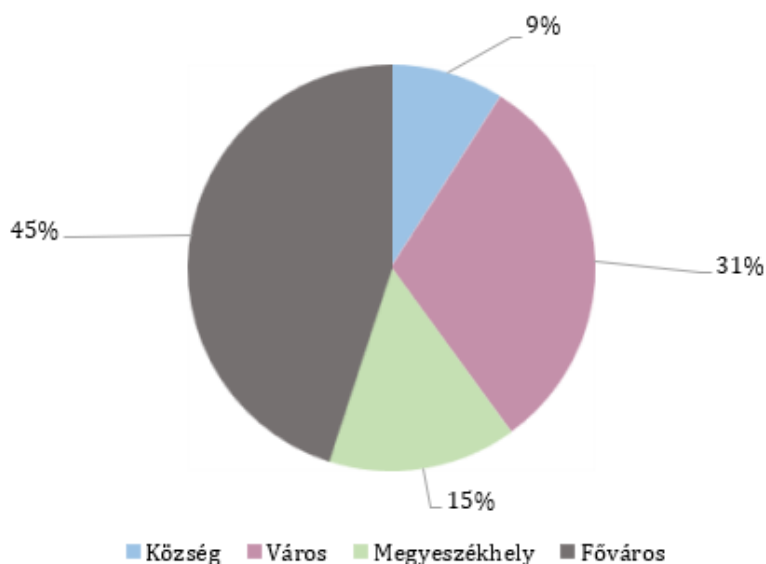
Az online, közösségi médiafelületeken népszerűsített kérdőívet összesen 109 fő töltötte ki, vagyis a kutatás eredménye, ahogyan a bevezetőben is említésre került, nem reprezentatív. Az Európai Unió Ifjúsági Stratégiája (2009) alapján a fiatalok korosztályi besorolása a 15-29 éveseket takarja, ennek ellenére a kérdőívet a 15-17 éves korosztály kutatásetikai okokból nem töltötte ki, azonban a nagykorú kitöltők az űrlapon a 18 éves koruk előtti időszakra vonatkozóan is kaptak kérdéseket. Így megfelelően fel lehetett térképezni a középiskolai tanulmányaik alatti zenei tevékenységeiket is, valamint egy összehasonlítási alapot is tudott adni a jelenlegi és a korábbi zenei attitűdjüket illetően.

A kérdőív négy nagy egység mentén vizsgálta a kitöltőket:

- milyen mértékben fogyasztják a magaskultúra termékeit,
- a kitöltők saját és önállóan megfogalmazott asszociációja a komolyzenére,
- középiskolai tanulmányaik alatti komolyzenével kapcsolatos tevékenységeik, és a jelenlegi mindennapokra vonatkozó komolyzenével kapcsolatos tevékenységeik, szokásaik megismerése,
- a közművelődési és egyéb, kulturális színterekben megtalálható komolyzenei programokkal kapcsolatos tájékozottságuk feltérképezése, látogatási hajlandóságuk.

A kitöltők 83%-a nő, 17%-a férfi volt, az átlagéletkor pedig 23 év volt. A legmagasabb iskolai végzettséget tekintve a válaszadók 50%-a érettségivel, 28%-a egyetemi alapképzési diplomával rendelkezett. A kitöltők 45%-a fővárosi lakosnak vallotta magát, 55%-uk, pedig vidéki településen élt: ebből 15% megyeszékhelyen, 31% városban, 9% pedig községben.

1. ábra: A válaszadók lakóhelytípusának megoszlása % (N=109)
(Forrás: saját szerkesztés, 2022)

A kutatás során a Kulturális Statisztika komolyzenei dimenziójából további empirikus adatok kerültek leszűrésre, mely a 2018-as közművelődési (1438.) tábla és hangversenyekkel kapcsolatos (1451.) tábla idősoros adatai voltak. (A kutatás lebonyolításakor a koronavírusjárvány előtti utolsó, teljes értékű, lezárt, valamint

technikailag is elérhető év került figyelembevételre.) Az 1438. tábla Népművészeti csoportok, előadóművészet (10. tábla) adatbázisából a kórusok, énekkarok, a komolyzenei együttesek, valamint a könnyűzenei együttesek kerültek vizsgálatra, a csoportok számát, létszámát tekintve. A csoportok összetételét életkor alapján is vizsgáltam, vagyis a 15-29 évesek száma összevetésre került a 15 év alatti, illetve a 30-54 évesek adataival is. Az 1452. tábla Hangversenyek adatbázisából a zenekarok és koncertszervezők felnőtt és ifjúsági hangversenyeinek száma, településtípusok szerinti lebontásában, illetve látogatói száma, emellett pedig a felnőtt és ifjúsági hangversenyek bérleteladási adatai kerültek vizsgálatra.

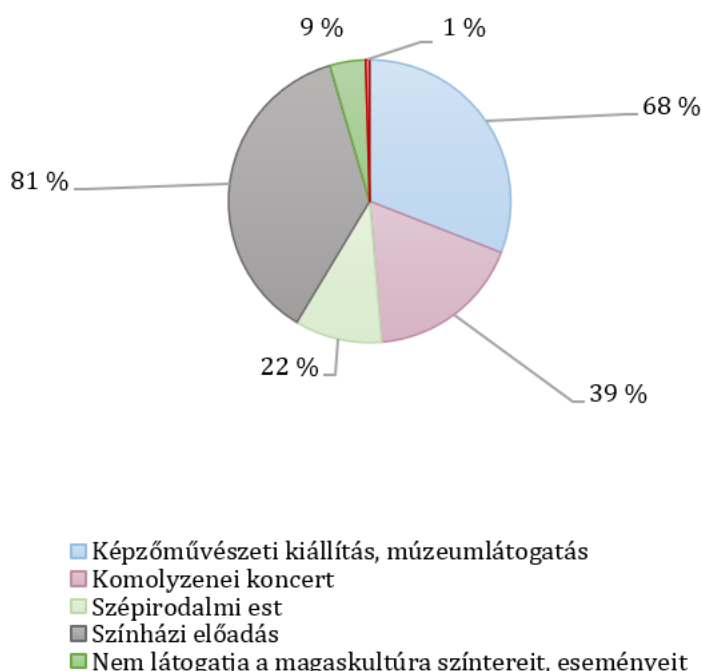
A kutatás kvalitatív módszerének félig strukturált interjút választottam. Kettő interjú készült egy vidéki, 18 ezer lakosú város kulturális központjának igazgatójával, valamint egy vidéki, 71 ezer lakosú város szimfonikus zenekarának ügyvezető igazgatójával. Az interjúk vezérszálai a következők voltak:

- a fiatalok szabadidőeltöltési szokásai, változásai,
- a fiatalok és a komolyzenéhez fűződő kapcsolatuk,
- az előregedő koncertközönség kérdésköre,
- milyen eszközökkel lehet a fiatalok bevonódását segíteni, a műfajt vonzóvá tenni számukra,
- a fővárosban és a vidéki településeken milyen lehetőségekkel rendelkezik a korosztály a komolyzenei eseményeket illetően.

A fiatalok magaskultúra fogyasztása

A magaskultúra fogyasztásának vizsgálata elengedhetetlen ahhoz, hogy kontextusba helyezzük a komolyzenei kultúrafogyasztást. A kérdőívben megkérdezettek (N=109) 81%-a preferálja a színházi előadást, 68% a képzőművészet irányába érez nagyobb elköteleződést. A komolyzenei koncert csupán a harmadik ebben a sorban, 39%-uk mondta azt, hogy szívesen látogat el hangversenyekre. Szépirodalommal kapcsolatos rendezvényeket, vers-esteket pedig 22% látogat. Csupán 9% vallotta azt, hogy a magaskultúra egyik termékét sem fogyasztja. Kijelenthető tehát, hogy a kitöltők több, mint 90%-a kedveli a magaskultúra valamely szegmensét, és időt, energiát fordít arra, hogy ellátogasson valamely eseményre.

2. ábra: A válaszadók magaskultúra fogyasztása (N=109)
(Forrás: saját szerkesztés, 2022)

A komolyzenehallgatási szokásokat illetően a kérdőívkitöltők (N=109) 72%-a állította, hogy mindennapjaik során szívesen hallgatják a műfaj műveit. Amennyiben hallgatnak komolyzenét, az alábbi indokok miatt teszik:

- tanulás és összpontosítás,
- pihenés, kikapcsolódás,
- egyéb tevékenység (pl. házimunka, utazás, sportolás) közben,
- a műfaj iránti szeretet, érdeklődés miatt,
- önképzés miatt (pl. zenei műveltség növelése),
- külső befolyás (pl. családtag) miatt.

Mi is az a komolyzene? - asszociál az ifjúság

A következőkben definíció a komolyzenéről nem fog elhangzani, ez nem is célja a kutatásnak, hogy bármilyen konkrét és kézzelfogható magyarázatot nyújtson egy évszázadok óta létező jelenségnek. Hiszen a komolyzene, akárcsak más művészeti ág, változó fogalomnak számít (Bárány, 2014), ugyanis nem létezik egy konkrét megfogalmazás, de még csak hasonló megközelítéseket sem könnyű felsorakoztatni. A klasszikus zene kicsit mindenkinek mást jelent, több egyszerűbb, komplexebb meghatározással találkozhatunk. Egyik funkciójának is tekinthető, hogy az egyén saját maga számára tegyen meghatározást, mellyel önmagának határolja be a műfajt és társít hozzá egy egyedi jelentéstartalmat. Emiatt, mielőtt a konkrét kutatási kérdéseimre kezdtem volna keresni a választ, fontosnak tartottam, hogy megkérdezzem az érintetteket, mire asszociálnak a „komolyzene” kifejezés hallatán, milyen érzéseket párosítanak hozzá, mit jelent saját maguk számára a műfaj és alkotásai.

Ahogyan várható volt, kettő egyforma válasz nem született, de a hasonló meghatározásokat az alábbi csoportokba lehet sorolni:

- Hangszerelés szerint, műfaji megkülönböztetés alapján: a klasszikus vonós, fúvós, ütős hangszereken alapuló, gyakran szimfonikus zenekarok által megszólaltatott zeneművek, melyek hagyományos, szakmai alapokon fekszenek, sajátos szabályrendszer követnek, mely bár képes fejlődni és alakulni az idők során, de hű marad a gyökereihez.
- Korszakhoz, személyhez, képzettséghez társított megközelítés alapján: gyakran 17-18-19. századi zeneművek, melyeket döntően magasan képzett zeneszerzők alkottak meg (pl. Johann Sebastian Bach, Antonio Vivaldi, Wolfgang Amadeus Mozart, Georg Friedrich Händel stb.). Formailag mind témában, mint kivitelezésben, hangszerelésben különösen kimunkált zeneművek, melyeket igazán csak kevesen értenek meg, előadásukhoz magas szintű képzettség szükséges. *„A hangok, a ritmus, a dallam magas szintű formába öntött rendszere.”* (Nő, 23 év)
- Negatív töltettel rendelkező, elutasító jellegű megfogalmazások: a komolyzene csak egy hangzatos kifejezés, mely egyfajta sznobizmussal társított, felső középosztály vagy még magasabb társadalmi státuszban állók szórakoztatására hivatott (mely alátámasztja Fekete (2015) tanulmányában említett általánosabb megítélést a komolyzenéről). Kulturális értéke miatt hallgatják az emberek, hagyományos alapjai miatt ez a fajta zene a mai világban nem állja meg a helyét. Nehezen érthető, gyakran unalmas zene, valamint az egyes énekszó nélküli darabok gyakran feszengést, komor hangulatot váltanak ki a hallgatóból. Bár nem feltétlenül negatív jelentéstartalommal bírnak, de a kitöltők között felmerült a semlegesség, közömbösség vagy az idegenkedés érzése is. *„A koncertre járásnál többször érzek benne sznobizmust, mint műrajongást.”* (Nő, 24 év)
- Pozitív érzelmi töltettel rendelkező meghatározások: a klasszikus zene szavak nélküli kifejeződés, mely eszköz tud lenni a lélek kibontakozásához, hiszen céljai között az érzelmek átadása, a gyönyörködtetés áll. A leggyakrabban előforduló pozitív töltetű érzések: öröm, szeretet, szenvedély, szépség, izgalom, emelkedettség, ámulat, pátosz. *„Hangzásvilága és az általa teremtett atmoszféra teljesen más, mint más zenei stílusé.”* (Nő, 25 év)
- Szórakoztató zeneművek, avagy sem?: a klasszikus zenei darabok elsődlegesen esztétikai, művészi értékeket hordoznak, melyek nem feltétlenül a szórakoztatásra hivatottak. De a kitöltők egy nagyobb része mégis a szórakozás egy formájaként hivatkozott a klasszikus zenére. Ez amiatt is érdekes, mert régebben a komolyzene egyes műfajainak a köz szórakoztatása volt a célja (pl. az opera-művek kifejezetten erre a célra készültek, a zene, a látványvilág és a drámai, lírai elemek alkalmazásával). Azonban, a megkérdezettek gyakran párosítanak komolyabb hangvételt hozzájuk, mely inkább elgondolkodtatásra és átszellemülésre tudja sarkallni őket, mintsem szórakozásra.
- Összehasonlító jellegű megfogalmazások: minden komolyzene, ami nem könnyűzene. Vagyis, a kitöltők megjelenítik a kultúra típusok klasszikus elkülönülését, vagyis a magaskultúra és a népszerű kultúra markáns szétválasztását.

Gyermekkori élmények, tapasztalatok jelentősége

Az elméleti alapokat tárgyaló tanulmányban már vizsgálatra kerültek azok a tényezők, melyek a fiatalok komolyzenei attitűdjét befolyásolhatják. A kérdőív ez alapján kitért a fiatalok középiskolai zenei élményeire, tapasztalataira, a kötelező ének-zenei oktatáson túlmutatóan. A válaszadók (N=109) 45%-a vett részt zenei képzésben, többségében alapfokú művészetoktatási intézményben (zeneiskolában), néhányan pedig zeneművészeti szakgimnáziumban. Akik végeztek zenei tevékenységet (N=49), nem csak egy, hanem több különböző foglalkozáson is részt vettek, vagyis amennyiben bevonódásra kerültek, több tevékenység is megragadta a figyelmüket. A legnépszerűbb a hangszeres tanulmányok folytatása volt (89%), valamint az ezzel gyakran kötelezően együtt járó zeneelméleti órákon való részvétel (74%). Emellett 39%-uk valamilyen csoportos zeneórán (kamarazenekari, egyéb zenekari próbán) is részt vett, de népszerűnek számított a kórusban való éneklés (33%) vagy a zenetörténeti kurzusok (31%) látogatása is.

A zenével kapcsolatos, szervezett keretek közötti szabadidős tevékenységek kiválasztása gyakran még az általános iskolára nyúlt vissza. A kitöltőknek (N=49) 88%-a vallotta azt, hogy amiatt végeztek zenei tevékenységet középiskolában, mert továbbra is érdeklődtek a hangszerstanulás vagy az éneklés iránt, esetleg zenei karriert terveztek a későbbiekben. A köznevelésbeli ének-zeneórákon szerzett élmények azonban kevésbé voltak motiváló tényezők, csupán 27% említette, hogy kedvüket fenntartották az iskolai keretek között megtartott tanórák. Az eredmény elgondolkodtató lehet a Nemzeti Alaptantervben (2020) részletezett zenei nevelés hatékonyságával kapcsolatban. A zenei tevékenységet végzők extrinzik motivációs tényezőjeként megjelent a szülők, családtagok befolyása (53%), a barátok, osztálytársak részvétele pedig 18%-ban tette vonzóvá számukra továbbra is a zenei foglalkozásokat.

Ahhoz, hogy a fiatalok aktivitását vizsgálni tudjuk, meg kell néznünk azt is, hogy pontosan hányan látogattak középiskola alatt, és hányan látogatnak jelenleg is hangversenyeket, komolyzenei eseményeket. A fiatalok (N=109) 57%-a vallotta azt, hogy középiskolában részt vett klasszikus zenei koncerteken, azonban csak 34%-uk állította, hogy jelenleg is megfordul ehhez hasonló eseményeken. Ennek oka lehet, hogy a köznevelésben több szervezett lehetőséggel találkozhattak, jelenleg azonban nagyobb belső motiváció és saját szervezés kell ahhoz, hogy ellátogassanak egy koncertre. A csökkenő adatok alapján kijelenthető, hogy jelenleg kevésbé, vagy egyáltalán nem szánnak időt a komolyzenére a fiatalok.

A középiskolai tevékenységek tehát milyen mértékben segíthetik elő a későbbi pozitív attitűdöt? Amennyiben nem csak egy, hanem többféle zenei foglalkozáson is részt vettek, látogattak hangversenyeket, valamint az irodalmakban említett magasabb társadalmi státusz is érvényesült – jelen esetben a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket vizsgálva – az eredmény szignifikáns, vagyis a fent említett tényezők valóban jelentősen tudják befolyásolni a jelenlegi koncertre járási szokásokat. Azok, akik jártak zenei eseményekre középiskolában, 17%-kal nagyobb eséllyel járnak jelenleg is hangversenyekre, az egész modellünk pedig 32%-ban igazolja a feltevésünket.

A közösségi művelődésben jártas szakemberek szintén kiemelték a korai zenei nevelés, a zenét értő közönség nevelésének fontosságát. A megkérdezett szimfonikus zenekar vezetője elmondta, hogy az ifjúsági hangversenyek szervezése minden zenekarnak kötelessége, melyet az előadóművészeti (2008. évi XCIX.) törvény ír elő. Azonban egy zenekar életében törvényi szabályozással vagy anélkül, fontos feladatnak kell lennie a zenei ismeretterjesztésnek a fiatalabb korosztályok körében. A zenekar emellett szívügyének is tartja ezt, melyet a Kulturális Statisztika adatai is alátámasztanak: 2018-ban a 146

előadásukból 95 ifjúsági hangversenyt tartottak országszerte, 20 274 látogatóval. A zenekar vezetője alátámasztotta a művészeti nevelés fontosságát a köznevelésben, ahol szervezett, formális keretek között minden gyermek találkozik a zenével. Azonban, ezek az alkalmak, illetve a pedagógus személye sok esetben nem megfelelő közvetítője az ügynek, mely a művészek munkáját is megnehezítheti. (Természetesen, nem csak a pedagógus a meghatározó ebben a folyamatban, a korábban említett családi háttér, belső motiváció, érdeklődési kör stb. is hatást gyakorol a gyerekekre, de kétségkívül a pedagógusoknak lehetőségük van arra hogy kivétel nélkül az összes gyermek attitűdjét formálhassák.)

Ha egy művészeti csoport egy adott település életének szerves része, és a gyerekek már kicsi koruktól kezdve folyamatosan találkoznak velük, a pozitív attitűd könnyebben ki tud alakulni bennük. Ehhez azonban a településnek, az iskoláknak nyitottsággal kell fordulniuk a művészeti csoportok felé és teret kell biztosítaniuk számukra. Ha már kisgyermekkorban megismerik a művészek munkáját, az általuk közvetített értékeket, élményeket, ettől kezdve folyamatosan fenn kell tartaniuk a figyelmüket. Ez egyre nehezedő feladatnak bizonyulhat a serdülőkorba lépéskor, azonban amennyiben azt tapasztalják, hogy amit a zenekar, a művészeti csoport nyújt számukra, az minőségi és érdekes dolog, akkor ki tud alakulni egyfajta bizalom a zenészek, az együttesek és maga a komolyzene iránt. Ez, amellet, hogy segíti a zeneszerető felnőtté válás folyamatát, a társadalmi tőkét is pulzálja. (Fukuyama, 1999)

A komolyzenei programok elérhetősége a közművelődési intézményekben, a fővárosban és vidéken

A Kulturális Statisztika (2018) Hangversenyek adatbázisának adatai alapján Magyarországon 2018-ban összesen 7341 hangverseny szervezése valósult meg, ebből 3581 Budapesten, 3202 vidéki városban, 588 pedig községi településen. Ezek az eseményeken 2 661 609 fő vett részt, körülbelül egyenlő mértékben elosztva Budapesten és más magyarországi településen. Vidéken tehát hasonló számokkal találkozhatunk, mint a főváros esetében, azonban figyelemre méltó, hogy a főváros önmagában rendelkezik olyan mértékű kulturális vonzerővel, hogy képes közel azonos számokat produkálni, mint az összes többi település együttvéve az országban.

A 2018-ban megrendezett hangversenyek 35%-a kapott ifjúsági besorolást (2553 koncert), melyet 706 125 fő látogatott. A hangversenyek túlnyomó része vidéken (1890 koncert) került megrendezésre, Budapesten pedig ennél kevesebb, mindössze 663 esemény volt. Érdekes tehát, hogy vidéken sokkal nagyobb hangsúly kerül a fiatalok bevonására, és több a speciálisan az ő korosztályukat célzó, és rájuk szabott esemény. Ezt alátámasztják a bérleteladási adatok is, ugyanis sokkal több ifjúsági hangversenybérlet (114 460) került értékesítésre, mint felnőttbérlet (40 747). A felnőttbérletek területi eloszlásának szempontjából egyfajta magyarázat lehet ismét a főváros szélesebb programkínálata. Bár nem derül ki az adatokból, hogy az összes hangversenyből hány alkotta bérlet részét, pedig az döntő jellegű lenne abban a kérdésben, hogy valóban arányaiban ilyen kevés ember váltja meg a bérletét egy-egy koncertsorozatra (2,6 millió főből közel 41 ezer), illetve nem tudni, hogy a bérletüket megvásárló személyek minden egyes koncerten külön kerültek beszámításra a statisztikába, mely probléma szintén fennáll az ifjúsági hangversenybérletezés vizsgálatánál is.

Magyarországon az egyes intézményeknek, művészeti csoportoknak lehetősége nyílik komolyzenei, népzenei, jazz rendezvények szervezésének támogatására pályázni. A megkérdezett vidéki város közművelődési intézményének vezetője elmondta, hogy ezekkel a lehetőségekkel a komolyzenét is jobban meg tudják jeleníteni a város életében. Létre tudtak hozni operaestet, újrakezdési hangversenyt, térzene programsorozatot. Ha pedig az intézmény nem teljesen a klasszikus zenére építi a művészeti programjait, akkor is jelentős szerepet szán a műfaj képviselőinek, például egy összeművészeti fesztivál keretein belül. De bármennyire is érdekesek ezek az előadások, mégsem tudják feltétlenül egy fesztiválon az esti, fő időszakra tenni ezeket a programokat, ugyanis a lakosság döntő többségét nem ezzel tudják megfogni. Így (nyitottságuk ellenére) elsődlegesen arra törekednek, hogy minél több embert megszólítsanak, bevonzzanak az eseményeikre, ugyanis a fennmaradásuk függ ettől – mely a legtöbb esetben a könnyebb műfajhoz kapcsolódó események és a tömegrendezvények szervezését jelenti.

A közművelődési intézményeknek (településtípus, lakosságszám figyelembevételével) az 1997. évi CXCV. törvény értelmében támogatniuk kell az amatőr művészeti csoportok létrejöttét, fenntartását. A 2018-as Kulturális Statisztika, Közművelődés (1438.) táblájának idősoros adataiból olvasható, hogy ezekben az intézményekben, valamint a közösségi színtereken 299 komolyzenei formáció (szimfonikus-, fúvós-, vonós- kamarazenekar) működött, melyek tagjai között a 15-29 éves korosztály is képviseltette magát, összesen 3021 fővel. Ezek az együttesek jellemzően vegyes életkorúak, csupán 13 szervezet létezett az országban, amely csak a vizsgált korosztályú tagokkal rendelkezett. A 30-54 éves korosztály résztvevői száma megközelítőlegesen azonos a fiatalokéval: 3415 fő vett részt közülük a közös zenélésben. A kórusok és énekkarok esetében több, összesen 1261 csoport működött az országban, azonban összesen csak 2303 fiatal tudtak bevonni. Ebben a műfajban a 30-54 évesek felé billen a mérleg a részvételi arányt tekintve, közel 9500 fő végez énekkari tevékenységet. Érdekes, hogy sokkal kevesebb, összesen 540 olyan könnyűzenei csoport létezik, mely közművelődési tevékenységet lát el és fiatalok is tagjai (összesen 1228 fő), a 30-54 év közöttiek közül pedig hasonló résztvevői számról beszélhetünk. Bár a könnyűzenei együttesek száma több, mint a komolyzenei, mégis utóbbi több fiatal tud részvételre hívni. Ennek oka abból is fakadhat, hogy egy komolyzenei együttes alapvetően nagyobb létszámokkal dolgozik (pl. egy fúvós együttes tagjainak száma a 15 főtől egészen a 60 főig duzzadhat, a szimfonikus zenekarokról nem is beszélve). Ellenben a könnyűzenei együttesek gyakran 2-5 fővel működnek, valamint infrastrukturálisan (pl. hangtechnika) is összetettebb szükségletekkel rendelkezhetnek.

A megkérdezett vidéki szimfonikus zenekar vezetője elmondta, hogy a sokkal nagyobb költségvetéssel, infrastruktúrával rendelkező helyszínek, valamint művészeti csoportok könnyebben meg tudják ragadni az érdeklődők figyelmét a programkínálatukkal. Amíg a fővárosban több olyan helyszín van, amely kifejezetten kedvez a szimfonikus zenekaroknak, addig vidéken a közművelődési intézmények multifunkcionális játszóhelyeknek számítanak. A szimfonikus zenekarok pénzügyi támogatásában rendkívül nagy eltérések tapasztalhatók, elsősorban a fővárosi és vidéki zenekarok között. Éppen emiatt is tartják jónak, ha egyes zenekarok úgynevezett rezidens zenekarként vannak jelen egy közművelődési intézményben, ahol a dolgozók ismerik már minden szükségletüket, igényüket. Ez esetben egy kölcsönösen hasznos együttműködés tud létrejönni: az adott zenekar látja el a település komolyzenei életének szervezését, melyhez a közművelődési intézmény biztosítja a helyszínt, a körülményeket, lehetőségeket.

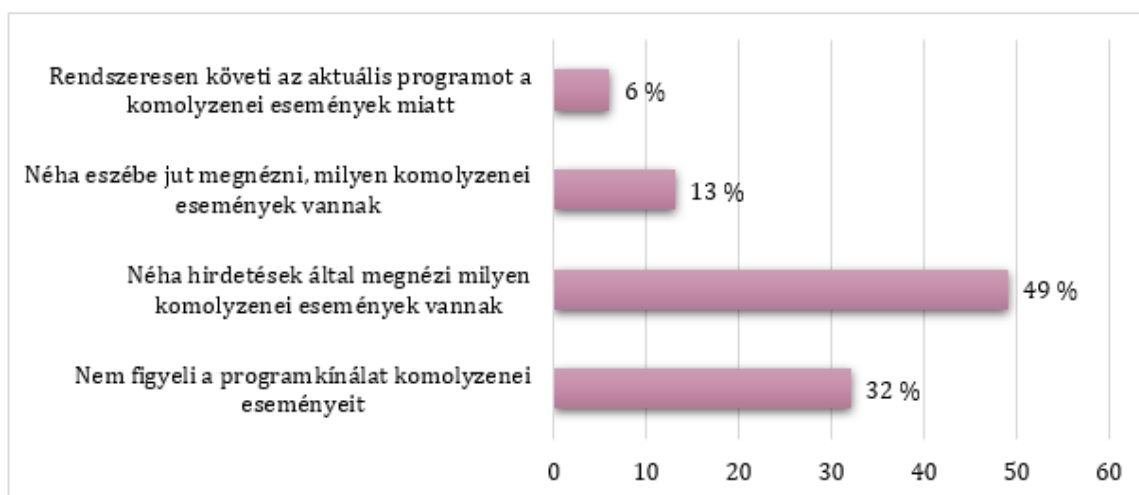
A kérdőívben megkérdezett fiatalok amennyiben látogattak komolyzenei hangversenyeket középiskolás korukban (N=62), 69%-uk mondta azt, hogy ennek helyszínéül a helyi

közművelődési intézményt választották. Ennek az lehet az oka, hogy vidéken a túlnyomórészt előforduló kulturális központok, művelődési házak jelentik a helyi kulturális élet fő színterét. A válaszok között természetesen megjelentek a kulturális intézmények is, a kitöltők 60%-a jelölte meg őket. Ez elsődlegesen a budapesti vezető kulturális intézményeket jelentette, melyek kínálata rendszeresen több, és sokszínű előadást tartalmaz. Ezeknek az intézményeknek az egyik fő profilját a neves belföldi és külföldi előadók megjelenítése jelenti, így céljaik között a helyiek mellett a külföldi vendégek bevonása is szerepel. Budapesten a Zeneakadémia és a Művészetek Palotája (MŰPA) voltak a legnépszerűbb helyszínek a komolyzenei programok látogatására, emellett azonban gyakran megjelent még a Magyar Állami Operaház és a Pesti Vigadó is a válaszok között. Felmerültek még templomi helyszínek, az Erkel Színház, a Budapest Music Center, az Eiffel Műhelyház, illetve egyéb specifikusabb kulturális intézmények is (pl. Olasz Kultúrintézet, Koreai Kulturális Központ). De a megkérdezettek közül néhányan kiemelték, hogy az előadótól függően választják meg a helyszínt, vagyis oda látogatnak el, ahol éppen számukra érdekes koncert lesz hallható. Budapesti közművelődési intézményt csupán a MOM Kulturális Központot jelölték a válaszadók, azonban ezt is csekély mértékben.

A közművelődési intézmények programkínálatának ismerete ennek tükrében megosztó a fiatalok körében. A megkérdezettek (N=109) 38%-a vallotta azt, hogy néha, hirdetések által, véletlenszerűen találkoznak a közművelődési intézmények programjaival, 23%-uk pedig egyáltalán nem figyel fel rájuk. 42%-uk azonban többször tudatosan keres rá az aktuális programokra, vagy akár rendszeresen is követi őket.

A közművelődési intézmények komolyzenei kínálatának ismeretét, követését hasonló adatok jellemzik. A kitöltők 32%-a nem követi ezeket az eseményeket, 49%-uk véletlenszerűen, hirdetések által azonban felfigyel a programokra. Csak 19% mondta azt, hogy szokta figyelni a klasszikus zenei koncertek repertoárját időnként vagy rendszeresen.

3. ábra: A közművelődési intézmények komolyzenei programjainak követése % (N=109)
(Forrás: saját szerkesztés, 2022)

Ezek alapján összevetettem, hogy a megkérdezettek ismerik-e a közművelődési intézmények programkínálatát, milyen mértékben követik figyelemmel a komolyzenei eseményeket a településükön, és milyen mértékben ad ez összefüggésre okot. Az alkalmazott egy mintás T-próba alapján mindkét változó szignifikánsan nagyobb, mint 0, vagyis amennyiben ismerik a

közművelődési programkínálatot, abban az esetben figyelemmel fordulnak az intézmények komolyzenei lehetőségei felé is. Kijelenthető tehát, hogy amennyiben megragadja az intézményrendszer a fiatalok figyelmét, képes érdeklődést kiváltani a komolyzenei programkínálatuk iránt. Szintén előremutató adatnak számít, hogy a válaszadók (N=109) 92%-a ellátogatna a számára érdekesnek bizonyuló komolyzenei eseményre, ha díjmentesen kerülne meghirdetésre a közművelődési intézményben, és 72,5%-uk abban az esetben is, ha díjköteles lenne az adott program. A belső motivációt illetően tehát egy egészen magas elkötelezettségi mutatót láthatunk a számukra érdekesnek bizonyuló komolyzenei eseményekkel kapcsolatban.

Ebből kiindulva lefuttatásra került egy logisztikus regresszió próba arra helyezve a hangsúlyt, hogy milyen mértékben jósolható be, hogy díj ellenében is részt vennének-e a számukra érdekesnek bizonyuló klasszikus zenei eseményeken.

Akik ismerik és figyelemmel kísérik a programkínálatot, szignifikánsan nagyobb valószínűséggel adnak ki összeget a részvételért (pl. megvesznek egy belépőjegyet). Míg akik nem ismerik és nem figyelik az eseményeket, kis valószínűséggel költenek is rá. Mivel alapvetően kevesebben ismerik és figyelik az eseményeket, így nem ez a legjellemzőbb a kitöltőkre, azonban pozitívumnak mondható, hogy amennyiben érdekli őket egy esemény, akkor hajlandóak fizetni is érte.

Ez alapján a megkérdezettek (N=109) három típusát lehet elkülöníteni:

akik ismerik és figyelemmel kísérik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, különösképpen a komolyzenei eseményeiket, illetve hajlandóak pénzösszeget is áldozni rá – *ha teljesülnek a feltételek, nagy valószínűséggel bekövetkezik a díjkiadás* – 23%

akik nem ismerik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, nem figyelik a komolyzenei eseményeiket, azonban, amennyiben számukra érdekes program kerülne kiírásra, pénzösszeget is áldoznának rá – *ha nem jellemzőek a feltételek is be tud következni a díjkiadás* – 73%

akik nem ismerik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, nem figyelik a komolyzenei eseményeiket, azonban, amennyiben számukra érdekes program kerülne meghirdetésre, sem áldoznának rá pénzösszeget – *ha nem jellemzőek a feltételek, kis valószínűséggel következik be a díjkiadás* – 27%

Ezek alapján tehát rendkívül fontos az intézmények, művészeti csoportok marketingstratégiája, hogy minél több fiatalhoz eljuttassák a komolyzenei és egyéb programlehetőségeiket. A globalizálódó, információs technológiában fejlett világban a média, különösen a közösségi média szerepe meghatározza egy termék, egy alkotás, egy műfaj megítélését, népszerűségét. (Fekete, 2015) A kérdőív-kitöltők (N=109) egyhangúan kijelentették, hogy a közösségi média csatornáin lehet a legkönnyebben eljutni az emberekhez, a fiatalokhoz különösen, hiszen az internet a mindennapi életük részét képezi. Ha programot keresnek, szinte minden esetben megtekintik az intézmény közösségi média felületeit, megkeresik az online eseményt, a közreműködők oldalait. Ha úgy keresnek programot, hogy nincsen konkrét elképzelésük azzal kapcsolatban mit szeretnének, akkor legtöbbször hirdetések által találkoznak a komolyzenei eseményekkel. Ezért fontos, hogy a közművelődés jelen legyen az online felületeken, valamint vizuálisan is igényes tartalommal, naprakész információkkal üzemeltessék azokat. Ezek mind fontos tényezők, ugyanis az elhanyagolt, kis aktivitást mutató felületek nem ragadják meg az emberek figyelmét. Egy részletesen kidolgozott social media stratégia nem csak az eseményeik, hanem az intézményük általános népszerűsítéséhez és a köztudatban tartásához is fontos.

A közösségi művelődés szereplőinek törekvései a komolyzene népszerűsítésében

Az intézményi oldalról egyrészt tehát fontos az internetes jelenlét, a közösségi médiában való aktivitás, az igényes tartalmak megosztása. Amellett, hogy az adott intézménynek, valamint a közösségi művelődést végző művészeti csoportoknak jelen kell lenniük az adott település életében, meg kell találniuk azt az utat, mely segítségével érdekessé válik számukra a tevékenységük. A megkérdezett szimfonikus zenekar vezetője szerint nyitni kell az ifjúság érdeklődési körei, preferenciái felé. Nem szabad elzárkózni más művészeti ágak, és gyakran a tömegkultúra termékei elől sem, a zenészeknek, az intézményeknek is be kell fogadniuk a célcsoport preferenciáit is. Társzművészeti elemekkel színesített, úgynevezett „fúziós” előadások jöhetnek létre, melyekkel a fiatalok könnyebben tudnak azonosulni. Például, ez lehet egy filmzenei est, a filmből kiragadott jelenetek háttérben történő lejátszásával, vagy egyszerűen egy zenés darab, ahol táncosok is részt vesznek a produkcióban, mellyel így több vizuális elem is megjelenik, vagy be lehet vonni a gyerekeket, fiatalokat, hogy alkossanak valamit a hallott zene alapján. Érdeemes más zenei stílusokhoz is hozzányúlni, melyekkel a mai fiatalok intenzívebben találkoznak a mindennapjaik során. A megkérdezett szakemberek szerint fontos, hogy az emberek ne az elitizmussal kapcsolják össze a komolyzenét művelőket, hiszen számukra a könnyűzene sem egy derogáló műfaj. Érdeemes szimfonikus, akusztikus koncerteket összeállítani a manapság köztudatban forgó népszerű énekesekkel, együttesekkel, melyeket felnőttek és gyerekek egyaránt ismernek a rádióból, a televízióból, az internetről.

Az előadások során egy jó kezdeményezés lehet, ha van egy jól felkészült, dinamikus, közvetlen személyiségű műsorvezető, akivel könnyebben adaptálható a választott zene és annak mondanivalója. Ez előfordulhat egy hagyományos felépítésű előadás esetén is, de akár úgy is, hogy például egy kortárs kiállítás megnyitóját összekötnék egy kortárs zenei esttel, és ilyenkor pluszt adhat a közönség számára, ha van egy személy, aki bevezeti őket abba, hogyan kapcsolódnak a festmények, a képek a választott zenéhez.

Fontos tehát a látványvilág, az egyéni érdeklődési körök, a közérthetőség. Egy embert önmagában ugyanis először nehéz megfogni egy színtiszta komolyzenei darabbal, klasszikus koncertfelépítéssel. De talán nem is ez az elsődleges cél, hanem a bevonás, a bevonódás. Kis segítséggel, de annál nagyobb eséllyel tud megpattanni az a bizonyos szikra, amely a zene szeretetéhez tud vezetni.

De mi okozhatja még az előregedő koncertközönség kérdéskörét? A szimfonikus zenekar vezetője elmondása szerint nem egy Magyarországon egyedülálló problémáról van szó. Véleménye szerint nem a műfaj adja feltétlenül a probléma gyökerét, hanem hogy ebben (a fiatal) korban a tanulás, a munkavállalás mellett (melyet a legtöbbször gyakran egyszerre űznek) egyszerűen nincsen elegendő idő és forrás erre, így nem feltétlenül a komolyzenei koncertlátogatás kerül prioritásba.

„Hogy rászánja az időt, pénzt, energiát, nem azt jelenti, hogy a zenekar a drága, vagy a komolyzene, hanem a műfajhoz való eljutás időben, pénzben, cselekvésben igényes komplex áldozatot kíván. Tenni kell érte. Erre meg kell érni, erre segítenek a nevelő célzatú koncertek.”

Tehát megtörténik a zene befogadása, és utána? Ez egy fejlődési folyamat. Először azokkal az elemekkel kell megfogni a személyt, amivel tud azonosulni, például látványelemekkel, izgalmas zenei foglalkozásokkal. Ez tudja egyre közelebb és közelebb vinni őket ahhoz, hogy

felnőttként, vagy legalábbis a koruk előrehaladtával megérjenek arra, hogy megvegyék azt a bizonyos bérletet, és meghallgassanak egy koncerttermi hangversenyt, értékeljék a komolyzene minél több magasztos szegmensét.

Összegzés

A kutatás során sikerült bővebb válaszokat találni arra, hogy a komolyzenei attitűd mögött milyen tényezők állnak: így a zenei előképzettség mértéke, az iskolázottsági szint, a pedagógus személye az ének-zene oktatásban, valamint az idő mértéke rendkívül befolyásoló tényező. Utóbbi esetében az interjúalanyok, illetve a kérdőívet kitöltők is többen megemlítették, hogy látogatnának komolyzenei programokat, ha rendelkeznének elegendő idővel. Azonban a folyamatban lévő tanulmányok, illetve gyakran munkavállalás mellett ezt az igényt nehéz kielégíteni, így ebben a korban amennyiben kikapcsolódásra vágnak, nem feltétlenül ez a fajta időtöltési forma jut először eszükbe.

A közművelődési intézmények elsősorban vidéken képesek bevonítani a fiatalokat, hiszen gyakran ezek a színterek adják a helyi kulturális élet motorját. A fővárosban már szélesebb választékkal találkozhatnak, viszont elsődlegesen nem ifjúságnak szólókkal, ennek a korosztálynak a vidéki intézmények, illetve vidéki szimfonikus zenekarok kínálnak több lehetőséget. Budapesten nem a közművelődés, hanem a kulturális intézmények nevezhetők vezetőnek. A közösségi média szerepe minden intézmény és művészeti csoport esetében meghatározó, hiszen egy igényes, vizuálisan is figyelemfelkeltő felület, eseménypromóció nagyobb mértékben képes megragadni a mai, digitalizált világban az ifjúság figyelmét, ezzel hozzájárulva ahhoz, hogy megismerjék és felfigyeljenek a komolyzenei programokra. Három típust lehet megkülönböztetni a fiatalok komolyzenéhez és közművelődési intézményrendszerhez fűződő magatartását illetően:

- akik ismerik és figyelemmel kísérik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, különösképpen a komolyzenei eseményeiket, illetve hajlandóak pénzüsszeget is áldozni rá – 23%
- akik nem ismerik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, nem figyelik a komolyzenei eseményeiket, azonban, amennyiben számukra érdekes program kerülne kiírásra, pénzüsszeget is áldoznának rá – 73%
- akik nem ismerik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, nem figyelik a komolyzenei eseményeiket, azonban, amennyiben számukra érdekes program kerülne meghirdetésre, sem áldoznának rá pénzüsszeget – 27%

Előremutató javaslat lenne a köznevelés és a közművelődés intézményei közötti együttműködések erősítése, létesítése. Ugyanis amennyiben az emberek már gyermekként aktívan találkoznak a zenével, befogadóbbá válnak. Az alapfokú művészeti iskola kiemelt színtere a zenei nevelésnek, így érdemes lenne bevonni a párbeszédbe a fiatalok irányába történő attitűdformáló lehetőségekkel kapcsolatban.

A klasszikus zenéhez fűződő magatartás formálására az egyik legjobb módszer a kölcsönös bizalom kiépítése bizonyulhat. A zenészeknek, és a zenét közvetítő szervezeteknek nyitniuk kell a fiatalok érdeklődési körei felé, ugyanis ilyen módon könnyebben fel tudják kelteni és fenntartani az érdeklődésüket a műfaj iránt. Ezzel egy hosszú útba vágnak bele, amely a filmzenei estektől, a társművészeti ágakkal kiegészített koncertektől a hangversenytermi bérletes előadásokig vezethet. Fontos szempont, hogy a közművelődési intézmények

elsődleges célja az, hogy minél nagyobb aktivitást tudjanak elérni a vonzaskörzetükben, így a populárisabb műfajokra és tömegrendezvényekre helyezik a hangsúlyt. Azonban, abszolút nyitottság jellemzi őket a komolyzene felé, hiszen a műfaj sokszínűsége, az általa hordozott értékek megjelenésének relevanciája a mai kultúráközvetítésben nem megkérdőjelezhető, emellett pedig színesebbé válik az intézmények repertoárja is, mely szintén vonzónak számít a lakosok, köztük az ifjúság számára is.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Tudományos Diákköri munkát végzők számára alprogramja támogatta.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. (1997). Magyar Közlöny.
- 1998. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről. (2011). Magyar Közlöny.
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről. (2018). Magyar Közlöny.
- Bárány, Zs. (2014). Magasművészet és tömegkultúra: A nem létező értékkülönbség nyomában. In Cs. Olay & J. Weiss (Szerk.), A művészettől a tömegkultúráig (pp. 37–59). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Európai Községek Bizottsága. (2009). Az EU ifjúsági stratégiája – befektetés és az érvényesülés elősegítése: Megújított nyílt koordinációs módszer a fiatalok előtt álló kihívások és lehetőségek kezelésére. Brüsszel.
- Fekete, M. (2015). Intenzív kultúrafogyasztók a hálón: Szabadidő-struktúra, internethasználat, kultúrafogyasztás. Replika, 90–91, 99–116. http://real.mtak.hu/110515/1/90-91_07_Fekete.pdf
- (Letöltve: 2024. november 30.)
- Fekete, M., & Tibori, T. (2016). Az ifjúság szabadidő-felhasználása. In Margón kívül – Magyar ifjúságkutatás (pp. 258–283). http://www.ifjusagugy.hu/kotetek/Margon_kivul_2016_web.pdf
- (Letöltve: 2024. december 3.)
- Fukuyama, F. (1999). Social capital and civil society. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>
- (Letöltve: 2024. december 5.)
- Janurik, M. (2007). Áramlatélmény az iskolai ének-zene órákon. Magyar Pedagógia, 107(4), 295–320. http://av.edia.hu/mped/document/Janurik_MP1074.pdf
- (Letöltve: 2024. december 3.)
- Vitányi, I. (2004). A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban – előszó. In Zs. Hunyadi (Szerk.), A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban (pp. 7–13). Magyar Művelődési Intézet; MTA Szociológiai Kutató Intézet.

Felhasznált adatbázisok:

Kulturális Statisztika 1451. tábla:

- Hangversenyek – zenekarok és koncertszervezők felnőtt és ifjúsági hangversenyeinek száma, településtípusok szerinti lebontásában, látogatói száma
- Bérletezés – felnőtt és ifjúsági hangversenyek bérleteladási adatai

Kulturális Statisztika 1438. tábla:

- Népművészeti csoportok, előadóművészet (10. tábla):
 - Kórus, énekkar – 15-29 évesek tükrében szervezetek és tagok száma (összehasonlításképpen a 15 év alatti, illetve 30-54 évesek adataival)
 - Könnyűzenei együttes – 15-29 évesek tükrében szervezetek és tagok száma (összehasonlításképpen a 15 év alatti, illetve 30-54 évesek adataival)
 - Komolyzenei együttes – 15-29 évesek tükrében szervezetek és tagok száma (összehasonlításképpen a 15 év alatti, illetve 30-54 évesek adataival)

Koncsol Krisztián:

A kótaji helyi roma társadalom közösségi változásai

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025107>

Absztrakt: Kutatásom a kótaji roma közösség szubkulturális és társadalmi sajátosságait, valamint a Glória Gyülekezet helyi társadalomban betöltött szerepét vizsgálta. A szakirodalmi források és saját empirikus kutatásom eredményei alapján elemeztem a közösség belső dinamikáit, különös tekintettel a vallási közösség hatására, a romák mindennapi életében.

A kutatás során kvalitatív és kvantitatív kutatási módszereket alkalmaztam, beleértve statisztikai adatelemzést, dokumentumelemzést, félig strukturált interjúkat, valamint helytörténeti források feldolgozását és kérdőíves felmérést.

A kutatás célja, hogy lakóhelyemen, Kótajban vizsgáljam a roma közösségeket, azok jellemzőit, változásait. A helyi kulturális terek, intézmények, civil szervezetek közösségépítő tevékenysége mellett fontosnak tartottam a vallási csoportok működését is tanulmányozni.

Kutatási kérdéseim között hangsúlyosan szerepelt a roma népesség közösségi csoportjainak, értékeinek változása, illetve ezek okainak vizsgálata. Azt is analizáltam, hogy a hagyományos cigány közösségi formák és az azokban betöltött egyéni szerepek milyen változáson mentek keresztül, továbbá az új vallási közösségen belül megjelenő tartalmi elemek sajátosságainak leírására fókuszáltam.

A kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy a kisegyházak közösségépítő és szociális szerepének további vizsgálata indokolt, különös tekintettel az oktatás és a munkaerőpiaci integráció elősegítésére.

Abstract: My research examines the subcultural and social characteristics of the Roma community in Kótaj, as well as the role of the Glória Congregation within the local society. Based on academic literature and the findings of my empirical research, I analyzed the internal dynamics of the community, with a particular focus on the impact of the religious group on the daily lives of the Roma population.

In the course of my research, I applied both qualitative and quantitative research methods, including statistical data analysis, document analysis, semi-structured interviews, historical source processing, and questionnaire surveys.

The aim of my study is to explore the Roma communities in my hometown, Kótaj, along with their characteristics and transformations. In addition to examining the community-building activities of local cultural spaces, institutions, and civil organizations, I also considered it essential to study the functioning of religious groups.

Among my research questions, particular emphasis was placed on analyzing the changes in the Roma population's communal groups and values, as well as identifying the reasons behind these transformations. Additionally, I investigated how traditional Roma communal structures and individual roles within them have evolved, while also focusing on the distinctive features emerging within the new religious community.

The research findings suggest that further examination of the community-building and social roles of smaller churches is warranted, with special attention to their potential contributions to education and labor market integration.

Bevezető

Szórakoztatózenészként, több mint 20 éven át személyesen is részt vettem a kótaji roma populáció életében. Az itt szerzett tapasztalataim, a perszonális élmények is motiváltak arra, hogy tudományos igénnyel vizsgálhassam a lokális roma közösség életét.

Az utóbbi évtizedekben nem csak a magyar etnikai kisebbség, hanem egyidejűleg a kótaji cigányság életmenetében is nagy metamorfózisok történtek, domináns részben a tradícióban, a kultúrában, a vallásban és az életstílusban. Országosan ismertté vált a kisegyházak, evangéliumi hitgyülekezetek követése, emiatt átforgalmódott a kommuna komplett élete, ámde ennek ellenére, az ünnepek és a hitélet a közösségi élet egyik meghatározó eleme maradt.

A Glória Gyülekezet 1997 óta folytat aktív közösségépítő és szociális intervenciók tevékenységet Kótaj településén. Jelenleg körülbelül 40 roma háztartással tart fenn rendszeres kapcsolatot, amely a helyi szegregált lakosság mintegy 30%-ának felel meg, összesen megközelítőleg 70–80 főt érintve. A gyülekezet tagjai számára kiemelkedő jelentőséggel bír az individuális spirituális megújulás, a bűnbocsánat teológiai koncepciója, valamint a lelki felszabadulás és belső autonómia megélése.

Kiemelt jelentőséget tulajdonítottam annak, hogy lokális ismereteimet egzakt, tudományos szakirodalmi forrásokkal és empirikus adatokkal egészítsem ki. Az elsődleges adatgyűjtési források közé tartoztak a releváns statisztikai adatbázisok, így különösen a Központi Statisztikai Hivatal (KSH), a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ), az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR), valamint a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által publikált adatkorpusok.

A másodlagos empirikus adatgyűjtést saját készítésű, irányított és félig strukturált interjúk, valamint életútinterjúk eredményei támogatták, amelyek kvalitatív és kvantitatív elemzési szempontból jelentős mélységi információkat biztosítottak.

Feltételezésem szerint a kótaji roma közösség tagjai jelentős vallási és életmódbeli változásokon mentek keresztül a Glória Gyülekezet tevékenysége révén. Ugyanakkor ez a transzformáció nem járul hozzá közvetlenül a lokális közösség társadalmi integrációjához. Szimultán a média és a populáris kultúra, valamint a kisegyházak hatékonyabban képesek megszólítani ezt a közösséget. További feltételezésem, hogy a gyülekezet együttműködési és közösségi aktivitási gyakorlatai előmozdíthatják a társadalmi mobilitást, erősíthetik a helyi közösség kohézióját, csökkenthetik a szegregációt, és hozzájárulhatnak a társadalmi összetartozás erősítéséhez.

Eredményeim remélhetőleg segítik megismerni az itt élő társadalmi kisebbség jellemzőit, azonfelül azokat a szubkulturális ismérveket, amelyek a Glória Gyülekezet életében jelen vannak. Ezen túlmenően kutatásom hozzájárulhat a vallási közösségek társadalmi beágyazottságának és identitásformáló szerepének mélyebb megértéséhez. Az eredmények segíthetik a kisebbségi csoportok kulturális sajátosságainak feltérképezését, valamint rávilágíthatnak a közösségi normák és értékek fenntartásának mechanizmusaira. Mindez hozzájárulhat a vallásszociológiai diskurzus bővítéséhez és a kisebbségi csoportok társadalmi integrációjának elemzéséhez.

Területi elhelyezkedés, a település helyzete

Kótaj község Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében a Nyírség és a Rétköz találkozásánál helyezkedik el, Nyíregyházától 10 km-re, északra. Közvetlen szomszédos települései és településrészei: Kemece, Nagyhalász, Ibrány, Búj, Nyírszőlős, Sóstóhegy, Nyíregyháza, Nyírtelek és Gyulatanya. (wikipedia.org)

A vizsgált térség területfejlesztési potenciálja jelentős mértékben alulhasznosított, mivel a 2593 hektáros terület egy fokozottan sérülékeny hidrogeológiai védőövezeten helyezkedik el, amely ipari szektorális expanziót nem tesz lehetővé. Az adott vízbázis stratégiai jelentőséggel bír, primer ivóvízellátási funkciót tölt be, biztosítva a vízszolgáltatást egy kiterjedt regionális egységekre, így például Nyíregyháza, Ibrány, Sóstóhegy, Búj, Nagyhalász és Kemece számára. Ezen környezeti és vízgazdálkodási korlátozások következtében új ipari beruházások megvalósítása ezen a területen nem lehetséges. Emellett Kótaj község aktuális településrendezési terve is explicit módon szankcionálja az ipari jellegű fejlesztéseket, innovációkat és tőkeinvestíciókat a kérdéses övezetben.

A 2022-es népszámlálási adatok alapján a vizsgált településen 1517 lakóegység (lakás) került regisztrálásra. Az állandó népesség számszerű állománya ugyanezen évben 4501 főt tett ki, amely 114 fős redukciót jelentett a 2011-es demográfiai adatokhoz viszonyítva.

A 2001-es népszámlálás során Kótaj lakónépessége 4529 fő volt, amely 2011-re 4523 főre mérséklődött. A hosszú távú populációs trendek alapján a 2001 és 2022 közötti időintervallumban a lakónépesség 27 fővel, míg a 2011–2022-es periódusban 22 fővel mutatott csökkenő tendenciát. (ksh.hu)

A településszerkezeti és foglalkoztatási dinamikák vizsgálata alapján megállapítható, hogy Kótaj egyre inkább az *alvótelepülés* (dormitory settlement) jegyeit mutatja. A helyi aktív korú munkavállalók jelentős hányada a közeli regionális központban, Nyíregyházán, elsősorban a szekunder (másodlagos) és terciér (harmadlagos) szektorban vállal munkát. Az ingázás szignifikáns mértékben akadályozza a lokális társadalmi kohéziót és a helyi gazdaság diverzifikált fejlődését.

A lokális közösség és közösségfejlesztés

A közösség fogalmát Arapovics Gormanra hivatkozva az alábbiak szerint definiálja.

„A közösségfogalom jelentése rendkívül változatos attól függően, hogy milyen szöveggörnyezetben használják, milyen a kulturális és történelmi háttére, illetőleg milyen a nyelvészeti jelentősége.” (Gorman 2002:9).

Pablo meghatározása szerint „a valódi közösség szoros emberi kapcsolatokra épülő, tudatosság alapú, szándékolt, életmód közösséget jelent.” (kozossegivallalkozas.hu)

A modern társadalmi dinamika és az urbanizáció hatásainak következményeként a Kótaji helyi közösség közösségfejlesztő szerepe és identitása az utóbbi időben jelentős átalakuláson ment keresztül. A hagyományos közösségi struktúrák fokozatosan átalakultak, miközben új társadalmi és gazdasági kihívások jelentek meg. Az elvándorlás, a munkaerőpiaci változások és a digitális technológiák térnyerése mind hozzájárultak ahhoz, hogy a helyi lakosok közötti kapcsolatok és a közösségi összetartás új formákat öltönn. Bár a modernizáció számos hagyományos elemet háttérbe szorított, a helyi értékek és a közösségi szellem megőrzése továbbra is kiemelt szerepet kap.

Arapovics a közösségfejlesztés folyamatában a bevonást emeli ki, azt, hogy mindig újabb és újabb emberek köteleződjenek el a közös ügyek iránt (Arapovics, 2019: 154).

Vercseg álláspontja szerint a közösségfejlesztés fogalma multidimenzionális, és különböző elméleti megközelítések, valamint értelmezési keretrendszerek mentén definiálható.

Szerinte közösséget nem lehet fejleszteni, mert a közösség már maga egy minőségi együttlét, nem emberek puszta csoportja, hanem minőségi többlettel rendelkező, magasabb rendű társulása, amely vagy magától kialakul vagy sem, de fejleszteni nem lehet. (kodolanyi.hu)

Juhász szerint is a közösségfejlesztés jelentős gazdasági tényező, amely hozzájárul a társadalmi tőke növekedéséhez, az erőforrások hatékonyabb allokációjához és a helyi gazdaság fenntartható fejlődéséhez, mert a község gazdasági fejlődését is együttesen fejlesztik a közösségfejlesztő programok. Másrészt ennek során, az infrastruktúra fejlesztése, valamint az idegenforgalom, a falusi turizmus erősítése központi szerepet kell, hogy betöltsön a közösség életében is. Ennek a kétoldali előmozdításhoz azonban Kótaj Polgármesteri Hivatalának ösztönözni kellene a vállalkozói gyakorlatot a községben. (Juhász, 2003: 9).

Megállapításom alapján a jövőbeni közösségfejlesztés sikeressége Kótaj településen azon tényezők szinergiáján múlik, amelyek a tradicionális kulturális elemek integrálását és a modern társadalmi-gazdasági innovációk adaptációját foglalják magukba. Ennek eredményeként egy fenntartható, kohéziós erővel bíró lokális társadalom kialakulása válik lehetővé. A közösségfejlesztés sikeréhez elengedhetetlen a helyi lakosok aktív részvétele, a generációk közötti párbeszéd elősegítése, valamint a civil szervezetek és önkormányzati intézmények hatékony együttműködése. Emellett a digitális technológiák és az okos megoldások alkalmazása hozzájárulhat a közösségi élet dinamizálásához és a helyi identitás erősítéséhez. Ezek együttesen biztosítják, hogy Kótaj települése a jövőben is élhető, vonzó és összetartó közösség maradjon, amely képes alkalmazkodni a társadalmi és gazdasági változásokhoz, miközben megőrzi kulturális örökségét és értékeit.

A kótaji cigánytelep

A településen élő oláh cigány közösség döntő többsége – csupán néhány család kivételével – a cigánytelepen él. A népszámlálási adatok alapján Kótaj településének etnikai összetétele jelentős változáson ment keresztül a vizsgált időszak alatt. Míg 2001-ben a lakosság csupán 2%-a azonosította magát cigány származásúként, addig a 2011-es népszámlálás során ez az arány már 11,3%-ra emelkedett. Az ezt követő időszakban, 2022-ben, a cigány etnikum aránya 4,2%-ra csökkent. (ksh.hu)

Véleményem szerint a vizsgált változások háttérében különféle társadalmi, kulturális és demográfiai tényezők állhatnak, amelyek befolyásolhatták az etnikai önazonosság kifejezésének módját és intenzitását. Ezek közé tartozhatnak a migrációs folyamatok, az urbanizáció, a globalizáció hatásai, valamint a többségi társadalom és az adott etnikai csoport közötti interakciók. Emellett a politikai és gazdasági környezet változásai is meghatározó szerepet játszhattak abban, hogy az egyének miként élik meg és fejezik ki etnikai identitásukat. Az oktatási rendszer, a média és a kulturális intézmények szintén jelentős hatást gyakorolhatnak erre a folyamatra, mivel formálhatják az önazonosságról alkotott képet, illetve elősegíthetik vagy éppen gátolhatják annak nyílt vállalását.

Számos roma család számára komoly társadalmi és gazdasági nehézségeket jelent, hogy a település külterületén, a régi kisvasút vonalán túl elhelyezkedő, szegregált közösségi térben

élnék. Ezt a területet egyesek „Citrom-szigetként” azonosítják. Az itt élő romák többsége hosszú évtizedek óta otthonaként tekint erre a területre, és jelentős ellenállást tanúsít a költözéssel szemben. Noha néhány család anyagi helyzete lehetővé tenné számukra, hogy a település más részein, magyar családok szomszédságában telepedjenek le, a helyváltóztatás iránti motiváció alacsony, amely szerintem a szociokulturális kötődésekkel és a közösségi identitással magyarázható.

A szegregáció fogalmát a magyar szakirodalom elsősorban a térbeli elrendeződés, a lakhatási körülmények, valamint az ezekből eredő intézményi kapcsolatok vizsgálatával hozza összefüggésbe. Magyarországon a terminológia leggyakrabban az oktatás szférájában megjelenő társadalmi elkülönülésre, illetve az ennek következtében előforduló elkülönítési gyakorlatokra vonatkozik. A szegregáció e formája az iskolai környezetekben a szociális, etnikai vagy gazdasági háttér alapján történő elkülönítést jelenti, amely számos társadalmi és pedagógiai következménnyel járhat, például az egyenlő oktatási esélyek biztosításának hiányosságaival.

Andorka szerint a szegregáció olyan társadalmi jelenség, amely során egy adott településen belül a különböző társadalmi rétegek, etnikai csoportok, illetve más társadalmi csoportok lakóhelye markánsan elkülönül egymástól. Ez a folyamat szorosan összefügg a jövedelmi viszonyok és a települési infrastruktúra jelentős egyenlőtlenségeivel. (Andorka, 2006: 194)

A cigánytelepen a roma férfiak hagyományosan a családban védelmező és eltartó szerepet töltenek be; ők gondoskodnak a megélhetésről, gyakran a településen kívül végezve munkát, akár munkásszállókon élve is. Ezzel igyekeznek biztosítani, hogy a feleség és a gyerekek semmiben ne szenvedjenek hiányt. *„Jelenleg alkalmi munkákból élek. Főleg építkezéseken dolgozom, vagy szezonális munkákat vállallok, például mezőgazdaságban. Néha elmegyek segíteni házakhoz is. Állandó munkahelyet sajnos nem találtam még, de próbálkozom”.* (6. számú interjúalany)

A nők ezzel szemben a család érzelmi és gyakorlati összetartói: gondoskodnak az otthonról, a gyermekek neveléséről, és fenntartják a közösség egységét.

Az egyik legfontosabb hagyományuk a vendéglátás tradíciója: a látogatókat mindig tisztelettel fogadják, függetlenül azok származásától. Emellett a nagy családi összejövetelek is jelentős események, ahol különböző generációk találkoznak és osztoznak a közösségi élményeken. Ilyen alkalmakkor az idősebbek történeteket mesélnek, hagyományos dalokat énekelnek, valamint felidéznek a korábbi nemzedékek életének jellegzetességeit.

A nők továbbra is gyakran készítenek tradicionális ételeket, mint például a bodagot, a csípős lecsót, a roma módra elkészített pörköltet vagy a cigány káposztát. *„Nálunk a hagyományok nagyon fontosak. Például a vendéglátás hagyománya az egyik legfontosabb, mindig tisztelettel fogadjuk az érkezőket, akárki is legyen az. A nagy családi összejövetelek is hagyományosak, ahol minden generáció együtt van. Az idősek történeteket mesélnek, régi énekeket tanítanak, és ilyenkor tanulunk arról is, hogyan éltek régen az öregek”.* (5. számú interjúalany)

Az adott területen élő populáció rendszeresen tapasztal strukturális diszkriminációt, amely manifesztálódik mind a munkaerőpiaci szegregációban, mind pedig a közszolgáltatásokhoz való diszkriminatív hozzáférésben. *„Az egyik legnagyobb probléma, hogy sok helyen előítéléssel vannak irántunk. Ha meghallják, hogy cigány vagyok, már nem is akarják, hogy bemenjek a meghallgatásra. Az is gond, hogy nincs meg minden papírom, például szakmai végzettségem. Nehéz felzárkózni, ha az ember nem kap esélyt”.* (6. számú interjúalany)

A Glória Gyülekezet

A Magyar Pünkösdi Egyház Országos Cigánymissziójának (MPE OCM) Glória Gyülekezete Kótajban egy család által 1997-ben alakította ki szervezeti formáját, hogy támogatást nyújtson a helybeli roma közösségnek. Az adott időszakban a gyülekezeti tagok létszáma hozzávetőlegesen 140 főre volt becsülhető. Jelenleg ez a szám körülbelül 70-80 főre tehető.

A felmérés alapján a gyülekezet több mint 25 évnyi működése során eddig olyan egyre fokozódó társadalmi szükségletekkel találkozott, amelyekre átfogó megoldások kidolgozásával és megvalósításával próbál reagálni. Ennek eredményeként tevékenységi körük számos területet lefed, beleértve a szociális alapellátást, az oktatást, valamint különböző missziós programokat egyaránt. Ezen tényezők kölcsönhatása révén az etnikai identitás nem csupán egy statikus, öröklött tulajdonság, hanem egy dinamikusan alakuló folyamat, amelyben az egyének aktívan részt vesznek. Az identitás formálódása során fontos szerepet játszanak az egyéni tapasztalatok, a családi és közösségi háttér, valamint a társadalmi elvárások és normák.

Országos szinten a felekezet tevékenységét mintegy 1300 munkatárs segíti, akik a bölcsődétől a középiskoláig terjedő intézményi hálózatban végeznek munkát. A kótaji gyülekezet számára rendelkezésre állnak a Cigány Módszertani és Kutató Központ által negyedévente publikált szakmai anyagok, valamint olyan módszertani kiadványok, amelyek releváns tudományos és gyakorlati információkat tartalmaznak. A közösség tagjai emellett részt vehetnek országos és nemzetközi konferenciákon, illetve bekapcsolódhatnak különböző kutatási projektekbe. A szociális alapellátás keretében mintegy kétszáz településen, tizenhat telephelyen hozzávetőleg tízezer ember számára nyújtanak segítséget. (remenyhir.hu)

A gyülekezet magával ragadó jellege például a lelkes istentiszteletek, az érzelmi átélés és a spirituális tapasztalatok minden hívő részére vonzó. Az ide járó romák hagyományosan nyitottabbak az érzelmeket közvetlenül kifejező vallási gyakorlatok, a karizmatikus istentiszteletek során tapasztalható zene, ének és tánc iránt. *„Napjainkban a gyülekezetben a karizmatikus vallási közösség egyik meghatározó jellemzője a tagok közötti szoros kapcsolatok és az erőteljesen támogató légkör. Ez különösen fontos a Kótajban élő roma cigányság számára is, akik gyakran lokálisan szembesülnek a társadalmi kirekesztés különböző formáival”.* (7. számú interjúalany)

Horváth szerint általánosan megállapítható, hogy a roma közösség körében a vallás és az istenhit kiemelkedő jelentőséggel bír a mindennapi életben. Saját tapasztalatai alapján úgy véli, hogy élete során nem találkozott olyan roma származású személlyel, aki ateista vagy a transzcendens világ létezésének lehetőségét kategorikusan elutasító nézeteket vallott volna. Úgy vélekedik, hogy ennek gyökerei részben az életmód egyszerűségében és a szegénységben keresendő, mivel nehéz élethelyzetekben az ember hajlamos a csodákban és a megváltó segítségben reménykedni. (corvinak.hu)

Gyetvai és Rajki (2008) kutatása is arra hívja fel a figyelmet, hogy azok a roma származású személyek, akik erős vallási kötődésről számoltak be, nagyobb valószínűséggel értek el magasabb iskolai végzettséget, mint azok, akik nem rendelkeztek ilyen kötődéssel. Továbbá, egyéb integrációs mutatóik – például a munkaerőpiaci részvétel, anyagi helyzet, kulturális aktivitás vagy lakókörnyezet – is kedvezőbb értékeket mutattak. (cimok.hu)

A kutatás eredményei nem támasztották alá azt a feltételezést, miszerint az erős vallási-közösségi meghatározottság gyakran magasabb iskolai végzettséggel járhat együtt, amely a

közösség szocializációs hatásával magyarázható. Ezt a 47 kérdőívet kitöltő résztvevő iskolai végzettségére vonatkozó adatok is igazolják:

- **Alacsony iskolai végzettség dominanciája:** A résztvevők túlnyomó többsége (32 fő) legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik, amely jelentős munkaerőpiaci hátrányokat eredményezhet, korlátozva az elhelyezkedési és előmeneteli lehetőségeket.
- **Közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők alacsony aránya:** A közép- és felsőfokú végzettségű egyének csekély száma (8 fő) arra utal, hogy a közösség társadalmi és gazdasági szerkezete kevésbé kedvez a magasabb szintű képzettség megszerzésének.
- **Oktatásban való részvétel hiánya:** A megkérdezettek körében nem tapasztalható aktív tanulmányi tevékenység, ami felhívja a figyelmet az oktatás iránti érdeklődés ösztönzésének és a tanulási lehetőségek bővítésének szükségességére.

A Glória Gyülekezet kótaji népszerűsége tehát valószínűleg a közösség által nyújtott érzelmi és gyakorlati támogatás, a hitgyakorlat érzelmi mélysége, valamint a roma közösség identitásának, összetartásának megerősítése miatt alakulhatott ki. Fontos megérteni, hogy ezek az okok egyénenként és családonként eltérőek lehetnek, de a gyülekezet szerepe mindenképpen meghatározó a kótaji helyi roma közösségi életben. Olyan támogató közeget nyújt, amelyben elfogadásban és megbecsülésben részesülnek a gyülekezeti tagok. Az aktív közösségi részvétel elősegíti mind az egyéni, mind a kollektív identitás erősödését, továbbá jelentős mértékben hozzájárul a kótaji roma közösségi kohézió erősödéséhez, a társadalmi kirekesztődés mérséklődéséhez.

A Biztos Pont Keresztény Egyesület támogató és segítő szerepe

Az egyesület 2021. február 15-én alakult Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében, tíz alapító tag részvételével. Anyagi szempontból az egyesület működését nem a roma szülők és családok hozzájárulásai biztosítják, hanem elsősorban pályázati források felhasználásával igyekeznek fenntartani magukat. Az egyesület politikailag független, a pályázatok megírását és benyújtását önállóan végzik, a helyi önkormányzattól támogatást nem kapnak, tevékenységüket elsősorban lokálisan a Kótajért Kulturális Egyesület segíti. *„Ha szabad itt megemlítenem, akkor külön kiemelném a Kótajért Kulturális Egyesület elnöksztyónak nevét, mert ő az, aki lassan kettő éve támogat minket és jó szavaival erőt ad munkánkhoz. Helyileg tehát semmilyen más segítséget nem kapunk. Ő hívja meg a gyerekeket a falu karácsonyára és a falunapra, hogy különböző műsorokkal szerepelhessenek a kótaji romagyerekek”.* (7. számú interjúalany)

Az egyesület célja a roma keresztény közösségek társadalmi szerepvállalásának előmozdítása a kótaji Glória Gyülekezetben, valamint azon hívők támogatása, akik Jézus Krisztus evangéliumának hirdetését és annak elveinek mindennapi életben való megvalósítását elkötelezett tanítványként kívánják gyakorolni a társadalom különböző szektoraiban. *„Különös hangsúlyt helyezünk a romák körében végzett missziós tevékenységekre, különösen szociális, egészségügyi, oktatási, kulturális és gazdasági kérdésekben”.* (7. számú interjúalany)

Az egyesület továbbá támogatja a hazai és határon túli vallási, valamint civil szervezetek működését, amelyek célja a térségben élő roma/cigány közösségek és a hátrányos helyzetű

lakosság társadalmi felzárkózásának és integrációjának elősegítése. Ennek érdekében együttműködik oktatási intézményekkel, szociális és munkaügyi szervezetekkel, valamint önkormányzatokkal annak érdekében, hogy elősegítse az esélyegyenlőséget, a foglalkoztathatóság javítását és a kulturális identitás megőrzését.

Jelenleg Kótaj településén heti rendszerességgel szerveznek ifjúsági klubot, amely a 8 és 18 év közötti fiatalokat változatos programokkal várja. A klub tematikája több területet foglal magába, ideértve a zenei tevékenységeket, énekoktatást, bibliai tanításokat, vetélkedők szervezését, hitbéli és erkölcsi témák feldolgozását, valamint hagyományőrző roma táncok, modern és kortárs koreográfiák tanítását. Ezen túlmenően az ifjúsági programok része a lelki támogatás nyújtása, tanulmányi korrepetálás biztosítása, valamint olyan gyermekfoglalkozások megszervezése, amelyeket 2–4 fő önkéntes segít. *„A fiatalok esélyteremtésén belül bármilyen jellegű programmal foglalkozunk a klubdelutánokon, melyet minden vasárnap tartunk a Kótajban lévő imaházunkban. Lassan négy éve, hogy megalakult az egyesület, de már előtte nyolc évvel is tartottunk ifjúsági hitéleti alkalmakat. Táborokat valósítunk meg, ebben az évben egy hitéleti tábort tartottunk, mely öt napos volt. Tavaly is volt egy táborunk, amelyet három helyszínen valósítottunk meg, Kótajon, Paszabon és Kislétán”.* (7. számú interjúalany)

Meglátásom szerint, az egyesület közösségformáló hatása több aspektusból is kiemelkedő jelentőséggel bír, különös tekintettel a modern társadalmat jellemző egyre fokozódó individualizmus ellensúlyozására. Az egyesület olyan közösségi teret biztosít a fiatalok számára, amely nem csupán vallási, hanem szociális és érzelmi támogatást is nyújt. Ez a közösségi élmény lényegesen hozzájárul mind az egyéni, mind a családi és társadalmi kohézió erősítéséhez, továbbá a lelki egészség fenntartásához.

A kutatásom eredményei alapján megállapítható, hogy a roma nők egyre nagyobb arányban vesznek részt az egyesület életében, és növekvő számban töltenek be vezetői szerepeket. Ez a társadalmi változás több tényező együttes hatásának tulajdonítható. Egyrészt, az oktatáshoz való hozzáférés javulása hozzájárul a roma nők iskolázottságának növekedéséhez, amely elősegíti önbizalmuk erősödését és társadalmi érvényesülésük lehetőségeinek kiszélesedését. Másrészt, a civil társadalom megerősödése és a civil szervezetekben való fokozott részvétel lehetőséget teremt számukra vezetői készségeik fejlesztésére. Ezen felül a társadalmi normák átalakulása, valamint a nők jogainak és lehetőségeinek szélesebb körű elismerése szintén hozzájárul ahhoz, hogy a roma nők aktívabb szerepet vállaljanak a közösségi és társadalmi élet különböző területein.

A házicsoportok jellemzőinek ismertetése

Napjainkban egyre több roma ember keres hiteles keresztény közösséget. Egyesek hagyományos gyülekezetekhez tartoznak, ám ezek gyakran nem elégítik ki szellemi szükségleteiket. Mások olyan közösséget keresnek, amely befogadja hitbéli meggyőződésüket, azonban a közelükben nem találhatnak ilyen gyülekezetet. Egy harmadik csoport tagjai a vallási rendszerekkel szemben kritikus, ezekkel szemben ellenállást tanúsító túlélők, akik elutasítják, hogy bármilyen vallási szervezethez csatlakozzanak.

Az Újszövetségben a „gyülekezet” fogalmát a görög *ekklészia* szó jelöli, amely gyűlést vagy összejövetelet jelent. Ez Isten összehívott népét jelöli, nem pedig egy konkrét épületet vagy intézményt. A házi gyülekezet olyan, általában körülbelül 12 főből álló csoportot jelent, amely egy családi otthonban jön össze az egyszerű, formalitásoktól mentes kereszténység

gyakorlására. Az ilyen közösségek tagjai együtt imádkoznak, énekelnek, tanulmányozzák a Bibliát, megosztják egymással ételeiket és tapasztalataikat, így élve meg a közösségi élményt. Ahogy a tagok jobban megismerik egymást, gyakran osztják meg egymással legmélyebb problémáikat és küzdelmeiket is.

Ezek a csoportok fejlődésük és létszámuk növekedése során szükségessé válhatnak kisebb egységekre bomlani, újabb házi gyülekezeteket hozva létre. Ennek ellenére időről időre nagyobb összejövetel formájában ismét egyesülhetnek, közösen ünnepelve hitüket és közösségüket. (Gordon:3)

„A Glória Gyülekezetben a házicsoporthoz tartozók beszélgetései heti rendszerességgel zajlanak. Minden héten kijelölünk egy olyan időpontot, amely az összes résztvevő számára megfelelő. Ezek az alkalmak rendszerint az esti órákat jelentik, amikor a tagok már hazaértek a munkából. A találkozók során általában olyan témákat vitatunk meg, amelyek jellemzően bizalmas jellegűek és nem a szélesebb nyilvánosság számára szántak”. (7. számú interjúalany)

A beszélgetések középpontjában a keresztény értékrend és a Biblia dicsőítő énekeinek témája áll. A beszélgetéseket két házicsoporthoz tartozó moderálja, akik vagy egyidejűleg vagy felváltva irányítják az eseményeket. A vezetőknek alapos bibliai ismeretekkel kell rendelkezniük, csak így irányíthatják ezeket a találkozók. Ez a folyamat egy kisebb istentisztelethez hasonlítható. A találkozók struktúrája általában a következő: kezdetben néhány dicsőítő ének hangzik el, ezt követik az imák, majd egy kötetlen és interaktív beszélgetés veszi kezdetét. Ezek a diskurzusok közösségformáló hatást fejtenek ki a résztvevőkre, mivel intergenerációs szinten releváns problémamegoldó gyakorlatok alkalmazását teszik lehetővé. *„A részvételhez nincs semmilyen megkötés, így bárki csatlakozhat, azonban jellemzően olyan személyek vesznek rajta részt, akik már gyakorlott keresztények. Időnként előfordul, hogy egy-egy új érdeklődő is megjelenik, aki korábban nem vett részt hasonló alkalmon.” (7. számú interjúalany)*

Gordon álláspontjával egyetértésben, összességében azok számára, akik mélyebb keresztény közösségi élményre vágnak, a házi gyülekezet kiváló lehetőség lehet. A csoport dinamikáját Isten vezetése formálja, amely sokszor felülírja az emberi elképzeléseket és előre meghatározott menetrendeket. Bár a közösség működése kihívásokkal jár, viszont a belőle származó lelki és közösségi jutalmak messze felülmúlják az erőfeszítéseket. Egy sikeresen működő, Szentlélek által vezetett házi gyülekezet tagjának lenni megköveteli a Jézushoz való közelséget, és azt, hogy a résztvevők készek legyenek az isteni vezetés elfogadására és követésére. (Gordon:4)

A bemelegítési szertartás előkészületei és menete

A bemelegítést az Úr Jézus parancsa és a Biblia tanítása szerint gyakorolják a hívők, amikor is olyan embereket merítenek vízbe (keresztelnek meg), akik Isten örömhírét, az evangéliumot megismerve hitre jutottak, saját döntésük alapján pedig el kívánják kötelezni magukat az Úr Jézus követésére és Isten családjához akarnak tartozni. *„Amikor a víz alá merülünk, és amikor az teljesen körülölel bennünket, nem csupán a múltunkat hagyjuk magunk mögött, hanem a nehéz, megterhelő terheinket is. Ezzel párhuzamosan nemcsak lelkünk, hanem lelkiismeretünk is megújul”. (7. számú interjúalany)*

Fruchtenbaum szerint „A szertartások gyakorlásának biblikus oka egyszerűen az engedelmesség; a hívők azért teszik, hogy engedelmeskedjenek a Biblia parancsának”. (Fruchtenbaum: 4).

A bemerítés szimbolikus jelentése abban áll, hogy az egyén, aki korábban bűneiben élt, jelképesen eltemeti régi életét, és ezzel annak megszűnését fejezi ki. E szertartás során az egyén kifejezi elköteleződését Krisztus iránt, átadva élete irányítását neki, hogy egy új, Istennek tetsző, a bűn szolgaságától mentes életet kezdjen. *„A bemerítés szertartása azt szemlélteti, mikor az újonnan megtért ember alámerül a víz alá, majd feljön, utána úgy érzi, hogy meghaltak régi bűnei és bűnös életmódja, majd ezen túl természetfeletti, feltámadási erővel felruházva teljesen újjéléttel bír.* (7. számú interjúalany)

A bemerítés nem szentség, azaz, olyan ceremónia, amely mindenféle hit nélkül magától működik. *„Ha olyan ember merítkezik be, aki nem értette meg az evangéliumot és nem tért meg, ő csak vizes lesz, de a bűneit nem mossa le”.* (7. számú interjúalany)

A bemerítésre, mint mosakodásra utal a Szentírás, és azért is fontos, mert az előző gondolat szerint ez halált és feltámadást jelent. Ahhoz, hogy teljes alámerítés történjen, lényeges, hogy csak azokon végezzék ezt el, akik már bűneikből megtértek. A bemerítés komoly szellemi jelentőséggel bír (mert halál és feltámadás, mosakodás a bűntől, s a többi), de csak akkor, ha megtéréssel és hittel párosul. Mind az ószövetségi, mind az újszövetségi (bemerítés, Úrvacsora) ceremóniák tehát kevesebbet jelentenek, mint a szentség, de ugyanakkor többet, mint egy jelkép. Valószínűleg, elsősorban a római katolicizmusnak köszönhető, hogy ez a gyakorlat elterjedt Magyarországon. Ha valaki felnőttként római katolikus hitet felvesz, a felkészülés és a tanulás után, életgyónást tesz, mielőtt megkeresztelik. Tekintettel arra, hogy a bemerítés halál és feltámadás, valamint mosakodás a bűntől, a görög szó jelentését is figyelembe véve, a keresztséget teljes alámerítéssel kell elvégezni. Más hagyományos gyakorlatokat, mint pl. hintés vagy leöntés, nem alkalmaznak. Mindenki akkor merítkezhet be, ha már hallotta az evangéliumot, elfogadta, meg akar térni, és Jézus tanítványa akar lenni. (bury-adrian.blogspot.com)

Összegzés

A kutatás a kótaji roma közösség szociokulturális integrációjának és társadalmi mobilitásának kihívásait elemezte, kiemelten vizsgálva a Glória Gyülekezet vallási közösség szociális kohézióban betöltött szerepét. Az eredmények rámutattak arra, hogy a hagyományos szociálpolitikai intervenciók nem képesek teljeskörűen kezelni a célcsoport strukturális és kulturális sajátosságait. Ezzel szemben a gyülekezet funkcionálva egyfajta informális szociális védőhálóként – nem csupán spirituális, hanem szociális és gazdasági támogatást is biztosít a hátrányos helyzetű roma családok számára. A kutatás megállapította, hogy a Glória Gyülekezet meghatározó szerepet játszik a közösségi identitás megerősítésében, az oktatási motiváció fokozásában és a foglalkoztatási lehetőségek előmozdításában.

A Biztos Pont Keresztény Egyesület kulcsszerepet játszik a roma közösség szociális és edukációs támogatásában, amely magában foglalja a hátrányos helyzetű családok megsegítését, oktatási programok biztosítását és missziós tevékenységeket. A szervezet működéséhez a Kótajért Kulturális Egyesület is hozzájárul, többek között adományokkal és logisztikai támogatással. Az egyesületek közötti szinergikus együttműködés lehetőséget teremt arra, hogy a rászoruló családok rendszeres segítséghez jussanak – legyen szó élelmiszer-csomagokról, ruhaneműkről vagy tanulmányi eszközökről. Ezen túlmenően a Biztos Pont Keresztény Egyesület kiemelt figyelmet fordít az ifjúsági mentorálásra és a közösségi kohézió erősítésére.

A programjaik között szerepelnek tanulássegítő foglalkozások, amelyek az iskolai lemorzsolódás csökkentését célozzák, valamint az ifjúsági klub, amelyek biztonságos, támogató közeget nyújt a roma fiatal generáció számára. A missziós tevékenységek során lelki gondozást biztosítanak, és a keresztény értékrend mentén próbálnak reményt nyújtani a társadalmi peremhelyzetben élők számára.

Összegzőképpen elmondható, hogy a vallási közösség elsősorban pszichoszociális támogatás révén játszik szerepet a roma közösség megerősítésében, ugyanakkor a hosszú távú gazdasági és oktatási felzárkóztatás érdekében célzott és koordinált beavatkozásokra van szükség. A sikeres társadalmi integráció feltétele lenne a helyi és országos szintű szakpolitikai szereplők, civil szervezetek és egyházi közösségek kooperációja, amely figyelembe venné a kótaji roma populáció sajátos szociokulturális szükségleteit és belső erőforrásait.

Felhasznált irodalom:

- Andorka, R. (2006). Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó.
- Arapovics, M. (2019). A közösségfejlesztés és a kulturális közösségfejlesztés gyakorlata. Szabadtéri Néprajzi Múzeum–NMI Művelődési Intézet–OSZK.
- Coulson, G. (2012). Házigyülekezetek kézikönyve. <https://keskenyut.wordpress.com/hazigyulekezetek-kezikonyve/> (Letöltve: 2024. október 20.)
- Fruchtenbaum, A. G. (n. é.). Bibliatanítások: A bemerítkezés szertartása. Ariel Kiadó. <http://www.bibliatanitasok.hu> (Letöltve: 2024. november 13.)
- Gorman, M. (2002). Közösség Európában. Parola, 2, 9.
- Gyetvai, G., & Rajki, Z. (2012). A keresztény cigány közösségek szociológiája. Cigány Módszertani és Kutató Központ.
- Horváth, J. S. (2022). Cum Deo Pro Patria, avagy az egyházak szerepe a roma integrációban. MCC Corvinák. <https://corvinak.hu> (Letöltve: 2024. november 17.)
- Juhász, E. (2003). A közösségfejlesztés történetének vázlata. In Éles, Cs. (Szerk.), Nézőpontok és látletek (Acta Andragogiae et Culturae 20.). Debreceni Egyetem.
- Buri Adrián blogja. (n. é.). <https://buri-adrian.blogspot.com> (Letöltve: 2024. december 20.)
- CIMOK – Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete. (n. é.). <https://www.cimok.hu> (Letöltve: 2024. szeptember 30.)
- Kodolányi János Egyetem. (n. é.). <https://www.kodolanyi.hu> (Letöltve: 2024. október 22.)
- Közösségi Vállalkozás. (n. é.). <https://www.kozossegeivallalkozas.hu> (Letöltve: 2024. október 6.)
- Központi Statisztikai Hivatal. (n. é.). <https://www.ksh.hu> (Letöltve: 2024. szeptember 12.)
- Reményhír Alapítvány. (n. é.). <https://www.remenyhir.hu> (Letöltve: 2024. október 11.)
- Wikipédia. (n. é.). <https://www.wikipedia.org> (Letöltve: 2024. szeptember 15.)

1. számú melléklet

Az interjú alanyok adatai

Számozás	Férfi/Nő	Életkora	Iskolai végzettség	Foglalkozás
1. számú interjúalany	férfi	65	szakközép	polgármester
2. számú interjúalany	nő	52	főiskolai diploma	Kótajért Kulturális Egyesület elnöke
3. számú interjúalany	nő	51	egyetemi diploma	óvónő
4. számú interjúalany	nő	45	egyetemi diploma	Gondozási Központ és Konyha vezetője
5. számú interjúalany	férfi	39	egyetemi diploma	nyelvtanár
6. számú interjúalany	férfi	35	általános iskola	segédmunkás
7. számú interjúalany	férfi	39	egyetemi hallgató	tanító

Marsa Szonja – Pető Lilla:

A népfőiskolák szerepe a közművelődésben – Lakitelektől a Kárpát-medencei hálózatiig

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025108>

Absztrakt: Az utóbbi években egyre több kutatás irányul a népfőiskolákra, mint a közművelődés és a felnőttnevelés sajátos formájára (Horváth, 2018; Juhász, 2016). Jelen tanulmány a népfőiskolák közösségépítő funkcióját vizsgálja, különös tekintettel a Lakiteleki Népfőiskola tapasztalataira. A kutatás forrásait a Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat és a Nemzeti Művelődési Intézet kiadványai, valamint saját szakmai tapasztalataink képezték. A vizsgálat rávilágít arra, hogy e szervezetek nem csupán a felnőttoktatásban töltenek be fontos szerepet, hanem a helyi és külhoni közösségek megerősítésében is.

Abstract: In recent years, an increasing number of studies have focused on folk high schools as a distinctive form of public culture and adult education (Horváth, 2018; Juhász, 2016). The present study examines the community-building function of folk high schools, with particular attention to the experiences of the Lakitelek Folk High School. The sources for this research included publications of the Carpathian Basin Folk High School Network and the National Institute of Culture, as well as the authors' own professional experience. The findings highlight that these organizations play an important role not only in adult education but also in strengthening local and cross-border communities.

Kialakulásuk

A népfőiskola eszméje a 19. század első felében született Dániában Nicolaj Frederik Severin Grundtvig evangélikus püspök kezdeményezésére, aki a parasztság erkölcsi, kulturális és közösségi nevelését tűzte ki célul. A skandináv modell hamar kiegészült gazdaképzéssel is, amely közvetetten hozzájárult a dán szövetkezeti mozgalom megerősödéséhez. A népfőiskolák az idők során szervesen beépültek az oktatási és közművelődési rendszerbe, fennmaradásukat törvények biztosítják. Feladatkörük a pályaválasztás elősegítésétől a kiegészítő tudás átadásán át a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok integrációjáig terjed (Harangi, 2010; Horváth, 2018).

Európában számos ország átvette a grundtvigi modellt, sőt, hasonló intézmények létrejöttek az Egyesült Államokban, Ázsiában és Afrikában is. A koncepció központi eleme mindenhol az, hogy a népfőiskola a „szegények iskolája” (Qinind Arnfred), azaz az anyagi, kulturális vagy lelki szegénységben élők felemelését szolgálja (Horváth, 2018).

Magyarországon a két világháború közötti időszak volt a népfőiskolai mozgalom virágkora. Ekkor alakultak meg többek között a Sárospataki Református Népfőiskola (1936), a Tessedik Sámuel Evangélikus Népfőiskola, valamint a KALOT-hálózat (1940), amely kilenc év alatt országos lefedettséget ért el. A bentlakásos formában zajló képzések vallási keretek között biztosítottak erkölcsi nevelést, önművelést és gyakorlati tudást. A tatai népfőiskola – állami támogatással – különösen a helyi gazdasági és szakmai fejlesztéseket szolgálta (Drabancz - Fónai, 2005; Juhász, 2016).

A mozgalom egyik legfontosabb társadalmi funkciója a hátrányos helyzetű rétegek integrációja volt, ideértve a munkanélkülieket, etnikai kisebbségeket és alacsony iskolázottságú felnőtteket. A rendszerváltás után újjáéledt a mozgalom, és megjelentek a cigány népfőiskolák is, amelyek célja a közösségi vezetők képzése, identitáserősítés, valamint a munkaerőpiaci esélyek növelése. E programok sokszor ingyenesek, bentlakásos formában zajlanak, és a mindennapi életben hasznos készségeket adnak át (Harangi, 2010).

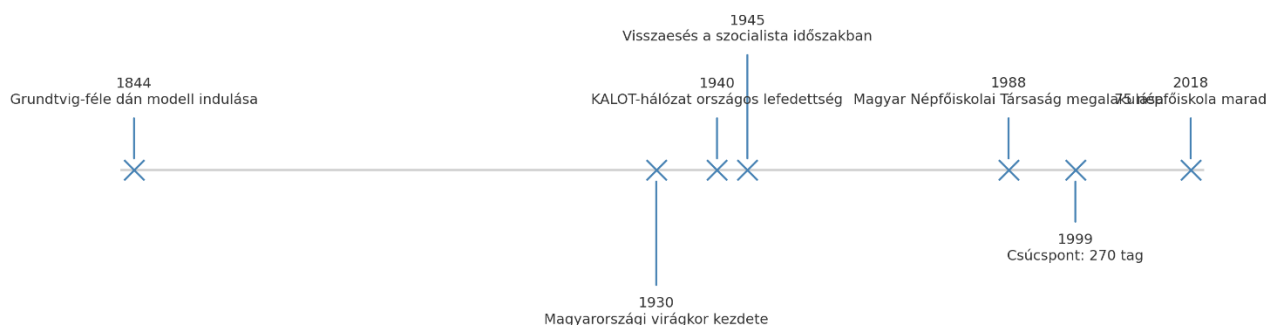
A magyar népfőiskolák skandináv mintára szerveződtek, ugyanakkor saját történeti és társadalmi kontextusukra szabott célrendszert alakítottak ki: hazafiság, hagyományőrzés, demokratikus elvek, közösségi összetartozás és aktív állampolgárság. Ma is fontos szereplői a közművelődésnek, állami és civil funkciókat egyaránt ellátnak, részt vesznek jogszabály-előkészítési folyamatokban, és közvetlenül hozzájárulnak a társadalmi kohézió erősítéséhez (Juhász, 2016).

A magyar népfőiskolák körülbelül 150 éves múltra tekintenek vissza, gyökereik azonban ennél is régebbiek. Bár a dán népfőiskolai modell 1844-es indulása (Grundtvig-féle kezdeményezés) inspiráló hatással volt, a magyar népfőiskolák történelmi környezete és nemzeti sajátosságai markánsan megkülönböztetik őket (Kárpáti, 2023).

A trianoni békeszerződés utáni Magyarországon, a két világháború közötti években a népfőiskolák gyorsan terjedtek. A bentlakásos, vallási és erkölcsi nevelést is nyújtó intézmények a közösségépítés és a felnőttnevelés központjaivá váltak. A második világháborút követően azonban a szocialista időszakban számuk drasztikusan csökkent (Juhász, 2016).

A nyolcvanas évektől megkezdődött az újjászerveződés, főként vidéken, ahol nagy igény mutatkozott közösségi programokra. 1988-ban megalakult a Magyar Népfőiskolai Társaság, amely a két világháború közötti ideológiai alapokra építve kezdte újra tevékenységét. A rendszerváltás után a mozgalom csúcspontját élte: 1999-ben a társaság 270 tagot és 191 kapcsolódó szervezetet tömörített (Drabancz - Fónai 2005; Juhász, 2016).

1. ábra: Idővonal – a népfőiskolák történeti fejlődése Magyarországon
(Forrás: saját szerkesztés)

A 2000-es évektől a működést több tényező nehezítette: az önkormányzatok önállósodása, a bevételi források hiánya, a piaci szemlélet előretörése és az uniós pályázati rendszer uniformizáló hatása. A pályázatok gyakran a formai követelmények teljesítésére ösztönöztek, nem a helyi igényekre reagáltak, ami visszavetette az innovációt. 2010 után a politikai megosztottság is hozzájárult a népfőiskolák elszigetelődéséhez. 2018-ra mindössze

75 olyan intézmény maradt, amely nevében viselte a „népfőiskola” kifejezést, de közülük sok nem végzett felnőttképzési tevékenységet (Kárpáti, 2023).

Jogszabályi környezet

A magyar kulturális örökségvédelem egyik alapvető kerete az 1997. évi CXL. törvény, amely meghatározza a kulturális javak megőrzésének, védelmének és széles körű hozzáférhetőségének szabályait. A törvény kiemeli, hogy a nemzeti és egyetemes kulturális örökség részei minden állampolgár alapvető jogaihoz tartoznak, és a társadalom kötelessége ezek megőrzése és fenntartása. A népfőiskolák állami elismertsége szempontjából kiemelt jelentőségű, hogy a 2017. évi módosítás a kulturális törvényben önálló közművelődési intézménytípusként nevesítette őket, hangsúlyozva közösségépítő és felnőttnevelési szerepüket (Horváth, 2018).

A jogszabály külön hangsúlyozza a közművelődési intézmények – ideértve a népfőiskolákat – feladatát a nemzeti, nemzetiségi és helyi kulturális hagyományok ápolásában, a közösségi és egyéni művelődés feltételeinek javításában, valamint a polgárok életminőségének emelésében. A népfőiskolák ebben a keretben olyan közszolgáltatást nyújtanak, amely az egész életen át tartó tanulást támogatja, a közösségépítés és a társadalmi integráció szempontjából is kiemelt jelentőségű.

A népfőiskolai tevékenységeket konkrétan nevesíti a 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet, amely a közművelődési alapszolgáltatások és közösségi színterek követelményeit rögzíti. A rendelet előírja, hogy az éves szolgáltatási tervekbe bekerülhetnek többek között:

- népfőiskolai programok, szabadegyetemek, ismeretterjesztő alkalmak szervezése és támogatása;
- iskolarendszeren kívüli tanfolyamok és képzési alkalmak;
- közösségi, öntevékeny szakkörök, klubok, kulturális műhelyek;
- életminőséget javító tanulási lehetőségek, amelyek a munkaerőpiaci esélyeket is növelik.

A rendelet szerint a népfőiskolai programokat csak megfelelő szakmai képesítéssel rendelkező – közművelődési szakember, andragógus vagy pedagógus – irányíthatja. Emellett biztosítani kell az infrastruktúrát (többfunkciós tantermek, informatikai és audiovizuális eszközök, internet-hozzáférés), hogy a képzések és közösségi események korszerű környezetben valósuljanak meg.

1. táblázat: A jogszabályi keretek fő elemei
(Forrás: saját szerkesztés)

Jogszabály / rendelet	Év	Lényeg
1997. évi CXL. törvény	1997	Kulturális javak védelme, közművelődési intézmények kerete
2017. évi módosítás	2017	Népfőiskola, mint önálló intézménytípus
20/2018. EMMI rendelet	2018	Szakmai és infrastrukturális követelmények

A szabályozás tehát nem csupán lehetőséget ad a népfőiskolák működésére, hanem egyben minőségi garanciát is jelent: rögzíti a szakmai és infrastrukturális feltételeket, amelyek biztosítják, hogy a népfőiskolák a magyar közművelődés kiemelt, értékmegőrző és közösségépítő szereplői maradjanak.

A Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat

A Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat a magyar közművelődés és felnőttképzés egyik stratégiai jelentőségű kezdeményezése, amely a helyi közösségek megerősítését, a magyar nemzeti identitás megőrzését és a kulturális értékek fenntartását tűzte ki célul (Lezsák, 2021; Kárpáti, 2023). A hálózat létrejötté szorosan kapcsolódik a Lakiteleki Népfőiskola több évtizedes közösségépítő munkájához, amely a rendszerváltás utáni időszakban a magyar népfőiskolai mozgalom újrászervezésének motorja lett.

A Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat szakmai megalapozása 2012-ben kezdődött, amikor a Lakiteleki Népfőiskola Alapítvány elkészítette a hálózat háromszintű struktúrájának koncepcióját:

- Helyi népfőiskolák – kisebb közösségeket szolgáló, gyakran szállás- és vendéglátókapacitás nélküli intézmények,
- Térségi népfőiskolák – szélesebb vonzáskörzettel, közösségi terekkel, esetenként szálláslehetőséggel,
- Nagytérségi népfőiskolák – regionális központok, komplex infrastruktúrával, széleskörű képzési és kulturális kínálattal (Kárpáti, 2023).

Az előkészítő szakaszban a Nemzeti Művelődési Intézet (NMI) módszertani támogatást nyújtott, a szervezetek megismerkedtek egymás történetével, működési elveivel, és közös értékfeltáró munkába kezdtek. A 2016–2018 között lebonyolított programok során 38 településen 148 esemény zajlott, mintegy 5400 fő részvételével (Kárpáti, 2023).

A Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat 2021-es hivatalos indulásakor a tagok kiválasztása a Lakiteleki Népfőiskola korábbi szakmai együttműködései, az intézmények programeredményei és szervezeti kapacitásai alapján történt. A tagság méret és funkció szerint három kategóriába sorolható:

- Nagytérségi központok: Lakitelek, Vasvár,
- Térségi központok: Mórahalom, Kiscsősz, Mezőörs, Kápolnásnyék, Királyszállás,

- Kistérségi központok: Tata, Tokaj, Kondoros, Agyagosszergény.
- A hálózat külhoni tagjai közé tartozik többek között Szürte (Kárpátalja), Martos és Gömörpéterfala (Felvidék) (Kárpáti, 2023).

A Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat alapvető célja a nemzeti identitás és az összetartozás erősítése, különös tekintettel a határon túli magyarság közösségeire. Ennek megvalósítása érdekében a hálózat a helyi igényekhez igazodó közművelődési és felnőttképzési programokat szervez, amelyek egyszerre szolgálják az egyéni fejlődést és a közösségi élet gazdagítását. Kiemelt szerepet kap az értéktartás és értékmegőrzés, amely a települési és térségi kulturális kincsek dokumentálását, bemutatását és népszerűsítését jelenti. A hálózat működése szorosan összekapcsolódik a gazdaságfejlesztés és a turizmus előmozdításával is, hiszen a helyi termékek, kézműves mesterségek és agrárinnováció támogatása hozzájárul a vidéki térségek versenyképességének növeléséhez. Mindezek mellett a Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat kiemelt figyelmet fordít az ifjúságmegtartásra, vagyis arra, hogy a fiatalokat aktívan bevonja a közösségi és kulturális tevékenységekbe, erősítve ezáltal helyi kötődésüket és társadalmi felelősségvállalásukat (Lezsák & Sütő, 2021; Hévízi, 2024).

A hálózat intézményei ennek a sokrétű küldetésnek megfelelően rendkívül széles tevékenységi spektrumot ölelnek fel. A kápolnásnyéki Művészeti Népfőiskola például kortárs művészeti programokat valósít meg (Rodics, 2021), a kondorosi Fehérliliom Népfőiskola a gyógynövényturizmus fejlesztésében játszik úttörő szerepet (Hévízi, 2024), Vasvár kézműves oktatási programokat kínál, Kiscsász a hagyományőrzés egyik meghatározó központja, Mezőörs mezőgazdasági képzéseivel segíti a helyi gazdálkodókat, míg Kondoros ifjúsági közösségfejlesztési kezdeményezései (Kasnyik, 2021) a fiatalok helyben maradását és aktív részvételét támogatják.

2. Táblázat – A Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat felosztása (Forrás: saját szerkesztés)

Kategória	Példák	Jellemzők
Nagyterületi központ	Lakitelek, Vasvár	Regionális központ, komplex infrastruktúra
Térségi központ	Mórahalm, Kiscsász, Mezőörs, Kápolnásnyék, Királyszállás	Szélesebb vonzáskörzet, közösségi terek
Kistérségi központ	Tata, Tokaj, Kondoros, Agyagosszergény	Kisebb közösségek, gyakran szállás nélkül
Külhoni tagok	Szürte, Martos, Gömörpéterfala	Határon túli magyar közösségek szolgálata

A Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat működésének egyik legfontosabb jellemzője a hálózati tanulás: az intézmények rendszeresen megosztják egymással a bevált gyakorlatokat, és részt vesznek egymás programjain. Az éves szakmai napokon a tagok beszámolnak az eredményeikről, fejlesztési terveikről, és közös projekteket indítanak (Kárpáti, 2023).

A hálózat szoros partnerséget ápol az Nemzeti Művelődési Intézettel, amely országos szinten látja el a közművelődési feladatok módszertani irányítását. Ez a kapcsolat biztosítja, hogy a Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat programjai illeszkedjenek az országos kulturális stratégiákhoz.

A Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat működését számos társadalmi kihívás alakítja, köztük a népességfogyás, az elöregedés, a fiatalok elvándorlása, valamint a digitalizáció közösségromboló hatásai. Ezek a tényezők jelentős mértékben befolyásolják a helyi közösségek életképességét és a társadalmi kohéziót. A hálózat válasza minderre az, hogy személyes találkozásokra és közvetlen emberi kapcsolatokra épülő, közösségépítő programokat kínál, amelyek célja a helyi kötődés erősítése és a kulturális identitás megőrzése (Kárpáti, 2023). A jövőbeni fejlesztési irányok között meghatározó szerepet kap a tagintézmények infrastrukturális fejlesztése, amely lehetővé teszi a képzési és kulturális programok magasabb színvonalú megvalósítását. Emellett kiemelt cél a digitális jelenlét és kommunikáció erősítése, hogy a fiatalabb generációkat is hatékonyan meg lehessen szólítani, valamint a határon túli partnerségek bővítése, amely a magyar közösségek közötti együttműködést és tapasztalatcserét erősíti. Fontos fejlesztési irány továbbá a helyi gazdasági igényekhez igazodó tematikus képzési programok indítása, amelyek a kulturális értékek megőrzése mellett a térségi gazdaság megerősítését is szolgálják.

Összegzés

Összességében a népfőiskolák a múltban és napjainkban egyaránt jelentős hatást gyakorolnak a magyar közművelődésre, elsősorban a felnőttképzés és felnőttnevelés területén kifejtett sokoldalú tevékenységükkel. Történetük során folyamatos fejlődésen mentek keresztül: míg korábban főként mezőgazdasági ismereteket közvetítettek a vállalkozó szellemű vagy hátrányos helyzetű állampolgároknak, addig napjainkra a képzési kínálatuk kiterjedt számos más szakterületre is. Oktatási és képzési programjaik között egyaránt megtalálhatók a hagyományőrző tanfolyamok, a szakmai továbbképzések és a kollégiumi jellegű, intenzív tematikus kurzusok, amelyek lehetőséget biztosítanak a felnőttek számára, hogy érdeklődési körüknek megfelelően bővítsék tudásukat.

A népfőiskolák kiemelt feladata a hagyományőrző, értékfeltáró és értékmegőrző munka, amely jelentős ismertséget és társadalmi megbecsülést eredményezett számukra. Kulturális rendezvényeik a Magyarországon élő és a Kárpát-medence más térségeiben élő magyar anyanyelvű közösségek számára egyaránt nyitottak, és a tapasztalatok szerint folyamatosan magas az igény ezekre a programokra, amelyek gyakran teltházzal zajlanak.

2. ábra: A népfőiskolák fő funkcióinak aránya
(Forrás: saját szerkesztés)

A Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat tagintézményei közös keresztény és hazafias értékrendet követnek, ugyanakkor méretük és infrastrukturális adottságaik eltérőek. A besorolás szerint léteznek kistérségi, térségi, nagytérségi és külhoni népfőiskolák. A nagyobb vonzáskörzettel rendelkező intézmények több munkatársat foglalkoztatnak, így munkahelyteremtő szerepük is jelentős. Minden népfőiskola kialakította saját arculatát, amely megkülönbözteti őt a többi intézménytől, és sok esetben bevételi forrást is biztosít. Erre jó példa a Fehérliliom Népfőiskola, amely gyógynövényekre épített tematikájával vonz látogatókat, vagy a különböző intézményekhez kapcsolódó kisboltok és múzeumok, amelyek szintén hozzájárulnak a fenntarthatósághoz.

A hálózatban működő népfőiskolák között vannak olyanok, amelyek évtizedek óta végeznek társadalomépítő, hagyományőrző és értékfeltáró munkát. A Kárpátmedencei Népfőiskolai Hálózat célja, hogy minden tagintézmény meghatározó szereplővé váljon a magyar közművelődésben, és olyan közösségeket építsen, amelyek a magyar jövőt szem előtt tartva erősítik a nemzeti összetartozást és a kulturális identitást.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Tudományos Diákköri munkát végzők számára alprogramja támogatta.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.
- 2017. évi LXVII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról.

- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi szinterek követelményeiről.
- Drabancz, M. R., & Fónai, M. (2005). A magyar kultúrpolitika története 1920–1990. Debrecen: Csokonai Kiadó.
- Harangi, L. 2010: A Dán Felnőttoktatás Rendszere in: Kultúra és Közösség, 1(4), 93–102.
- Horváth, Z. 2018. Népfőiskolák, a közművelődés megújuló szinterei in: Kulturális Szemle
- Juhász, E. 2016. A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen: Csokonai Kiadó
- Kárpáti, Á. 2023. A magyar jövő szolgálatában – A Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat elindulása, működése. Lakitelek: ANTOLÓGIA Kiadó
- Kasnyik, M. 2021. Fehérliliom Népfőiskola Kondoros in: *Szín Közösségi Művelődés*, 26. évf. (2.sz.) p. 33.
- Lezsák, S. 2021. A népfőiskola-hálózatról in: *Szín Közösségi Művelődés*, 26. évf. (2.sz.) p. 4.
- Lezsák, S. & Sütő, L. 2021. A lakiteleki Népfőiskola in: *Szín Közösségi Művelődés*, 26. évf. (2.sz.) pp. 9-15.

Nagy Dorina Kata – Márkus Edina:

Fesztiválönkéntesek Magyarországon

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025109>

Absztrakt: A hazai fesztiválokon az elmúlt évtizedben jelentősen megnövekedett az önkéntesek száma, akik változatos, bővülő feladatköröket ellátva segítik a rendezvények megvalósulását. A tanulmány célja a témához kötődő kulcsfogalmak tisztázását követően bemutatni a hazai fesztiválönkéntesek demográfiai hátterén túl a kultúrafogyasztási szokásaikat és önkéntes motivációikat, valamint megvizsgálni a fesztiválönkéntesség készségfejlesztő és szemléletformáló hatását. Egy empirikus kutatást végeztünk saját szerkesztésű online kérdőív segítségével, a mintát a hazai nagy könnyűzenei fesztiválok önkéntesein kívül építészeti, közművelődési, összművészeti és irodalmi fesztiválok önkéntesei adják. Az eredményeink összhangban vannak a szakirodalommal: a fesztiválönkénteseknek fejlődnek a különböző készségeik (pl. segítőkészség, kommunikációs készség, csapatmunkára való készség) az önkéntesség hatására, többen a fesztiválönkéntesség okozta élmények miatt próbálják ki magukat más területeken is önkéntesként, illetve leginkább az elvégzett munka elismerése, a közösségi élmények szerzése és az új kapcsolatok kialakítása motiválja őket.

Abstract: In the last decade, the number of volunteers at festivals in Hungary has increased significantly, with a variety of expanding tasks to help make the events happen. The aim of this study is to clarify key concepts related to the topic, to describe the demographic background of domestic festival volunteers, their cultural consumption habits and volunteer motivations, and to examine the skill-building and attitude-shaping effects of festival volunteering. An empirical study was conducted using a self-designed online questionnaire, with a sample of volunteers from architecture, public culture, all-arts and literature festivals in addition to volunteers from major national popular music festivals. Our results are in line with the literature: festival volunteers develop a variety of skills (e.g. helping skills, communication skills, teamwork skills) as a result of volunteering, many of them try their hand at volunteering in other areas because of the experience of volunteering at festivals, and they are motivated mostly by the recognition of the work done, the social experience and the development of new relationships.

Bevezetés

A fesztiválok kulturális és gazdasági szerepe az elmúlt évtizedekben világszerte megnövekedett, a hozzájuk kapcsolódó önkéntes tevékenységek pedig egyre nagyobb figyelmet kapnak mind a kutatók, mind a gyakorlati szakemberek körében. Magyarországon különösen a fiatal generációk körében vált népszerűvé a fesztiválönkéntesség, amely egy sajátos formája az epizodikus, projektalapú önkéntességnek. (Cnaan et al. 2022) E jelenség a klasszikus, altruista motivációkon túl gyakran összekapcsolódik a tapasztalatszerzés, a szórakozás és a közösségi élmények keresésével. (Czike - Kuti 2006; Bodor-Eranus et al. 2023)

A fesztiválönkéntesség nem csupán a rendezvények sikeres lebonyolításához járul hozzá, hanem készségfejlesztő és szemléletformáló hatással is bír az önkéntesekre. (Laki 2021) E társadalmi gyakorlat jelentőségét felismerve jött létre Magyarországon a Fesztivál Önkéntes Központ, amely koordinált és strukturált kereteket biztosít a voluntőrök számára, elősegítve ezzel a szektor professzionalizálódását. (Bodor-Eranus et al. 2021)

Jelen tanulmány célja a fesztiválönkéntesség hazai gyakorlatának átfogó vizsgálata. Empirikus kutatásunk online kérdőív segítségével térképezte fel a különböző fesztiválokön tevékenykedő önkéntesek demográfiai jellemzőit, kultúrafogyasztási szokásait, motivációit, valamint az önkéntesség hatását egyéni szinten. A kutatásba a könnyűzenei fesztiválokön túlmutatva bevontuk a kulturális, művészeti és társadalmi profilú rendezvények önkénteseit is, így szélesebb képet nyújthatunk a magyar fesztiválönkéntesség jelenlegi helyzetéről.

A témához kapcsolódó kulcsfogalmak

A fesztiválönkéntesség kutatásához elengedhetetlen tisztázni a következő fogalmakat: fesztivál; önkéntesség, és ezen belül az újfajta, epizodikus- és fesztiválönkéntesség. A **fesztivál** sokak számára a nyári több ezres látogatószámú koncertekből álló eseménysorozatot jelenti, azonban ennél sokkal tágabb a fogalma. A könnyűzenei fesztiválok mellett a gasztronómiai- és művészeti fesztiválok is népszerű típusok, de a különböző alkalmakhoz, dátumokhoz köthető fesztiválok is közkedveltek. Az Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához a következőképp határozza meg a fesztivál fogalmát: „*olyan megcélzott látogatói kör és a közreműködők szerint – helyi, térségi, megyei, országos, nemzetközi – többnapos, komplex programsorozat, mely több önálló műsoros eseményt, programot egységes egészként, összefoglaló néven szerepeltet.*” (Barnucz et al. 2018:91)

Az **önkéntesség** szót sokan a segélyszervezetekkel és szeretetszolgálatokkal hozzák összefüggésbe, azonban ezeknél sokkal több lehetőség közül válogathat az, aki önkéntes szeretne lenni: akár állatok gondozásával (pl. Debreceni Állatkert, Növénykert és Vidámpark önkéntes programja) vagy telefonálással (pl. „Hogy tetszik lenni?” projekt) is válhat valakiből önkéntes. Czike és Kuti (2006) szerint az önkéntesség olyan tevékenység, amit az egyén anyagi ellenszolgáltatás nélkül nem a saját maga vagy a családja segítése érdekében végez, hanem más személyek, társadalmi csoportok, a közösség érdekében.

Az információs társadalom megjelenésével a hagyományos önkéntesség mellett létrejött az **új típusú önkéntesség** is, ma mindkettő létezik egymás mellett, egy emberöltőn belül az egyén mindkét típusban szerezhethet jártasságot. A klasszikus önkéntesség célja a szolidaritáson alapuló segítségnyújtás, a vallásos, családos emberekre jellemzőbb, akik altruista módon segítik a rászorulókat, például ételosztással vagy adománygyűjtéssel. Az új típusú önkéntesség a friss szaktudást elsajátítani vágyó fiatalokra jellemzőbb, akik gyakorlati tapasztalatszerzés és a kapcsolati hálójuk bővítése céljából döntenek az önkéntesség mellett (Czike 2006), a fesztiválönkéntesség ez utóbbihoz tartozik.

Az önkéntes tevékenység végzését gyakorisága alapján is lehet csoportosítani: megkülönböztetjük az alkalmi és rendszeres önkénteseket. A fesztiválönkéntesség az alkalmi, vagyis az **epizodikus önkéntesség** kategóriájába sorolható, ami egy néhány óráig tartó, nem bonyolult feladat elvégzését jelenti, amihez nem szükséges előképzettség. (Az epizodikus önkéntesség fogalmába tartozik az is, amikor az egyén a szaktudását ajánlja fel mások segítésére, ilyen például a pro-bono jogi tanácsadás.) (Cnaan et al. 2022)

Az önkéntesség egyik legfiatalabb válfaja a **fesztiválönkéntesség**, amely epizodikus önkéntességgént és szabadidős tevékenységként is értelmezhető, hiszen az önkéntes tevékenység idején túl az egyén szabadon részt vehet a fesztiválbérletével a rendezvény által nyújtott programokon. A *„fesztiválokon végzett önkéntes tevékenység projekt-alapú szabadidős önkéntességgént értelmezhető: rövidtávra szól, ésszerűen bonyolult, egyszeri vagy alkalmi, vagy ritkán végzett kreatív tevékenység, ahol a szabadidős perspektíva fontos jellemzője, hogy az önkéntesség fő oka az önérték, mivel az önkéntesek elsődleges célja a szórakozás vagy az élményszerzés.”* (Bodor-Eranus et al. 2023:81)

A hazai fesztiválönkéntesség professzionalizálódása

Egyes fesztiválok (pl. Művészetek Völgye, Budapest100) saját maguk toborozzák és koordinálják az önkénteseiket, sok (főleg könnyűzenei) fesztiválnak pedig a Fesztivál Önkéntes Központ Nonprofit Kft. végzi el az önkénteskoordinációval kapcsolatos feladatait. A Fesztivál Önkéntes Központhoz tartozó nagyobb fesztiválok a Sziget, a Campus, a VOLT, a Balaton Sound, az EFOTT és a Strand, de például a Gourmet Fesztivál, a VÉNégy Fesztivál és Színházi Találkozó és a Paloznaki Jazzpiknik is a Központon keresztül toborozza az önkénteseit (Az önkéntesek a fesztiválok mellett már egynapos szolgálatot is vállalhatnak különböző koncerteken.) (Fesztivál Önkéntes Központ 2024)

A Központ 2011 óta működik és főleg fiatal felnőtt önkéntesekkel dolgozik (néhány rendezvényre már 16 éves kortól is lehet jelentkezni és az Iskolai Közösségi Szolgálatot is lehet fesztiválon tölteni). *„A Fesztivál Önkéntes Központ nem egy önálló szervezet, hanem inkább egy brand, mely több nonprofit és forprofit szereplő együttműködéséből született, egyesítve a különböző szektorok tapasztalatait, igényeit és színtetizálva a szereplők gondolkodásmódját.”* (Bodor-Eranus et al. 2021:112) A Központ célja, hogy nyugat-európai és más országok mintájára kidolgozza a fesztiválönkéntesség módszertanát és megteremtse a hagyományát hazánkban. Az indulás évében három fesztiválon (VOLT, Balaton Sound és Sziget) négy feladatkörben segítettek önkéntesek, akik rendezvénykíséítőnek jelentkeztek. Azóta az önkéntesek, a fesztiválok és a feladatkörök száma is növekedett. Bár a civilek jelenléte a fesztiválokon nem újdonság, a központilag a fesztivál szervezőihez tartozó önkénteseké igen. Az igény a fesztiválönkéntesek toborzására *„a fesztiválok vezetősége részéről merült fel, aminek okai közé sorolhatjuk - a gazdasági megfontolások mellett - a haladó szemléletet, az új célcsoportok megszólítását, és a kíváncsiságot is, hiszen ez minden újítás fontos alapköve.”* (Nagy 2021:100; Fesztivál Önkéntes Központ 2024).

A fesztiválönkéntesség az eltelt évek alatt professzionalizálódott, három szint alakult ki: mentorok és koordinátorok segítik az önként (illetve motiváló tényezők mellett) tenni vágyók munkáját. Az önkéntesek a Fesztivál Önkéntes Központ által meghirdetett 9 feladatkörrel kapcsolatos teendőket látják el, a mentorok az adott feladatot végző önkéntesek csoportvezetői, a koordinátorok pedig az önkéntesek és a mentorok munkáját szervezik. (Bodor-Eranus et al. 2021)

A fesztiválönkéntesek a terepen napi 6 órában látják el a feladatukat, amelyek a következő feladatkörökbe tartoznak: információs-, beengedés-, kemping-, programhelyszín- és adminisztrációs kíséítő, forgalomirányító, környezetvédelmi felelős, akciócsapat, safety first. (A Kolorádón építő és bontó, informáló, koordináló és tisztántartó feladatokat vállalhatnak az önkéntesek; a Budapest100-ra pedig programszervező, kutató, fotós és sétavezető önkénteseket keresnek a szervezők.) Ellenszolgáltatásként, vagy inkább

motivációs eszközként az önkéntesek egységes pólót, napi étkezést, kempingjegyet és nem utolsósorban fesztiválbérletet kapnak, amivel a munkaidejükön kívül szabadon látogathatják a különböző rendezvényeket (ami a magas bérletárak miatt sokaknak kivételes lehetőség). *„Amit a fesztiválönkéntesség ígér a jelentkezőnek, az a tanulás, a megszerezhető munkatapasztalat, az önkéntes közösség (új barátok), és a fesztivál stábhoz való tartozás.”* (Nagy 2021:109)

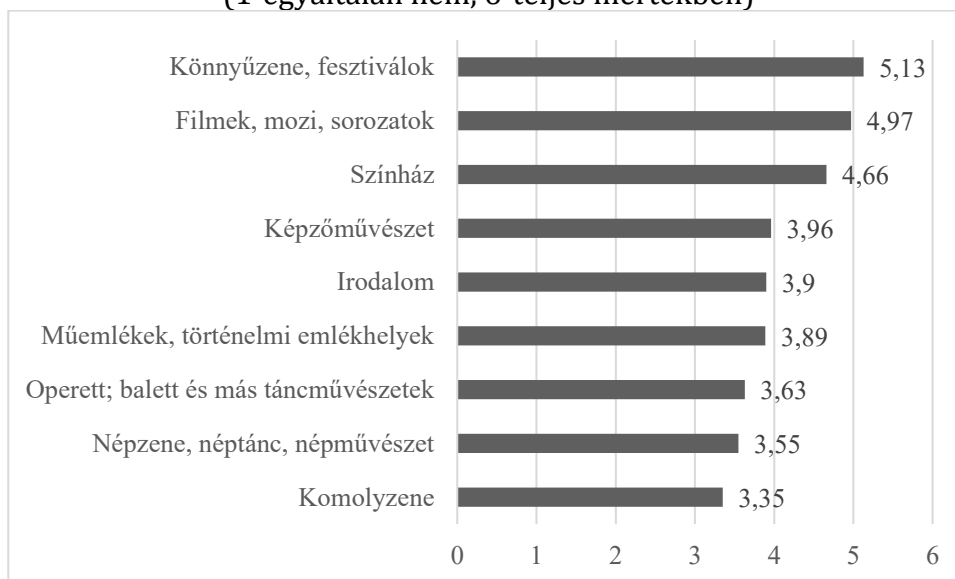
A kutatás módszertana és a minta jellemzése

A kutatás célja saját szerkesztésű online kérdőív segítségével megvizsgálni a hazai fesztiválönkéntesek demográfiai hátterén túl a kultúrafogyasztási szokásaikat, az önkéntes motivációikat, valamint a fesztiválönkéntesség készségfejlesztő és szemléletformáló hatását. Fesztiválönkéntes a felmérésben az, aki legalább egyszer anyagi ellenszolgáltatás nélkül végzett bármilyen típusú fesztiválon (pl. könnyűzenei, összművészeti, színházi, építészeti, irodalmi) a rendezvény előkészítését, lebonyolítását és/vagy utómunkálatait segítő feladatot több (egymást követő) napon keresztül. A vizsgálat alanyai magyar állampolgárok, akik hazai fesztiválokon önkénteskedtek. 113 fő vett részt a felmérésben, ami 2024 márciusában zajlott, közülük 83 fő nő és 30 fő férfi. A minta nem reprezentatív, azonban speciális eléréssel (a Fesztivál Önkéntes Központ segítségével) sikerült a vizsgált célcsoporthoz eljuttatni a kérdőívet, ami a kutatás feltáró céljainak megfelel.

A minta jellemzése során elmondható, hogy a felmérésben résztvevők közül a legtöbben 21 és 29 év közöttiek (56 fő), de számottevő a fiatalabb, 18-20 évesek száma is (34 fő), kisebb számban vannak a mintában 30 év felettiek, a legidősebb kitöltő a hatvanas éveiben jár. A kitöltők iskolai végzettségét tekintve a legtöbbjük középiskolai érettségivel rendelkezik (58 fő), őket követik a főiskolai vagy egyetemi végzettséggel rendelkezők (33 fő). Foglalkozásukat tekintve a legtöbben elsősorban tanulónak vagy hallgatónak vallják magukat (69 fő), második legnagyobb csoportot az aktív munkavállalók teszik ki 37 fővel. A hallgatók közül a legtöbben a bölcsészettudományi tanulmányokat folytatnak, őket követik a társadalomtudományi hallgatók és a műszaki tudományok hallgatói. Az aktív munkavállalók munkaterületek szerinti megoszlása vegyes, a szellemi munkát végzők vannak többségben.

A kitöltők kultúrafogyasztási szokásait Likert- skálát alkalmazva mértük fel, ahol az 1 az „egyáltalán nem”, a 6 a „teljes mértékben” érdeklődik a kulturális terület iránt. 5 feletti átlagot ért el a könnyűzene és a fesztiválok kategóriája, amit a filmek, a mozi és a sorozatok követnek, a harmadik helyen pedig a színház áll (1. ábra).

1. ábra: Mennyire érdeklődik a következő kulturális területek iránt?
(1-egyáltalán nem, 6-teljes mértékben)

Pavluska és munkatársai (2018) a magyar lakosság kultúrafogyasztási szokásait vizsgálták. A felmérés online részében 5 fokozatú Likert skálán a „film, mozi” kategória érte el a legmagasabb (3,9-es) átlagot, míg a mi felmérésünkben a kategória a „sorozatokkal” kiegészítve a második helyre került (6-os skálán 4,97). Az országos reprezentatív felmérés során a második helyen a „könnyűzene” végzett (3,56), ami a mi felmérésünkben a „fesztiválok” kategóriájával összevonva az első helyre került (5,13). A harmadik helyre az országos mintában a „műemlékek, történelmi emlékhelyek” kategóriája került, ami az egyetlen kulturális terület, ami iránt a felmérésünkben részt vevő fesztiválönkéntesek kevésbé érdeklődnek, mint az országos átlag, minden más (a felmérésünkben szereplő) szegmensben (pl. színház, képzőművészet, irodalom) felülmúlják azt.

A kutatás eredményei

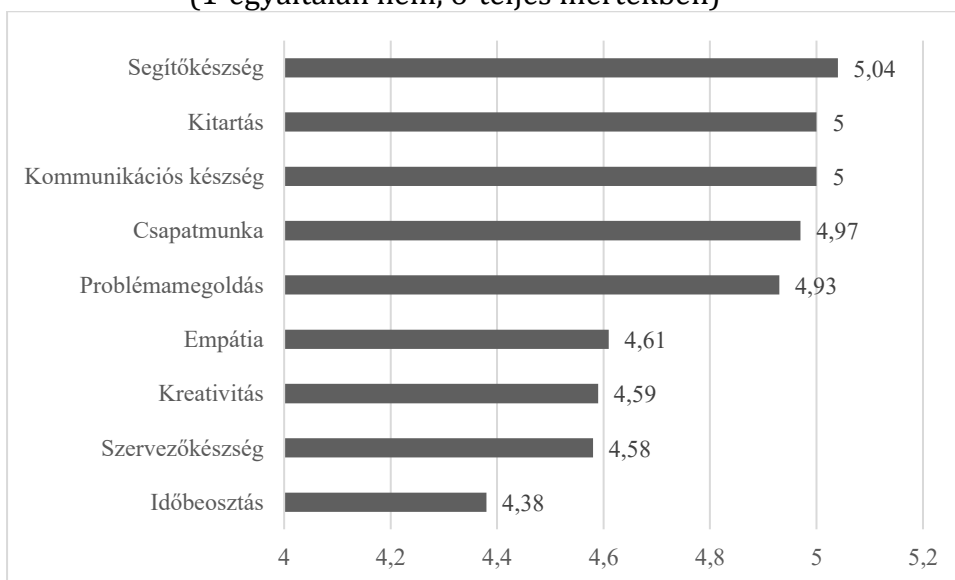
A kutatás eredményeit az előfeltevéseink mentén szeretnénk bemutatni. Az első hipotézisben azt feltételeztük, hogy a Sziget Fesztivál lesz a legnépszerűbb az önkéntesek körében. 2019-ben körülbelül 1200 fő önkéntes segítette hazánk legnagyobb fesztiváljának előkészületeit, lebonyolítását és utómunkálatait. (Nagy 2021) A Sziget Fesztiválra a Fesztivál Önkéntes Központ szervezi az önkénteseket. A mintából 75 fő önkénteskedett már a szervezeten keresztül különböző fesztiválokon, a legtöbb (35 fő) a Sziget Fesztiválon. Akik nem, vagy nem csak a Fesztivál Önkéntes Központon keresztül önkénteskedtek (54 fő) megadták, hogy melyik fesztiválon vettek részt. A legtöbb választ a Művészetek Völgye kapta (14 fő), amit a Made in Debrecen Fesztivál (11 fő) és a Gyüttment Fesztivál (7 fő) követett. A fesztiválok, amelyek szintén több szavazatot kaptak azok a Szegedi Ifjúsági Napok, az Evereness, a Bánkitó, az Ördögkatlan, a Budapest100, a Kolorfesztivál és az Ozora. Ezekon kívül volt a mintában olyan személy is, aki irodalmi (Margó), egyházi (Csillagpont), közművelődési (KözösÉg), ösztönművészeti (Kerekdomb, Telek) vagy éppen ökotudatos, hulladékmentes (SimpliCity) fesztiválon volt voluntőr. Az önkéntesség szempontjából

legjobban kedvelt/vágyott fesztivál kiválasztásakor is a Sziget Fesztivál kapta a legtöbb szavazatot 32 fővel, amit a Művészetek Völgye (18 fő) és a Campus Fesztivál (12 fő) követett. A fesztiválönkéntesség céljai közé tartozik, hogy olyan hátrányos helyzetű személyek is megtapasztalhassák a fesztiválozást, akik anyagi vagy más okból nem engedhetnék meg maguknak. (Nagy 2021) A mintából 28 fő nem járt még fesztiválon mielőtt önkéntes lett, 44 fő pedig csak egyszer vagy kétszer. A fesztiválönkéntesség révén tehát a minta negyede az első fesztiválélményét szerezte.

A második hipotézisben azt feltételeztük, hogy a fesztiválönkéntesség szemléletformáló és készségfejlesztő hatással bír. Az önkéntesség a társadalmi-gazdasági hasznán túl az egyénre is pozitív hatást gyakorol, például javulhat az önkéntesek önképe és segítőkészségek lehetnek az önkéntesség által. (Laki 2021) Azt feltételezzük, hogy ez a fesztiválönkénteseknél is beigazolódik, az önkéntesség hatására fejlődnek a készségeik és érzékenyebbek lesznek a társadalmi problémákra, nyitottabbá válnak másfajta önkéntességet (pl. rászorulóknak segítése, katasztrófa-elhárítási munka, környezetvédelmi tevékenység) is vállalni. A különböző készségek javulását Likert-skálás kérdés segítségével mértük fel, ahol az 1 „egyáltalán nem javult”, a 6 pedig a „teljes mértékben javult”. Ahogy a 2. ábrán láthatjuk a felsorolt készségek közül mindegyik meghaladta a 4-es átlagot, a legmagasabb értéket a segítőkészség érte el 5,04-os értékkel, illetve a kitartás és a kommunikációs készség is 5-ös átlagot ért el. A kommunikációs készsége, a segítőkészsége és a csapatmunkára való készsége (saját belátása szerint) minden fesztiválönkéntesnek fejlődött, hiszen ezekre a kérdésekre nem érkezett „egyáltalán nem” válasz.

2. ábra: Mennyire fejlődtek a felsorolásban lévő készségei a fesztiválönkéntesség hatására?

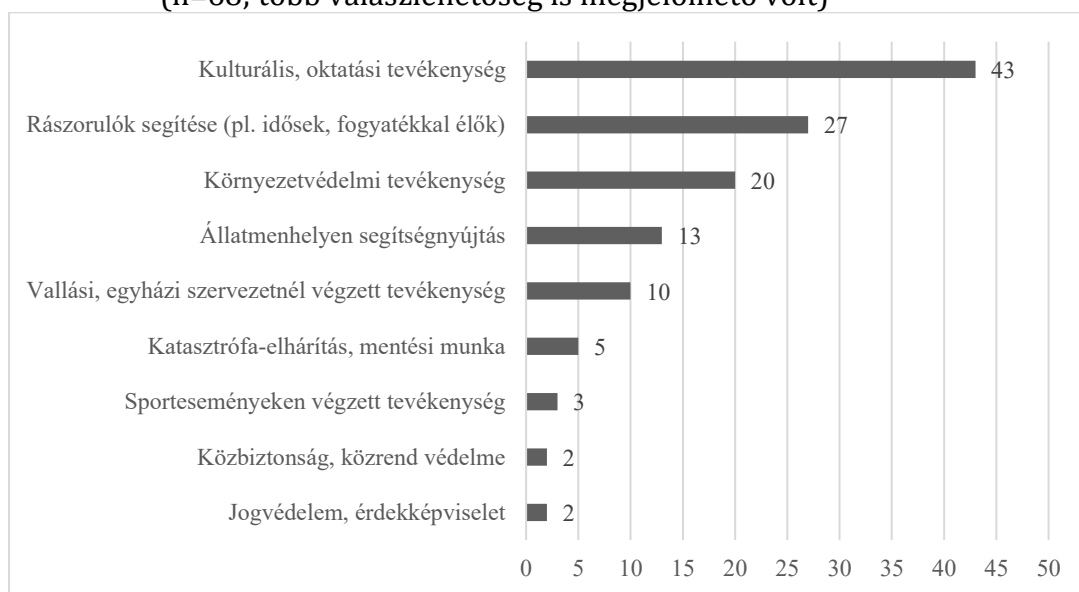
(1-egyáltalán nem, 6-teljes mértékben)

A hipotézis második felében azt feltételeztük, hogy a fesztiválönkéntesség szemléletformáló hatással bír. A más formákban önkéntes munka végzésére (pl. rászorulóknak segítése, környezetvédelmi tevékenység, mentési munkák) való hajlandóság növelése szemléletformálásként értelmezhető. A mintából 68 fő végzett más jellegű önkéntességet miután először kipróbálta a fesztiválönkéntességet, 18 fő pedig kifejezetten a fesztiválönkéntesség hatására kapott kedvet ahhoz, hogy más formában is önkénteskedjen.

Akik más jellegű önkéntességet is végeztek, azt is megválaszolták, hogy milyen területen tették azt. A legtöbben kulturális, oktatási önkéntes tevékenységet végeztek (43 fő), őket a rászorulókon (pl. fogyatékkal élők, betegek, idősek, hajléktalanok, munkanélküliek) segítők (27 fő) és a környezetvédelmi önkéntes munkát végzők csoportja követte (20 fő). A kérdésnél több válaszlehetőséget is meg lehetett jelölni, 36 személy kettő, három vagy akár négy területen is végzett önkéntes tevékenységet miután először fesztiválönkéntes lett. (3. ábra)

3. ábra: Milyen önkéntes tevékenységet végzett miután (először) kipróbálta a fesztiválönkéntességet?
(n=68; több válaszlehetőség is megjelölhető volt)

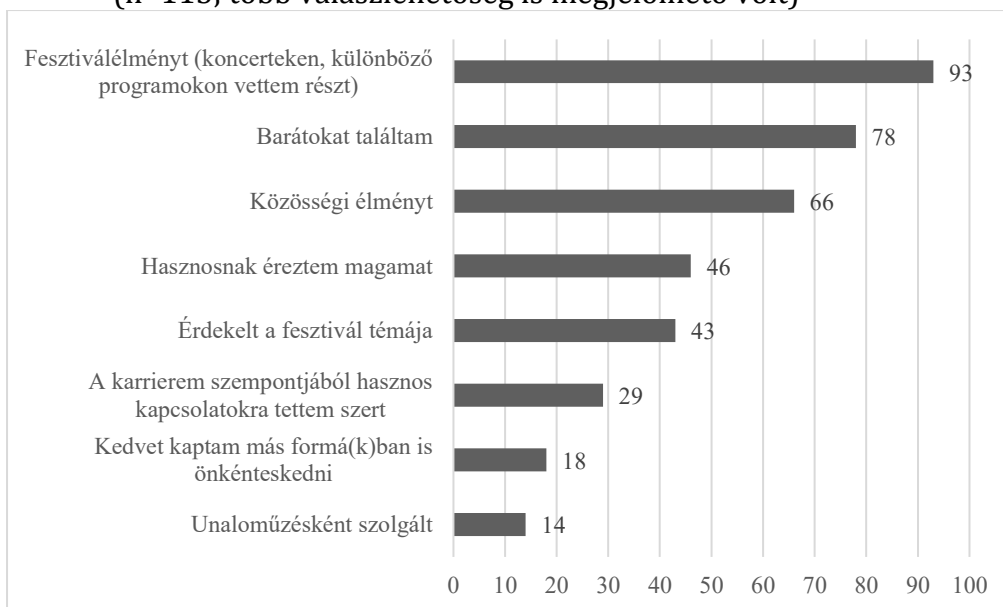
A harmadik – a tanulmányban utolsóként bemutatott – hipotézist az Önkéntesek Szigete – A fesztiválönkéntesek motivációs vizsgálatának eredményei című kutatásra építettük. A tanulmány alapján azt feltételeztük, hogy az önkénteseket leginkább az motiválja, hogy elismerjék azt a munkát, amit végeznek. A fesztiválönkéntesek egyik fő motivációja a különböző feladatok elvégzéséért cserébe járó fesztiválbérlet, amit a „munkaidő” letöltése után az önkéntes szabadon kihasználhat, azonban ez önmagában nem elegendő az önkéntesek motiválására. Bodor-Eranus és munkatársai (2023) megállapították, hogy a 2022-es Sziget Fesztiválon a „legfontosabbnak értékelt (háttér) motivációs tényező a fesztiválönkéntesek számára az volt, hogy elismerjék a munkájukat, amit végeznek; egyenlő munkatársként kezeljék őket; a szervezet többi munkatársa személyesen is megbecsülje az önkéntesek munkáját; közösségi élményekben részesüljenek és új kapcsolatokra tehessenek szert.” (Bodor-Eranus et al. 2023:76) A kutatásban a motivációs faktorok a fenti sorrendben követték egymást, tehát az első helyen az önkéntesek munkájának elismerése állt, így ezt tettük meg hipotézisnek. Ez azonban nem igazolódott be, hiszen a közösségi élmény, az új kapcsolatok kialakítása és a készségek fejlődése is megelőzte azt. (4. ábra) A gyakorlati tapasztalatszerzéssel holtversenyben álló motivációs tényező ettől függetlenül jelentős, hiszen a többi faktortal együtt 6-os skálán meghaladja az 5-ös értéket a válaszok átlaga.

4. ábra: Mennyire motiválják Önt az alábbi motivációs tényezők, amikor fesztiválon önkénteskedik?
(1-egyáltalán nem, 6-teljes mértékben)

A motivációt a Likert-skálás kérdésem kívül egy több válaszlehetőséges kérdéssel is felmértük. A legtöbb válasz alátámasztotta, hogy a fesztiválbérlet fontos ösztönzője az önkénteseknek, azonban nem sokkal maradt le a barátok találására való motiváció, amit a közösségi élmény iránti vágy követ. (5. ábra)

5. ábra: Mit adott Önnek a fesztiválönkéntesség?
(n=113; több válaszlehetőség is megjelölhető volt)

Összegzés

Összességében megállapítható, hogy a fesztiválönkéntesség hazánkban egyre ismertebbé válik, a népszerűbb fesztiválokra többszörös a túljelentkezés. Az önkéntesség ezen típusa a rendezvényszervezők és a voluntőrök számára is pozitív hatással bír, illetve a foglalkoztatást is fejleszti (pl. az önkéntes koordinátor munkakör kialakulása). A Fesztivál Önkéntes Központ munkája hiánypótló, sok (többek között hátrányos helyzetű) fiatal a szervezeten keresztül szerez olyan fesztiválélményeket, amikre egyébként nem lenne lehetősége.

A tanulmány rávilágít arra, hogy a fesztiválönkéntesség Magyarországon nemcsak egyre elterjedtebb jelenség, de strukturáltabbá és professzionálisabbá is vált az elmúlt évtizedben. A kutatás eredményei alapján a voluntőrök túlnyomó többsége fiatal, tanuló vagy pályakezdő, akik a kulturális élmények mellett készségeik fejlesztését és új társas kapcsolatok kialakítását is fontos motivációként jelölik meg.

Az empirikus kutatás bebizonyította, hogy a fesztiválbérlet nem elég motiváció az önkéntesek számára, hiszen a közösségi élményt és az új kapcsolatok kialakítását is rendkívül fontosnak tartják a felmérésben résztvevők. A különböző készségek fejlesztése mellett pedig szemléletformáló hatással is bír a fesztiválönkéntesség, többen a hatására kezdtek el más formákban is önkénteskedni. Tehát a fesztiválönkéntesség hatásai messze túlmutatnak az adott rendezvény keretein: a résztvevők jelentős része az élmények hatására más önkéntes tevékenységek iránt is nyitottá válik, így ez a forma nemcsak közösségi, hanem társadalmi szinten is szemléletformáló lehet. Az empirikus vizsgálat megerősítette, hogy bár a fesztiválbérlet továbbra is fontos ösztönző, az önkéntesek számára a közösségi élmények és az elismerés érzése legalább ennyire motiváló.

Felhasznált irodalom:

- Barnucz, A. & Benkei-Kovács, B. & Csulák-Muliter, M. & Juhász, E. & Kary, J. & Szedlacsek, E. & Török, R. & Závogyán, M. (2018): *Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához*. Budapest, Nemzeti Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Bodor-Eranus, E. & Vit, E. & Bocskor, Á. (2023): Önkéntesek szigete. A fesztivál önkéntesek motivációs vizsgálatának eredményei. *Önkéntes Szemle*, 3.évf. 1.sz. 57-86.p. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.57-86>
- Bodor-Eranus, E. & Bocskor, Á. & Szvetelszky, Zs. & Takács, K. & Vit, E. & Samu, F. & Galántai, J. & Pétervári, J. (2021): Professzionizálódó fesztivál önkéntesség egy kapcsolathálózati kutatás tükrében. Esettanulmány. *Önkéntes Szemle*, 1.évf. 2.sz. 110-124.p. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.2.110-124>
- Cnaan, R. & Meijs, L. & Brudney, J. & Hersberger-Langloh, S. & Okada, A. & AbuRumman, S. (2022): You thought that this would be easy? Seeking an understanding of episodic volunteering. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. Vol. 33 Issue 3. 415– 427p. <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00329-7>
- Cziike, K. & Kuti, É. (2006): Bevezető: Fogalmak, módszerek, kutatási eredmények In. Harsányi László (szerk.): *Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció*. Budapest, Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány 11-20.p.

- Czike, K. (2006): Önkéntesség és társadalmi integráció In. Harsányi László (szerk.): *Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció*. Budapest, Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány 21-72.p.
- Fesztivál Önkéntes Központ (2024): *Nyitóoldal*. Elérhető: <https://fesztivalonkentes.hu/> Utolsó megtekintés ideje: 2024.02.15.
- Laki, I. (2021): Az inkluzív önkéntességről - rövid áttekintés. *Önkéntes Szemle*, 1.évf. 3.sz. 21-33.p. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.3.21-33>
- Nagy, R. (2021): Az önkéntesség nem elég? *Önkéntes Szemle*, 1.évf. 1.sz. 99-111.p. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.99-111>
- Pavluska, V. & Jakopánecz, E. & Törőcsik, M. (2018): *Kultúra. A magyar lakosság kultúrával kapcsolatos beállítódása és követett magatartása generációs szemléletű vizsgálattal*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem

Pető Lilla:

Hálózatban tanulni – az agorák ereje

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025110>

Absztrakt: Jelen tanulmányunkban az agorák hálózatát vizsgáljuk, mint a kulturális tanulás egyik legfontosabb színtereit a közművelődésben. Áttekintjük a közművelődés jogszabályi környezete, amelyben elsődlegesen az agorák szerepét vizsgáljuk, mint csúcs intézményeket. Továbbá bemutatjuk az Agóra Program és az Agóra Pólus program főbb célkitűzéseit is. A tizenöt intézmény eredményességét és feladatellátását az elmúlt öt év kulturális statisztika főbb számadatainak idősoros vizsgálatával elemezzük. Munkánkban igyekszünk számadattal is bizonyítani, hogy a kulturális tanulás egyik legfőbb feladatellátói az agorák. Mindamellet interjúk segítségével árnyaljuk az agorák szerepét a társadalmi innováció és a térségi feladatellátás kapcsán.

Abstract: In this study, we investigate the network of agoras as one of the paramount arenas for cultural learning within public education. Our thesis delves into the legal framework of public education, alongside the presentation of the Agóra Program and the Agóra Pólus program. We conduct an analysis of the efficiency and performance of these institutions through a time-series examination of key cultural statistics from the past five years. Furthermore, employing interviews, we endeavor to elucidate the role of agoras concerning social innovation and regional task performance.

Kulturális tanulás

A kulturális tanulás, az ismeretszerzés azon formája, amely a kultúra széleskörű intézményi és eszközrendszerén keresztül valósul meg. A nonformális és informális tanulás kategóriáiba tartozik. Ez a tanulási forma különböző intenzitással és formában nyilvánul meg, és az emberek életének minden életszakaszában jelen van. A kulturális tanulás intézményei közé tartoznak a közművelődési, muzeális és könyvtári intézmények egyaránt, valamint az előadóművészet különböző színterei is, például a színházak, mozik, cirkuszok, zenei és táncművészeti intézmények. Emellett a sportszervezetek és a média, beleértve a sajtót, rádiót, televíziót és az internetet is, fontos szerepet játszanak a kulturális tanulásban. A kulturális tanulás eszközrendszere a passzív és aktív műfajokat egyaránt magában foglalja. A passzív műfajokhoz tartoznak például a színházi előadások, bábjátékok, koncertek vagy sportesemények látogatása, valamint a televízió- és rádióműsorok hallgatása. Az aktív műfajok közé tartoznak az amatőr művészeti csoportokban való részvétel, néptánc tanulás, szabadidős sporttevékenységek, valamint az interneten történő tartalommegosztás is. A kulturális tanulás jelenléte lehet autonóm tudatos tanulási folyamat, amikor az egyén saját elhatározásából kezd el tanulni a kulturális intézmények és eszközök segítségével, vagy önirányító módon. Ugyanakkor a kulturális tanulás spontán, akaratlan formában is megjelenhet, amikor az egyén véletlenszerűen vagy nem tanulási célból látogat kulturális intézményeket, és ott, előre nem tervezett módon gyarapodik ismeretekkel (Juhász & Szabó 2016).

A kulturális tanulás olyan folyamat, amely során egy személy információkat, ismereteket és értékeket sajátít el egy adott kultúráról vagy kultúrákról. Ez lehet nonformális vagy informális

tanulás, és általában magában foglalja a nyelvet, hagyományokat, vallási meggyőződéseket, életmódot, művészetet és más kulturális jellemzőket. A kulturális tanulás lehetővé teszi az egyén számára, hogy megértse és alkalmazkodjon különböző környezetekhez, és kiterjedt perspektívát és toleranciát fejlesszen ki a különböző kultúrák és emberek iránt. Ez a folyamat segít a társadalmi kapcsolatok építésében és a kulturális sokszínűség megértésében és tiszteltetésében (vö. Juhász & Szabó 2016, Kozma et al. 2015). A neveléstudományon belül a közművelődésben megvalósuló kulturális tanulás a művelődés alrendszeréhez kapcsolódik, ez határozza meg, szervezi fogalmi rendszerét (Kuthy & Miklósi 2022).

Az agórák Magyarországon véleményünk szerint fontos szerepet töltenek be a kulturális tanulás terén. Ezek a közösségi terek lehetőséget nyújtanak arra, hogy az emberek találkozzanak, részt vegyenek különböző programokon és tevékenységeken, valamint megismerjék és gyakorolják a különböző kulturális kifejezési formákat. A fentiek alapján a kulturális tanulás az agórákban számos módon valósulhat meg. Ezek a közművelődési intézmények gyakran adnak otthont különböző előadásoknak, workshopoknak, kiállításoknak és más eseményeknek, amelyek lehetőséget nyújtanak az embereknek arra, hogy új dolgokat tanuljanak és tapasztaljanak meg a kultúra terén. Emellett az agórákban szervezett közösségi kezdeményezések és csoportok is segíthetnek az embereknek abban, hogy együtt tanuljanak és alkossanak. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy az agórákban történő kulturális tanulás gyakran interaktív és részvételi jellegű. Az emberek nemcsak passzívan vesznek részt az eseményeken, hanem aktívan résztvevői is a beszélgetéseknek, műhelymunkáknak, ami lehetővé teszi számukra, hogy mélyebben megértsék és megtapasztalják a kulturális kifejezés különböző formáit. Összességében az agórák Magyarországon fontos és sokoldalú helyek, ahol az emberek kulturális tanulásra és tapasztalatszerzésre használhatják az elérhető lehetőségeket. A sokféle program és tevékenység révén az agórák hozzájárulnak a kulturális sokszínűség megőrzéséhez és fejlesztéséhez az országban. Ezen állításainkat szeretnénk a kulturális statisztika idősoros vizsgálatával bebizonyítani a kutatási fejezetünkben.

Emellett az agóráknak egy másik fontos szerepe is van a kulturális tanulásban. A térségi feladatellátásuknak köszönhetően tanítják is a feladatellátásukba tartozó közművelődési intézményeket és színtereket. Szemléletformálásuknak és hálózatos tevékenységüknek köszönhetően hatásuk túlmutat saját működésükön. Szakmai műhelyeket, konferenciákat szerveznek a közművelődési szakembereknek, szakmai tanácsadást nyújtanak nekik. Illetve saját programjaikat, jó gyakorlataikat is rendelkezésre bocsájtják, közösen szerveznek programokat és pályáznak.

Közművelődési intézmények jogszabályi környezete

Az alaptörvény 11. cikke kimondja, hogy minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez és „Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja” (Alaptörvény 11 cikk (2)). A közművelődés kiterjesztése és általánossá tétele érdekében a jogalkotó az önkormányzatok kötelező feladatává tette, hogy lakosságszám arányosan a feladatra szervezetet hozzon létre. A részletszabályokat az ágazati jogszabályban fektette le, az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről (továbbiakban kulturális törvény).

Jelen dolgozatunkban az agorákkal foglalkozunk, amelyek az egyik legnagyobb feladatellátó intézménytípus és az egyik legtöbb feladattal rendelkezik a kulturális alapellátás megvalósítása érdekében. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az agóra, mint intézménytípus a kulturális központokhoz hasonló feladatkörrel rendelkezik, ám azon belül egy speciális külön egységet alkotnak. A kulturális törvény és a végrehajtási rendelet értelmében az agóra „a közművelődési alapszolgáltatások teljes körét biztosító közművelődési intézmény. Tevékenysége feladatai települési, kerületi szintű biztosítása mellett több egymással határos járássra, egy vármegyére vagy több egymással határos vármegyére terjed ki” (kult. törvény 78/B § (1)).

Összességében a törvény kibővítése és kiterjesztése a közművelődési alapszolgáltatásokkal, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről szóló végrehajtási rendelet megjelenése hozta el azt a változást, amely hálózatként láttatja a közművelődés rendszerét, és hálózatként deklarálja működését. A törvénymódosítás eredményeként a közművelődés szakterületén a közösségi művelődés szabályozásának fókuszába a szakpolitika célkitűzései, a közművelődési alapszolgáltatások minőségi biztosítása és annak differenciált megszervezése került. A megvalósított célok közvetetten hozzájárulnak a magyar falvak megújulásához, az érintett települések társadalmi, gazdasági, kulturális felzárkóztatásához, így a jobb életminőség és népességmegtartó képesség eléréséhez, valamint a digitális kompetencia fejlesztéséhez, az értékalapú település-fejlesztéshez (Oszlanczi 2019, Pető 2021). Ezen jogszabályi környezetnek köszönhetően egyértelműen meghatározásra került az agorák feladatellátása és a hálózatos működésük biztosítása. Amellett ezáltal egyértelműen vizsgálhatóvá vált az agorák működése, különös tekintettel a térségi feladatellátásukra.

A Nemzeti Művelődési Intézet 2015-ben meghatározta az agóra definícióját, még a 2017-es jogszabály változás előtt, ugyanis az intézmény egység már 2017 előtt is létezett (lásd. Agóra Program, Agóra Pólus Program). Az agóra tehát „meghatározott tér (és egyben lehetőség) egyének megpihenésére, kötetlen időtöltésére; kisebb-nagyobb csoportok, közösségek szervezetlen társas együtt-létére” (Nemzeti Művelődési Intézet 2015)

A jogszabályi változásokat megelőzve a 2007-es évek elején az ágazati minisztérium (Oktatási és Kulturális Minisztérium) közművelődési stratégiájában szerepelt először az Agóra Program², amelynek célja volt, hogy ötvenezer főnél nagyobb lakosságszámú városokban hozzanak létre multifunkcionális közösségi központokat.

Agóra Pólus

A közművelődési stratégia mentén 2008-ban pályázati felhívás jelent meg a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) keretében. A fejlesztés lényege volt, hogy a konvergencia régiókban olyan terek jöjjenek létre vagy alakuljanak át, ahol a kulturális tanulás, a nonformális tanulás a legnagyobb mértékben meg tudjon valósulni. A másik fejlesztési szempont lényege az volt, hogy a felsőoktatási intézmények és a közművelődési intézmények valamely specifikuma mentén (mechatronika, élettudomány, természettudomány) új intézményegységek jöjjenek létre, amelyek összetett szolgáltatást tudnak nyújtani. Ezen fejlesztési programot Agóra Pólus programnak nevezték el, amelynek keretében Győrben, Szegeden, Debrecenben, Veszprémben, Kecskeméten és Szombathelyen

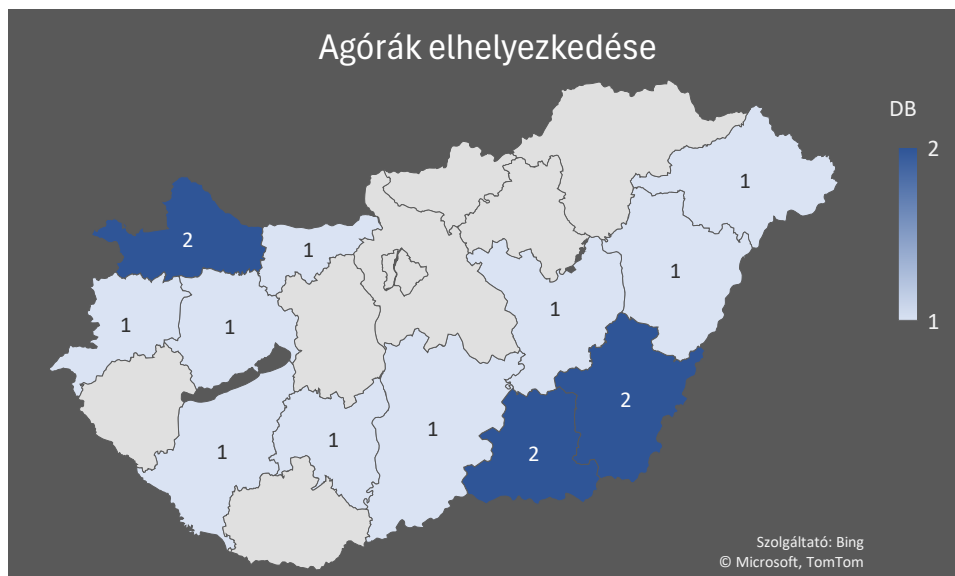
² „A program nevének forrása Athén városa, ahol az Agóra a polgárok kedvelt időtöltési színhelye volt. A közélet is itt összpontosult, a tájékozódás és kommunikáció központja volt. Az ókori példa nyomán hazánkban az Agóra és Agóra Pólus program keretében a kulturális, közművelődési terület legnagyobb infrastrukturális fejlesztését valósították meg első lépésben európai uniós forrásból 2011-2015 között” (Németh & Szurmainé 2012, Morvay & Ponyi 2020).

jöttek létre ilyen komplex terek. Tehát a pólus program átfogó célja volt az úgynevezett pólus városok versenyképességének növelése a kulturális alapú városfejlesztés eszközével (Németh 2013).

Az újonnan létrejött intézmények olyan közösségi helyek, ahol a közművelődés és az innováció találkozik, ahol közérthető formában mutatják be a térség legújabb fejlesztéseit és eredményeit. Az Agóra Pólus intézményekben a látogatók interaktív módon kapcsolódhatnak a város felsőoktatásához szorosan kötődő tudományterületekhez. Cél volt, hogy ezen a helyen a tematikus ismeretterjesztés ne csak ismereteket nyújtson, hanem segítse a pályaválasztás folyamatát is. A látogatók megismerhetik azokat a tudományterületeket és iparágakat, amelyek fontosak a térség fejlődése szempontjából, amelyek meghatározzák a jövőbeli lehetőségeket a felsőoktatásban és a munkaerőpiacon. Emellett az intézmény támogatja a műszaki és természettudományos területek iránti érdeklődés növekedését, ami hosszú távon hozzájárulhat az adott szakterületen végzett hallgatók számának növekedéséhez (Morvay & Ponyi 2020).

Az Agóra Pólus kapcsán három intézmény kiemelkedő jelentőségű: Győrben a Mobilis központban a műszaki, és specifikusan az autógyártáshoz kapcsolódó technológia bemutatása valósult meg az egyetem és az autóipar együttműködésével. Debrecenben az Agora Tudományos Élményközpont hét természettudományi ágat képviselve jött létre, ahol a csillagászatától az orvosbiológiáig minden megtalálható. Ez az agóra is szorosan együttműködik mind a Debreceni Egyetemmel, mind az ipar képviselőivel, továbbá a közoktatás szereplőivel is. A harmadik agóra, amelyet ki szeretnénk emelni, talán az egyik legérdekesebb intézménykomplexum: Szegeden a Szent-Györgyi Albert Agóra, ahol a markáns közművelődési funkció mellett megjelenik az egyetemmel való együttműködésnek köszönhetően a Tudományegyetem informatikai látogatóközpontja és a MTA Biológiai Kutatóközpont látványlaborja is (Szente 2015). A szegedi agóra az egyik olyan tökéletes ötvözete a közművelődésnek és a tudományos közegnek, ami a leginkább beváltotta a TIOP program elvárásait.

1. ábra Agórák vármegyei elhelyezkedése
(Forrás: saját szerkesztés³)

Agóra Program

2009-ben az Új Magyarország Fejlesztési Terv TIOP-ja keretében jelent meg a második pályázati kör, ahol multifunkcionális közösségi központok és területi tanácsadói szolgálatok kerültek kialakításra új vagy megújuló közművelődési intézményekben. Ennek a programnak a lényege az volt, hogy a közoktatási intézmények és a közművelődés összekapcsolódjanak még szorosabban és az egész életen át tartó tanulás feltételei megvalósuljanak az intézményekben. Ezen fejlesztési sorozat az Agóra Program nevet kapta, amelynek keretében Kaposváron, Hódmezővásárhelyen, Gyulán, Békéscsabán, Tatabányán, Szekszárdon, Szolnokon, Mosonmagyaróváron és Nyíregyházán jöttek létre multifunkcionális intézmények. Fontos megjegyezni, hogy a program következtében létrejövő terek egy nagyobb része már meglévő intézményi alaphoz csatlakozott, illetve a meglévő kulturális életbe kapcsolódott be és egészítette azt ki (ugyanezen megállapítás igaz az Agóra Pólus Programban résztvevő intézmények nagyobb részére is) (lásd 2. ábra).

³ A térképen jól látható, hogy számos vármegyében nem jöttek létre agórák, azonban vannak olyanok, ahol több is. Ennek oka abban lehet fel, hogy a programban a helyi önkormányzatoknak önrésszel kellett rendelkezniük, illetve vállalniuk kellett változatlan formában történő fenntartását 12 évig. Ezen vállalásokat nem minden önkormányzat vállalta így például Miskolcon, Zalaegerszegen és Egerben nem valósult meg, Baranya vármegyében a Zsolnay negyed projekt miatt nem is volt cél, hogy jöjjön létre Pest vármegye pedig nem tartozik a konvergencia régiók közé.

2. ábra: Agóra Pólus és Agóra Programban résztvevő települések
(Forrás: saját szerkesztés)

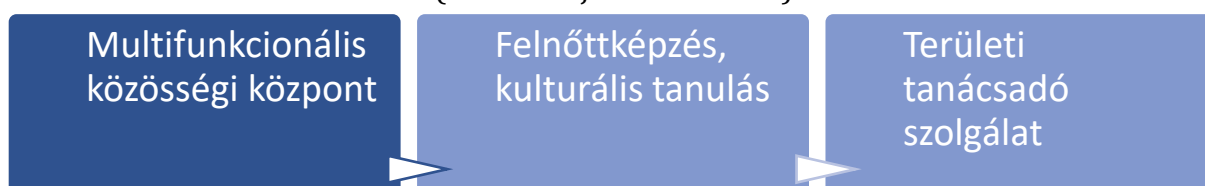
Vármegye	Város	Az intézmény neve	Program neve	Átadás éve	Lakosságszám (2023) ⁴
Bács-Kiskun	Kecskemét	Hírös Agora Kulturális és Ifjúsági Központ	Agóra Pólus	2015	107 899
Békés	Békéscsaba	Csabagyöngye Kulturális Központ	Agóra Program	2013	57 427
Békés	Gyula	Erkel Ferenc Művelődési Központ	Agóra Program	2015	29361
Csongrád-Csanád	Hódmezővásárhely	Tornyai János Múzeum, Könyvtár és Művelődési Központ - Bessenyei Ferenc Művelődési Központ	Agóra Program	2012	43222
Csongrád-Csanád	Szeged	Szent-Györgyi Albert Agora	Agóra Pólus	2012	157252
Győr-Moson-Sopron	Győr	Mobilis Interaktív Kiállítási Központ	Agóra Pólus	2012	121483
Győr-Moson-Sopron	Mosonmagyaróvár	Flesch Központ	Agóra Program	2016	31 954
Hajdú-Bihar	Debrecen	Agora Tudományos Élményközpont	Agóra Pólus	2015	195 428
Jász-Nagykun-Szolnok	Szolnok	Aba-Novák Agora Kulturális Központ	Agóra Program	2014	66 764
Komárom-Esztergom	Tatabánya	Vértess Agorája	Agóra Program	2013	65 892
Somogy	Kaposvár	Együd Árpád Kulturális Központ	Agóra Program	2011	60 330
Szabolcs-Szatmár-	Nyíregyháza	Váci Mihály Kulturális	Agóra Program	2014	117 487

⁴ Forrás: Belügyminisztérium: Magyarország állandó lakosságának száma az év első napján megyei és települési bontásban statisztika 2023

Bereg		Központ			
Tolna	Szekszárd	Babits Mihály Kulturális Központ	Agóra Program	2013	30 407
Vas	Szombathely	Szombathelyi Kulturális Központ	Agóra Pólus	2015	74 623
Veszprém	Veszprém	Agora Veszprém – Városi Művelődési Központ	Agóra Pólus	2015	52 961

A dokumentumokban három fő célt fogalmaztak meg az agorák létesítésével kapcsolatban (mindkét programban). Elsődlegesen a városban működő közművelődési intézmények racionalizálásával egy multifunkcionális közösségi központ létrehozása volt a cél. Másodsorban, egy olyan komplexum létrehozása, amelybe integrálódik a közösségi, felnőttképzési és élményfunkciók széles spektruma, lehetővé téve ezek széleskörű elérését egy helyen. Harmadrészt, egy területi közművelődési tanácsadó szolgáltató funkció kiépítése, amely magasabb színvonalon biztosítja a környező kistérségek kulturális-közművelődési alapszolgáltatásait. A fejlesztések célközönsége a komplex kulturális szolgáltatásokat igénybe vevő lakosság, valamint a hatáskörébe tartozó közművelődési intézmények és azok felhasználói. Az egyik legfontosabb tevékenységük a nonformális tanulás feltételeinek a biztosítása, a köz és felsőoktatással való együttműködés (Németh & Szurmainé 2012, Morvay & Ponyi 2020). Emellett fontos feladata ezen intézményeknek a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok esélyeinek a növelése.

3. ábra Agorák funkcióinak csoportosítása
(Forrás: saját szerkesztés)

Agóra feladatai

Az agoráknak a szerepe kettős: egyfelől a társadalom széles rétegeinek elérése és a kulturális alapellátás biztosítása, másfelől térségi feladatellátási funkcióval is rendelkeznek.

A lakosság irányába meghatározott feladatok az alábbiak szerint alakulnak:

- az adott településen működő közművelődési intézmények egy ernyő alá vonásával a gazdaság ésszerűsítése és az egyéges szolgáltatási és irányítási rend kialakítása
- közösségi és felnőttképzési funkció közelítése a köz és felsőoktatáshoz, a kulturális tanulás feltételeinek magas színvonalú biztosítása
- az alapszolgáltatások teljes körének magas színvonalú biztosítása

A térségi feladatellátás kapcsán meghatározott feladataik:

- kulturális szolgáltatások
- szakmai képzés, tanácsadás, minőségfejlesztés

- hálózatosodás elősegítése
- forrásabszorpciók képesség javítása
- LLL támogatása

Amellett, hogy az agóráknak a térségi feladatellátásnak köszönhetően „saját” hálózatuk van, amely törvényileg feladatuk is, mellett létrejött az agórák egymás közötti saját hálózata is. 2013 őszén Kecskeméten megalakult a Nemzeti Művelődési Intézet és a Kulturális Központok Országos Szövetsége támogatása alatt az Agóra Szakmai Műhely, amelynek célja az agórák hálózatos működésének elősegítése, továbbá olyan szakmai alkalmak indukálása, ahol a közművelődés kihívásairól értekezhetnek, jó gyakorlatokat oszthatnak meg egymással. Amellett, hogy a Nemzeti Művelődési Intézet létrehozta a műhelyt, élte is azt, szakmai tanácskozásokat és konferenciákat szervez és képzési alkalmakat is teremt a résztvevőknek. 2021-től pedig a hálózatot még inkább kiszélesítve Kárpát-medencei látóutakat, szakmai kirándulásokat is szervez, ahol a Kárpát-medencei Közművelődési Kerekasztal hálózatába kapcsolja be az anyaországi intézményeket.

Kutatási célok, kérdések, minta

Kutatásunk célja az agórák feladatellátásának vizsgálata az OSAP 1438 közművelődési statisztika idősoros vizsgálatával a 2017 és 2022 közötti időszakban.

Az időintervallum kiválasztásánál két szempontot határoztunk meg:

1. Agóra Program és Agóra Pólus Programhoz kapcsolódó fejlesztések befejeződjenek (2016 év vége).
2. A 2017-es jogszabályi változás utáni időszak legyen.

Kutatásunk feltáró jellegű, aminek alapja az elméleti áttekintés, amelyekből az alábbi kutatási kérdéseket fogalmaztuk meg:

K1: Milyen szerepet játszanak a hálózati kapcsolatok az egyes közművelődési intézmények és az agórák között a térségi feladatellátás kapcsán?

K2: Mennyiben valósultak meg a célkitűzések a program kapcsán?

K3: Milyen mértékben tud megvalósulni a kulturális tanulás az agórákban?

Vizsgálati szempontok

A teljes adatlapot nem vizsgáltuk, hanem kiválasztottuk a számunkra legrelevánsabbakat:

1. Munkaügyi létszám adatok
2. Pénzügyi adatok
3. Rendszeres művelődési formákat tartalmazó adatokat (az adatsorban kerülnek feltüntetésre a művelődő közösségek - művészeti csoportok, népművészeti csoportok; tárgyalkotó népművészeti csoportok; különféle korcsoportba tartozó klubok, körök, szakkörök; képzési csoportok - számai)
4. Kiállítások, műsorok, rendezvények (kiállítás, művészeti események, szórakoztató rendezvények, közösségi rendezvények)
5. Szolgáltatások (tanácsadás és információ szolgáltatás-felnőttképzéshez, közművelődéshez és lakossághoz kapcsolódóan-; közös projektekhez kapcsolódó szolgáltatás)
6. Összes látogató, résztvevő létszám

Ahhoz, hogy objektív értékelést tudjunk adni az agórák hatékonyságát tekintve, az egyes statisztikai adatokat hozzárendeltük az agórák funkcióihoz. Ez alapján a multifunkcionális közösségi központ funkció megvalósulásához a programokat (kiállítás, művészeti események, szórakoztató rendezvények, közösségi rendezvények) és a látogatók adatait rendeltük hozzá, a felnőttképzéshez és a kulturális tanuláshoz a rendszeres művelődési formákat, míg a területi feladatellátáshoz a szolgáltatásokat. Az egyes adattáblák eredményeit agóránként külön-külön vizsgálva pontoztuk 1-3-ig, ahol a 3 a legjobban, az 1 pedig a legkevésbé jól teljesítőket jelöli (lásd melléklet táblázatai).

4 ábra Agórák funkcióinak csoportosítása a statisztikai táblázatokkal
(Forrás: saját szerkesztés)

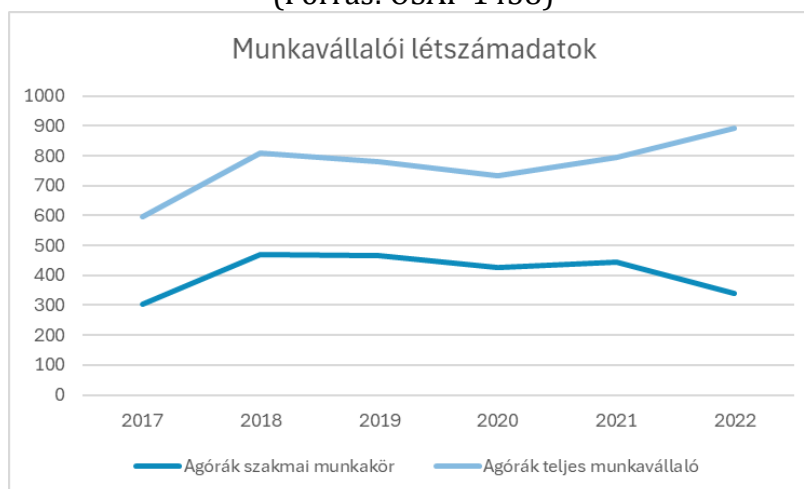
Funkciók	Multifunkcionális közösségi központ		Felnőttképzés, kulturális tanulás	Területi szolgáltatás
Funkcióhoz rendelt statisztikai mutatók	Kiállítások, műsorok, rendezvények	Összes látogató	Rendszeres művelődési formák	Szolgáltatás

A dokumentumelemzés és a közművelődési statisztika idősoros vizsgálatain felül négy intézmény vezetőjével készítettünk interjút (Szombathely, Veszprém, Szolnok, Nyíregyháza). A célunk az volt, hogy a dokumentumelemzés során feltárt problémákra, hiányos pontokra választ találjunk, a hiányzó adatokat beszerezzük és az általános összbenyomást árnyaljuk. Alapvetően félig strukturált beszélgetéseket folytattunk online formában 2024 márciusában, amelyekről felvétel és átirat készült. Az interjúban kapott eredményeket az egyes részeknél tárgyaljuk. A kérdéskörök, amelyeket körbejártunk, az alábbiak voltak:

- milyen előnyöket lát az agórák hálózatban való működésében
- melyek azok az agórák, akikkel a legszorosabb a kapcsolata
- hogyan valósul meg az intézmény által a térségi feladatellátás
- milyen innovatív kezdeményezése volt az agórának az elmúlt 5 évben, és tudomása szerint kik adaptálták azt
- a közművelődési statisztikai elemzések során feltárt kiugró eredmények átbeszélése

A továbbiakban áttekintjük az eredményeket a hatféle statisztikai adattábla alapján, bemutatva az általános tendenciákat. A **munkaügyi adatoknál** két szempontot vizsgáltunk: egyrészt a szakmai (közművelődési) munkakörben foglalkoztatottak számát (lásd melléklet 10. ábra) és a teljes munkavállalói kört (lásd melléklet 12. ábra). A vizsgált időszakban elmondható, hogy a munkatársak száma 2018-ig nőtt, majd a szakmai munkakörben lévők száma folyamatosan csökkenni kezdett az országos tendenciához hasonlóan (lásd melléklet 11. és 13. ábra). Ebből kifolyólag a szakmai munkatársak csökkenése magával hozta, hogy nagyobb teher hárult a kollégákra.

5. ábra Munkavállalói létszámadatok szakmai és teljes munkavállalók tekintetében
(Forrás: OSAP 1438)

Pénzügyi adatok kapcsán vizsgáltuk, hogy lakosságszámhoz kapcsolódóan mennyi az egy főre jutó ráfordítás az intézményekben. Az adatok alapján azt lehet mondani, hogy az agórák több, mint felénél átlagosan hétezer forintnál több ráfordítás jut egy lakosra. Az állami kulturális normatíva, amit a településeknek évente biztosít a közfeladat ellátására 2270 Ft/fő (megyei jogú városokban 450 Ft/fő). A számításunk alapján így megállapíthatjuk, hogy jóval többet fordítanak a közművelődési feladatellátásra az intézmények.

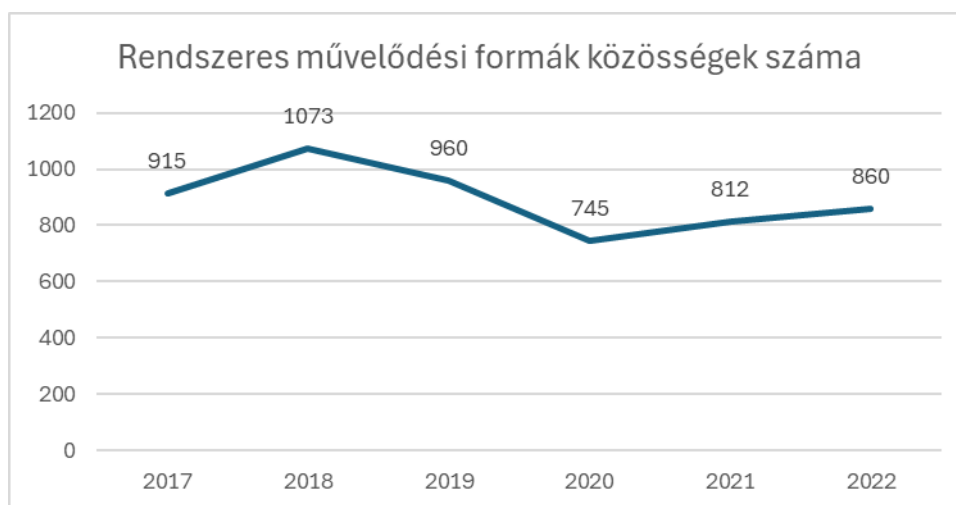
6. ábra Pénzügyi adatok megoszlása a lakosságszámhoz viszonyítva
(Forrás: saját szerkesztés)

Agóra székhely	Egy főre jutó ráfordítás (ezer ft)	Lakosságszám (2023 ⁵)
Békéscsaba	9	57 427
Debrecen	2	195 428
Győr	3	121 483
Gyula	10	29 361
Hódmezővásárhely	4	43 222
Kaposvár	6	60 330
Kecskemét	8	107 899
Mosonmagyaróvár	18	31 954
Nyíregyháza	3	117 487
Szeged	3	157 252
Szekszárd	17	30 407
Szolnok	8	66 764
Szombathely	9	74 623
Tatabánya	12	65 892
Veszprém	11	52 961

⁵ Forrás: Belügyminisztérium: Magyarország állandó lakosságának száma az év első napján megyei és települési bontásban statisztika 2023

A **rendszeres művelődési formák** tekintetében egy folyamatos emelkedés figyelhető meg egészen 2019-ig, amikor megtorpant a művelődő közösségek száma. Ennek oka a pandémiás helyzet, amelyben nem tudtak a közösségek találkozni és bár az intézmények sikeresen áttértek az online szolgáltatásokra, ebben az esetben ez nem tudott megvalósulni minden területen. Ugyanis a rendszeres művelődési formákba a művelődő közösségek - művészeti csoportok, népművészeti csoportok; tárgyalkotó népművészeti csoportok; különféle korcsoportba tartozó klubok, körök, szakkörök; képzési csoportok tartoznak bele és ezen közösségek nagyobb része személyes jelenléti formában működik. Ez alól az egyetlen kivétel a képzések, amelyeket könnyebben tudtak az online térbe is adaptálni az intézmények. 2021-től elindult egy folyamatos emelkedés, de mint az az interjúkból is kiderült, nehezen sikerült a közösségeket újra elindítani a nagyfokú bizalmatlanság miatt, amelyet a pandémia váltott ki az egyénekből. Sokan bizalmatlanok voltak a közösségi programokkal szemben, illetve számos közösség vezetője áldozata lett a járványnak és nem volt, aki „mozgassa” őket. Azonban a folyamatos emelkedés biztatónak mondható és véleményünk szerint, ha nem következett volna be a pandémia, egy kiegyensúlyozott és folytonos növekedést figyelhetnénk meg.

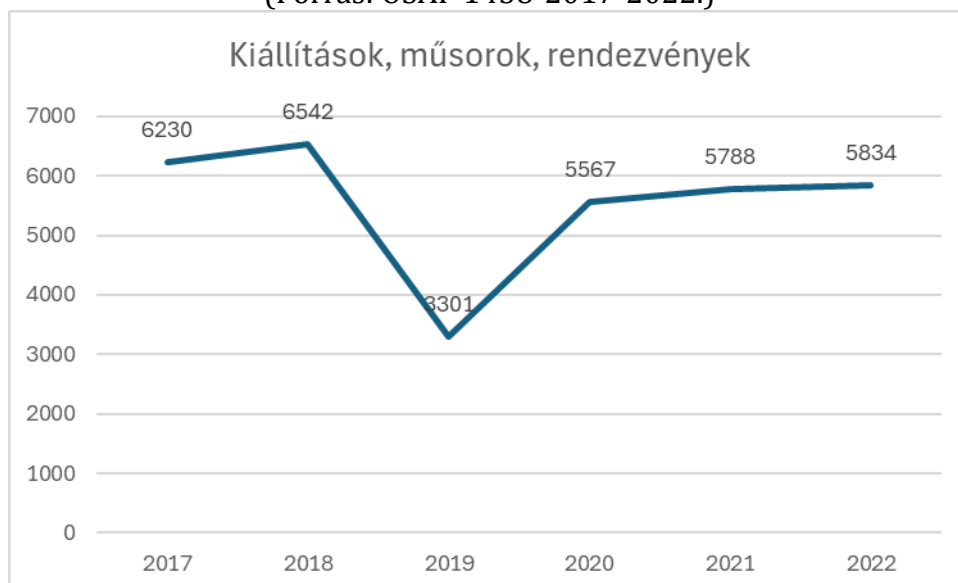
7. ábra Rendszeres művelődési formák közösségeinek száma 2017 és 2022 között
(Forrás: OSAP 1438-2017-2022.)

Kiállítások, műsorok, rendezvények tekintetében szintén 2019-ben megtorpanás figyelhető meg, azonban itt könnyebben sikerült az online térbe való átültetés és folyamatos emelkedés. Ennek a legfőbb oka, hogy az intézmények gyorsan reagáltak a helyzetre és adaptálni tudták programjaikat az online térbe is. Továbbá létrejött a jogyszaklaton.hu honlap is, ahol a Nemzeti Művelődési Intézet hetente mutatta be az innovatív jó gyakorlatokat, amelyek további ötletet, ihletet adtak a közművelődési intézményeknek. Az agórák voltak azok az intézmények, akik mintául szolgáltak a közművelődési szakembereknek és egymásnak is, ez is a hálózatos működés előnyére írható. Például a szolnoki agóra bevezette az Ablakmadarász című foglalkozást, ahol egy ornitológus segítségével a saját ablakunkból is megismerhettük a madárvilágot. Vagy a veszprémi agóra kirakat kiállításokat rendezett, és bár az intézménybe nem mehettek be a látogatók, mégis megtekinthettek egy-egy kiállítást. A nyíregyházi agóra munkatársai online mesedélutánokat

szerveztek, amit az otthonuk biztonságából élvezhettek a gyerekek. Ezek mintaértékűek voltak nemcsak a térségi feladatellátásukban részt vevő települések szakembereinek, hanem az egész országnak.

8. ábra Kiállítások, műsorok, rendezvények száma 2017 és 2022 között
(Forrás: OSAP 1438-2017-2022.)

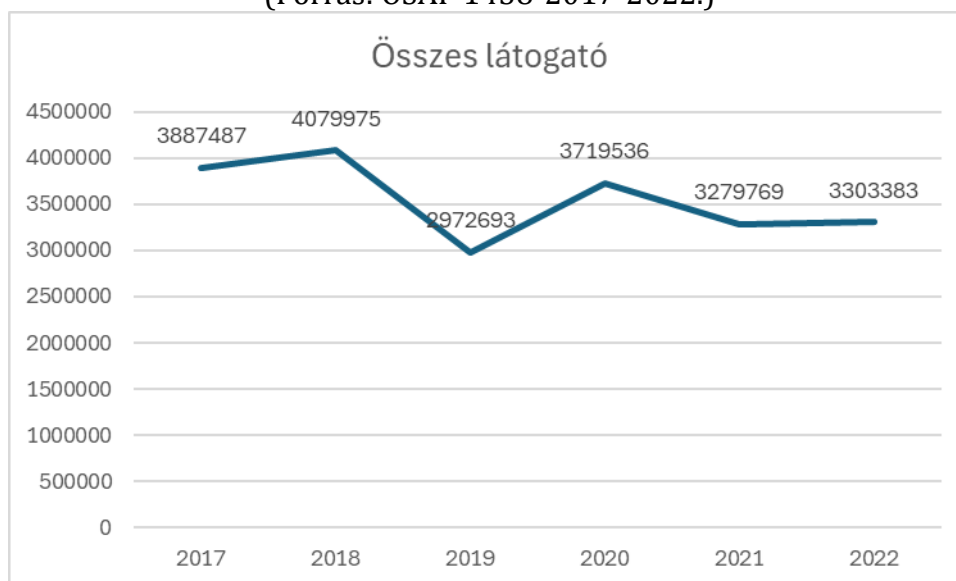
Szolgáltatások tekintetében ellentétes hatás állapíthatunk meg, ugyanis 2019-ben a pandémia kezdetén megnövekedett a szolgáltatást igénybe vevők száma, sokan kértek tanácsot a szakemberek közül. 2018 és 2020-ban nagy mértékű csökkenés figyelhető meg, amelyeknek más-más oka van. A 2018-as csökkenés oka a jogszabályi változásoknak köszönhető. 2017-ben módosították a kulturális törvényt, amelynek a végrehajtási rendelete majd másfél évvel később 2018 júliusában született meg. Ekkor a közművelődési intézményekben egyfajta kivárási volt megfigyelhető, amely az agóráknál is mutatkozott, azaz kevesebb tanácsot adtak a térségben lévő intézményeknek, mivel maguk is még csak értelmezték, adaptálták a jogszabályi feladatokat. A 2020-as csökkenés oka pedig nem más volt, mint a pandémia miatt bekövetkezett jogszabályi környezet folytonos változása, amikor szintén bizonytalanság volt az intézmények körében, illetve a bezárásnak köszönhetően a művelődő közösségekhez hasonlóan a szakmai közösség sem tudott találkozni.

9. Szolgáltatási alkalmak száma 2017 és 2022 között, forrás: OSAP 1438-2017-2022.

Az **igénybe vevők** számát tekintve szintén a pandémia hatása figyelhető meg annyiban, hogy 2019 második felében kevesebben látogattak el az intézményekbe, kevesebb rendezvény volt és a rendszeres művelődési formák alkalmainak száma is csökkent, amelyek mind-mind kihatással voltak a látogatói számra is. Hasonló okok állnak az összes igénybe vevők számának csökkenésében is, mint a rendszeres művelődési formáknál. Mivel ez az adat egy gyűjtő adat, amely tartalmazza a rendszeres művelődési formák résztvevőit, a kiállítások, műsorok, rendezvények résztvevőit is, ahol mindenhol csökkenés volt megfigyelhető, amely itt is kimutatja hatását. Illetve bár az intézmények áttértek az online térbe és jól adaptálták oda tevékenységüket, ezzel a lakosság el is szokott attól, hogy kulturális intézményekbe járjon. Számos más statisztikai elemzés is kimutatta, hogy a pandémia után nehezen kezdett el emelkedni a kulturális terek látogatottsága.

10. Agorák összes látogatóinak száma 2017 és 2022 között
(Forrás: OSAP 1438-2017-2022.)

A közművelődés minőségfejlesztési rendszerében van egy íratlan szabály, miszerint egy intézmény hatékonysága abban is mérhető, ha az adott időszakban az összes látogatójának száma meghaladja a települése lakosságszámát, ebben az esetben kiemelkedőnek mondható szakmai tevékenységet végez. Ezért megvizsgáltuk, hogy a 2022-es évben az összes látogató hogyan aránylik a teljes lakossághoz (lásd 7. ábra). Általánosságban elmondható, hogy az agórával rendelkező városok lakosai legalább egyszer megfordultak az adott évben az intézmény valamely programján (természetesen hipotetikusan, hiszen csekély esély van arra, hogy a város összes lakosa legalább egyszer ellátogatott az intézménybe), tehát például Veszprémben egy lakos évente legalább hat alkalommal vett részt egy agóra által szervezett programon. A részvétel tekintetében két agóra, a debreceni és a győri kivétel, amelynek oka, hogy ezen agorák speciális funkciókkal rendelkeznek, és feladatkörük egy nagyobb szelete inkább a köz- és felsőoktatáshoz kötődik (lásd Agóra Pólus alfejezet), azaz nem a lakosság széles körének szolgálnak.

11. ábra Agórák látogatóinak megoszlása a lakosságszám tekintetében

Agóra székhely	Összes látogató aránya lakosságszámmhoz a
Békéscsaba	3,44
Debrecen	0,23
Győr	0,25
Gyula	6,73
Hódmezővásárhely	1,46
Kaposvár	3,33
Kecskemét	2,13
Mosonmagyaróvár	6,95
Nyíregyháza	1,65
Szeged	0,86
Szekszárd	19,91
Szolnok	2,42
Szombathely	5,74
Tatabánya	3,70
Veszprém	6,58

A statisztikai adatok elemzése az agóra funkciók hatékonysága szempontjából azt mutatja, hogy az egyes agórák között nagyobb eltérések, elmozdulások nincsenek (lásd 18. ábra). Ki egyik, ki másik funkció kapcsán mutat átlagon felüli eredményt. Egyetlen kivétel ez alól a győri Mobilis agóra. Mind a négy vizsgálati szempontnál átlag alatti eredményt kapott, véleményünk szerint ennek az egyik oka a munkaügyi adatoknál található meg, ugyanis a 15 vizsgált intézmény közül csak a győriben nincs szakmai munkakörben foglalkoztatott közművelődési szakember. Összességében az elemzett intézmények a vizsgált öt évben kiegyensúlyozott tevékenységet végeztek, megtorpanást csak a pandémia hatása okozott a szakmai munkájukban.

12. ábra Agórák eredményességének vizsgálata

A statisztikai adatok elemzése mellett vizsgáltuk még - a számunkra hálózati szempontból legérdekesebb tényezőt - a területi feladatellátást is. Az intézményeknek a kulturális törvény értelmében feladatuk a térségi feladatellátás, amelynek következtében nemcsak a saját településükön, hanem a környező települések, járás vagy akár a vármegye egészére kiterjedően is szakmafejlesztési feladatuk van (kulturális szolgáltatások, tanácsadás, információ szolgáltatási, minőségfejlesztés, hálózatosodás elősegítése, LLL támogatása). Ennek vizsgálatához a főbb dokumentumaikat (éves munkaterv, beszámoló, intézményi stratégia) tekintettük át a tartalomelemzés módszerével.

A vizsgálatban a 15 agórából két intézmény kizárásra került, ugyanis Debrecen és Győr a pólus szerepkörnek köszönhetően nem térségi, hanem köz- és felsőoktatási intézmények tekintetében lát el speciális feladatot. Az elemzés eredményeképpen megállapíthatjuk, hogy a vizsgált intézmények 58%-ban nevesítetten megjelenik szakember, akinek a feladatkörébe tartozik a térségi/területi feladatellátás gondozása (a nevesített szakemberek 100%-a közművelődési szakmai végzettségű kolléga). Meg kell említenünk, hogy sok intézményben nem találtunk adatot megnevesített szakemberről, de minden vizsgált intézménynek a dokumentumában találtunk térségi feladatellátásra vonatkozó adatot, így következtethetünk rá, hogy ellátják a feladatot, illetve az interjúk kapcsán is például a Szombathelyi agóra vezetője elmondta, hogy nincs náluk nevesített szakember, az agóra teljes szakmai gárdája foglalkozik vele.

Az együttműködések dokumentációja kapcsán azt figyeltük meg, hogy 100%-ban valamilyen megállapodás vagy szerződés keretében határozták meg az együttműködéseket. A bevont települések száma kapcsán azt tapasztaljuk, hogy átlagosan az érintett vármegyék településeinek 20%-val van ilyen kapcsolat, ez alól Szolnok kivétel, ahol több, mint 50%-os ez az arány.

A feladatellátás vizsgálata tekintetében fontosnak tartjuk megemlíteni egy korábbi 2021-es kutatásunkat, ahol a közművelődési feladatellátók kapcsolathálózatának vizsgálatát folytattuk le (Pető 2021). A felmérésben 2060 db települést értünk el. A kutatásnak egyik eredménye volt, hogy bebizonyította, hogy a rendszer legnagyobb intézményi csomópontjai a kulturális központok és az agórák. Vizsgáltuk, hogy az agórák területi vonzáskörzetében

vajon a válaszadók ugyanúgy megjelenítik-e kapcsolataik között az agórákat, mint ahogyan fordítva. A válaszadók több, mint 70%-a jelölte meg, hogy van szakmai kapcsolata a hozzá legközelebb eső agórához. Ez a jelenlegi vizsgálatunk szempontjából két okból is érdekes: egyrészt, hogy a dokumentumokban is megjelölt kapcsolatok valóban létező szakmai kapcsolatok, illetve a másik, hogy nem csak azon települések állnak kapcsolatban az agórákkal, akikkel szerződéses kapcsolat van. Így az intézmények területi feladatellátásának hatása nemcsak a szerződéses partnerek körében érzékelhető, hanem azok körében is, akikkel nem született megállapodás.

Összegzés

Jelen tanulmányunkban az agórák feladatellátását vizsgáltuk 2017 és 2022 között, amelyet dokumentumelemzéssel és félig strukturált interjúkkal egészítettünk ki. Három kutatási kérdést vizsgáltunk:

Mennyiben valósultak meg a célkitűzések a program kapcsán? Véleményünk szerint az agóra funkciók és a funkciókhoz rendelt statisztikai adatsorok elemzésével egyértelműen kirajzolódott, hogy beváltották a stratégiában nekik szánt szerepet. Mind a tizenöt intézmény mind három funkciót végzi, közel hasonló hatékonysággal.

Milyen szerepet játszanak a hálózati kapcsolatok az egyes közművelődési intézmények és az agórák között a térségi feladatellátás kapcsán? A kutatási kérdéseinkre részben kaptunk választ, ugyanis a dokumentum elemzés segítségével sikerült feltárni a kapcsolatokat és számszerűsíteni azokat. A közművelődési statisztikában szereplő szakmai szolgáltatások elemzése is azt erősíti meg, hogy a kapcsolatok élők. A négy intézménnyel készített interjúkból is az derül ki, hogy fontos szerepet játszanak a hálózati kapcsolatok a munkájukban. Azonban a teljes intézményi kör interjúk lekérdézése fogja a teljes képet kiteljesíteni a még árnyaltabb képet kiteljesíteni.

Milyen mértékben tud megvalósulni a kulturális tanulás az agórákban? Meglátásunk szerint ez is bizonyításra került a statisztikai adatok és jó gyakorlatok által. A rendszeres művelődési formák és a kiállítások, műsorok számadatainak évenkénti növekedése és a pandémia alatt alkalmazott online jó gyakorlatainknak köszönhetően folyamatosan törekednek a kulturális tanulás feltételének kiterjesztésére. A térségi feladatellátásnak köszönhetően pedig a szakmai szolgáltatásokkal a közösen megvalósított workshopokon és szakmai programokon keresztül a közművelődési szakemberek előtt is jó példával járnak.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről.
- OSAP 1438. (2017–2022). *Közművelődési statisztikai adatok.*
- Enyedi, Gy. (2005). A városok kulturális gazdasága. In Gy. Enyedi & K. Keresztély (Szerk.), *A magyar városok kulturális gazdasága* (pp. 13–27). MTA Társadalomkutató Központ.

- Juhász, E., & Szabó, J. (2016). Kulturális tanulás: A tanulás új dimenziója. *Educatio*, 25(2), 198–209.
- Kuthy-M., J., & Miklósi, M. (2022). Közművelődésben megvalósuló kulturális tanulás egy életen át. *Kulturális Szemle*, 19(1).
- Mátyus, A. (é. n.). Beszélgetés Orbán Hedviggel, a szegedi Szent-Györgyi Albert Agóra igazgatójával. *SZÍN – Közösségi Művelődés*, 20(5).
- Morvay, Sz., & Ponyi, L. (2020). A közművelődés és az agorák szerepvállalása a kreatív városokban. *Kulturális Szemle*, 15(3).
- Németh, J. I. (2015). *Közösségépítő Agorák Magyarországon. Terek – Emberek – Közösségek*. Nemzeti Művelődési Intézet.
- Németh, J. I. (2013). Az Agóra és az Agóra Pólus Program. *SZÍN – Közösségi Művelődés*, 18(4).
- Németh, J. I., & Szurmainé, S. M. (Szerk.). (2012). *A magyar közművelődésről*. Arcus.hu Kft.
- Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztály. (2007). *Közművelődési Stratégia 2007–2013*. *SZÍN – Közösségi Művelődés*, 12(4).
- Oszlanczi, T. (2019). A közművelődés jogszabályi változásainak fő irányvonalai. In I. Virág (Szerk.), *Az Eszterházy Károly Egyetem tudományos közleményei – Tanulmányok a neveléstudomány köréből* (pp. 127–129). Eszterházy Károly Egyetem.
- Pető, L. (2021). Kapcsolatháló-elemzés – Módszertani bemutatás és kutatási eredmények. *Kulturális Szemle*, 17(2).
- Pályázati Felhívás. (2008). (TIOP-1.3.3./08/1.) *Agóra Pólus – Pólus- illetve társpólus városok innovatív kulturális infrastruktúra fejlesztéseinek támogatása*. <https://www.palyazat.gov.hu/doc/1084>
- Pályázati Felhívás. (2009). (TIOP-1.2.1.A1-15/1.) *Agora – Multifunkcionális közösségi központok és területi közművelődési tanácsadó szolgálat infrastrukturális feltételeinek kialakítása. Kísérleti, településcsoportos Agora fejlesztés Pályázati Felhívás*. <https://www.palyazat.gov.hu/node/56771>
- Szarvák, T. (é. n.). Agóra a közösségek szemével. *SZÍN – Közösségi Művelődés*, 14(3).
- Szente, B. (2015). Közösségépítő Agorák Magyarországon – Terek, emberek, közösségek. *SZÍN – Közösségi Művelődés*, 20(5).
- Szirmai, V. (2007). A magyar nagyváros térségek társadalmi jellegzetességei. *Magyar Tudomány*, 168(6), 740–748.
- Vichnál, A., & Benkei-K., B. (2021). Az Agorák nyomában: Az intézménytípus eredete és hazai megjelenése. *Kulturális Szemle*, 17(1).

KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓ

Kuglics Gábor:

Kreativitás, kultúra és gazdaság összefüggései. Recenzió Fekete Dávid–Morvay Szabolcs: Kultúraalapú városfejlesztés c. könyvéről

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025111>

Az utóbbi két évtizedben – elsősorban Richard Florida 2002-ben megjelent „The rise of the creative class” című munkája hatására – egyre gyakrabban kerültek a regionális és gazdasági kutatások középpontjába a kultúra, a kreativitás/kreatív ipar és a városfejlesztés összefüggései. Hazánkban azonban még gyerekcipőben jár ez a diszciplína, ezért is jelentős mérföldkő ebben a folyamatban Fekete Dávid és Morvay Szabolcs munkája. (Fekete-Morvay: 2023) A szerzőpáros kötete „Kultúraalapú városfejlesztés” címmel, „Kreatív városi kezdeményezések Kelet-Közép-Európában” alcímmel jelent meg. A szerzők azt vizsgálták, hogy milyen szerepet töltenek be a helyi kulturális és kreatív szereplők a városfejlesztésben, milyen hatással van egy város fejlődésére az „Európa Kulturális Fővárosa” cím elnyerése, végül pedig milyen tanulságai és hozadéka lehetnek a címért való versengésnek.

A kötet I. fejezetében a témakör fogalmi definícióiról olvashatunk. A szerzők körüljárták – történeti dimenziókban is – a kultúra fogalmát, a kultúraalapú városfejlesztés meghatározását pedig több nemzetközi, sőt hazai (a budapesti Liget Projekt) példával támasztották alá, akárcsak a kultúra és a regionalitás összefüggéseinek megfogalmazását. A fejezet következő részében a kulturális gazdaság, a kreatív gazdaság, a kulturális ipar és a kreatív ipar fogalmait határolják el egymástól, és itt mutatnak rá arra az érdekes tényre, hogy a 2008-as válság legkevésbé ezt a gazdasági ágazatot érintette. A fejezet utolsó részében a kreatív város két építőelemét, a szellemünket tápláló kultúrát és az új megoldásokat kereső kreativitást veszik górcső alá.

A munka II. fejezete a „Kulturális kezdeményezések európai uniós szinten” címet viseli. Bár köztudott, hogy a kulturális politika az Európai Unióban nemzeti hatáskörben van, de már az 1970-es évektől beszélhetünk európai közösségi kulturális kezdeményezésekről, a maastrichti szerződés (1992.) aláírása óta pedig az uniós intézmények támogató, segítő hatáskörrel rendelkeznek ezen a területen. A fejezetben röviden olvashatunk az Európai Unió kulturális és audiovizuális politikájáról 2007-13 és 2014-20 között, illetve a különféle európai díjakról és kezdeményezésekről. Ezek közül az Európa Kulturális Fővárosa (EKF) cím a szélesebb közvélemény számára is ismert, egyben ez bír a legjelentősebb gazdasági hatással is. Céljait, történetét, kibontakozását, mechanizmusát, sőt kritikáját is megfogalmazzák a szerzők, de táblázatba rendezve 1985-től 2025-ig a cím összes birtokosát is felsorolják. Végül a szerzőpáros külön összefoglalta – tanulságként a jövőre nézve – a 2020-as koronavírus járvány hatását a címet abban az évben birtokló horvátországi Fiume és az írországi Galway városok programjaira.

A könyv leghosszabb fejezete az Európa Kulturális Fővárosa projektek tapasztalatait foglalja össze Kelet-Közép-Európából. Ennek során Nagyszében, Vilnius, Pécs, Tallin, Maribor, Kassa, Riga, Plzeň és Wrocław pályázatait és megvalósított programjait teszik elemzés tárgyává. Elsőként egy jól áttekinthető táblázatban találjuk meg az egyes városok előzetesen megfogalmazott vízióit, majd a projektek eredményeit foglalják össze. Külön kitérnek a költségvetések és a látogatószámok összefüggésére, majd tanulságokat is megfogalmaznak.

A kézirat lezárásáig egyetlen sikeres magyar EKF-projekt volt: Pécsé, így a baranyai megyeszékhely „A határtalan város” címmel beadott pályázatát és ennek eredményeként a Zsolnay Kulturális Negyed megvalósítását külön is vizsgálat alá veszik. A szerzők – mint arról a bevezetőben megemlékeznek – részt vettek Győr város 2023-as EKF-pályázatának elkészítésében, így rálátásuk van a magyar nyertes kiválasztási folyamatára, amiről részletes leírást is adnak. Ebben számos részletet megosztanak az olvasóval a 2023-as magyar pályázók, Győr, Veszprém és Debrecen pályázati célkitűzéseiből.

Az Európai Unió egyre inkább felismeri a kreatív ágazatok fontosságát, ezért 2017-től egy olyan új kezdeményezést indított el Kulturális és Kreatív Városok Figyelője (CCCM) címmel, amelynek során az EU 27 tagállamának, továbbá Norvégiának és Svájcnak 168 középvárosát vizsgálja kreatív és kulturális nézőpontból, és állít fel rangsorokat. A 100-250 ezer fős lélekszámú, vizsgált városok listájára hazánkból Pécs, Győr és Szeged került fel. E 168 város közül 15 Kelet-Közép-Európában található. A IV. fejezetben a Fekete–Morvay szerzőpáros ennek a 15 városnak a kreatív rangsorát ismerteti különféle mutatók (kulturális pezsgés, kreatív gazdaság, támogató környezet) alapján a 2017-es CCCM-ből, kitérve a 2019-es változásokra is. Egy külön alfejezetben a 3 vizsgált magyar város „kreatív bizonyítványát” is megrajzolják.

A kötet záró fejezetében a szerzők a kreatív osztályt és annak helyi beágyazottságát vizsgálják az általuk jól ismert Győr város példáján keresztül. Ehhez egy 2018-ban lefolytatott kérdőíves kutatás eredményeit használták fel, ami a „Kreatív Győr stratégia” előkészítését alapozta meg. A felmérés tanulsága volt, hogy olyan ipari bázissal rendelkező városban, mint amilyen Győr, jelentős számú kreatív szereplő tevékenykedik, akik hozzájárulnak a helyi gazdaság színesítéséhez és a város fejlődéséhez. A kreatív szereplők zöme a városhoz születés és származás révén kötődik, akik értékelik a város szellemi és kulturális miliójét. Legfontosabb érték számukra a tudás (nem pedig a tőke), de a tevékenységük nem teljesen profitábilis, ezért – a város részéről – támogatásuk szükséges.

A 254 számozott oldal terjedelmű kötet végén a szerzőpáros a munka fő tartalmi mondanivalójának összegzése után 10 javaslatot is megfogalmaz a kultúraalapú városfejlesztés eszközével élni kívánó városok felé. Ezek: 1. Induljanak nemzetközi megmérettetéseken! Alkossanak stratégiát, vegyék számba adottságaikat, lehetőségeiket! 3. Használják bátran a kultúrát, mint a városrehabilitáció eszközét! 4. Teremtsenek megfelelő kulturális infrastruktúrát, műtermeket, lakhatási lehetőségeket, közösségi tereket! 5. Alakítsanak ki megfelelő kreatív miliót! 6. Ösztönözzék a helyi kreatívok együttműködését! 7. Kezdeményezzenek határon átnyúló, térségi együttműködések! 8. Helyezzenek nagyobb hangsúlyt a fiatalok kulturális nevelésére! 9. Hozzanak létre minőségi közösségi tereket a városok lakosai, illetve elsősorban a fiatalok számára! 10. Lobbizzanak a nemzeti kormányoknál!

Amit talán joggal hiányolhat a kötetből a magyar kulturális jogszabályi környezetet és a közművelődést ismerő olvasó, hogy a szerzők nem helyezték el kutatásuk tárgyát az 1998. évi CXI. törvényben megfogalmazott „kulturális alapú gazdaságfejlesztés” közművelődési alapszolgáltatás vonatkozásában. Azt is megjegyezhetjük, hogy a szerzőpáros egyik tagja, Morvay Szabolcs már foglalkozott a kreatív városfejlesztés közművelődési szegmensével a Kulturális Szemle hasábjain: Ponyi Lászlóval közös tanulmányában a közművelődés és az agorák szerepvállalását vizsgálták a kreatív városokban. (Morvay-Ponyi: 2020)

A kötet nyilvánvaló pozitívuma a hazánkban kevésbé ismert téma feldolgozása, amit a szerzők „biztos kézzel” végeztek el. Felkészültségükről a 12 oldalra rúgó irodalomjegyzék is tanúskodik. Mindezt megtámogatják a jól áttekinthető táblázatok, az informatív diagramok, a kreatív városokat és az egyes EKF-projektet megidéző fotók. Mindezek miatt a mű hasznos

kézikönyv lehet önkormányzati vezetők, politikai és gazdasági döntéshozók, a kreatív szféra tagjai, közművelődési szakemberek, kutatók, oktatók vagy a témával elmélyültebben foglalkozni kívánó egyetemi és doktoranduszhallgatók számára egyaránt.

Felhasznált irodalom:

- Fekete, D., & Morvay, Sz. (2023). Kultúraalapú városfejlesztés: Kreatív városi kezdeményezések Kelet-Közép-Európában. Budapest: MCC Press.
- Morvay, Sz., & Ponyi, L. (2020). A közművelődés és az agorák szerepvállalása a kreatív városokban. Kulturális Szemle, 7(3), 89–102.

TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI

Bozsek-Hadházi Rita – Márkus Edina:

***Kulturális kutatások a 37. Országos Tudományos Diákköri
Konferencia Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és
Könyvtártudományi Szekcióban***

<https://doi.org/10.64606/ksz.2025112>

Az Országos Tudományos Diákköri Mozgalom az egyik legfontosabb és legnagyobb hagyománnyal rendelkező tudományos program a magyar felsőoktatásban. Az 1950-es évek elején indult, és azóta is folyamatosan fejlődik, évente több ezer hallgató vesz részt benne. Az OTDK célja nem csupán a tudományos tehetségek felkutatása és támogatása, hanem lehetőséget biztosít arra is, hogy a hallgatók kutatásaikat bemutathassák, és komoly szakmai elismerésben részesülhessenek.

A mozgalom története egészen az 1950-es évek elejére nyúlik vissza, amikor is először egyetemi szinten kezdtek el rendezni tudományos diákköri ülészeket. Az első komolyabb események az ELTE-n zajlottak, ahol a hallgatók kutatásait nyilvánosan bemutatták, és a legjobbakat díjazták. Az OTDK gyorsan elterjedt, és hamarosan országos szintűvé vált. Az 1970-es években a rendszer egyre szervezettebbé vált, ekkor alakult meg az Országos Tudományos Diákköri Tanács (OTDT), amely azóta is a mozgalom szakmai és szervezeti irányítója. Ahhoz, hogy egy hallgató részt vehessen az OTDK-n, először a helyi Tudományos Diákköri Konferenciára (TDK) szükséges pályamunkát benyújtani, ahol a hallgatók egyetemi szinten mérik össze a tudásukat. A legtehetségesebb versenyzők jutnak tovább az országos szintű konferenciára, ami kétfévente kerül megrendezésre, körülbelül 16-18 szekcióban, tudományterületek szerint lebontva.

Az Országos Tudományos Diákköri Konferencia minden páratlan évben kerül megrendezésre. A mintegy 5000 pályamunka benyújtóján kívül az őket támogató oktatók, konzulensek, bírálók és szponzorok is részt vesznek az eseményen.

A 37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia (OTDK) Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi Szekciójának idén az Eötvös Loránd Tudományegyetem adott otthont 2025. április 22-24. között szombathelyi egységében, a Savaria Egyetemi Központban.

A közművelődési és felnőttképzési szakterülethez kapcsolódó andragógia alszekcióba az alábbi témákban várták a dolgozatokat: az andragógia pedagógiai és pszichológiai kérdései, felnőttképzés, felnőttoktatás, felnőttnevelés, közművelődés, élethosszig tartó tanulás, művelődésszociológia, közösség-szervezés, esztétikai tudatformálás és nevelés, vezetélmélet és intézményrendszer, emberierőforrás-tanácsadó, kulturális mediátor, kulturális turizmus, múzeumi mediáció, művelődélmélet, művelődéspolitikai, kommunikációelmélet (kivéve a kifejezetten matematikai, ismeretelméleti, szociológiai munkákat), művelődéstörténet (kivéve a nyelvészeti, néprajzi, vallásfilozófiai, tudománytörténeti, zenei dolgozatokat).

2025-ben 2 bizottságban zajlottak az előadások (Andragógia 1. bizottság pályamunkáinak száma: 10, előadók száma: 10 fő. Andragógia 2. bizottság pályamunkáinak száma: 11, előadók száma: 13 fő) a következő témákban.

Az Andragógia 1. bizottságban a pályamunkák foglalkoztak a munkaerőpiac kompetencia-elvárásaival, és az oktatásban dolgozó szakemberek alkalmazkodási lehetőségeivel. Több dolgozat is a kulturális központok célcsoporttelérését vizsgálta, valamint települések közművelődési és értéktárát. Előkerült a pályaválasztás dilemmája a Honvéd Kadét rendszeren keresztül. Egy-egy pályamunka foglalkozott egy-egy település helyzetével, pl. Hajdúböszörmény felnőttképzési és -oktatási rendszerével, illetve Vaja településen a kurucok örökségével. Külön témakört képzett a közművelődési szakemberek pályaképe, különös tekintettel Baranya vármegyére. A pályamunkák között szerepelt a színházba járási szokások vizsgálata, valamint a Déryné program hatásainak elemzése.

Az Andragógia 2. bizottságban a pályamunkák között szerepelt a közösségfejlesztés lehetőségeinek bemutatása egy életút tükrében, valamint a kistelepülési rendezvények hagyományőrző jellege és közösségépítő ereje. A debreceni egyetemisták kulturális érdeklődését és intézménylátogatási szokásait is vizsgálták a hallgatók. A beadott dolgozatok foglalkoztak a kultúrpolitikával a bethleni konszolidáció korában Szegeden, valamint az ausztrál tömegkultúra egy szereplőjével is. Több pályamunka is a helyi jellegzetességekre fókuszált, mint például Zagyvaszántó helyi értékei, Nagyrábé közművelődési célú intézményeinek kommunikációja és a kisvárdai közművelődés a rendszerváltás korában. A beadott munkák között szerepelt a környezeti nevelés területén lévő társadalmi innovációk elemzése Európában, valamint a kortárs olvasásnépszerűsítő kezdeményezések bemutatása Magyarországon. Egy dolgozat a szociometria és a kultúra kapcsolatát is vizsgálta egy ifjúsági csoport esetében

A szakmai programon túl kulturális programok (pl. SEK Music Group koncertje, Szombathelyi Képtár, Társasjáték est, Smidt Múzeum, Iseum Savariense, Kvíz Est, Korzózás a történelmi belvárosban, Kulisszajárás a Weöres Sándor Színházban) és társas események is segítették, hogy a résztvevők megismerjék a szervező intézményt, a várost és egymást is.

A Nemzeti Művelődési Intézet a 2017-ben megrendezett konferencia óta támogatja díjakkal az OTDK-n résztvevő azon hallgatókat, akik közművelődési témájú pályamunkával indulnak a megmérettetésen, a Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai, és Könyvtártudományi Szekcióban. Az intézet elkötelezett támogató révén idén már gyémántfokozatú partnerként járult hozzá a rendezvény sikeréhez. Az Intézet fontosnak tartja fiatal kutatók ösztönzését, így idén a Kulturális Szemle folyóiratba publikációs lehetőséggel, Durkó Mátyás Emlékkonferencia előadási lehetőséggel, könyvjutalommal és értékes ajándékcsomaggal ismerte el az előadók munkáját. Ezenkívül minden, a közművelődési szekcióban résztvevő hallgatónak és témavezetőnek Beke Pál Méltóságkereső című kötetét ajánlotta fel.

FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA

A folyóirat magyar elnevezése: Kulturális Szemle

A folyóirat műfaja: interdiszciplináris online tudományos folyóirat

A folyóirat angol elnevezése: Cultural Review

A publikálás feltételei:

1. A Kulturális Szemlébe bárki publikálhat, aki az alábbi feltételeknek megfelel.
2. A Kulturális Szemlébe a kultúra tágabb értelmezési témakörébe tartozó írásokkal lehet nevezni: a művelődés mellett a nonformális és informális tanulás problémáival, a közösségi művelődés, az iskolán kívüli nevelés és művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban várjuk az írásokat. A folyóiratban fókuszban van a nemzetközi összehasonlítás is, elsődlegesen Közép-Európa oktatási és művelődési folyamataira fektetve a hangsúlyt. A beküldött írásokkal kapcsolatosan elvárás, hogy tematikailag a Kulturális Szemle küldetésnyilatkozatához igazodjanak.
3. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával, a tudományos hivatkozási és bibliográfiai rendszer elveinek alkalmazásával lehet publikálni (formai megoldását a honlapon elérhető publikációs sablon keretében adjuk meg).
4. A Kulturális Szemlébe magyar nyelvű tanulmányokat várunk rövid, angol nyelvű absztrakttal a publikációs sablon alapján. A szerkesztőbizottság angol nyelvi különszám megjelentetését külön meghirdeti és alapján kezdeményezni fogja.
5. A Kulturális Szemlében elsősorban ún. első közlések fogadhatók el, ettől csak szerkesztőbizottsági döntés értelmében térünk el. A más nyelven megjelent, de a Kulturális Szemlébe leadott nyelven még nem publikált írások első közlésnek minősülnek. A cikkek szerzőitől 2025. évtől a bírálatra bocsájtás előtt eredetiség nyilatkozatot kérünk, aminek sablonja a folyóirat honlapján elérhető.
6. 2024. évtől a plágium elkerülése érdekében, miután a kézirat megérkezett a szerkesztőségbe, egy nemzetközi plágiumkereső szoftver ellenőrzi.
7. A Kulturális Szemle tanulmányait minden esetben a szerző nevének megjelölése nélkül két független lektor bírál, akik közül az egyik lektor általában a szerkesztőbizottság tagja, a másik lektor pedig más, a tudományos közéletből felkért személy. A felkért lektorok mindegyike tudományos fokozattal rendelkezik, és a hazai kulturális életben ismert, elismert kutató. Amennyiben az egyik bíráló nem fogadja el a tanulmányt közlésre, a másik bíráló pedig elfogadja, akkor harmadik bíráló kijelölésére kerül sor. A lektorálás módja dupla vak lektorálás:
 - **Blind, or Anonymous Peer Review**
Content is reviewed by external reviewers and the author's identity is unknown to the reviewer. A double-blind peer-review process is where both the reviewer and the author remain anonymous throughout the process.
 - **Vak vagy névtelen lektorálás**
A cikk tartalma külső szakértő által kerül lektorálásra és a szerző személye ismeretlen a lektor számára. Dupla vak lektorálásnak nevezzük azt, amikor a szerző és a lektor személye is ismeretlen marad egymás előtt a lektorálási folyamat során.
8. A főszerkesztő által benyújtott tanulmányhoz a szerkesztőbizottság egy tagja, a szerkesztőbizottsági tagok által benyújtott tanulmányhoz a főszerkesztő jelöli ki a

lektorokat, így biztosítva az összeférhetetlenséget.

9. A beküldött kéziratról a szerkesztőbizottsági tagok a szerzőn, a lektorokon, a többi szerkesztőbizottsági tagon vagy a kiadón kívül semmilyen információt nem tesznek közzé.
10. A megjelenésre váró anyagok a szerkesztő (illetve a szerkesztőbizottsági tagok) saját kutatásaihoz a szerzők írásos engedélye nélkül nem használhatók fel.
11. A Kulturális Szemlébe leadott publikációkat csak a 3. pontban jelzett, elérhető publikációs sablonban elkészítve fogadjuk el. Min. terjedelem 8.000 karakter, max. terjedelem 30.000 karakter. Ettől csak kivételes esetekben térhet el a szerkesztőbizottság.
12. A publikálás díjtalan mindkét fél részéről: sem a publikációt megjelentető Nemzeti Művelődési Intézet, sem a szerző nem tartozik díjazással a publikáció megjelentetésért.
13. A publikáló a tanulmányának publikálásra történő beküldésével hozzájárul, hogy a szerkesztőbizottság a Kulturális Szemlét (és benne a beküldött tanulmányokat) elektronikus formában honlapján, és más, szakmai és tudományos honlapokon (pl. Magyar Elektronikus Könyvtár, Magyar Folyóiratok Adatbázisa) közzétegye.
7. A publikációk leadása folyamatosan történik, és évente min. 4 alkalommal kerül elbírálásra. Az elbírálási határidők a honlapunkon nyomon követhetők. A tanulmányok beküldésének elektronikus levelezési címe, és a szerkesztőbizottság elérhetősége:
kulturalisszemle@nmi.hu

A folyóirat publikációs sablonja elérhető a www.kulturalisszemle.hu honlapon.

IMPRESSZUM

Kulturális Szemle

online interdiszciplináris tudományos folyóirat
2025. évi 1. szám (XII. évfolyam 1. szám)

Nyilvántartási száma: CE/4420-2/2017 Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
eISSN: 2416-2329

Tárgyköre: művelődéstudomány-kultúra

Alapító: Nemzeti Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
6065 Lakitelek, Szentkirályi út 2.

Felelős kiadó: Novák Irén és Sonkoly János, ügyvezető igazgatók

Online elérhetőség: www.kulturalisszemle.hu

Email: kulturalisszemle@nmi.hu

Főszerkesztő:

Dr. Juhász Erika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Barabási Tünde

Dr. Kerülő Judit

Dr. Kleisz Teréz

Dr. Márkus Edina

Dr. Ponyi László

Dr. Simándi Szilvia

Dr. Szabó Péter

Dr. T. Molnár Gizella

Dr. Viola Tamasova

Szerkesztőségi titkár:

Deák Orsolya